

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1957

ANDRA KAMMAREN

Nr 17

14—16 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 14 maj

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Asp ang. inrättande av ett särskilt organ inom åklagar- och polisväsendet för brott mot det allmännas ekonomiska intressen	5
fröken Höjer ang. sinnessjukvårdspersonalens utbildning	7
fru Sjövall ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden	9
herr Svensson i Stenkyrka ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet	14

Onsdagen den 15 maj fm.

Svar på fråga av fru Thorsson ang. vissa lämnade uppgifter om inköp av robotvapen för svenska försvaret	19
Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag	21
Rusdryckshantering	90

Onsdagen den 15 maj em.

Rusdryckshantering (Forts.) tillika svar på interpellation av herr Rimmerfors ang. utredningen om avveckling av det privata vinstintresset i bryggerinäringen	102
Förutsättningslös utredning ang. resningsinstitutet m. m.	142
Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.	152
Ändrad lydelse av 1 och 2 § lagen om höjning av vissa underhållsbidrag	157
Förtydligande av semesterlagen	158
Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen	161

Torsdagen den 16 maj

Svar på interpellationer av:	
herr Onsjö ang. bestämmelserna om avdrag vid taxering för de s. k. fria yrkesutövarna	166

	Sid.
herr Hansson i Skegrie ang. rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter	171
Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar	175
För flera försvarsförvaltningar gemensamma frågor	192
Rationaliseringsverksamhet m. m. inom försvaret	193
Markförvärv för armén	203
Ändrad lydelse av 27 § mom. B. i värnpliktslagen	206
Storstädernas begränsning	210
Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet	218

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 maj fm.

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 7, ang. uppskov med beslut över vilande förslag till ändrad lydelse av 22 § 2 mom. och 49 § 2 mom. regeringsformen samt 1 § 2 mom., 38 § 2 mom., 45 §, 55 § 1 mom. samt 58 och 63 §§ riksdagsordningen	21
— memorial nr 8, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 50 och 54 §§, 55 § 1 mom. samt 58 § riksdagsordningen	89
— nr 9, med förslag till ändrad lydelse av 7 § riksdagsstadgan	89
— nr 10, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 24 § riksdagsordningen	89
— utlåtande nr 11, ang. ändring i lagen om val till riksdagen m. m.	89
— memorial nr 12, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 6 § 1 och 4 mom. riksdagsordningen och till ändrad lydelse av 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen	89
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 43, ang. ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknigen m. m.	90

Onsdagen den 15 maj em.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 43, ang. ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknigen m. m. (Forts.)	102
<i>Sammansatta konstitutions- och första lagutskottets</i> utlåtande nr 1, om resningsinstitutet m. m.	142
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 27, om vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.	152
— nr 25, ang. ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen om höjning av vissa underhållsbidrag	157
— nr 26, ang. ändring i lagen om personundersökning i brottmål samt ang. en årlig redogörelse för nådeinstitutets handhavande	158
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 23, ang. förtydligande av semesterlagen	158
— nr 24, om ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen	161

Sid.

Torsdagen den 16 maj

<i>Jordbruksutskottets</i> memorial nr 29, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57 till Understöd åt fiskare	175
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 25, om skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar	175
— nr 29, om lagändring i syfte att bidra till en vederhäftig konsumentupplysning m. m.	191
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 21, rörande anslag till Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut	191
— nr 22, rörande anslag till Grundförbättringar: Statens avdikningsanslag	191
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 98, om anslag till Armén: Remontering . .	192
— nr 99, ang. vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel	192
— nr 100, ang. markförvärv för försvaret	203
— nr 101, ang. åtgärder för flyktingstudenter m. m.	206
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 44, om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. och 33 § 1 mom. kommunalskattelagen	206
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 19, ang. anskaffande av en offset- och koppartrycksrotationsmaskin för sedeltryckeriet	206
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 22, om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen	206
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 23, ang. dispositionen av vissa prisutjämningsavgiftsmedel	210
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 28, ang. utredning om storstädernas begränsning	210
— nr 29, om åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet	218

Tisdagen den 14 maj

Kl. 16.00

§ 1

Justerades protokollen för den 7 och den 8 innevarande maj.

§ 2

Svar på interpellation ang. inrättande av ett särskilt organ inom åklagar- och polisväsendet för brott mot det allmännas ekonomiska intressen

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND, som yttrade:

Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Asp har frågat mig, om jag är beredd att i skyndsam ordning vidtaga förberedande åtgärder för inrättande av ett särskilt organ inom åklagar- och polisväsendet för uppdagande och bekämpande av brott mot det allmännas ekonomiska intressen samt att i dagens läge tillförsäkra de pågående, för rättsvärderna i vårt land så betydelsefulla utredningarna sådana personella och andra resurser, att verksamheten icke i något avseende utsättes för risken att stagnera eller försvåras.

Till svar härå får jag anföra följande.

Vad först angår frågan om inrättande av ett särskilt organ för uppdagande och bekämpande av vad interpellanten sammanfattat under benämningen brott mot det allmännas ekonomiska intressen vill jag först erinra om att ett närliggande spörsmål berörts i en motion (nr 362) vid årets riksdag av ledamoten i denna kammare, herr Eliasson i Stockholm. Ifrågavarande motion, vari utredning begäres om anställande av rev-

sionsteknisk personal vid statens kriminaltekniska anstalt eller inrättande av annan statlig revisorsorganisation att biträda vid visst förundersökningsarbete i brottmål, är för närvarande föremål för behandling inom statsutskottet. Jag har vidare gjort mig underrättad om att statens sakrevision inom kort kommer att till Kungl. Maj:t överlämna en inom revisionen verkställd utredning med förslag om vissa organisatoriska åtgärder syftande till en förstärkning av samhällets resurser för uppdagande och utredning av brott på hithörande område. Förevarande spörsmål har tidigare uppmärksammats av den av mig tillkallade polisverksamhetsutredningen, som också följer frågans fortsatta utveckling. Det kan alltså förutses, att frågan om en mera långsiktig lösning av polis- och åklagarverksamheten beträffande här avsedda uppgifter i enlighet med vad interpellanten förordat inom en nära framtid kommer att upptagas till prövning.

Vad härefter angår de pågående brottsutredningarna har interpellanten berört svårigheterna att i ett speciellt fall anskaffa erforderlig sakkunnighjälp och med hänsyftning härpå bland annat framhållit, att undersökningsledaren vid tidpunkten för ingripandet stod utan biträde av revisionsexpertis samt att en dyrbar vecka gått till ända innan sådan kunnat anskaffas. Enligt vad jag inhämtat är det riktigt, att undersökningsledaren i det åsyftade fallet ej erhållit tillgång till sakkunnig revisionshjälp förrän omkring en vecka efter ingripandet. Detta berodde emellertid på att undersökningsledaren av oförutsedd anledning ansett sig nödsä-

Svar på interpellation ang. inrättande av ett särskilt organ inom åklagar- och polisväsendet för brott mot det allmännas ekonomiska intressen

kad att skyndsamt verkställa ingripandet på en tidigare tidpunkt än som ursprungligen planerats och att han fördensskull ej haft möjlighet att vidtaga erforderliga förberedelser för utredningsarbetets bedrivande.

Svårigheter, som uppstår av sådan anledning, torde icke helt kunna undvikas, hur väl sörjt det än må vara för att revisionsexpertis skall stå till förfogande. Bortsett från det dröjsmål, som uppstått därför att ingripandet måst ske tidigare än beräknat, har både erforderlig polispersonal och expertis efter hand ställts till förfogande i den utsträckning som påkallats. Undersökningsledaren har förklarat sig för närvarande icke ha behov av vare sig ytterligare polispersonal eller speciell sakkunskap och, såvitt nu kan bedömas, torde några risker för att utredningarna i fortsättningen skulle komma att försvåras på grund av bristande personella eller andra resurser inte vara att befara.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Härpå anförde

Herr ASP (s):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framföra mitt tack för svaret på den av mig den 26 februari framställda interpellationen rörande bl. a. förberedande åtgärder för upprättande av ett särskilt organ inom åklagar- och polisväsendet för bekämpande av brott mot det allmännas ekonomiska intressen. Av svaret framgår, att frågan i sinom tid kommer att upptagas till behandling i en kommitté, som för snart ett år sedan tillsattes av Kungl. Maj:t med uppgift att i olika avseenden verka för en effektivisering av polisväsendet. Herr statsrådet betygar även på annat sätt sin avsikt och sin vilja att medverka till en bättre tingens ord-

ning på det område det här är fråga om. Detta skall med tacksamhet noteras, men det bör samtidigt framhållas, att de avsedda åtgärderna först efter avsevärd tid kommer att ge praktiska resultat.

För att skissera en bakgrund till vad det här gäller och för att understryka angelägenheten, ja, nödvändigheten att i nuläget kraftfullt och fördomsfritt ge de pågående undersökningarna allt det stöd, som kan komma att begäras av utredningsledningen, skulle jag vilja anföra följande.

När det gäller ett så betydelsefullt område som t. ex. trafiken har sakkunskapen konstaterat, att övervakning från samhällets sida är det enda som kommer den enskilde bilföraren att skärpa sig till uppmärksamhet och efterlevnad av trafikreglerna. Detsamma gäller beträffande de rättsområden, som här är aktuella och där vissa missförhållanden den senaste tiden upprört allmänna opinionen. Det smyger så lätt in en uppfattning om att mutor och bestickning är vanliga i alla möjliga och omöjliga sammanhang, därest det inte finns någon egentlig kontroll av dessa förhållanden.

Det är här fråga om ett område där det krävs specialkunskaper. Skall arbetet bli effektivt bör särskilda arbetsgrupper inom polisen ha till uppgift att kontinuerligt övervaka förekomsten av dylika brott. Givetvis får inte en sådan övervakning ta sig sådana uttryck, att de offentliga tjänstemännen får en känsla av att ständigt stå under polisuppsikt. Det är självfallet alltjämt vederbörande ledningar och styrelser, som i första hand har ansvaret för tjänstemännens oförvillighet. Men om misstankar på den punkten uppstår, skall samhället ha resurser att snabbt och effektivt utreda dessa ofta mycket komplicerade och känsliga fall.

Det är emellertid inte endast mutor och bestickning, som kan bli frätsår på

Svar på interpellation ang. sinnessjukvårdspersonalens utbildning

samhällskroppen. Det finns — som jag närmare berört i min interpellation — andra närliggande områden, vilka måste ägnas ökad uppmärksamhet och där statsmakterna utan dröjsmål måste ställa resurser till förfogande. I samband med de senaste mutaffärerna har nämligen uppdagats, att i en del av fallen — jag har själv i egenskap av kommunal förtroendeman kunnat följa undersökningarna i vissa avsnitt — förekommer utlandsaffärer av mer eller mindre ljusskygg natur. Skrupelfria och på sitt sätt skickliga affärsmän synes ha utvecklat en långt gående teknik att göra transaktioner, där landets valutatillgångar på illegalt sätt avtappas — oftast med den automatiska följderna, att uppkommande vinster undandras beskattning. I detta sammanhang har till och med i pressen förekommit uppgifter där det antytts, att handelsspionage ägt rum. Hur det förhåller sig med den saken blir väl uppenbart, när utredningsresultaten redovisas i form av åtal eller på annat sätt.

Även om vi antar, att vårt valutaläge är sådant, att det inte allvarligt rubbas av sådana olagliga affärer, är vi väl ändå överens om att allt bör göras för att skaka bort denna ohyra ur samhällspälsen och det snarast möjligt. Därest inte en effektiv övervakning sker på detta område, skall vi heller inte bli förvånade, om vi nödgas konstatera en sjunkande rättsmoralisk standard på valuta- och skatteområdet.

Herr talman! Vad jag nu anfört bör vara till fyllest för att ge en klar föreställning om att de föreliggande spörsmålen är av betydande samhällsekonomiskt intresse. Karaktären av ifrågasvarande rättsvårdande verksamhet, som utövas av åklagare och polispersonal med biträde av särskilt tillkallade sakkunniga, är av så komplicerad och speciell art, att givande resultat kan uppstå endast om de arbetsledande uppgifterna anförtros personer, vilka — förutom att de äger dokumenterad

skicklighet — beräknas för avsevärd tid framåt kunna avdelas för detta arbete.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. sinnessjukvårdspersonalens utbildning

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND, som yttrade:

Herr talman! Fröken Höjer har frågat mig när jag avser att framlägga förslag angående högre utbildning av sinnessjukvårdspersonal för riksdagen.

Till svar härpå vill jag erinra om att 1949 års kommitté för sinnessjukvårdspersonalens utbildning den 24 november 1951 avlämnade betänkande med förslag angående utbildning av sinnessjukvårdspersonal. Sedermera uppdrogs åt medicinalstyrelsen att överarbeta det av kommittén avgivna förslaget till grundutbildning. Medicinalstyrelsens utredning i ämnet redovisades i propositionen nr 166 till 1954 års riksdag. Den nya grundutbildningen omfattar en tid av två år och tog sin början den 1 mars 1956.

Med hänsyn till de delade meningar, som i remissyttrandena rådde i fråga om den högre utbildningen och det förhållandet, att frågan om en önskvärd samordning mellan denna och sjuksköterskeutbildningen icke kunde anses tillräckligt utredd, var jag icke beredd att då framlägga förslag beträffande den högre utbildningen. Denna fråga ansåg jag böra ytterligare övervägas, särskilt i vad avsåg den nämnda frågan om en samordning med sjuksköterskeutbildningen.

I enlighet härmed fick medicinalstyrelsen genom beslut den 24 september 1954 i uppdrag att överarbeta kommitténs förslag även i denna del. Därvid skulle särskilt undersökas möjligheterna att samordna denna utbildning med

Svar på interpellation ang. sinnessjukvårdspersonalens utbildning

utbildningen av sjuksköterskor inom kroppssjukvården.

Medicinalstyrelsens förslag avlämnades den 29 oktober 1956, och remissbehandlingen avslutades i början av februari i år. Med hänsyn härtill kunde förslaget icke upptagas till diskussion i samband med höstens budgetarbete och sålunda icke heller föranleda proposition till 1957 års riksdag. I stället torde förslaget få prövas hösten 1957 tillsammans med övriga anslagskrav för budgetåret 1958/59. Eventuell proposition i ämnet skulle i så fall komma att föreläggas 1958 års riksdag.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Vidare anförde:

Fröken HÖJER (fp):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret på vad »senare» betyder som tidsbestämning i en statsverksproposition. Själv hade jag den optimistiska tron, att »senare» i detta sammanhang betydde »senare under året».

Att frågan nu skjuts upp till eventuellt nästa år står i samklang med den långsamma takt, i vilken denna för sinnessjukvården synnerligen betydelsefulla fråga till dato behandlats. Varför har så skett? Saknas det kunnskap, saknas det intresse?

Det gäller alltså utbildningen av förmanspersonalen: första sköterskor, förste skötare, översköterskor, överskötare och uppsyningspersonal inom mental-sjukvården eller, som den allttjämt kallas, sinnessjukvården. Denna personal för närmare 30 000 sjuka har till dato fått nöja sig med en utbildning med sammanlagt 100 timmars teori samt praktik under handledning av personal utan annan än just denna utbildning. Sedan våren 1956 är grundläggande utbildning enligt riksdagens beslut ordnad för sköterskor och skötare. Det är

en regelrätt ordnad »skola» för nybörjarna, medan förmanspersonalen som regel får nöja sig med den typ av kurs, som startades 1905—1908.

På 21 av statens sinnessjukhus finns för närvarande av en förmanspersonal på cirka 1 500 knappt 200, närmare bestämt 182, som antingen börjat i sinnessjukvård och därefter genomgått sjuksköterskeskola eller ock tagit sjuksköterskeskolan först med specialutbildning i sinnessjukvård. Flertalet av dessa är anställda som nattöversköterskor, vid medicinska centra och som s. k. uppsyningspersonal. För vårdavdelningarnas för sinnessjukvården synnerligen betydelsefulla grupp har vi alltså ej hunnit med att ordna den utbildning, som modern mentalsjukvård kräver och som sedan länge är ordnad i Danmark och Norge. Tror vi riksdagsmän, att den läkare, som anställts för att vårda 120—130 patienter och fler och som samtidigt bedriver forskning på detta område, dessutom under alla dessa år skulle ha hunnit med att mer eller mindre planlöst utbilda förmanspersonalen, t. o. m. i göromål, som han själv t. ex. inom kroppssjukvården aldrig ägnar en tanke åt?

Från omkring 1930 har medicinalstyrelsen gjort framställningar om anslag till kompletterande utbildning vid godkänd sjuksköterskeskola för vid sinnessjukhus anställd personal. Medel härtill har hittills beviljats. De sålunda utbildade ingår i det antal på 182, som jag nyss nämnde.

Nog har man resonerat och lagt fram förslag angående utbildningen för de övriga. I september 1943 erhöi medicinalstyrelsen Kungl. Maj:ts uppdrag att i samråd med personalorganisationerna verkställa utredning rörande möjligheterna att bereda sjukvårdspersonalen vid statens sinnessjukhus och statens anstalt för fallandesjuka förbättrad utbildning. Resultatet av denna utredning redovisades av medicinalstyrelsen 1948. Förslaget debatterades men

Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden

vann inte anklang hos alla olika remissinstanser. Så tillsattes en ny utredning, 1949 års kommitté för sinnessjukvårdspersonalens utbildning, som avgav betänkande 1951. Detta betänkande sändes till medicinalstyrelsen för ytterligare övervägande, och så kom från medicinalstyrelsen i november 1956 ett nytt förslag. Detta förslag har varit ute på remiss. Remisstiden utgick den 15 januari, men somliga hade inte brytt sig om att svara förrän i februari. Förslaget avser att ge sinnessjukvårdspersonalen en utbildning i paritet med kroppssjukvårdens. Men nu dröjer det ytterligare ett år innan vi i riksdagen kan få besluta om en utbildning, som kommer sinnessjukvården till godo i och med personalens större kunnskap, sedan alla de anställda som det här gäller genomgått denna utbildning eller också en viss kompletteringskurs under övergångstiden.

Alla som arbetar för att föra sinnessjukvården fram till samma nivå som kroppssjukvården — och som redan så vackert talar härom — har all anledning att begrunda dessa fakta, som man inte kommer förbi.

Varför vi av denna personal skall fordra en intuition och ett självstudium på eget och andras språk, som vi ej anser oss kunna förvänta av andra grupper, är för mig en gåta. Jag tycker vi nonchalerar både de mentalt sjuka och deras vårdare.

Herr talman! Jag kan bara beklaga detta dröjsmål och hoppas att när nu propositionen kommer nästa år — ty bakgrunden till detta »eventuellt», herr statsråd, måtte väl ändå bara vara, att vi inte säkert vet vem som kommer att framlägga förslaget nästa år. Alla vi, som här i riksdagen talat så mycket om sinnessjukvården, måste väl vara medvetna om att vi är tvungna att ordna denna utbildning och satsa pengar på den. Jag kan inte tänka mig att budgetära skäl får bli avgörande för att

inte en proposition skall framläggas i detta ämne. När alltså denna proposition kommer, vill jag bara hoppas, att de praktiska detaljerna skall vara undångjorda, så att utbildningen snabbt kan sättas i gång.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Allt vad fröken Höjer säger här om behovet av högre utbildning för sinnessjukvårdspersonalen är känt och erkänt av oss alla. Men det var ju inte precis det som frågan gällde, utan fröken Höjer ville veta när förslag i ämnet kan komma att framläggas. På den frågan svarade jag, att förslaget från medicinalstyrelsen kom in på senhösten och att remissbehandlingen avslutades först i februari månad i år, varför förslaget inte kunde tas upp till prövning i samband med budgetbehandlingen hösten 1956. Så länge ställningstagande till förslaget inte har skett, måste man tala om eventuella förslag. Jag bestrider på det bestämdaste, att här skulle föreligga något dröjsmål som har varit onödigt. Ärendet är behandlat med den förtur som sådana ärenden har.

Fröken **HÖJER** (fp):

Herr talman! Jag har med den här lilla historiken, som sannerligen kunde ha gjorts mycket mera utförlig, bara velat visa, att det inte längre finns några möjligheter att detta förbehåll »eventuellt» kan behövas. Nu måste det efter allt arbete, som är nedlagt på saken av alla olika auktoriteter, kunna läggas fram förslag till 1958 års riksdag.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4**Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden**

Statsrådet fru **LINDSTRÖM** erhöll på begäran ordet och yttrade:

Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamstående mödrarna på arbetsmarknaden

Herr talman! I en interpellation har fru Sjövall frågat mig, vilka åtgärder som vidtages från statens sida för att inpassa de ensamstående mödrarna på arbetsmarknaden, så att deras förmåga att försörja sig genom eget arbete utnyttjas på ett effektivt sätt. I anledning härav får jag anföra följande.

Till en början vill jag vitsorda de av interpellanten påpekade svårigheter, som många ensamstående mödrar har att skaffa arbete för att försörja sig själva och sina barn. En kvinna, som uteslutande ägnat sig åt skötseln av hem och barn under en lång följd av år och som i medelåldern blir änka eller frånskild, saknar inte sällan tillräcklig yrkeskunskap för att kunna få ett arbete som ger tillfredsställande försörjning. Även om hon har en yrkesutbildning och före eller under en del av äktenskapet haft förvärvsarbete, stöter hon ofta på hinder om hon efter många års bortovaro vill återvända till sitt tidigare yrke. Hennes ålder och ovanan vid förvärvsarbete kan därvid begränsa hennes möjligheter att få anställning. Av naturliga skäl uppstår också svårigheter att finna ett arbete, som går att förena med vårdnaden av barnen. Vidare kan sjukdom eller försvagat hälsotillstånd många gånger göra det omöjligt för henne att utan bistånd få en lämplig placering inom arbetslivet.

För att minska de svårigheter att finna ett lämpligt förvärvsarbete, som ofta möter ensamstående mödrar, är det önskvärt att samhället träder hjälpsamt emellan. Dessa kvinnors situation erinrar i viss mån om de partiellt arbetsföras och det har därför befunnits ändamålsenligt att bereda dem samma möjligheter till omskolning och yrkesutbildning, som tillkommer denna kategori. I detta syfte har statsmakterna under de två senaste budgetåren ställt medel till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för att möjliggöra omskolning och yrkesutbildning av i första hand

ensamställda kvinnor, för vilka fortsatta försörjningsmöjligheter inom det egna yrket inte föreligger och som är svårplacerade på arbetsmarknaden utan att kunna hänföras till gruppen partiellt arbetsföra. För vartdera av budgetåren 1955/56 och 1956/57 har sålunda under femte huvudtitelns anslag till Kostnader för överflyttning av arbetskraft anvisats ett årligt belopp av 100 000 kronor till sådana omskolnings- och utbildningsbidrag. Vidare har som ett led i strävandena att skapa bättre försörjningsmöjligheter för ensamstående mödrar och i anslutning till ett förslag av familjeberedningen det ovan nämnda anslagsbeloppet ökats med 50 000 kronor för budgetåret 1957/58 för att möjliggöra även s. k. näringshjälp åt denna kvinnokategori, en hjälpform, som tidigare varit de partiellt arbetsföra förbehållen. Näringshjälp innefattar bidrag till anskaffning av maskin- eller verktygsutrustning, inventarier eller lager i en affärsrörelse eller över huvud taget bidrag till startandet av en självständig verksamhet.

Den här berörda omskolningen och utbildningen, som gäller ensamställda kvinnor över huvud taget, har ännu så länge bedrivits endast som försöksverksamhet och haft en relativt begränsad omfattning. Det kan emellertid vara av intresse att i detta sammanhang lämna en kort redogörelse för den hittillsvarande verksamheten. Under utbildningstiden beviljas, alltefter behov, bidrag i olika former. Sålunda erhåller kvinnan ett s. k. grundbidrag för sin egen försörjning med högst 343 kronor i månaden. Vidare utgår hyresbidrag, som för familjeförsörjare motsvarar den faktiska kostnaden för egen bostad. Om utbildningen är förlagd till annan plats än hemorten, lämnas dessutom bidrag till inackorderingskostnad. Därjämte beviljas familjetillägg, som för varje barn utgår med ett månatligt belopp av högst 32 kronor 50 öre. Beloppen för

Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden

nu nämnda bidrag kommer enligt beslut av årets riksdag att höjas fr. o. m. den 1 juli 1957. Ett villkor för att dessa bidrag skall kunna beviljas är dock att hemortskommunen åtager sig att svara för 25 % av bidragskostnaderna. Denna förutsättning gäller däremot inte för det ytterligare ekonomiska stöd av staten, som den ensamstående kvinnan åtnjuter i form av särskilda bidrag för kursavgifter, undervisningsmateriel, arbetskläder, resekostnader m. m. För att efter utbildningstidens slut hjälpa henne fram till första avlöningstillfället kan s. k. starthjälp lämnas för högst en månad. Starthjälpen är dock förenad med återbetalningsskyldighet.

Frågan om lämplig omskolning eller yrkesutbildning utredes i första hand av arbetsvärdsexpeditionen i den länsarbetsnämnd, som kommer i kontakt med den arbetssökande kvinnan. Slutlig ställning till utbildningens art i varje enskilt fall togs därefter av arbetsmarknadsstyrelsen, som också beslutar om de bidragsförmåner som skall utgå. Under den försöksverksamhet, som hittills bedrivits på detta område, har sammanlagt 43 ensamstående kvinnor — varav 36 med barn — erhållit hjälp till omskolning och yrkesutbildning av något slag. 27 av dem är fränskilda eller lämnade ensamma av mannen, 12 är änkor och 4 ogifta. 17 har tidigare yrkesutbildning såsom sömmerskor, kontorister, sjuksköterskor eller butiksbiträden men har varit borta från förvärvslivet under längre eller kortare tid. Ungefär hälften har fått genomgå kompletteringskurser i sina gamla yrken. För de övriga har det av hälso- eller åldersskäl inte ansetts möjligt att återuppta den gamla yrkesverksamheten. I stället har de beretts tillfälle att genomgå omskolning till andra för dem lämpliga yrken, t. ex. kartritning, maskinskrivning, telefontjänst och skönhetsvård. Den andra gruppen kvinnor, som erhållit bidrag, utgöres av 26, som

helt saknat tidigare yrkesutbildning. De flesta av dem har dock tidigare haft förvärvsarbete av något slag. Med beaktande av kvinnornas egna önskemål har arbetsförmedlingen efter noggrann prövning av de individuella förutsättningarna erbjudit lämplig utbildning. Som exempel på den skiftande yrkesutbildning, som förekommit, kan nämnas kurser i sömnad, sjukvård, arbetsterapi och kontorsarbete.

Försöksverksamheten på detta område har ännu bara pågått under kort tid. Av de kvinnor, som fått statliga bidrag, har därför endast fjorton hunnit avsluta sin utbildning, medan de övriga fortfarande genomgår kurser av olika slag. Av de redan färdigutbildade kvinnorna är det blott en eller två, som ännu inte försörjer sig nöjaktigt. Behovet av hjälp har i de aktuella fallen varit synnerligen stort. Så gott som samtliga av här ifrågavarande kvinnor skulle med största sannolikhet varit hänvisade till varaktig socialvård, om de inte fått ekonomiskt stöd till yrkesutbildning och därmed möjlighet att utnyttja sin arbetsförmåga fullt ut för att försörja sig själva.

De statliga stödåtgärderna för ensamstående kvinnor — i form av bidrag till yrkesutbildning och näringshjälp — har som framgår av det här sagda ännu haft ganska liten omfattning. Verksamheten har emellertid givit sådana erfarenheter, att jag är förvissad om att den kommer att få allt större betydelse efter hand som kännedomen därom får ökad spridning. Det är därför angeläget att arbetsförmedlingen och de socialvårdande organen bedriver en aktiv upplysningsverksamhet om denna hjälp till självhjälp. Också tidningspressen, särskilt lokaltidningarna och veckopressen, samt radion har en viktig uppgift i att förmedla informationer till de ensamstående mödrarna om deras möjligheter att från samhället få ekonomiskt bidrag till utbildning i ett lämp-

Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden

ligt yrke. Om strävandena från samhällets sida att hjälpa de ensamstående kvinnorna med yrkesutbildning dessutom kunde förenas med en ökad förståelse bland arbetsgivarna för dessa kvinnors speciella problem, vågar jag hoppas att livsbetingelserna för denna medborgargrupp så småningom kommer att förbättras.

Härefter anförde:

Fru SJÖVALL (s):

Herr talman! Jag vill be att få tacka statsrådet fru Lindström för svaret, i vilket statsrådet betonar de stora svårigheter att erhålla arbete som föreligger för de ensamstående mödrarnas del. Jag är därför tacksam för statsrådets principiella förklaring, att det är statsmakternas skyldighet att träda hjälpande emellan.

Mot bakgrunden av statsrådets meddelande att hittills 43 kvinnor erhållit hjälp från staten till yrkesutbildning m. m. ter sig emellertid statsmakternas intresse i praktiken icke särskilt överväldigande. Det beräknas här i landet finnas inemot 69 000 ensamstående mödrar med barn under 16 år. Skulle siffrorna från de olika mödraundersökningarna gälla även för hela denna medborgargrupp, skulle det betyda att drygt en fjärdedel av dessa kvinnor saknar eget arbete. Jag tror inte att detta i övervägande antalet fall kan bero på ålders- och hälsoskäl, utan det bottnar snarare i olika arbetsmarknadsproblem, där kvinnans bundenhet till ett minderårigt barn utgör en huvudfaktor.

Statsrådet Lindström har framhållit, att ensamstående mödrars situation i många fall kan jämföras med de partiellt arbetsföras. Lagtekniskt har de också vid utformningen av dessa nya hjälpformer hänförs till den gruppen. Jag tror dock inte att detta enbart är ett uttryck för att man inte hittat nå-

gon annan form att rubricera dessa kvinnor, när anslag skulle begäras till hjälpformer för deras vidkommande, utan jag tror tvärtom att det är signifikativt för samhällets syn på hela detta problem. Det må vara, att en del av dess mödrar är partiellt arbetsföra; den största delen av dem är det icke, utan de är normala mödrar med ett eller flera barn att försörja.

Icke förrän de yrkesarbetande mödrarna, gifta eller ensamstående, erkännes såsom en normalt arbetsför kategori människor, vilka dock på grund av bundenheten till barnet och skyldigheterna mot detta självfallet har rätt att av arbetsgivare och samhälle kräva speciella lösningar av sitt arbetsproblem, kan man komma någon vart i denna mycket stora samhällsfråga.

Trots denna kritik av samhällets hittillsvarande insatser på detta område är jag mycket tacksam för att den hjälp som dessa ännu så länge fåtaliga kvinnor erhållit, gjorts så omfattande och effektiv som här tydligen skett, och jag hoppas att när försöksverksamheten en gång ytterligare utbygges, det kommer att ske efter likartade principer.

Jag skulle i detta sammanhang vilja erinra om den debatt i abortfrågan, som nyligen hölls här i kammaren. Vill man effektivt undanröja sociala. då främst ekonomiska, skäl till kvinnors abortbegäran, är det min bestämda erfarenhet att den hjälp, som då bör ges, skall vara av ungefär motsvarande omfattning som i dessa fall. Det räcker inte med obetydliga höjningar av anslagen till rådgivningsbyråerna för abortsökande, där hjälpsummorna i det enskilda fallet är bagatellartade och för övrigt enligt gällande bestämmelser kan ges en kvinna endast om hon bär fram sitt barn, även om hjälpbehovet kan vara lika trängande i de fall som beviljas abort.

Statsrådet Lindström har särskilt betonat svårigheterna för de äldre och

Svar på interpellation ang. åtgärder för inpassande av de ensamma mödrarna på arbetsmarknaden

för de sjuka mödrarna. Jag skulle nägot vilja uppehålla mig vid de yngre, friska mödrarna. Jag ser det som en mycket olycklig lösning, att dessa mödrar, särskilt de som har två eller flera barn, på grund av svårigheterna att ordna barntillsyn under många år bindes vid att leva helt med hjälp från socialvården. Det är icke ovanligt, att det senare kan vara mycket svårt att förmå en del av dessa kvinnor att gå ut i förvärvslivet; framför allt kan det gälla kvinnor med en primärt relativt dålig arbetskapacitet, vilka man sannolikt periodiskt fått hjälpa med understöd också om de varit barnlösa. Men även för yngre friska och duktiga kvinnor är det ett handikapp att man ej utnyttjar de vitala ungdomsåren för att ge dem yrkesutbildning och arbete.

De ofullständiga familjerna utgör en stor del av socialvårdens klientel — från Göteborg uppges de uppgå till 21 procent av samtliga varaktigt understödda.

Under två budgetår har anslaget för omskolning och yrkesutbildning uppgått till 200 000 kronor sammanlagt, men endast 43 kvinnor har åtnjutit denna hjälp. Med anledning härav skulle jag vilja fråga statsrådet fru Lindström, huruvida detta anslag utnyttjats till fullo, och om så ej varit fallet, varför detta icke skett, då behovet av denna hjälp måste vara mycket stort. Vidare har jag hört sägas, att en statlig institution icke velat anställa en av dessa omskolade kvinnor under motivering att hon var för gammal — hon skulle ha varit i femtioårsåldern. Jag undrar i vilken mån samhällsmakterna kan medverka till att sådant icke förekommer.

Statsrådet fru LINDSTRÖM:

Herr talman! Fru Sjövall berörde i sitt inlägg några väsentligheter i de ensamstående mödrarnas arbetssituation,

vilka jag vill ytterligare något understryka. Hon påpekade bland annat svårigheterna för dessa mödrar att behålla ett yrke, där arbetstiden inte sammanfaller med daghemmens öppethållande. I arbetsmarknadsstyrelsens material av 43 yrkesutbildade och omskolade fall finns det dock bara ett fall, en kallskänka, som har åberopat just detta skäl för sitt behov av arbetsbyte.

Däremot är hälsotillståndet en mycket vanlig orsak till önskan att byta arbete. Fru Sjövall skulle säkerligen som läkare finna en god överensstämmelse mellan sina egna iakttagelser och dem som kan göras på det här aktuella kvinnomaterialet. Man får alldeles bestämt intryck av att det olyckliga äktenskapet är en ohälsosam inrättning. Påfallande mycket psykoneuroser, nervbesvär, hjärtfel och dylikt förekommer hos de kvinnor, som har lämnats ensamma efter ett äktenskap med en alkoholiserad, otrogen eller allmänt oansvarig man. Mera vanliga husmorsåkommor, fastän måhända förvärrade genom ett hårt liv, är de klena ryggar, som också förekommer i personalakterna, åderbräck, reumatism och dylikt.

De män, som skyntar i bakgrunden till de kvinnoöden, vari arbetsmarknadsstyrelsen har ingripit, är inte av någon bättre halt: de frånskilda och ogifta kvinnorna och deras barn får i allmänhet klara sig utan stöd av f. d. maken eller barnafadern. Endast $\frac{1}{5}$ av dessa rapporteras betala regelbundet underhållsbidrag, några gör det sporadiskt, medan flertalet har helt försvunnit ur bilden och bidragsförskott utgår för det uteblivna underhållsbidraget. De ensamstående mödrarnas behov av eget arbete och en hygglig inkomst är därför i allmänhet ytterst trängande.

Jag vill också något beröra åldersfaktorn, eftersom fru Sjövall tagit upp den saken. Av arbetsmarknadsstyrelsens redogörelse framgår, att de flesta av ifrå-

Svar på interpellation ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet

gavarande kvinnor är rätt unga. $\frac{1}{3}$ är under 35 år och bortåt hälften mellan 35 och 50 år. Man förstår inte minst av detta vilket samhällsintresse det verkligen är att få ut dessa kvinnor i produktivt arbete. Såsom socialvårdsfall skulle de komma att förorsaka kommunerna utgifter under årtionden framåt. Ansträngningarna att få dem inpassade på arbetsmarknaden är naturligtvis främst betingade av hänsyn till individen och hennes barn — arbete ger inkomst, trygghet och bättre andlig balans — men även ur samhällets ekonomiska synpunkter är en sådan arbetsplacering betydelsefull.

Jag vill vidare understryka vad fru Sjövall yttrade om att arbetsgivarnas fördomar mot äldre arbetskraft måste övervinnas. Erfarenheten säger oss, att dessa fördomar är särskilt accentuerade när det gäller kvinnor. Att en dansös, som förekommer i detta material, anses för gammal att återgå till sitt yrke när hon fyllt 27 år är måhända fysiologiskt motiverat, men att det skall vara omöjligt att uppbringa en elevplats på en damfrisering för en kvinna som fyllt 36 år förefaller mindre självklart.

Med anledning av fru Sjövalls fråga vill jag inte förneka, att även myndigheter som arbetsgivare ibland brustit i hänsyn och föredöme när det gällt anställande av äldre kvinnlig arbetskraft. Jag förstår, att fru Sjövall här syftade på ett bestämt fall, då en av arbetsmarknadsstyrelsen omskolad kvinna före omskolningen fått löfte om anställning i en statlig institution men sedan vägrats denna av en ny chef, som hänvisade till hennes ålder. Sådant är naturligtvis inte ägnat att befrämja en liberalare syn på och ett bättre tillvaratagande av den äldre arbetskraftens resurser. Den allmänna opinionen skulle säkert behöva bearbetas till större förståelse för de medelålders ensamstående mödrarnas arbetsproblem. Den kommun handlade föredömligt, vars fattigvårdsstyrelse nyligen gav ett lån

på 10 000 kronor i näringshjälp till en sådan kvinna, som annars sannolikt blivit ett socialvårdsfall under återstoden av sitt liv. Jag menar alltså precis som fru Sjövall, att stat och kommun bör gå i täten för utvecklingen härvidlag.

Men ännu är bara början gjord. Jag kan inte svara exakt på fru Sjövalls fråga om hur mycket av de 200 000 kronor, vilka anslagits under två budgetår för denna omskolningsverksamhet, som har använts under dessa försöksår. Anslaget har dock ingetdera året utnyttjats till fullo. De medel som står till förfogande är begränsade, det erkännes — fru Sjövall påpekade det också — även när de nu kommer att ökas med 50 procent efter 1 juli i år. Men arbetsmarknadsstyrelsen säger sig vara av den uppfattningen, att det ofullständiga utnyttjandet av anslagen inte beror på att det inte föreligger några behov. Orsaken ligger i att det inte är tillräckligt känt vilka möjligheter ensamstående mödrar i svårt läge har att få hjälp av myndigheterna. Jag hoppas, att fru Sjövalls interpellation skall bidra något litet till att fästa uppmärksamheten på dessa möjligheter.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, som yttrade:

Herr talman! Herr Svensson i Stenkyrka har i en interpellation frågat mig, om det är min avsikt att vidtaga åtgärder i syfte att snarast möjligt söka få till stånd tillfredsställande sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet.

Jag vill erinra om att i interpellation

Svar på interpellation ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet

tionen upptaget spörsmål tidigare behandlats i riksdagen, senast vid en interpellationsdebatt den 16 maj 1956 i första kammaren. Jag underströk för egen del vid det tillfället, att det givetvis ur olika synpunkter är av största betydelse att sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet ordnas på ett tillfredsställande sätt, men att man — innan ställning toges till frågan om eventuella åtgärder från statens sida — borde avvakta resultatet av det arbete, som bedreves av den i Visby i januari 1956 tillsatta lokala kommittén. Såsom interpellanten har sig bekant har denna kommitté till uppgift att utreda dels behovet av en eller två nya båtar för Gotlandstrafiken samt kostnaden därför, dels ock när och hur en erforderlig ombyggnad av Visby hamn kunde ordnas.

Enligt herr Svenssons i Stenkyrka interpellation skulle hopkopplingen av de ömsesidiga spörsmålen om å ena sidan storleken av den framtida båtmaterielen och å andra sidan den planerade utbyggnaden av hamnen i Visby ha medfört, att frågan om sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet kommit i ett sådant läge, att en medverkan från statens sida framstode såsom den enda möjligheten att inom en snar framtid få till stånd en tillfredsställande lösning av frågan. Denna statliga medverkan skulle enligt interpellationen ske genom upptagande av förhandlingar med den lokala kommittén och Ångfartygs Aktiebolaget Gotland. Jag vill härtill framhålla, att — efter en av bolaget å kommitténs vägnar gjord och av sjöfartsstyrelsen tillstyrkt framställning — Kungl. Maj:t enligt beslut den 1 mars 1957 beviljat kommittén ett belopp av högst 10 000 kronor för täckande av kostnaderna för vissa undersökningar angående nytt fartygsmateriel och utformningen av trafiken m. m. Jag finner det naturligt, att några åtgärder från statens sida utöver vad som innefattas i nämnda beslut icke

vidtas förrän resultatet av dessa undersökningar föreligger.

Härpå anförde:

Herr SVENSSON i Stenkyrka (bf):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för handelsdepartementet för svaret på min interpellation.

Denna fråga är, som statsrådet konstaterade, inte någon ny fråga. Redan 1945 anhöll riksdagen om en allsidig och förutsättningslös utredning i syfte att få till stånd bättre sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet. Den i anledning därav tillsatta »Gotlandskommittén» rekommenderade 1951, att en helt ny trafikorganisation skulle upprättas. Sedan har frågan vid åtskilliga tillfällen, som statsrådet också framhöll, påtalats i riksdagen. Framställningar har dessutom gjorts från organisationer och näringslivet på Gotland. I ett remissvar, som nyligen lämnades av länsstyrelsen på Gotland, underströks också denna frågas betydelse. Länsstyrelsen anförde bl. a., att behovet av en förbättring av sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet sedan länge är starkt framträdande för länets befolkning, för vilken rådande förhållanden i detta avseende varit en svår belastning, och att en förbättring av förbindelserna medförande kortare restid och lägre transportkostnader är ofrånkomlig, därest Gotland i framtiden skall kunna bli jämställt med rikets övriga landskap.

Denna fråga är följaktligen rätt gammal; man kan kanske säga, att den snart börjar bli historisk. Den kommitté, som tillsattes i fjol och vilken omnämndes av statsrådet i svaret, prövar frågan om erforderlig ombyggnad av Visby hamn liksom frågan om båtmaterielen. Vi är självfallet tacksamma för det belopp på 10 000 kronor, som här ställts till kommitténs förfogande.

Nu säger statsrådet, att i avvaktan på

Svar på interpellation ang. sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet

resultatet av dessa undersökningar bör inte nu några ytterligare åtgärder vidtas från statens sida. Detta resonemang kan jag förstå, men det må förlåtas, om man börjar bli litet skeptisk efter de tolv år som gått sedan riksdagen fattade beslut om en utredning av denna sak. Jag tror emellertid, att staten skall kunna påverka utvecklingen i positiv riktning utan att det i nuvarande läge behöver tas några egentliga nya initiativ.

När den lokala kommittén tillsattes, förutsattes det att handelsministern skulle ha en rapportör och kontaktman vid kommitténs överläggningar. Därigenom borde departementet ha möjlighet att positivt medverka till att frågans lösning påskyndas. Jag skulle vara tacksam, om vederbörande kontaktman från Kungl. Maj:t och departementschefen fick sådana direktiv, att överläggningarna i denna fråga inom kommittén snabbt kunde leda till resultat. Spörsmålet om transporter och trafiken mellan Gotland och fastlandet är faktiskt inte mindre än en livsfråga för gotländskt näringsliv.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag har egentligen inte mycket att tillägga till herr Svenssons i Stenkyrka anförande. Jag vill bara understryka, att frågan om snabbheten av kommitténs arbete närmast blir en kommitténs egen fråga. Någon kontaktman från handelsdepartementet finns inte. Däremot sitter en representant för sjöfartsstyrelsen med i förhandlingarna och följer kommitténs arbete. Men det ligger ju i gotlänningarnas eget intresse att detta spörsmål inte fördröjes utan att snabba resultat av kommitténs arbete kan framkomma. Jag har fullt förtroende för kommitténs egna önskemål och egna initiativ i det avseendet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den på bordet liggande motionen nr 673, av herr *Rylander m. fl.*

§ 7

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 98—102, bevillningsutskottets betänkande nr 44, bankoutskottets utlåtande nr 19, andra lagutskottets utlåtanden nr 22 och 30, tredje lagutskottets utlåtande nr 20 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 23.

§ 8

Föredrogs den av fröken *Olsson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående beredande av möjlighet för elever i enhetsskolans åttonde klass att delta i konfirmationsundervisning.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 9

Föredrogs den av herr *Nilsson* i Bästekille vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet Eliasson angående exporten av fisk till länder med centraliserad import.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 10

Föredrogs den av herr *Nihlfors* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående handläggningen av uppfinnarärenden inom försvaret.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 11

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtande nr 102 och tredje lagutskottets utlåtande nr 20 skulle i angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för kammarens sammanträde om fredag, den 17 maj. Vidare beslöt kammaren beträffande föredragningslistan för morgondagens sammanträde, att främst bland två gånger bordlagda ärenden skulle uppföras konstitutionsutskottets utlåtanden och memorial nr 7—12 och därefter bevillningsutskottets betänkande nr 43, ävensom att allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 28 och 29 samt andra lagutskottets utlåtande nr 30 skulle i angiven ordning uppföras sist på föredragningslistan.

§ 12

Till bordläggning anmäldes

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1956 och 1957 vid dess åttonde ordinarie möte fattade beslut,

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av handelsavtal mellan Sverige och Beneluxländerna, samt

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i stadgan den 20 augusti 1952 (nr 618) för Nordiska rådet;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av den medicinska utbildningsorganisationen m. m.,

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa statsbidrag på skolväsendets område m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-

getåret 1957/58 till folkskoleseminarieorganisationen m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fångvårdsanstalt å Hinseberg i Frövi köping,

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fångvårdsanstalter i Österåkers kommun, Stockholms län, och i Kumla stad,

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av televisionsnätet m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57, i vad propositionen avser avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster,

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av vissa kronan tillhöriga fastigheter,

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående teckning av ytterligare aktier i Aktiebolaget Statens skogsindustrier m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till inlösen av aktier i Luossavaara-Kiirunaavaara aktiebolag för budgetåret 1957/58 m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 113, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1957/58 till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

bankoutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 3 juni 1949 (nr 314) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till luftfartslag m. m.,

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition rörande ratifikation av konvention angående vissa till civilprocessen hörande ämnen, och

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 6 juni 1925 (nr 170) om polisväsendet i riket, m. m.; samt

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m., såvitt avser Ekeby 4^a i Uppsala län m. fl. fastigheter,

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande dels anslag till Hästavelns befrämjande dels Statens lånefond för hästavelns befrämjande jämte i ämnena väckta motioner,

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatta särskilda stödåtgärder för hästaveln jämte i ämnet väckta motioner,

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rörelsemedel för domänverket jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 29, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57 till Understöd åt fiskare.

§ 13

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 248, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1957/58, i vad

avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 249, i anledning av riksdagens år 1956 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 250, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1957/58;

nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) m. m., såvitt ej angår författningsförslagen;

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1957/58 till bidrag till skattetyngda kommuner, m. m.; och

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av vissa lärartjänster m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

från bevillningsutskottet:

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet; samt

från andra lagutskottet:

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 20 december 1940 (nr 1044) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus m. m.; och

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag angående fondering jämlikt 39 § lagen den 3 januari 1947 (nr 1) om allmän sjukförsäkring.

§ 14

Anmälades följande till herr talmanen under sammanträdet avlämnade motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 177, med förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan m. m.:

nr 674, av herrar *Ohlin* och *Hjalmarson*,

nr 675, av herr *Pettersson* i Dahl
m. fl., och
 nr 676, av herr *Persson* i Växjö *m. fl.*
 Dessa motioner bordlades.

§ 15

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
 efter kl. 16.56.

In fidem
Gunnar Britth

Onsdagen den 15 maj

Kl. 10.00

§ 1

Upplästes följande till kammaren in-
 komna läkarintyg:

Att riksdagsman Henning Carlsson,
 Huskvarna, under tiden fr. o. m. den
 13/5 1957 t. o. m. den 18/5 1957 på grund
 av erysipelas ped. sin. är urståndsatt att
 vederbörligen uppehålla sin tjänst, in-
 tygas

Huskvarna den 14/5 1957

F. Ljunggren
 leg. läkare

Herr Carlsson i Huskvarna beviljades
 ledighet från riksdagsgöromålen från
 och med den 13 till och med den 18 in-
 nevarande maj.

§ 2

Svar på fråga ang. vissa lämnade upp-
 gifter om inköp av robotvapen för
 svenska försvaret

Herr talmannen lämnade på begäran
 ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr
 statsrådet ANDERSSON, som yttrade:

Herr talman! Fru Thorsson har frågat
 mig om jag kan bekräfta eller dementera
 de uppgifter som förekommit i pressen
 om att de robotvapen, i fråga om vilka
 uppgifter om inköp till svenska försva-
 ret även återgetts i pressen, i praktiken

skulle innebära första steget mot en ut-
 rustning av försvaret med kärnvapen.

De uppgifter i pressen, som fru Thors-
 son torde syfta på, avser det förhållan-
 det att representanter för det amerikans-
 ka försvarsdepartementet nyligen utta-
 lat att bl. a. Sverige eventuellt kunde få
 köpa vissa typer av fjärrstyrda projek-
 tiler. Många robotar är varken avsedda
 för eller kunna förses med atomladd-
 ningar. Men det finns också robottyper
 som kan utrustas antingen med vanliga
 sprängladdningar eller atomladdningar.

Som bekant utvecklas i vårt land vis-
 sa robotprojekt. Intet av dessa innebär
 emellertid utrustning av det svenska
 försvaret med kärnvapen.

Den enda anskaffning av robotvapen
 som hittills skett från utlandet avser en
 pansarvärnsrobot. Denna är *ej* kon-
 struerad så att den kan bära en atom-
 laddning, utan den innehåller spräng-
 ämne av vanlig typ. Eventuella ytterli-
 gare inköp av robotar från utlandet, nå-
 got som i och för sig kan vara lämpligt
 med hänsyn till våra begränsade resur-
 ser, innebär lika litet som hittills verk-
 ställda köp något steg mot utrustning
 av försvaret med kärnvapen.

Härpå anförde

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Jag ber att till försvars-

Svar på fråga ang. vissa lämnade uppgifter om inköp av robotvapen för svenska försvaret

ministern få rikta ett tack för svaret på min fråga.

Avsikten med dess framställande var icke att därigenom få tillfälle till en deklaration eller ett principinlägg här i kammaren i kärnvapenfrågan. Avsikten var i stället att därigenom få ett auktoritativt besked ut till en oroad opinion, att ingenting genomförts eller planerats i fråga om utrustning av försvaret med nya vapentyper, som innebär, att riksdagen i realiteten helt eller delvis skulle komma att befinna sig i ett tvångsläge, när ett beslut en gång eventuellt måste fattas om ja eller nej till svenska kärnvapen.

Efter det att uppgift lämnats om att möjlighet förelåg för Sverige att få köpa en del typer robotvapen, fördes diskussion härom i pressen. Av en del inlägg i denna diskussion, framför allt på ledarplats i en av stockholmstidningarna, verkade det som om man ville inge människor den uppfattningen, att frågan om kärnvapen till försvaret härigenom kommit i ett helt nytt läge och att det i själva verket redan nu öppnats en möjlighet till inköp av atomvapen. När man till denna vilseledande framställning av själva sakfrågan lägger samma tidnings ständigt framförda uppfattning att vårt lands försvar är praktiskt taget värdelöst utan atomvapen och samma tidnings likaledes ständiga bagatelliserande av atomvapnens verkliga karaktär, så får man bilden av en systematisk kampanj — som också bedrivs på andra håll — mot en obunden, saklig och realistisk prövning av denna fråga, som ju är mänsklighetens största, men som jag skall undvika att använda några stora ord om vid detta tillfälle.

Jag vill också erinra om att denna kampanj för kärnvapen tydligen på åtskilliga håll utanför våra gränser skapat intryck av att Sverige redan fattat eller stode i begrepp att fatta beslut om anskaffande av sådana vapen eller i varje fall accepterade argumentet att de måste

anses nödvändiga för försvaret. En sådan uppfattning om den svenska inställningen har enligt referat i pressen återgivits av bland andra den brittiske oppositionsledaren Gaitskell och den västtyske försvarsministern Strauss.

Jag är därför tacksam för beskedet, att vi står helt obundna på denna punkt, där alla synpunkter måste vägas mot varandra innan ett beslut i någon riktning en gång eventuellt måste fattas.

Tillåt mig också, herr talman, att här ge uttryck för den varma förhoppning, som vi alla delar, att det vid förhandlingarna mellan stormakterna skall bli möjligt att snart finna vägar till en internationell överenskommelse om nedrustning, som i första hand inriktas på kärnvapnen samt upphörande av alla kärnvapenexperiment.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Föredrogs den på kammarens bord liggande motionen nr 674, av herrar *Ohlin* och *Hjalmarson*, och remitterades denna, såvitt angick Kungl. Maj:ts förslag om anslag till Enskild upplysningsverksamhet vid 1957 års folkomröstning, till statsutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott.

Vidare föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott följande motioner, nämligen

nr 675, av herr *Pettersson* i *Dahl m. fl.*, och

nr 676, av herr *Persson* i *Växjö m. fl.*

§ 4

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtanden nr 6—8 och statsutskottets utlåtanden nr 103—112.

§ 5

Föredrogs statsutskottets memorial nr 113, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för bud-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

getåret 1957/58 till säkerhetsanstalter för sjöfarten.

Utskottets beträffande detta memorial gjorda hemställan, att detsamma måtte företagas till avgörande efter allenast en bordläggning, bifölls av kammaren, varefter den i memorialet föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter samråd med talmannen i första kammaren får jag meddela, att gemensam votering i denna fråga kommer att anställas vid början av kamrarnas sammanträden om fredag, den 17 maj.

Under förutsättning att även den i jordbruksutskottets memorial nr 29 föreslagna voteringspropositionen kommer att godkännas av båda kamrarna blir det vid nämnda sammanträde gemensam omröstning också i det i detta memorial avsedda ärendet.

§ 6

Föredrogos, men bordlades åter bankoutskottets utlåtande nr 20, första lagutskottets utlåtande nr 28—30 samt jordbruksutskottets utlåtanden och memorial nr 24, 25, 26, 28 och 29.

§ 7**Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppskov med beslut över vilande förslag till ändrad lydelse av 22 § 2 mom. och 49 § 2 mom. regeringsformen samt 1 § 2 mom., 38 § 2 mom., 45 §, 55 § 1 mom. samt 58 och 63 §§ riksdagsordningen, ävensom i ämnet väckt motion.

Till konstitutionsutskottet hade båda kamrarna den 13 april 1957 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 168, vari Kungl. Maj:t, under åberopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsproto-

kollet över justitiedepartementets ärenden för den 29 mars 1957, föreslagit riksdagen

1) att beslut över det vid 1954 års riksdags vårsession såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 49 § 2 mom. regeringsformen samt 1 § 2 mom., 38 § 2 mom., 45 §, 55 § 1 mom. samt 58 och 63 §§ riksdagsordningen skulle uppskjutas till 1960 års riksdag; samt

2) att beslut över det vid 1956 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 22 § 2 mom. regeringsformen skulle uppskjutas till 1958 års riksdag.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft den inom andra kammaren i anledning av propositionen väckta, till konstitutionsutskottet hänvisade motionen nr 667 av herrar *Dahlén* och *Heckscher*, vari hemställt, »att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 168 angående uppskov med beslut om vilande grundlagsändringar angående vidgade möjligheter att få till stånd rådgivande folkomröstning».

Utskottet hemställde, att riksdagen ville besluta att,

1) med bifall till propositionen nr 168 i förevarande del och med avslag å motionen II: 667, uppskjuta prövningen av det vid 1954 års riksdags vårsession såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 49 § 2 mom. regeringsformen samt 1 § 2 mom., 38 § 2 mom., 45 §, 55 § 1 mom. samt 58 och 63 §§ riksdagsordningen till 1960 års riksdag; samt,

2) med bifall till propositionen i förevarande del, uppskjuta prövningen av det vid 1956 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 22 § 2 mom. regeringsformen till 1958 års riksdag.

Reservation hade fogats till punkten

1) i utskottets hemställan av herrar *Weiland*, *Ollén*, *Sveningsson*, *von Frie-*

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

sen, Håstad, Hamrin i Jönköping och Dahlén, vilka hemställt

i första hand, att riksdagen ville, med bifall till motionen nr II: 667, avslå Kungl. Maj:ts i förevarande proposition, nr 168, framlagda förslag att beslut över det vid 1954 års riksdags vårsession såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 49 § 2 mom. regeringsformen samt 1 § 2 mom., 38 § 2 mom., 45 §, 55 § 1 mom. samt 58 och 63 §§ riksdagsordningen skulle uppskjutas till 1960 års riksdag;

i andra hand, att riksdagen ville, i anledning av vad i förevarande del hemställts i propositionen, för sin del besluta att uppskjuta prövningen av berörda såsom vilande antagna förslag till 1958 års riksdag.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Det är ett exceptionellt förslag som kammaren i dag har att ta ställning till. Det har praktiskt taget inte förekommit i modern tid i Sverige att regeringen föreslagit ett uppskjutande av det definitiva antagandet av ett vilande grundlagsförslag. Det har visserligen förekommit, men då har det varit sådana exceptionella undantag, att vi nu verkligen har anledning att fundera över saken. Jag skall dock inte gå in mera på den sidan, eftersom jag vet att herr Håstad kommer att ta upp den frågeställningen.

Över huvud taget är det ett sällsamt ärende vi har att behandla. Det var inget förhastat beslut riksdagen fattade 1954, då den bestämde sig för en minimiutbyggnad av folkomröstningsinstitutet, och därför är det så mycket egendomligare att vi i dag skall behandla ett förslag om att även denna minimiutbyggnad skall uppskjutas. Reglerna om den minoritet, som skall ha rätt att påyrka folkomröstning följer det försiktigaste av alla de förslag som framkom. Kravet på införande av beslu-

tande folkomröstning är avvisat, till och med av beslutande folkomröstning i grundlagsfrågor, även om det fanns förståelse för detta bland både socialdemokrater och bondeförbundare.

Vi har också haft många anhalter på vägen fram till dagens mål, anhalter som verkligen borde ha givit alla som har sysslat med ärendet möjlighet att i tid övertvåga, om det fanns anledning till kritik mot det förslag till grundlagsändring som föreligger. Förslaget är verkligen inte förhastat. Jag skall helt kort bara ange rubrikerna på anhaltenerna.

Den första anhalten var när riksdagen själv i en skrivelse till Kungl. Maj:t hade begärt en utredning i saken. Folkomröstningskommittén arbetade grundligt, och enigheten om minimiutbyggnaden var där total.

Den andra anhalten var Kungl. Maj:ts proposition, där denna minimiutbyggnad till slut fixerades.

Den tredje anhalten var utskottsbehandlingen. Ingenting av den kritik mot utbyggnaden av folkomröstningsinstitutet, som vi i dag får se, framfördes i det sammanhanget.

Den fjärde anhalten var behandlingen i kamrarna, då riksdagen godkände förslaget.

I fjol hade konstitutionsutskottet som en femte anhalt enligt den oskrivna lag som finns, möjlighet att studera det vilande grundlagsförslaget och bedöma, om det fanns anledning att framlägga ytterligare ett vilande förslag. Konstitutionsutskottet fick en påminnelse om denna möjlighet genom en motion, som föreslog en parallell formulering. Motionen rörde endast formerna för hur beslut skulle fattas och hade ingenting med beslutet som sådant att göra.

Utskottet avvisade förslaget. Man ville heller inte ta upp andra punkter än de i motionen framförda. Nej, det hela var bra.

I år hade justitieministern i propositionsförteckningen av den 11 januari

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

meddelat att tillämpningslagen för folk-
omröstningsinstitutet skulle komma den
28 februari. Jag förmodar att ett sådant
meddelande inte lämnas utan att man
vet något om sina avsikter. Den 13 mars
— och det är den sjunde anhalten på
vägen — förklarade justitieministern på
min fråga här i kammaren, att det nog
skulle komma ett förslag till tillämp-
ningslag, men han beklagade att det bli-
vit något försenat. Den 26 mars kom se-
dan meddelandet att behandlingen av
den vilande grundlagsändringen skulle
uppskjutas. Jag måste säga att det är 13
dagar av snabbt stigande klarhet. Man
hade haft år på sig för att överväga
dessa ting, och sedan kommer man på
13 dagar — jag antar att tidrymden väl
i verkligheten var ännu kortare — till
insikt om att det hela skall skjutas på
framtiden och säger: Vi kan inte nu
föreslå riksdagen att antaga detta vi-
lande grundlagsförslag. Ibland är man
våldigt snabb, måste jag säga.

Hade herr Zetterberg på dessa 13 da-
gar kommit till en ny klarhet och sagt
ifrån: Nej, vad jag föreslog 1954 är fel,
och nu kräver jag att ärendet bordläg-
ges! Ingen tror att det gått till på det
sättet. In på arenan trädde den social-
demokratiska partistyrelsen, och då
fick herr Zetterberg rätta sig efter den.
Om han finner behag i sin roll eller ej
får han ju själv avgöra. Mot bakgrun-
den av vad han sade den 13 mars kan
det såvitt jag förstår inte vara så sär-
deles angenämt för honom att få lägga
fram en proposition som helt går emot
hans tidigare ställningstagande.

Vad anför man då i propositionen
såsom skäl för det nya läget? Jo, man
säger för det första, att erfarenheterna
från folkomröstningen beträffande hö-
gertrafiken bör ge anledning till viss
återhållsamhet. De erfarenheterna är
ju, måste jag säga, i det minimalaste
läget. Jag skall inte utbreda mig mera
på den punkten.

För det andra säges det att man un-
der de förberedande arbetena med den

nu aktuella tillämpningslagen kommit
underfund med angelägenheten av ett
uppskov. Det var den 13 mars herr Zet-
terberg förklarade att förberedelsearbe-
tet framskridit så långt, att han trodde
att tillämpningslagen skulle komma att
framläggas i år. I skrivelsen till för-
fattningsutredningen sades litet mera.
Där framgår att man verkligen hade en
negativ inställning till folkomröstnings-
institutet över huvud taget. Det heter
där: »Det demokratiska styrelseskicket
innebär, att den yttersta ansvarigheten
och makten i samhället skall ligga hos
folket. Men detta behöver icke nödvän-
digtvis ske i den formen, att medbor-
garna direkt och omedelbart skall till-
kännage sin mening i olika frågor. Ett
dylikt system är historiskt sett ofta för-
bundet med mera primitiva och okomp-
licerade samhällsförhållanden.»

Var det någon som hörde uttrycket
»primitiva och okomplicerade sam-
hällsförhållanden»?

Man kan jämföra detta med vad rege-
ringen sade 1954, då den intog en posi-
tiv inställning till den ifrågasatta ut-
vidgningen av folkomröstningsinstitu-
tet: »Den omständigheten att en demo-
kratisk stat måste bygga sin författning
på det representativa systemet utgör
emellertid icke något hinder för att fol-
ket direkt medverkar i vissa särskilda
frågor. — — — En viss utbyggnad av
folkomröstningsinstitutet kan vara äg-
nad att ytterligare befästa vår demo-
kratiska styrelseform.»

Uppenbart är, att det är två skilda
tungor som här talar. Jag skall göra en
jämförelse till. År 1954 sade man så
här: »Även om många lagförslag och
andra riksdagsfrågor tvivelsutan är
mycket svårbedömda för den enskilde
valmannen, hur politiskt allmänintres-
serad han än må vara, bygger de emel-
lertid ofta på vissa huvudprinciper, till
vilka det kan vara lättare att taga en
mera bestämd ställning.»

I år göres följande uttalande: »En
folkomröstning kräver en stark förenk-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ling och tillspetsning av frågeställningarna. Den möjliggör icke ett mera nyanserat ställningstagande till förutsättningarna för reformer och de ekonomiska konsekvenserna härav.»

Nu är det alltså svårt för vanligt folk att ens ta ställning till och begripa huvudprinciperna. Tyvärr måste jag säga att uttalandena i direktiven till författningsutredningen inte kan tolkas på annat sätt än att man är direkt negativt inställd till folkomröstningsinstitutet över huvud taget. Den fråga, som jag då skulle vilja ställa och som det vore rätt intressant att få besvarad, är: Har socialdemokratien verkligen nu på dessa 13 dagar svängt över så mycket, att man är negativ till denna utbyggnad av folkomröstningsinstitutet över huvud taget? Det verkar nästan så, att döma av socialdemokratiens uppträdande i den aktuella folkomröstningsfrågan.

Det är då på sin plats att ställa ytterligare en fråga, som ofta framställts i samband med folkomröstningsdiskussionerna: Skulle det svenska folket, som enligt socialdemokratien har så svårt att fatta det väsentliga i en frågeställning vid en folkomröstning, ha så mycket lättare att i samband med ett val ta ställning till exempelvis statlig inblandning på arbetsmarknaden i fråga om arbetsersättningen? I ett val uppkommer ju en rad frågor, inte bara en enda. Självfallet skulle folk inte ha lättare att bestämma sig vid ett val. Ändå kan vi vara säkra på att socialdemokratien om vi inte från oppositionens sida hade drivit igenom en folkomröstning i pensionsfrågan ansett sig ha fullmakt att genomföra det lagförslag om pensionering, som socialdemokraterna arbetar för. Det skulle inte ha generat dem det minsta. Men hur går detta ihop? Det går inte ihop alls. Tyvärr tycker jag, herr talman, att det uppträdande man här sett inte är annat än ett erbarmligt försök att slingra sig ifrån den otrevliga nödvändigheten att fråga folket. Att det sedan finns frågor, som inte

lämpar sig för folkomröstning, är vi alla överens om. Det beklagliga är att också bondeförbundet tydligen här har följt med i svängarna. Herr Hedlund har inte haft några som helst skrupler i detta avseende.

När nu socialdemokratien stod inför möjligheten att det skulle bli folkomröstning i pensionsfrågan, greps man tydligen av panik. Partistyrelsen inkallades. Man trodde sig ha en möjlighet att undgå folkomröstningen genom att det inte skulle gå för oppositionen att få med sig de åtta bondeförbundare i första kammaren som behövdes för att uppnå den minoritet, som enligt det nya förslaget kan genomdriva en folkomröstning. Om man skall tro tidningsuppgifterna skickades herr Skoglund i Umeå ut för att fråga bondeförbundets riksdagsgrupp. Beskedet var tydligen nedslående; man kunde enligt vad tidningarna sade inte vänta sig att det inte skulle finnas åtta bondeförbundare i första kammaren som var för en folkomröstning, och det skulle sålunda nog bli en sådan.

När det alltså stod klart att det inte gick att undgå en folkomröstning förvandlade herr Erlander sig själv till en generös man. Han förklarade, att nu skall vi vara generösa mot oppositionen och gå med på en folkomröstning. Vad skall man kalla ett handlande, där en person, som begriper att han inte kan undgå en sak, säger att han skall vara generös och gå med på det hela? Herr talman! Jag skall avstå från att karakterisera detta; jag tror att ett sådant handlande karakteriserar sig självt. Att det inte har så mycket att göra med demokratiska värden och det man väntar sig av en statsminister i ett sådant sammanhang är i alla fall uppenbart.

Varför beslutade man sig då för att det skulle bli en folkomröstning enligt den nu gällande lagen? Jo, självfallet sade man sig, att om minoriteten får en chans att besluta om folkomröstning, så har den samtidigt möjligheter att på-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

verka frågeställningen, och då kan det ju bli en frågeställning som man själv inte tycker om. Vi måste, sade sig socialdemokraterna, se till att frågorna blir sådana som vi vill ha dem. Att man fullföljde den tankegången vet kammarens ledamöter.

Den enda möjligheten var alltså att uppskjuta antagande av det vilande grundlagsförslaget. Nu säger man sig ha gjort en upptäckt i detta sammanhang. Man säger att det visat sig, att enligt den nya lagen kunde flera frågeställningar beslutas. En socialdemokratisk tidning i Småland har sagt: »Riksdagen upptäckte ej lapsus om folkomröstning.» Ja, så kanske man kan säga, om det nu var en lapsus, något som vi kan diskutera vid ett annat tillfälle. Men lika mycket förhåller det väl sig så, att regeringen inte begrep detta. Och hade inte denna sak påpekats? Jovisst, i utredningens betänkande sades, att om inte enighet kan uppnås, så måste man tänka sig alternativa frågeställningar. Justitieministern gick så långt i propositionen att han sade, att minoritetens rätt även måste gälla att i kammaren få igenom en återremiss till utskottet, om inte enighet beträffande frågeställningen kunde uppnås. Upp-täckten att det kunde bli delade meningar om hur frågorna skulle ställas är alltså verkligen inte gjord den 26 mars av den socialdemokratiska parti-styrelsen. Det visste vi långt förut.

Men sedan är det ju uppenbart att det verkligen är önskvärt, att man kommer överens om frågeställningarna. På den punkten hoppas jag att det inte har rätt några delade meningar. Vem är det som har huvudansvaret i ett sådant sammanhang? Ja, det är självfallet den person som åtagit sig att vara statsminister. Det är han som åtagit sig att försöka sammanjämka de olika intressena hos folket. Är han samtidigt partiordförande, får han försöka glömma det i detta sammanhang. Tyvärr måste jag säga att det förefaller som om herr Er-

lander i detta sammanhang skulle gå till historien som socialdemokratisk partiordförande och icke som landets statsminister.

Jag kan inte se att någonting inträffat som nödvändiggör för riksdagen att fatta ett så exceptionellt beslut som att uppskjuta antagande av ett vilande grundlagsförslag. Med anledning härav, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! I likhet med herr Dah-lén skall jag be att få börja med ett par historiska data.

1948 stod — alltsedan 1917 — i det socialdemokratiska programmet kravet på folkomröstning. Vid samma års riksdag väcktes från alla de fyra övriga partierna motioner om utvidgning av 1922 års svenska folkomröstningsinstitut, vilka bifölls och ledde till en skrivelse. Först 1950 tillsatte regeringen utredningskommittén. Det ligger nära till hands att misstänka att uppskovet berodde på att man inte önskade få frågan färdig till 1952 års riksdag, detta så mycket mer som denna kommitté även fick den intrikata frågan om val-sättet på sin lott.

1954 framlade regeringen, sedan riksdagen 1953 tämligen enhälligt hade beslutat om en ny skrivelse i frågan, det förslag till grundlagsändring, som nu föreligger vilande. Som vi erinrar oss, sade regeringen dock samtidigt nej till en sådan utvidgning av folkomröstningsinstitutet, som skulle innebära att även någon form av beslutande folkomröstning införlivades med vår offentliga rätt. 1954 på hösten förklarade regeringen, när den utfärdade direktiven till författningsutredningen, att folkomröstningsfrågan — som det hette — »givetvis» inte skulle tas upp, eftersom den var principiellt löst genom 1954 års beslut.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Vi fick sedan ytterligare en kommitté, som skulle utreda frågan om finansieringen av referendumkampanjen. Denna kommitté var ganska ensidigt sammansatt — den bestod av en enda man, nämligen direktör Malmström. Visserligen var några personer uppkallade för att på direktör Malmströms frågor tillkännage sina meningar, men ingen av dessa meningar fick komma till synes i utlåtandet. Någon reservationsrätt eller rätt att göra uttalanden förlänades inte dem, som på detta sätt tillfrågades.

I början av innevarande års riksdag kom så meddelande om att en proposition var att vänta rörande den i grundlagsändringen förutsatta tillämpningslagen. Som herr Dahlén nyss framhöll, upprepade justitieministern i mars i denna kammare att denna proposition skulle komma. När konstitutionsutskottet i februari beslöt att ligga på grundlagsfrågan, till dess tilläggspropositionen framlagts, fanns det i utskottet ingen som förutsatte annat än att regeringen skulle stå för sina utfästelser. Men sedan har plötsligt på ett per veckor denna nya situation inträffat.

Jag tror att reflexionerna om denna händelsekedja gör sig själva. Allt det värdefulla som justitieministern trots sin tveksamhet ändock ville se i folkomröstningsinstitutet — enligt sina uttalanden i propositionen 1954 och i debatten då — har nu plötsligt liksom fördunstat.

Sedan vill jag säga några ord även om bondeförbundet. År 1948 begärde ledande bondeförbundare, företrädna nu i regeringen, en utvidgning av referenduminstitutet till att omfatta även beslutande folkomröstning. Herr Wahlund, som var partiets representant i kommittén, uttalade sig på samma sätt som herr Bergvall och jag 1952, med undantag av en mindre ändring i en detaljfråga. Han förordade m. a. o. även beslutande referendum. Men 1954 var man inom bondeförbundet beredd att släppa tanken på beslutande folkomröstning, och

i dag är man även beredd att villigt och glatt gå med på förslaget om uppskov.

Man kan tryggt säga att det i historisk tid sällan har förekommit så många jag vill säga kavalleriliknande frontförskjutningar i en fråga av så stor principiell betydelse som frågan om folkomröstningsinstitutet, när det har gällt två så stora partier som de nuvarande regeringspartierna.

Det bör också tilläggas — och herr Dahlén har redan varit inne på det — att det uppskov som justitieministern och regeringen nu begärt med behandlingen av det vilande grundlagsändringsförslaget, alltså samma ändringsförslag som regeringen framlade 1954, är någonting absolut exceptionellt i vår politiska historia efter 1809. Det finns icke något exempel på liknande fall. Ja, det finns över huvud taget inget exempel på regeringsingripanden för uppskov, annat än när detta har varit betingat av en s. k. kombinerad lagstiftning, d. v. s. att en tillämpningslag först skall antagas, innan grundlagsändringen genomföres. Men även sådana exempel är ytterligt få. Vi har ett av de få exemplen när det i år gäller regeringsrätten. Jag har inte kunnat finna att någon regering sedan 1812 av politiska eller andra skäl över huvud taget har begärt uppskov med en grundlagsändring, och den gången berodde det på arbetsöverbastning i riksdagen. Att regeringen vid 1850 års riksdag var mycket ointresserad för det representationsförslag som tidigare förklarats vilande, förklarar bl. a. den förändring av regeringens sammansättning som under tiden skett.

Det kan inte vara yttre händelser som varit avgörande för regeringens omsvängning i detta fall, händelser som kan förklara att regeringen nu så hastiligen har ändrat ståndpunkt. Snarast har det varit så, som herr Dahlén redan nämnt, att vi nu har att göra med en principiell sinnesändring från regeringens sida i denna fråga. Såvitt jag kunnat finna har regeringen i den ytterligt

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

magra propositionen anfört eller åtminstone antytt blott två skäl för omsvängningen.

Det första skälet är de erfarenheter som skulle ha vunnits av 1955 års folkomröstning i trafikfrågan. Den omröstningen gav, som det heter, inga möjligheter »till ett mera nyanserat ställningstagande». Jag vill framhålla att det rådde tveksamhet — inte hos mig, men än mer hos många andra — om lämpligheten av att arrangera en folkomröstning i högertrafikfrågan. Jag tror att denna tveksamhet var befogad, om man ser på antalet röstande den gången. Visserligen röstade något över 50 procent, men denna siffra ligger långt under den som uppnås vid s. k. fakultativa referenda i Schweiz, alltså vid sådana referenda som folket begär och som vårt konsultativa referendum närmast kan jämföras med. Man såg med andra ord klart att nämnda referendum icke berörde en fråga, som var något livsintresse vare sig för alla motorfordonsägare eller för de bil- och motorcykellösa människorna här i landet. Men det väsentliga är väl, herr justitieminister, att utgången av folkomröstningen 1955 aldrig lämnade rum för tvekan om folkmeningen då. Ty även om något tiotal procent fler röstande hade noterats, så var ju ändå nej-segern så deciderad, att något tvivel om vad folket den gången tyckte inte kunde råda. Och dessutom är det ytterligt egendomligt att man plötsligt kastar fram att folkomröstningsinstitutet skulle vara behäftat med den svagheten att det inte tillåter nyanserade omdömen. Det kravet har väl aldrig någonsin ställts på ett folkomröstningsinstitut! Det verkar att vara ett något sent rest krav från justitieministerns sida. Vad är det för nyanserat omdöme som skulle ha varit möjligt att pejla fram i folkdjupet beträffande höger- och vänstertrafik? Finns det i trafikfrågan flera alternativ än höger och vänster? Känner justitieministern till någon frihet att färdas för vissa på ett

sätt och för andra på ett annat? Här torde det vara fråga om en rent kontradiktorisk motsättning, varför talet om nyansering är för mig i detta sammanhang obegripligt.

Här har man anfört som det andra skälet att man bör ha ytterligare erfarenhet efter den folkomröstning som skall hållas i höst. Man ställer då för sig frågan: Hur skulle en folkomröstning i folkpensionsfrågan anordnad enligt de metoder som föreslogs av 1954 års kommitté ha utfallit i jämförelse med den folkomröstning enligt 1922 års regler, som nu skall komma till stånd? Jag kan tänka mig tre alternativ. Den första förutsättningen är att socialdemokraterna skulle vidhållit sitt motstånd »to the bitter end», och att alltså en folkomröstning kommit till stånd endast genom beslut av höger och folkpartister med biträde av åtta bondeförbundare. I detta tänkta fall skulle, såvitt jag kan förstå, bondeförbundet rent politiskt krävt att få sitt alternativ igenom. Resultatet hade blivit att högern och folkpartiet å ena sidan och bondeförbundet å andra sidan hade måst ena sig om en frågeställning; eljest hade de erforderliga 50 rösterna i första kammaren ej kunnat nås. Socialdemokraterna skulle då enligt den utformning kommittén föreslog ha varit berättigade att framlägga sitt eget alternativ. Vi hade då fått tre alternativ, utformade alla under medverkan av dem som varit intresserade av sina egna förslag.

Vi har ett annat, tänkbart alternativ — fortfarande naturligtvis under förutsättning att bondeförbundet velat medverka till en folkomröstning — och det är att socialdemokraterna gått emot men att högern, folkpartiet och bondeförbundet enats om en folkomröstning blott om obligatoriet. I så fall hade socialdemokraterna fortfarande haft rätt att komma med sina egna alternativa frågor, om de på något sätt känt sig kränkta av att deras eget förslag på detta sätt sköts fram som det för närvaran-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

de mest aktuella, eftersom det företräts av det största regeringspartiet.

Det tredje alternativet hade varit att alla partier skulle ha varit intresserade hela tiden för en folkomröstning. Då är det ovisst huruvida bondeförbundet skulle ha stött den ena eller andra formuleringen. Situationen hade i sådant fall varit exakt den som vi nu har för handen, ty högerens och folkpartiets röster skulle ju så länge kravet på en tredjedel vidhållas icke räckt att utforma en egen fråga.

Jag har bara velat framföra detta i diskussionen om det ena eller det andra systemet för att säga, att resultatet i det andra eller det tredje fallet skulle ha blivit ungefär detsamma som nu, men att i det första fallet varje parti skulle ha haft en möjlighet att påverka utformningen av frågeställning för dess eget förslag.

Talet om svårigheterna vid frågeställningen i en utvidgad konsultativ folkomröstning där en minoritet av 50 + 77 äger rätt att påkalla omröstning, kan jag förstå, eftersom ju det konsultativa folkomröstningssystemet framkallar dessa svårigheter. Men jag kan inte förstå att detta tal nu skulle ha någon större aktualitet än det hade 1954. Jag vill nämligen framhålla för kammarens ledamöter att knappast något problem diskuterades så intensivt i 1950 års kommitté som utformningen av proceduren för fastställande av frågorna. Om två ting var denna kommitté fullständigt enig. I enigheten ingick följaktligen också nuvarande kommunikationsministern, herr Gösta Skoglund i Umeå, liksom ordföranden, landshövdingen Karl Johan Olsson samt numera avlidne kammarledamoten Wallentheim och professor Wahlund. Det var två ting som aldrig ställdes under diskussion: för det första riktigheten av att den grupp som kan mobilisera 50 + 77 skall ha rätt att utforma sina egna frågor och för det andra att varje annan grupp för att t. ex. motverka

missbruk från minoritetens sida skall ha rätt att ställa kompletterande frågor. Den som läser betänkandet från 1954 blir fullkomligt klar över att dessa principiella synpunkter aldrig någonsin var under diskussion utan betraktades — det vill jag säga — som axiomatiska. Att med utgångspunkt från denna huvudregel sedan utforma den formella delen på ett klagörande och motsägelseöst sätt är ett tekniskt problem, som naturligtvis vållar vissa besvär. Men jag vill i detta sammanhang framhålla, att detta inte har något avseende på grundlagsbestämmelserna, utan det är ju fråga om regler, vilka antingen kan finnas som en rekommendation, som allmänt accepteras, eller också, såsom jag ifrågasatt, regleras i riksdagsstadgan, över vilken riksdagen ju själv har att bestämma. Vi ägnade två å tre månader åt dessa frågor, och justitieministern har ju redovisat detta i 1954 års proposition, visserligen kortfattat men fullt korrekt. Justitieministern har t. o. m. i ett avseende byggt upp saken på ett sätt, som inte rönt någon gensaga från utskottets sida. Regeringen hade haft tillfälle att under två år — ty det dröjde så länge, innan 1954 års förslag lades fram — grunda över och granska dessa ting, och det gjorde regeringen åtminstone delvis, såsom framgår av 1954 års proposition.

Nu skall emellertid ingen komma och säga, att vi från vår sida försökt dölja, inte de principiella linjerna, ty därom har ju fullständig enighet rått, utan de rent formella svårigheterna att i lagtext utforma dessa bestämmelser i riksdagsstadgan. Jag anser mig berättigad att nämna, att jag, när frågan diskuterades i konstitutionsutskottet år 1954, ville fästa konstitutionsutskottets uppmärksamhet på dessa problem, men jag talade fullkomligt för döva öron. Ingen var det minsta intresserad, och jag erinrar mig att även den av mig eljest så oerhört högt värderade herr Fast vid detta tillfälle satte tummen

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ned. Jag föreslog nämligen, att det skulle skrivas in något i utlåtandet om att dessa regler skulle närmare utformas i riksdagsstadgan.

Jag tog mig då friheten att dra upp problemet i debatten här i kammaren, och den delen av mitt anförande uppstår ungefär en spalt i protokollet från år 1954. Jag skall nu inte citera mig själv — var och en som är intresserad kan ju ta del av yttrandet. Vad jag säger är att vi velat från början få hela detta problem så allsidigt diskuterat som möjligt men att vi då inte rönt något som helst intresse från vare sig utskottets eller riksdagens sida. Jag betonar emellertid än en gång: detta är frågor som inte rör lydelsen av det nu vilande grundlagsförslaget, utan det är problem som rör riksdagsstadgan. Jag kan ju tillägga, att jag vid riksdagens början i år också väckt en motion om att riksdagsstadgan skulle kompletteras i dessa hänseenden, en motion som man har skjutit på i utskottet i avvaktan på utgången av grundlagsfrågans behandling.

Kanske skall jag också nämna, att folkomröstningskommittén räknat med möjligheten av alternativa folkomröstningar. Det finns ju en paragraf i den av kommittén föreslagna lagen, som just talar om alternativa folkomröstningar och där det framhålles, att om sådana anordnas, skall de utformas så, att den röstberättigade äger rätt att rösta »ja» på blott ett av alternativen.

En annan sak är — det hör inte direkt hit, utan vi får måhända diskutera det närmare om någon vecka — att det kan råda delade meningar, huruvida en alternativ folkomröstning är att föredra framför folkomröstning som rör ett enda ting. Personligen tror jag — det vill jag gärna säga — att på det hela taget är det till den största fördelen för referenduminstitutet, om folkets ställningstagande begränsas till så att säga ett alternativ i taget och i detta fall, eftersom socialdemokraterna är det

starkaste regeringspartiet, synes det mig ha varit naturligt, att röstningen fått gälla obligatorium eller inte. Faller detta förslag — och finns det flera förslag i bakgrunden att välja mellan — vid en folkomröstning, har det ju uppstått en helt ny situation, och då får frågan omprövas med anledning av den uppkomna situationen. Det kan ju tänkas, att en röstning behöver företas rörande ett nytt alternativ men det kan också tänkas, att det nya läget anvisar en lösning, som kan vinna anslutning av mycket stora grupper, kanske av en stor majoritet.

Denna erosionsmetod — alltså metoden att eliminera ett förslag i taget — är den metod, som faktiskt alla folkomröstande stater har använt sig av och som de har erfarenhetsmässigt funnit vara den bästa. I Sverige finns, i varje fall hos regeringen och dess anhängare tycker jag, ett visst förakt för alla utländska erfarenheter på detta område. Jag vet inte om detta förakt är helt på sin plats, ty någon erfarenhet har ju dock dessa länder att bjuda. När jag talade med den socialdemokratiska ledaren i Schweiz om referendum, fällde han det yttrandet, att den andra lösningen i Schweiz — den som nåddes sedan ett förslag hade avisats av folket — alltid hade varit den bästa enligt hans mening, detta även om någon gång socialdemokraterna lidit nederlag i första omgången.

Nu vill jag med detta alls inte ha sagt, att inte den situationen kan uppstå, att den enda utvägen är att ställa upp mer än en fråga, kanske som i detta fall tre frågor. Men vad som härvidlag är riktigt och klokt kan vi ju inte få svar på förrän i höst, och när man som statsministern börjar tala om dessa 40 procent som tillräcklig bas för en proposition är det inte något gynnsamt löfte för det konsultativa folkomröstningsinstitutet.

När folkomröstningskommittén sysslade med denna fråga och skulle räkna

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

upp de problem, som kunde tänkas bli föremål för folkomröstning, så nämndes bland annat statskyrkan och motboken. Detta framkallade då ett visst missnöje från justitieministerns sida, och han yttrande här i riksdagen: »Varför skall man inskränka sig till sådana ting som höger- och vänstertrafik eller motbok? Det bör väl kunna gå bra att rösta om dessa frågor, men man kan naturligtvis också få fram andra och mera ingripande spörsmål. Det finns säkert många och viktiga principfrågor om samhällets omdaning, om den ekonomiska maktens placering i olika sammanhang — hos samhället eller hos de enskilda — som det vore angeläget att få höra det svenska folkets mening om. Jag hoppas alltså att den rådgivande folkomröstning, som riksdagen väl nu kommer att besluta om, skall komma till praktisk användning och därigenom visa sig bli till praktiskt gagn för demokratin.»

Nu har vi här ett förslag att rösta om som gäller något annat än höger- och vänstertrafik eller motbok. Nu får vi rösta om en för alla människor ingripande samhällsfråga. Justitieministern har blivit bönhörd, såvitt jag har förstått. Men då har man först rest motstånd mot folkomröstningen och sedan har regeringen gjort denna vändning och begagnat sig av den taktiska möjligheten till ett uppskov, och äntligen hänskjuter man frågan till folkomröstning.

Jag kan inte undgå, herr talman, att finna att det ligger partitaktik i detta tillvägagångssätt. Jag kan inte finna att några andra skäl kunnat anföras eller kan verka trovärdiga.

Vi inom högern har i en begränsad utvidgning — jag betonar detta: en begränsad utvidgning — av referenduminstitutet sett en fördjupning av folkrättigheterna. Jag trodde — att döma av många uttalanden av socialdemokrater och från regeringsbanken 1953 och 1954 — att man inom alla partier var

ganska ense om att betrakta frågan om en utvidgning av folkomröstningsinstitutet på detta sätt. Som det så många gånger har framhållits från vårt håll kan ju referenduminstitutet åter ge medborgarna i vår tid, med en tilltagande partidisciplin och ökad makt för organisationerna, en plats inom det svenska samhället. Folkomröstningsinstitutet kan vara ägnat att medverka till att skapa klarhet om folkmeningen i frågor, där meningarna skär tvärs igenom partierna, så att dessa inte är något representativt uttryck för folkmeningen. Folkomröstningsinstitutet kan användas för att ge väljarna rätt att uttala en mening utan riksdagsupplösning, när frågorna — som delvis i detta fall — inte var aktualiserade eller preciserade vid valet. Slutligen — därom hoppas jag att vi väl ändock är samstämda — kan det också bidra till att öka det politiska intresset hos vårt folk och framför allt också skärpa det politiska ansvaret hos de enskilda medborgarna.

Allt detta har vi velat förbinda med folkomröstningsinstitutet trots att vi givetvis förstår, att folkets utslag ibland kan bli hinderligt även för de uppfattningar som vi företräder. Men i den taktiska manövrering, som denna fråga varit utsatt för alltsedan 1948, kan vi inte utläsa hos socialdemokraterna eller hos bondeförbundarna annat än ett ytterst svalt intresse för saken, ett intresse som uppenbarligen har ännu mer svalnat genom årets ställningstagande, trots allt vad som sagts i 1954 års proposition och vid andra tillfällen. Jag kan inte hjälpa att jag också finner att regeringen i denna fråga har visat brist på den samförståndsvilja, som man väl ändå betraktar som något väsentligt när det gäller utformningen av vår demokratis arbetsformer.

Nu har de politiska ledarna och de politiska intressena föranlett detta uppskov, som naturligtvis kan innebära endast ett uppskov, tydligen till 1960,

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

men som också såvitt jag förstår kan innebära ett långsamt avdagatagande av det 1954 av regeringen själv framlagda reformförslaget. Justitieministerns personliga ställningstagande i denna fråga är mig obekant. Jag måste ändå säga att det är märkligt att samme justitieminister och samma regering gör dessa uttalanden, och jag vill än en gång understryka, att detta är någonting utan precedens, utan prejudikat i vår tidigare parlamentariska historia.

Även om det, herr talman, är känt att vi inom högern — och jag förmodar att det är på samma sätt inom folkpartiet — skulle ha önskat ytterligare någon utvidgning av folkomröstningsinstitutet utöver vad som beslöts preliminärt vilande 1954, så har vi emellertid i det av regeringen då framlagda förslaget sett en viktig etapp på vägen att förvandla vårt folkomröstningsinstitut till en verklig folkrättighet, och därför har vi accepterat förslaget. I den delen har såvitt jag förstår ingenting inträffat, som kan rubba vår principiella uppfattning, och vi förstår inte den statskonst, som nu tydligen går ut på att regeringen själv bekämpar sitt eget förslag.

Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till den från vårt håll avgivna reservationen.

Herr HALLÉN (s):

Herr talman! De strategiska rörelser med framstötter och motstötter, som så livligt förekommit under detta års riksdag, och de inre motiv, som kan ha föranlett dagens situation, har jag ingen lust att yttra mig om. Jag vill bara påpeka att i vår riksdag har vi varit många som undan för undan har fått klart för oss, att det föreliggande grundlagsförslaget lider av uppenbara brister, som inte bara finge repareras genom ändringar i tillämpningslagen o. s. v., utan som sammanhänger med lagförslaget självt och kräver ändringar i detsamma.

Därför har vi ansett att om man skulle ha en folkomröstning efter den nyantagna lagen, skulle det kunna skapas situationer, som hade kunnat bringa referenduminstitutet i misskredit, vilket med hänsyn till den lidandes historia det genomgånget och alltjämt genomgår inte hade varit nyttigt. Vi hade nämligen kommit till insikt om att det inte bara är en minoritet utan flera, som kan framträda och ställa yrkanden till en folkomröstning, vilket skulle kunna verka mycket egenartat och kunde ha lett till obehagliga resultat. Däremot ansåg vi, att om man hade låtit den nya lagen träda i kraft och folkomröstning fått ske med det tvivelaktiga resultat, som jag tror hade blivit en följd, så hade det därefter på grund av vunnen dyrköpt erfarenhet varit skäl i att överlämna frågan till författningsutredningen. Då hade man verkligen kunnat säga, att det skett »på förekommen anledning». Det ansågs emellertid lämpligt, att frågan redan nu fick läggas under författningsutredningens prövning, och det kommer nu att ske.

Med anledning av reservanternas yrkande att uppskovet inte skulle få gälla längre än till följande år vill jag säga, att det faller på sin egen orimlighet. Frågan om när vi skall ta upp spörsmålet om folkomröstningen i författningsutredningen kan nämligen inte brytas ut ur sitt större sammanhang och behandlas separat, ty det är alldeles uppenbart att den sammanhänger med formuleringen och avvägningen av vad vi skall skriva angående parlamentarismens princip och dess infogande i grundlagen och vidare med alla de andra stora författningsfrågorna. Det är klart att det mellan dem och frågan om folkomröstningen finns så många relationer som gör att denna fråga inte kan behandlas separat. Därför är det helt enkelt omöjligt att hinna få fram den följande år.

Jag kan gärna meddela kammaren, vilket ju också mina kamrater i författ-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ningsutredningen kan vitsorda, att vi har kvar en väldig arbetsbörda. Vi har praktiskt taget inte i någon aktuell fråga fattat positiva beslut. Detta gör att vi får vara tacksamma, om det till 1960 års riksdag kan presteras ett verkligt förslag om en referendumlag av pålitligare och säkrare karaktär än denna.

Med dessa ord ber jag få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Konstitutionsutskottets ärade ordförande yttrade två ting, för det första att förslaget lider av brister och för det andra att man, som det heter, kommit till insikt om att varje kvalificerad minoritet kunde utforma sin fråga. Jag vill verkligen fråga konstitutionsutskottets ordförande: Vari består bristerna i grundlagsförslaget? Var god precisera dem! Jag tycker det är så mycket angelägnare som ju herr ordföranden varit med om denna frågas långa behandling under så många år. Och när konstitutionsutskottets ordförande säger att man nu har kommit till insikt, då måste jag säga att det är graverande för utskottets ärade ordförande. Detta skulle ordföranden kunnat komma till insikt om 1954 när frågan behandlades, så mycket mer som jag då gick in på hela detta frågekomplex, men utan att röna något som helst intresse för detta från de socialdemokratiska ledamöternas sida. Jag upprepade detta i kammaren, och herr Hallén måste väl ändå som konstitutionsutskottets ordförande om någon ha kommit till insikt om detta tidigare än 1957.

Om författningsutredningen vill jag inte säga annat än att jag tycker, att om man velat sätta in referendum i hela denna nya författning, som vi kanske får, hade det varit naturligt att referenduminstitutet kommit med redan 1954. Sedan 1954 har emellertid inte någonting inträffat på detta område. Jag var utomordentligt förvånad över

att justitieministern undantog folkomröstningsfrågorna när han skrev sina direktiv 1954. Men detta är ju regeringens sak, och det har inte vi övriga ledamöter från andra partier någon del i.

Herr HALLÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Håstad frågar mig varför jag icke upptäckt detta förut. Jag vill säga att så till vida är det herr Håstads egen skuld, ty vi hade förtroende för den auktoritet, som överskyggade hela detta förslag och som även herr Håstad givit sin välsignelse. Jag anser det nämligen orimligt att man skulle kunna ge alternativa förslag. Det skall ju vara skydd för en minoritet att kunna föra fram ett visst förslag till omröstning och endast det. Men som det nu är blir det ju möjligt för även andra grupper att bilda liknande minoriteter, och det kan komma disparata och motsatta förslag under omröstningen på ett sätt som aldrig varit avsett.

I fråga om uppskovstidens längd är ju alldeles uppenbart och herr Håstad har ju inte heller bestritt, att denna översyn inte kan av författningsutredningen effektueras på ett år, det är utslutet att det kan komma tidigare än 1960.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG:

Herr talman! I diskussionen kring detta ärende har frågans tidigare behandling särskilt uppmärksammats. Det har framhållits att regeringen har ändrat ståndpunkt, och därvid har man bland annat pekat på motsättningen mellan ett frågesvar, som jag lämnade herr Dahlén den 13 mars, och den proposition, som nu föreligger till behandling. Med anledning härav vill jag redogöra för gången i detta ärende.

1954 års riksdag antog som bekant ett vilande grundlagsförslag om fakultativ folkomröstning. För att detta skulle kunna tillämpas erfordras ytterligare två åtgärder, dels måste förslaget godkän-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

nas genom ett nytt riksdagsbeslut och dels måste det kompletteras med en särskild lag om folkomröstning. På den förteckning över tillämnade propositioner, som regeringen lämnade riksdagen i början av detta år, upptogs också en sådan kompletterande lag. Som datum för denna propositions avlämnande angavs där den 28 februari. När propositionen inte hade blivit avlämnad vid denna förutsatta tidpunkt, riktade herr Dahln till mig en enkel fråga, där han bad om besked, när propositionen komme att avlämnas. Jag svarade, att färdigställandet av propositionen hade visat sig kräva något längre tid än som beräknats men att arbetet inom departementet hade framskridit så långt, att propositionen, såvitt då kunde bedömas, skulle kunna lämnas under den närmaste tiden.

Vid den tidpunkt då detta svar lämnades, hade ärendet ännu inte hunnit föredragas för regeringen. Orsaken till dröjsmålet med propositionen var helt enkelt, att tjänstemännen vid justitiedepartementet, som vid denna tid var mycket hårt belastade med att samtidigt färdigställa ett flertal propositioner, inte hade hunnit få detta förslag klart för föredragning inför regeringen och vidarebehandling före den tidpunkt, då propositionen skulle ha varit färdig.

Ända sedan i höstas hade emellertid pågått en offentlig diskussion i pressen om folkomröstningsfrågan, och det är självklart, att denna fråga ibland berörts vid samtal med olika regeringsledamöter. Sälunda talade jag vid ett par tillfällen med statsministern om folkomröstningens avvisidor, men vid dessa preliminära samtal kom vi närmast till det resultatet, att det vilande grundlagsförslaget borde genomföras trots de allmänna betänkligheter som vi bägge hyste.

Jag kan inom parentes framhålla, att det ju endast var ett vilande förslag, som inte blev lag, om det inte ånyo godkändes av riksdagen och att den andra riks-

dagsbehandlingen kunde uppskjutas för att man skulle kunna få rådrum för omprövning. Emellertid har det i praktiken blivit så, att den andra riksdagsbehandlingen av vilande grundlagsförslag ofta nedsjunkit till en formalitet, så att förslagen konfirmeras utan diskussion så snart som möjligt. Så har ofta skett i praxis, men det överensstämmer naturligtvis inte i och för sig med grundlagens mening.

Arbetet med att fullfölja den vilande grundlagsändringen pågick alltså på tjänstemannaplanet i justitiedepartementet, och detta arbete var i stort sett färdigt vid den tidpunkt då jag besvarade herr Dahlns fråga vilket skedde den 13 mars. Några dagar tidigare hade det första korrektivet till propositionen kommit till departementet, och jag visade det först för statsministern. Med hans tillstyrkan skickade jag därefter korrektivet till alla regeringens medlemmar och de mottog detta just samma dag som jag lämnade mitt svar på herr Dahlns fråga. Dagen förut hade hela regeringen, också på vanligt sätt, fått del av det svar jag skulle lämna.

Vid den tidpunkt då jag avgav mitt svar pågick alltså de avslutande förarbetena på propositionen, men regeringens medlemmar hade ännu inte hunnit ta ställning till förslaget. Enligt mina direktiv bedrevs emellertid det interna arbetet inom departementet med tanke på att propositionen skulle kunna avlämnas så snart som möjligt. Därför förklarade jag också den 13 mars att propositionen såvitt då kunde bedömas skulle kunna lämnas under den närmaste tiden.

Men i ett ämne av sådan politisk natur som detta är det ju självklart, att inte den interna departementsbehandlingen kan binda regeringens ställningstagande. Detta brukar ju regelmässigt följa sedermera på grundval av dels en föredragning inför regeringen och dels ett studium av förslagen i korrektur, som tillställs de olika regerings-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ledamöterna. Så skedde också nu. Den 19 mars följde sålunda en föredragning av ärendet av den tjänsteman i justitiedepartementet, som närmast hade sysslat med frågan. Vid denna föredragning var flertalet av regeringens ledamöter närvarande. Den mera allmänna betänksamhet rörande det föreslagna folkomröstningsinstitutet, som tidigare kan ha funnits bland flera eller färre av regeringens ledamöter, ökades då uppenbarligen i hög grad genom de upplysningar, som vid föredragningen lämnades rörande det tilltänkta institutets funktion.

Efter ytterligare överläggningar inom regeringskretsen behandlades sedan ärendet som bekant den 26 mars vid sammanträde med socialdemokratiska partistyrelsen, riksdagsgruppen m. fl. Därvid träffades ett reellt avgörande att proposition inte skulle framläggas utan att folkomröstningsfrågan i stället skulle behandlas på annat sätt. I enlighet härmed beslöts så den 29 mars i konselj på min föredragning dels att uppdraga åt författningsutredningen att även överväga användningen av folkomröstningsinstitutet och dels att föreslå riksdagen att i avbidan på författningsutredningens arbete uppskjuta behandlingen av det vilande grundlagsförslaget.

Förslag till en sådan uppskovsposition utarbetades mycket snabbt inom justitiedepartementet och lämnades till sättning den 5 april. Påföljande dag utdelades det nya förslaget i korrektur för granskning av regeringens ledamöter, och den 11 april avlämnades propositionen till riksdagen.

Som jag nyss påpekade, utarbetades den nu föreliggande propositionen på mycket kort tid inom justitiedepartementet. Det reella avgörandet om de nya riktlinjerna träffades ju först den 26 mars, och dagen därpå gav jag mina medarbetare i departementet i uppdrag att skriva den nya propositionen. Det gällde då att se till, att riksdagen skulle

kunna få förslaget i tid. Propositionen har också blivit mycket kort, som kamrarnas ledamöter har sett; den omfattar endast ett par sidor.

Till att börja med innehåller förslagets motivering en kort redogörelse för gällande rätt och lagstiftningsärendets tidigare behandling. Efter en erinran om det nära sambandet mellan folkomröstningsinstitutet och formerna för folkrepresentationen anföres ordagrant följande:

»De erfarenheter som därefter vunnits, både av 1955 års folkomröstning rörande högertrafiken och under det fortsatta arbetet med en tillämpningslag till grundlagsbestämmelserna i ämnet, har emellertid visat, att det icke kan vara lämpligt att ta slutlig ställning till folkomröstningsinstitutet, innan författningsutredningen utfört den del av sitt uppdrag som avser det representativa systemet.»

De allmänna skälen för och emot folkomröstningsinstitutet behövde inte upprepas i dessa motiv. De finns ju redovisade i förarbetena till det nu aktuella, vilande grundlagsförslaget, och i vissa delar återkom jag därtill i det statsrådsanförande, som jag höll samma dag som frågan hänsköts till författningsutredningen. Som jag nyss har antytt, hyste emellertid både jag och andra regeringsledamöter redan tidigare vissa betänkligheter i denna fråga. För min egen del framhöll jag dem ganska tydligt och utförligt redan vid tillkallandet av 1950 års utredning, och i 1954 års proposition påvisade jag problemets intrikata beskaffenhet. Då slutade emellertid avvägningen av skäl och mot skäl till fördel för en rådgivande folkomröstning. Därefter har emellertid enligt min åsikt de motiv, som talar emot folkomröstningsinstitutet, successivt vunnit i styrka genom de erfarenheter, som vi har gjort, och det är just detta som anges i de nyss citerade orden i den föreliggande propositionen. Som jag nyss omtalade hänvisas där först till erfaren-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

heterna av 1955 års folkomröstning rörande högertrafiken. Denna är ju den enda folkomröstning som vi har haft på många år. Man kunde i och för sig tycka, att detta var ett ovanligt enkelt och för en folkomröstning passande problem, av vilket alla ju hade praktiska erfarenheter. Man kunde alltså tro, att förutsättningarna för en folkomröstning här var ovanligt goda, men trots detta har denna folkomröstning — enligt min tanke med skäl — blivit utsatt för ganska allvarlig kritik. Om man närmare tänker igenom problemet förhåller det sig i själva verket så, att detta till synes enkla spörsmål om man skall köra till höger eller till vänster inrymmer en hel del andra frågor, som man inte kunde få med i folkomröstningen.

Det fanns ju en rad olika väsentliga förutsättningar för en sådan reform: behovet av nya säkerhetsanordningar, avvägningen gentemot andra investeringsbehov — det gällde ju här investeringar av mycket stor omfattning — och över huvud taget reformens ekonomiska konsekvenser.

Detta är den ena av de nytillkomna omständigheter som jag hänvisat till. Men därefter har, såsom det vidare står i motiven, på allra senaste tiden tillkommit de närmare klarlägganden av folkomröstningsinstitutets funktioner som skedde under behandlingen av folkomröstningslagen och som redovisades bl. a. vid den föredragning inför regeringen, som jag nyss talade om och som ägde rum den 19 mars.

Såsom det heter i de citerade motiven till den föreliggande propositionen har alltså erfarenheter vunnits under det fortsatta arbetet med en tillämpningslag till grundlagsbestämmelserna i ämnet. Det har inte varit så enkelt att konstatera, hur den tilltänkta rådgivande folkomröstningen skulle verka i praktiken. De vilande grundlagsbestämmelserna är naturligt nog helt allmänt hållna och ger föga ledning i detaljer. Departe-

mentets föredragande fick därför, med ledning av kommittébetänkandet och riksdagstryck, ge regeringens ledamöter förklaring på hur det vilande grundlagsförslaget skulle tillämpas i olika praktiska fall. Eftersom de olika förslagen i folkpensioneringsfrågan var aktuella, var det självfallet att också dessa kom in i bilden. Vid denna belysning av grundlagsförslaget visade det sig, att bestämmelserna skulle kunna få mycket egendomliga och svårberästrade konsekvenser. Sålunda tycks det vid förarbetena till grundlagsförslaget ha förutsatts, att uppkomna motsättningar och svårigheter skulle kunna elimineras genom kompromisser i vederbörande riksdagsutskott. Men det kan naturligtvis inte med någon som helst säkerhet påräknas att så skall kunna ske i politiskt känsliga fall. Vidare finns det inte någon begränsning av det antal frågor som kan uppkomma i samma ärende. Genom olika kombinationer kan det bildas ett flertal beslutsmässiga minoriteter, vilka var för sig kan genomdriva frågeställningar, korsande varandra och delvis täckande varandra.

Dessa minst sagt egendomliga konsekvenser av det vilande grundlagsförslaget tycks inte ha blivit tillräckligt belysta vid grundlagsfrågans första behandling. Nu har de, som sagt, blivit klarlagda, och när alltså dessa olägenheter tillkommit utöver de mera allmänna betänkligheterna mot grundlagsförslaget, har jag, liksom de övriga medlemmarna av regeringen, funnit att förslaget borde underkastas en ny prövning och att det därvid borde ses i sitt naturliga samband med formerna för vår folkrepresentation.

Herr DAHLÉN (fp) kort gemmäle:

Herr talman! Justitieministern har här låtit kammaren ta del av sina dagboksanteckningar, och det kan kanske för den framtida historiska forskningen vara av ett visst intresse att få hän-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

delseförloppet upplinjerat på detta sätt. I övrigt gav inte redovisningen särskilt mycket nytt, och jag skall därför nu bara kommentera ett par punkter.

Justitieministern glömde bort att i sitt anförande den 13 mars i kammaren talade han om »en liten försening» av tillämpningslagen. Jag måste väl då, herr talman, ha rätt att utgå ifrån att det i varje fall var herr Zetterbergs mening att lagen skulle läggas fram. Uttrycker man sig på det sättet, om man har en annan uppfattning? Och var detta herr Zetterbergs mening den dagen, måste jag vidhålla att det är 13 dagar av snabbt ökande klarhet som följt därefter.

Beträffande olägenheterna med det föreliggande grundlagsförslaget säger nu herr Zetterberg, att dessa inte var tillräckligt belysta förut. Jag skall därför be att få erinra om vad jag antydde i mitt första anförande, nämligen att herr Zetterberg i propositionen 1954 mycket väl hade klart för sig, att det kunde bli svårigheter med frågeställningarna och att det därför kunde uppstå behov av att t. ex. återremittera en referendumsfråga till utskottet. Herr Zetterberg säger själv år 1954 på följande sätt: »Även om detta antagande» — alltså att det skulle föreligga behov av en återremiss — »må vara i huvudsak välgrundat, måste man dock räkna med att i vissa lägen en återremiss kan visa sig behövlig just för att uppnå den enighet om formuleringen, som kan anses i hög grad önskvärd. Därest en minoritet skulle äga påkalla folkomröstning rörande en viss fråga, synes emellertid konsekvensen bjuda, att minoriteten också berättigas besluta om återremiss.»

När man så grundligt har funderat över vad som kan inträffa då frågorna i en folkomröstning skall formuleras, är det en sen upptäckt att frågeställningarna kan komma att bereda svårigheter.

Till justitieministerns dagboksanteckningar skulle jag slutligen vilja göra

den kommentaren, att det där inte säges någonting om bondeförbundet. Det reella beslutet fattades, herr Zetterberg, av socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen. Bondeförbundet har bara haft att säga ja eller nej.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte utöver vad herr Dahléen redan gjort kommentera dagboksskildringen, som väl ändock — det kanske kan tilläggas — visat, att makten för tillfället på något sätt förskjutits ifrån de ansvariga rådgivarna till »högre» utomstående instanser.

Jag vill än en gång ifrågasätta riktheten av de ytterst vittgående slutsatser, som justitieministern anser sig vara berättigad att dra med ledning av erfarenheterna från år 1955. Jag förstår fortfarande inte hans invändningar i och för sig, men även om man skulle kunna acceptera dessa — vilket jag inte gör — måste man hävda, att de inte kan ha bärkraft i fråga om annat än folkomröstningar av sådant slag som i oktober 1955. Och vilka var det som önskade denna folkomröstning? Det var regeringen. Det hade inte framkommit något krav utifrån. När man hör denna argumentering efteråt, undrar man ibland, om inte ett av motiven för anordnandet av folkomröstning då var — åtminstone hos några — att också få kompromettera folkomröstningsinstitutet. Jag vill återigen understryka, att förutsättningarna för att man skall kunna anordna folkomröstning i en fråga är att denna fråga är ett livsintresse hos människorna. Man kan inte påstå, att frågan om man skall ha höger- eller vänstertrafik är ett sådant hos den övervägande delen av det svenska folket.

Precis som herr Dahléen finner jag det ytterligt egendomligt, att justitieministern nu talar om att man tydligen kan ställa hur många frågor som helst. Teoretiskt kan man göra detta, men det

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

skrev justitieministern själv om i sin egen proposition år 1954, så det kan inte vara någon ny upptäckt i dag. Detta är dock blott i teorien. Vill man karikera ett förslag kan man naturligtvis göra detta, men vad är hela vårt politiska liv annat än en överenskommelse genom praxis om rimliga arbetsformer oss emellan? Parlamentarismen står inte reglerad någonstans, men vi har ändå haft god parlamentarism till följd av gemensamma konventioner. Tror justitieministern verkligen, att det finns något parti, som skulle vilja sätta hela sitt anseende på spel genom att formulera en vanvettig fråga? Det behövs för övrigt 50 plus 77 röster för att genomdriva en folkomröstning eller formulera en fråga. Jag tror att det är riktigt som alla — även herr Skoglund i Umeå — den gången menade, att genom att båda grupperna har möjlighet till inverkan tvingas de till samförstånd. Båda har så att säga vätebomben i händerna, och därigenom garanteras en utjämning och ett överbryggande av motsatserna.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG:

Herr talman! Herr Håstad förklarade nu, att det alltid skulle gå lätt att formulera frågor, men erfarenheten har väl under den senaste tiden visat vilka oerhörda svårigheter detta kan möta.

Herr Håstad menar också, att det kanske ligger någonting i mina anmärkningar, men att dessa enbart riktar sig mot den rådgivande folkomröstningen. Det är riktigt att mina anmärkningar i första hand avser den rådgivande folkomröstningen, ty det är denna som det här är fråga om. Skälen mot den beslutande folkomröstningen har jag utförligt redovisat i 1954 års proposition.

Av herr Dahléns anförande framgår, att jag inte måtte ha varit tillräckligt tydlig. Jag tyckte dock att jag utförligt gick igenom vad som förekommit i

ärendet, men jag kan gärna nu igen säga, att den 13 mars, då jag lämnade mitt svar, var det — såvitt jag och regeringens övriga ledamöter kunde bedöma saken på dess dåvarande stadium — troligt att det skulle komma fram ett förslag. Men som jag redan omtalat, hade frågan då inte föredragits för regeringen.

Vidare klagar herr Dahléns över att vi på ett märkligt sätt har ändrat oss. Det är klart att det är bättre om man är klok redan från början, men om man vid närmare övervägande av en viktig fråga, som ännu inte är slutgiltigt avgjord, finner att det preliminära beslutet inte var så förståndigt som man hade trott, antar jag att det enda rätta är att inte vidhålla sin felaktiga ståndpunkt.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Mina båda medreservanters utförliga redogörelse för detta ärendes historik gör det onödigt för mig att närmare syssla ytterligare med den sidan av saken. Låt mig bara konstatera, att när saken vid föregående tillfälle var uppe för kammarens avgörande var den kontroversiella frågan hur stor — eller hur liten — minoritet som ägde att begära folkomröstning. Beträffande denna fråga kom ju också oppositionspartierna till annat resultat än majoriteten. Men själva principerna för denna nya och förbättrade form av folkomröstning hade samtliga parter godtagit. Alla ansåg det nödvändigt med en förbättring av de hittillsvarande reglerna som gällt så länge och som ansågs otillfredsställande.

Jag har tittat litet på kammarens protokoll från den vårdag 1954, då vi första gången fattade beslut i frågan. Jag fäste mig särskilt vid de vänliga och varma förhoppningar som konstitutionsutskottets ordförande herr Hallén knöt till förslaget. Han liknade det vid en liten pilt, som väl var värd

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

vår omtanke och våra omsorger och som han önskade den allra bästa lycka på hans framtida färd genom livet. Det var en utomordentligt vacker, känslig och tilltalande avslutning på ett anförande som i princip alltså godtagit denna tanke.

Vad är det man vill göra med denna lilla pilt? Anser man att han ännu inte avlagt något slags mogenhetsexamen utan bör vara kvarstattare så lång tid som några år, eller är det något mycket värre, rör det sig om en begravning? Därom svävar vi i dag i fullkomlig okunnighet.

Regeringen har nu hänskjutit frågan till författningsutredningen, en åtgärd som jag finner i allra högsta grad beklaglig. Man frågar sig i detta sammanhang om inte regeringen i själva verket vill kompromettera utredningsväsendet genom att låta författningsutredningen, som sannerligen inte har hunnit alltför långt i studiet av de konstitutionella problemen, nu ta upp detta stora spörsmål. Vad regeringen förbereder här förefaller mig vara att kompromettera inte bara utredningsinstitutet utan också folkomröstningstanken. Jag hyser en uppfattning som är alldeles motsatt den som konstitutionsutskottets ärade ordförande gav uttryck för, när han för en liten stund sedan försäkrade för kammaren, att detta att anta det vilande grundförslaget varit att kompromettera folkomröstningstanken. Det är väl i stället så, herr Hallén, att regeringens uppskjutande av denna fråga och dess manipulationer med den nu aktuella folkomröstningsfrågan — jag syftar på frågan om folkomröstning rörande tjänstepensionen — är allvarligt ägnade att kompromettera själva folkomröstningsinstitutet och göra detta krångligare än det behöver vara.

Tanken på ett uppskov har inte vid något tillfälle under senvintern dykt upp hos konstitutionsutskottets ledamöter, förrän denna uppskovsproposition låg på utskottets bord. Jag tillät

mig på ett tidigt stadium att efterlysa hela det knippe av vilande grundlagsförslag som vi har. Jag ifrågasatte att utskottet redan vid början av riksdagen som skick och sed brukar vara skulle anmäla de vilande grundlagsförslagen. Detta ledde till en mycket vidlyftig debatt i utskottet, varvid man bland annat praktiskt taget enhälligt försäkrade, att det var avsikten att konfirmera förslaget och att uppskovet med den utanannonserade propositionen i själva verket bara var ett tekniskt missöde. Inte någon enda av utskottets socialdemokrater och bondeförbundare hade kommit på den idén, att deita vilande förslag var behäftat med några som helst svagheter eller skönhetsfläckar, i varje fall inte sådana som skulle motivera ett uppskov.

Justitieminister Zetterberg har här, för att ge sken av fakticitet, noggrannhet, exakthet och saklighet, kommit med en ganska lång redogörelse, späckad med alla möjliga datumuppgifter, vilka egentligen endast säger att justitieministern efter den 13 mars mycket snabbt kom till insikt om att det inte var lämpligt att lägga fram detta förslag. Med all respekt för justitieministern måste jag säga, att hans historiskskrivning åtminstone i detta avseende — om jag nu skall formulera det vänligt — inte täcker hela sanningen.

Situationen kan i ett nötskal uttryckas på det sättet, att den aftonstund då regeringens socialdemokratiska ledamöter upptäckte att det fanns mer än åtta representanter för bondeförbundet i första kammaren som var beredda att stödja oppositionspartiernas krav på en folkomröstning enligt de nya procedurreglerna, då skedde en sak som man väl får betrakta som en helomvändning. Det var alltså icke ett avgörande på grundval av sakliga överväganden och insikten om svagheten i det föreliggande förslaget som motiverade regeringens ställningstagande. Det var i stället ett rent politiskt motiv som gick ut på att

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

om vi nu ändå får en folkomröstning är det bättre att få en sådan enligt de gamla reglerna, då ju regeringen har möjlighet att formulera frågorna. Jag måste för min del säga, att jag tycker att det varit renhårigare och hederligare om man inte hade använt alla dessa sakliga betänkligheter mot det vilande förslaget som ett skalkeskjul för det man närmast syftade till, nämligen beräkningen att så länge man sitter i regeringsställning själv kunna bestämma frågornas formulering — eftersom man ändå inte kan undvika en folkomröstning.

Jag tycker att hela den kritik av det vilande förslaget som justitieministern nu kommer med är någonting av det erbarmligaste i efterrationaliseringsväg som man har fått bevittna. Det är bara en liten del av den tragikomedi, som mer eller mindre inför öppen ridå utspelas, när det gäller folkomröstningsfrågan rörande folkpensionerna, ett skådespel, som sannerligen inte varit ägnat att stärka förtroendet till den svenska demokratin. Självfallet är det därför, herr talman, omöjligt för oppositionspartiernas företrädare i utskottet att godkänna de politiska skäl som motiverat regeringens ställningstagande, och det är därför vi i första hand inom utskottet har yrkat avslag på uppskovspropositionen. Därest icke detta yrkande skulle bifallas, har vi åtminstone velat gå så långt, att vi önskar att uppskovet skall begränsas till nästa år, till 1958. Författningsutredningen bör väl i all rimlighets namn kunna vara klar med en bedömning av frågan till dess.

Till slut, herr talman, efterlyser jag fortfarande från justitieministerns — och från hela regeringens — sida några riktlinjer för hur man tänker sig den kommande utredningen. Det är väl ändå inte vanligt att man skickar en sak till en utredning utan att man har en aning om de grunder efter vilka utredningen skall arbeta. Just denna

frånvaro av närmare direktiv gör det ju så besvärligt för författningsutredningen att ta ställning. Innan denna debatt kommit till ett slut vore det intressant att i stora drag få veta hur regeringen tänker sig det kommande folkomröstningsinstitutet i vårt land.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Det torde vara relativt ovanligt att en fråga, som inte är av ekonomisk natur, väcker en så pass livlig och omfattande debatt i riksdagen som fallet nu blivit. I själva verket hör folkomröstningsfrågan i och för sig till de frågor som intresserar inte bara riksdagens ledamöter utan också deras kommittenter. Det är en fråga som varit uppe till diskussion under ganska lång tid, en fråga som inte är oviktig eftersom den berör själva grunden till vårt demokratiska styrelsesätt. Ehuru det förslag vi för närvarande har att debattera formellt bara gäller ett uppskov på tre år med det vilande förslaget, är det många tecken som tyder på att frågan i verkligheten betyder väsentligt mera.

Den argumentation, som chefen för justitiedepartementet i dag har levererat, var tunn — jag skall återkomma därtill — men i den mån den innehöll någonting så var det argument mot folkomröstningen som sådan snarare än argument mot det speciella grundlagsförslag, som här föreligger. Jag har därför en känsla av att det uppskovsyrkande, som nu föreligger, syftar till att gräva den grav, i vilken det utvidgade folkomröstningsinstitutet senare skall läggas ned. Man hoppades, att redan folkomröstningen om högertrafik tillräckligt skulle kompromettera ett obehagligt institut. Man har funnit, att så inte var fallet — man behöver kompromettera det ytterligare innan man

Uppskov med vilande grundlägsändringsförslag

kan våga sig på att ställa saken under riksdagens behandling.

Det är väl också uppenbart, att det stora problemet här, det som regeringen inte har nämnt men som hela tiden ligger bakom, är att ett folkomröstningsinstitut, utformat som det vilande förslaget, hindrar regeringen att göra vad en parlamentarisk regering kan göra när den har en riktigt dålig sak, nämligen att trumma ihop sin majoritet — »apply its majority», som man säger i England — när man inte har andra argument att ta till. Har man ett folkomröstningsinstitut med denna utformning går det inte. Då kan regeringen i viss utsträckning bli tvungen att ta hänsyn också till riksdagsminoriteten. Detta är den stora skillnaden mellan det nu existerande institutet och det som här är föreslaget.

Det har tidigare uttalats både av statsrådet i propositionen 1954 och av konstitutionsutskottet, som i det hänseendet var enhälligt, att en viss utbyggnad av folkomröstningsinstitutet kunde vara ägnad att befästa vår demokratiska styrelseform. Utskottet sade vidare, inte bara då utan också tidigare, att ett mera aktivt deltagande från folkets sida i statsverksamheten skulle kunna främjas genom ett sådant utvidgat folkomröstningsinstitut, d. v. s. ett folkomröstningsinstitut, som inte enbart var beroende av ett majoritetsbeslut i riksdagen. Detta är ju den principiella skillnaden mellan den nuvarande ordningen och den, som här är föreslagen.

Motiveringen för uppskovet har redan granskats en hel del i den föregående debatten. Jag vill bara erinra om ett par punkter, närmast det som inte står i propositionen. Hur föga upplysande utskottsutlåtandet än är innehåller det nämligen ändå något mera än propositionen. Kungl. Maj:t har i sin proposition icke ens gjort sig besvär att redovisa direktiven till författningsutredningen, utan dem har konstitu-

tionsutskottet självt fått gräva fram. I dessa direktiv säger statsrådet: »En folkomröstning kräver en stark förenkling och tillspetsning av frågeställningarna. Den möjliggör icke ett mera nyanserat ställningstagande till förutsättningarna för reformer och de ekonomiska konsekvenserna därav.»

Det som regeringen är speciellt rädd för är tydligen att man, om en minoritet har rätt att påfordra folkomröstning, inte tillräckligt skall påpeka de ekonomiska konsekvenserna av förslaget. Det skall bli mycket intressant att se, när vi kommer litet längre fram på denna riksdag, hur regeringen anstränger sig för att klargöra de ekonomiska konsekvenserna av de förslag, som den önskar ställa under folkomröstning.

Sedan får vi komma ihåg, att detta med nyanseringen icke är någon ny fråga. Den diskuterades ingående i folkomröstningsutredningen, den diskuterades i den gamla propositionen 1954, den diskuterades av utskottet, som där gick in på de fördelar som kunde vinnas t. ex. genom utskottsbehandling.

Nu anför chefen för justitiedepartementet i dag en mängd uppkonstruerade svårigheter, och det är klart att man kan konstruera en mängd sådana. Denna riksdags arbete skulle med lätthet kunna helt omöjliggöras, om ett antal riksdagsmän, till och med så få som sex, beslöt sig för att sabotera våra debatter. Riksdagsmännens rätt att yttra sig hur många gånger som helst och hur länge som helst i debatterna, liksom statsrådets rätt att ingripa i debatterna, skulle kunna missbrukas på sådant sätt, att varje rimlig debatt bleve omöjliggjord. Men nu begagnar inte ens kommunisterna denna möjlighet till sabotage av debatterna, och statsråden är givetvis ytterst hänsynsfulla när det gäller att utnyttja sin rättighet att ingripa i diskussionen.

Trots att dessa svårigheter kan konstrueras fram, finns de alltså inte i verkligheten, eftersom vi har att göra

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

med folk, som iakttar spelreglerna. Men tydligen menar statsrådet och chefen för justitiedepartementet, att så fort det blir fråga om en folkomröstning, kommer det att finnas 127 riksdagsmän, som inte bryr sig om spelreglerna och är beredda att sabotera alltsammans. Det är, herr talman, en mycket låg tanke om riksdagens ledamöter, som framgår av ett sådant ståndpunktstagande.

Den avgörande svårigheten hos folkomröstningsinstitutet är i själva verket en annan, nämligen att man som bekant vid en omröstning bara kan säga ja eller nej, att det inte kan tillämpas en invecklad propositionsordning, att det därför är en viss risk för att de röstande inte får ta ställning till ett bestämt förslag och att man inte upprätthåller skillnaden mellan en gallundersökning och en folkomröstning, vilket i själva verket inte är alldeles samma sak. Den svårigheten föreligger framför allt vid den rådgivande folkomröstningen, inte vid den beslutande. Emellertid är det klart, att det kan uppstå en del praktiska problem i bägge fallen, men de kan övervinnas. Med den uppläggnings som folkomröstningsinstitutet har fått i det föreliggande förslaget förutsättes ju i varje fall som normalt, att det förslag, som skall ställas under folkomröstning, först skall tas upp till behandling i riksdagen och sedan överlämnas till folkomröstning. Det är inte den enda möjligheten, men såsom resonemanget är upplagt förefaller det vara den normala förutsättningen, och då bortfaller åtskilliga av de allvarligaste svårigheterna.

Vad sedan beträffar riskerna för det parlamentariska styrelsesättet så har ju regeringen själv sagt, att sådana risker inte föreligger vid den rådgivande folkomröstningen utan bara vid den beslutande. Har regeringen i detta sammanhang kommit in på andra tankar, så beror det måhända mindre på det parlamentariska statsskicketets na-

tur än på de för ögonblicket rådande parlamentariska förutsättningarna.

Detta är en fråga som man kan ha olika meningar om. Den har varit föremål för långvarig behandling, och under alla normala förutsättningar skulle förmodligen även denna regering vara beredd att stå för vad den sagt. Det är intet tvivel om vad som är den verkliga orsaken till att regeringen inte har gjort det. Alla människor både inom och utom denna kammare vet att pensionsreformen, vilken inte åberopas i propositionen, är det verkliga skälet till att frågan nu har kommit i ett nytt läge.

Jag sade att pensionsfrågan inte nämns i propositionen, men den nämns faktiskt på ett egendomligt sätt i direktiven till författningsutredningen. Där sägs, att en viss ytterligare erfarenhet torde vara att vinna därest, såsom nu ifrågasatts, folkomröstning kommer till stånd rörande frågan om förbättrad allmän pensionering. Man säger alltså inte att man skjuter upp saken därför att förslaget inte passar till pensionsomröstning, utan man säger att pensionsomröstningen kommer att ge så goda erfarenheter, att man med utgångspunkt från dem lättare kan bedöma frågan.

En sak som emellertid sannolikt verkligen skulle ha inneburit en skillnad i avseende på omröstningen i pensionsfrågan är den punkt som föreslås i § 49 andra momentet i dess föreslagna lydelse, nämligen: »Folkomröstning må dock ej beslutas i frågor, som icke kunna prövas av riksdagen.» Hade det ändrade förslaget varit antaget, skulle regeringen sålunda icke ha kunnat formulera folkomröstningsfrågorna på ett sådant sätt, att de berörde spörsmål som inte faller under riksdagens prövning. Naturligtvis hade detta för regeringen varit obehagligt, eftersom det tydligen är en huvudsak för den att få formulera frågorna på ett sådant sätt, att de berör även spörsmål som icke

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

faller under riksdagens prövning. Det kan man väl då säga ifrån och tala om att man önskar folkomröstningsinstitutet utformat på sådant sätt, att det kan behandla även frågor som icke faller under riksdagens prövning, och att man på den grunden anser att detta förslag inte bör antas utan att en ny prövning skall företas.

Jag vill slutligen, herr talman, gå något in på den allmänna innebörden av regeringens handlande i detta fall.

Det brukar vara regeringspartiernas folktalare eget att ständigt späcka sina anföranden med citat ur riksdagstrycket. Om jag i detta fall försöker göra på samma sätt som de — givetvis med mycket mindre skicklighet och i mycket mindre omfattning — så beror det på att jag finner det angeläget att man i protokollet får in inte bara herr statsrådet Zetterbergs dagbok, utan också vissa andra data som hänger ihop med detta ärende.

Till proposition 193 år 1954 är fogat ett utdrag ur statsrådsprotokollet, daterat den 12 mars 1954. Där säger statsrådet Zetterberg: »När det gäller de allmänna statliga spörsmålen — jag bortser fortfarande från grundlagsfrågorna, liksom jag här helt bortser från frågan om ett kommunalt referendum — blir min slutsats, att de praktiska synpunkter som kan och bör anläggas i ärendet alldeles bestämt talar mot den beslutande omröstningsformen. Där emot anser jag det såsom redan framhållits vara av värde, att ökat utrymme beredes åt det rådgivande referendum i vår författning. Det gäller emellertid att noga följa utvecklingen efter en reform i sådan riktning och att vara på sin vakt mot eventuella olägenheter för det parlamentariska systemet av en mera betydande utvidgning av det hittills i vårt land praktiskt taget helt oprövade konsultativa referendium.» Det är, såvitt man kan förstå, ett övervägt ståndpunktstagande från statsrådets sida, och man förutsätter som

självkliart att statsrådet efter att ha avlämnat propositionen omedelbart började ta itu med de praktiska spörsmål som var förenade med en enligt hans mening önskvärd utvidgning av konsultativt referendum.

Den 13 mars i år försiggick den interpellationsdebatt mellan herr Dahlén och statsrådet Zetterberg som berörts tidigare i dag. Statsrådet har upprepat själva interpellationssvaret, och han har varit nog älskvärd att klargöra, att interpellationssvaret i enlighet med gängse praxis hade cirkulerat inom regeringen i förväg, så att ingen i regeringen kunde vara oviss om vad statsrådet skulle säga i svaret. Han uttalade där, att propositionen såvitt han då kunde bedöma skulle kunna lämnas under den närmaste tiden. I den fortsatta debatten gick emellertid statsrådet ytterligare in på frågan och sade: »Slutligen vill jag tillägga, att detta lagförslag inte är så förfärligt enkelt rent tekniskt sett. Det är en lagstiftning på 19 paragrafer, vilka har föregåtts av långvariga överväganden av olika slag, något som herr Dahlén väl känner till. Bakom en enda av dessa paragrafer — den som handlar om hur omröstningsförfarandet skall finansieras och hur upplysningen skall äga rum — ligger ett helt betänkande, som sedan i vanlig ordning har bearbetats. Först skrives ju ett betänkande, sedan kommer remissyttrandena, som skall bearbetas av tjänstemän inom departementet, och sedan skall det göras eventuella ändringar i lagtexten. Det skall vidare skrivas departementschefsanföranden, och det skall hållas överläggningar inom regeringen. Allt detta tar med nödvändighet en viss tid, som inte kan exakt fixeras på förhand.»

När man lyssnade till detta uttalande, kunde man inte få det intrycket, att huvuddelen av denna verksamhet skulle vara ogjord. Sägs det att förslag skall kunna avlämnas under den närmaste tiden, får man väl förutsätta att största

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

delen av arbetet är klar, däribland en sådan icke alldeles oväsentlig detalj som regeringens ställningstagande i sakfrågan. I den fortsatta diskussionen med herr Dahlén avslutade sedan statsrådet sitt anförande litet irriterat med att säga att man inte borde förvåna sig över att det kunde bli förseningar. Att herr Dahlén gjorde det kunde inte bero på något annat än herr Dahléns tydliga okunnighet om lagstiftningsarbetet. Inte en antydning om att regeringen inte har tagit ställning i sakfrågan, inte en antydning om att de regeringsledamöter, till vilka detta interpellationssvar utsänts på cirkulation, förbehöll sig att själva ta ställning i sakfrågan. Detta antydes inte med ett ord, och det intrycket bibringades därmed självfallet kammaren, att det var fråga om en rent formell historia och att bara den, som var okunnig om lagstiftningsarbete, kunde tro att det var något annat som låg bakom.

16 dagar senare kom så den proposition, där regeringen föreslog att allsammans skulle uppskjutas. Det har här framhållits, att klarhet vunnits mycket snabbt, och det har också framhållits att det sammanträde, som ägde rum den 26 mars, ju var av den betydelse att det borde ha redovisats litet klarare. Måhända skulle det socialdemokratiska, statsbärande partiet ha kunnat komma därefter, att dess partisammanträde rent av refererades i en kungl. proposition, vilket i så fall borde ha varit ett lämpligt uttryck för partiets maktfullkomlighet.

Sammanställer man nu vad som hänt i detta fall, kommer man inte ifrån, att regeringen har lämnat riksdagen direkt missledande uppgifter. Statsrådet Zetterbergs redogörelse här i dag rubbar inte denna uppfattning annat än så till vida att den visar i hur hög grad statsrådet ser denna fråga enbart ur synpunkten av vad som är bekvämt för folket i kanslihuset. Det var sålunda ur kanslihusets bekvämlighetssynpunkt na-

turligt att lämna ett interpellationssvar utan att veta vad regeringen tyckte i frågan. Det är uteslutande ur kanslihusets bekvämlighetssynpunkt som man finner att lagförslaget inte hinner färdigställas, trots att man haft tre år på sig för detta arbete, och att ärendets behandling alltså bör uppskjutas. De argument statsrådet här anför ligger alla på det planet: vad som är trevligt och lättamt för dem som arbetar inom regeringen och dess kansli.

Nu tror jag för min del inte alls att chefen för justitiedepartementet personligen står bakom avsikten att missleda riksdagen och allmänheten i denna fråga. Där bakom ligger säkerligen andra krafter, för vilka en regeringsledamots anseende inte spelar så värst stor roll, om man har möjlighet att utföra en eller annan manipulation av finurlig natur. Men detta hindrar inte att departementschefen har kontraserat propositionen och står för yttrandet till statsrådsprotokollet.

När jag lyssnade till statsrådets mycket sakliga redogörelse här i kammaren kunde jag inte undgå intrycket att en person, som senare läser detta anförande utan att ha varit närvarande under denna debatt, lätt kunde få uppfattningen att den som talade inte var ett statsråd och en politisk person, utan en lagbyråchef, som redogjorde för att han handlagt ärendet men inte vetat regeringens inställning och menade att han under sådana förhållanden självfallet inte kunnat lämna något besked. Det är ändå en viss skillnad mellan en lagbyråchef och ett statsråd, herr talmän, och det ansvar som vilar på ett statsråd är av en helt annan natur än det ansvar som ligger på en lagbyråchef.

I en regeringen närstående tidning såg jag för ett par dagar sedan, att jag i denna debatt skulle komma att yrka på statsrådet Zetterbergs avgång. Det är mycket smickrande att den regeringen närstående pressen på detta sätt

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

uppmärksammar vad man kommer att säga. Den uppmärksamhet, som från den pressens sida ägnas åt vad man sagt, brukar inte vara riktigt lika stor. Jag vet inte hur dessa rykten kommit ut, om de bygger på det dåliga samvetets vittnesbörd eller vad det kan vara.

Det är ju en väldig skillnad mellan förhållandena i Sverige och i England, men i England skulle en minister, som på detta sätt ändrat sig, för att använda ett eufemistiskt uttryck, inte kunna göra sig hörd i underhuset. Man har där den tekniken att man ropar: Avgå, avgå, avgå! till en minister som gjort något dylikt. Den tekniken har vi emellertid inte i Sverige, och det är väl ingen som önskar att vi skall få den heller. Det är mig fjärran att yrka på statsrådet Zetterbergs avgång. Jag vet ju att det vore lönlöst, det är ingen idé att försöka. Ur den nu sittande, starka regeringen avgår ingen av politiska skäl. Det har inte förekommit. Man avgår av andra skäl, därför att man vinner befordran till högre och viktigare befattningar, vare sig det nu är inom Vin- och spritcentralen eller i penninglotteriet, men man avgår inte av politiska skäl. Den politiska enigheten är alltid fullständig, och det får inte förekomma att något statsråd drar sig tillbaka på grund av att han skulle vara oense med regeringens övriga ledamöter. Det är förskräckligt att bara tänka en sådan tanke som att det inom regeringen skulle kunna föreligga en oenighet av sådan art, att den skulle leda till en regeringsledamots avgång.

Nej, herr talman, jag har inte någon som helst tro på att det skulle ske. Jag inser fullständigt att det är meningslöst att yrka på något enskilt statsråds avgång. Dessutom vet man inte vad man kunde få i stället. Tillåt mig dock, herr talman, att komma med ytterligare ett citat, som kanske är relevant i detta sammanhang. Eftersom statsråden alltid är ense kan det måhända vara lämp-

ligt att ta ett citat från ett annat statsråd.

I remissdebatten den 21 januari tog finansministern till orda i debattens början, och redan på ett tidigt stadium gjorde han ett par uttalanden som här kan vara värda att citeras. Han sade bland annat: »Om detta hus i praktiskt taget 100-procentig enighet beslutade sig för att utställa vissa växlar på framtiden, så betraktar jag det som en politisk anständighetsfråga att de växlar-na också inlöses.» Något senare i samma anförande sade statsrådet Sträng: »Det finns någonting som heter förtroendekapital i förhållandet mellan politikerna och väljarna. Omsorgen om detta förtroendekapital har gjort att regeringen här föreslår en inlösning av den växel som representerar den kommunala skattesänkningen.»

Vad som skett i folkomröstningsfrågan innebär, ur de synpunkter som statsrådet Sträng här talade om, någonting ganska allvarligt, och det vore beklagligt om denna kammare — eller »detta hus» som statsrådet Sträng sade — skulle göra sig meddelaktig i den förskingring av förtroendekapital som det innebär att på det här viset vingla från den ena ståndpunkten till den andra.

På denna grund, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den hemställan som i första hand gjorts vid den till utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Efter herr Heckschers gruvliga salva mot regeringen, som han försökte ge så stor spridning som möjligt för att inte råka ut för att träffa ett enskilt statsråd, är det väl ganska naturligt att jag tagit till orda för att klargöra, att herr Heckscher har fullkomligt riktigt bedömt situationen: justitieministern har inte uppträtt här som något slags privatperson. Han skulle säkert kunna bli en förträfflig lag-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

byråchef, men han är nu inte det utan en högst värdefull medlem av Sveriges regering, och som sådan har han agerat och talat i denna affär.

Det hade funnits mycket att säga om herr Heckschers anförande, och jag får väl se, om det inte i det kommande replikskiftet kan vara lämpligt att ta några av de yttranden, som enligt min mening är ganska komprometterande för herr Heckscher.

Hans resonemang om hur ett majoritetsbeslut skall betraktas har ju onekligen sitt pikanteri. Det är tydligen bara minoriteten som inte trummar ihop sina skaror. Om majoriteten fattar ett beslut, gör den det inte på grundval av sakliga argument; den trummar ihop sina styrkor. Det betyder att praktiskt taget varje beslut i denna kammare som inte är enhälligt är tillkommet efter moraliskt förkastliga metoder. Det fanns många sådana besynnerligheter i herr Heckschers anförande. Dessa besynnerligheter var faktiskt av den karaktären att jag väl förstår pressen, om den förhandsrefererar hans yttranden; efterhandsreferaten blir ju beroende av vad han själv säger, och det kan motivera att de blir en smula kortfattade.

Det som är den springande punkten i detta resonemang vill man icke diskutera från oppositionstalarnas sida. I stället envisas man med att söka framställa det hela som om beslutet om uppskov med lagfästandet av folkomröstningsinstitutets vidgade användning skulle ha tillkommit uteslutande av taktiska skäl. Herr Dahléen uppehöll sig liksom herr von Friesen och även herr Heckscher vid detta, att vad som hade hänt var icke det, att regeringen hade sakligt prövat sin ställning i folkomröstningsfrågan, utan att regeringen hade upptäckt att den löpte risk för att folkomröstning i pensionsfrågan även mot regeringens vilja skulle kunna komma till stånd, om grundlagsförslaget bleve antaget. Herr Dahléen byggde sitt anförande helt på denna uppfatt-

ning, och för att styrka den berättade han en skvallerhistoria, som en av våra tidningar gett spridning åt men som jag tyckte var så löjväckande att jag inte brydde mig om att dementera den — skall man dementera alla besynnerligheter som står i tidningarna, får man inrätta ett särskilt kansli för det ändamålet. Herr Dahléen går naturligtvis däremot i fällan och skildrar hurusom jag den 26 mars skickade den nuvarande kommunikationsministern med ilbud till herr Hedlund för att fråga honom hur det stod till i bondeförbundet och om herr Hedlund hade dessa åtta mannar klara eller inte. Det är en förtjusande bild av hur herr Dahléen tror att regeringsarbetet går till, en förtjusande bild av hur han tror att ett samarbete mellan två partier sker; man går icke själv till vederbörande och resonerar, utan man skickar ett bud som frågar, hur det står till. Hela denna episod, som jag drar upp därför att herr Dahléen byggde så mycket på den i sitt anförande, är lögn från början till slut. Det gick ett bud genom herr Skoglund från mig till herr Hedlund. Vet herr Dahléen vad det budet hade att säga? Jo, det innehöll den storpolitiska nyheten, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen tisdagen den 26 mars precis som vanligt hade sitt sammanträde klockan 18. Det kunde ju vara bra att herr Hedlund fick veta att jag vid den tidpunkten var upptagen. Det var icke någonting annat som meddelades.

På denna grundval, denna fasta mark bygger alltså herr Dahléen en väsentlig del av sitt anförande. I själva verket var det icke mycket i övrigt som herr Dahléen hade att prestera.

Vi kanske skall låta bli att ta till alltför stora ord här, vilket jag finner att alla talare från oppositionens sida gjort, ehuru de dock inte varit så storordiga som en del av oppositionspresen. Alla har det gemensamt att de bygger på den teorien, att det var omöjligt

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

för socialdemokratien att undvika folkomröstning i pensionsfrågan och att den därför gjort denna s. k. helomvändning. Vad vet herrarna om det? Vad skulle vi ha vunnit för fördel av denna manöver?

Jo, säger man, vi har fått möjligheter att formulera frågorna felaktigt. Nej, herrarna hade ingen möjlighet att formulera några frågor vid en folkomröstning vare sig efter den nya lagen eller efter den gamla. Detta medgav också herr Håsiad. Oppositionen har endast 42 röster i första kammaren. Det fattades 8 röster. Vi kan ju göra det tankeexperimentet att 8 bondeförbundare hade anslutit sig till kravet på folkomröstning. Men vad skulle ha förmått dessa 8 bondeförbundare att gå med på en för dem ofördelaktig formulering av frågorna? Högern och folkpartiet hade inte haft skuggan av en chans att här diktera frågornas formulering — och därmed försvinner praktiskt taget varje spår av det lilla underlag som här fanns av kritikernas skäl.

Skulle vi inte kunna resonera om denna angelägenhet med utgångspunkt från att herrarna har med hederliga motspelare att göra? Skulle vi inte ur den politiska debatten kunna rensa ut sådana uttalanden som herr Heckschers, när han säger att regeringens avsikt varit att vilseleda riksdagen genom formuleringen av svaret den 12 mars. Om regeringen vid den tidpunkten inte var övertygad om att det svar justitieministern å regeringens vägnar lämnade täckte vad som skulle komma att ske, varför skulle då regeringen försätta sig i en så utomordentligt olämplig och otaktisk position som ett vilseledande svar till Sveriges riksdag skulle innebära? Vad finns det för anledning påstå, att ett avsiktligt vilseledande svar har lämnats? Vad skulle vi ha vunnit på att den 12 mars lämna ett vilseledande svar, om vi litet senare ändå skulle bli avslöjade? Kanske herr

Heckscher skulle vilja upplysa oss om den saken, ty den intresserar oss i allra högsta grad.

Skulle vi inte kunna avhålla oss från sådana ohederliga framställningar. Då så starka ord brukats här förut, tillåter jag mig att ta till sådana nu, när jag tillbakavisar de framställda beskyllningarna. Den skildring justitieministern här lämnat är korrekt. För den som är mån om det politiska livets hederlighet är det inte, som herrarna förklarat, en betydelselös serie dagboksanteckningar som justitieministern här lämnat. Det framgår nämligen av framställningen att justitieministern var i god tro den 12 mars, och att även regeringen var i god tro. Detta tycker jag är betydelsefullt att slå fast. Jag kan inte förstå de fyra talare, som här tidigare har viftat bort vad det skulle ha betytt om justitieministern hade stått här i kammaren och försökt med avsikt ljuga.

Herr Heckscher sade att justitieministern skulle bli en bra lagbyråchef i kanslihuset, men standarden hos våra lagbyråchefer är verkligen så hög, herr Heckscher, att jag tycker det är häpnadsväckande att beskylla justitieministern för vilseledande framställningar men samtidigt säga att justitieministern säkert är en mycket bra lagbyråchef. Vi fordrar verkligen hederlighet och rent spel av alla, av såväl ledamöterna i regeringen som de i Kungl. Maj:ts kansli anställda.

Vad som hänt i detta fall är, att regeringen 1954 lade fram ett förslag om vidgad användning av folkomröstningsinstitutet. Förslaget tillkom som en följd av riksdagens begäran, men det är givet att regeringen har sitt ansvar för förslaget. Regeringen och riksdagen har där ett gemensamt ansvar. Förslaget antogs sedan såsom vilande av riksdagens båda kamrar. Under debatten i frågan 1954 höll herr Håstad ett intressant anförande, som huvudsakligen rörde sig om det beslutande folkomröstningsin-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

stitutet, men där han också kom in på frågan om det rådgivande folkomröstningsinstitutet. Herr Håstad är säkerligen den, som mer än de flesta av oss här i kammaren har haft anledning att syssla med folkomröstningsinstitutet, både det konsultativa och det beslutande. Herr Håstad anförde därvid bland annat en sak, som jag tycker är så viktig för den kommande historieskrivningen, att jag tillåter mig att här läsa upp det anförda. Herr Håstad förklarade: »Jag vill betona — det har man funnit av alla gallupundersökningar som gjorts under senare år — att själva frågeställningen är ett av de mest intrikata problemen som man över huvud taget kan syssla med. Det är ett av de stora delämnena inom den moderna sociologien.

Nu har, såvitt jag förstår, denna uppfattning, som man varit ense om i alla instanser, inte kommit till uttryck i själva grundlagstexten. Jag skall gärna medge att kommittén på sin tid framställde många förslag om själva proceduren i fråga om frågeformuleringar, men eftersom det var stor brådska och betänkandet önskades färdigt före valen 1952, måste kommittén förklara, att den helt enkelt inte hade funnit någon enkel och tillfyllestgörande lösning rörande denna grundläggande detalj.»

Nu säger herr Håstad: Vi diskuterade frågan om frågeställningen mera ingående än någon annan fråga som vi hade uppe till prövning i kommittén; vi diskuterade den oavbrutet i två månader. Ja, herr Håstad, det är bra att man resonerar, men resultatet blev fiasko. Resultatet av kommitténs arbete blev att en frågeställning inte kunde presenteras för riksdagen. Om man läser detta hans uttalande får man det intrycket, att han var ledsen över att denna mycket viktiga fråga på grund av brådskan 1952 inte blev tillräckligt genompenetrerad. Nu hör jag av herr Håstad att han hade velat få en diskussion till stånd inom konstitutionsutskottet på denna punkt. Jag beklagar livligt att

den inte kom till stånd, ty jag tror att om man på ett tidigt stadium börjat diskutera frågan efter de linjer herr Håstad var inne på 1954, hade man upptäckt, att det inte var så enkelt att anta en grundlagsändring och hoppas att få möjlighet att i efterhand i kammarens ordningsstadgor rycka in erforderliga kompletterande bestämmelser. Vi är överens om att detta är en viktig fråga. Det är synd att herr Håstad inte lyckades genomföra en analys av dessa ting för då skulle sannolikt en mycket, mycket stor majoritet i denna kammare säga: här behöver man verkligen ha reda på vad man beslutar och inte först fatta ett beslut och därefter undersöka vad det kan leda till för konsekvenser. Det vore lätt för mig att visa på vilka groteska konsekvenser som detta kommer att leda till om varje minoritet på 50 + 77 hade möjlighet att driva igenom sin frågeställning. Herr Håstad säger: Men det är omöjligt, vi arbetar inte på det sättet, vi saboterar inte på det sättet riksdagsarbetet. — Nej, vi gör inte det, men frestelsen att använda folkomröstningsinstrumentet som ett politiskt vapen insatt på strategiskt viktiga punkter gör att vilken minoritet som än existerar, och jag vill inte undanta socialdemokratien i det avseendet, om vi kommer i minoritetsställning, ideligen kommer att frestas till att använda förledande frågeställningar. Det kommer att fordras mycken karaktär och stark ryggrad för att motstå denna frestelse. Jag tycker att högern och folkpartiet har demonstrerat detta hur lätt de har för att falla genom sina förslag i år i den nu aktuella frågan.

Faktum är emellertid att det vilande grundlagsändringsförslaget inte klargjort hur man härvidlag skulle förfara annat än genom en exemplifiering, som, om den skulle leda till praktiskt politiskt handlande, skulle komma att skapa kaos inom hela folkomröstningsinstitutet.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Men det fanns flera ting som vi fick klart för oss när förarbetena kom så långt att man skulle presentera ett förslag och inbjuda riksdagen att fatta ett beslut. Det fanns t. ex. detta, att frågorna inte var avgränsade, utan man kunde ta upp praktiskt taget vilken fråga som helst med det undantaget att statsregleringen inte skulle vara berörd och att man inte skulle få ta upp sådana frågor som inte berörde riksdagens beslutförhet.

Inom parentes sagt, herr Heckscher, den saken har inte ett ögonblick föresvävat oss att vi skulle hindra folkomröstningsinstitutets lagfästande för att vi därigenom skulle kunna formulera en fråga i en sak som inte berörde riksdagen. Det finns väl ingen tvekan om att alla aktuella frågeställningar i pensionsomröstningen har moment som kan påkalla riksdagsbeslut. Detta är återigen en sådan där moraliskt förkastlig glidning i tankegången för att komma åt en motståndares argument, som jag tycker att vi skall kunna undvika i debatten.

Den tredje sak som inte var klar men som visade sig i högsta grad nödvändig att klarlägga var frågan om upplysningsverksamhetens finansiering. Jag vill fästa uppmärksamheten vid att när regeringen 1954 framlade förslaget om denna ändring i grundlagen, var därmed förknippad tanken på att vid varje folkomröstning skulle utgå pengar inte bara till objektiv upplysningsverksamhet utan också till partiernas agitationsverksamhet. Detta är klart skrivet i propositionen. Utskottet har inte polemiserat däremot. Det har varit ett villkor för socialdemokratiens anslutning till tankegången om folkomröstningsinstitutets införande, att man skulle ha pengar till sitt förfogande för upplysnings- och agitationsverksamheten. Nu viker högern och folkpartiet på denna avgörande punkt. Det är väl uppenbart att vi kommit in i en ny situation. Detta

måste klargöras innan vi kan gå till ett definitivt ställningstagande.

Här är de tre skäl för uppskov redovisade som vi fick klart för oss, när vi på vanligt sätt förelades korrektivet till den följdproposition, som vi trodde skulle komma att läggas på riksdagens bord. Regeringsarbetet går till så, att vi inte får tingen presenterade för oss i stora allmänna principlinjer. I samma ögonblick som de allmänna principerna i detta fall fått en sådan konkret form, att vi visste vad det var vi diskuterade, blev det ju en kolossal besvikelse över att 1954 års beslut inte var bättre underbyggt, inte bättre genomtänkt. Jag drar mig inte, herr Håstad, för att erkänna vår skuld i detta, lika litet som jag drar mig för att erkänna vår skuld i att vi — på grund av många andra arbetsuppgifter — inte tagit upp denna sak till diskussion på ett tidigare stadium. Men jag kan försäkra herr Håstad och herr Heckscher att ni, om ni kommer till Kungl. Maj:ts kansli någon gång, skall få erfara, att man kan inte komma förbi denna metod att arbeta, att man vill ha konkreta förslag utformade så att man vet vad det är man tar ställning till. De principiella tingen är nyttiga och nödvändiga de också, men det slutliga ställningstagandet måste alltid, som i detta fall, föregås av en konkret utformning, och då träder bristerna i ett dåligt förslag fram.

Är det verkligen omöjligt för oppositionen att visa det måttet av respekt för en motståndare, att ni erkänner att det förhåller sig så? Är det verkligen omöjligt för er att ge det erkännandet åt regeringen, att den skildring justitieministern här lämnat är riktig? Sedan kan ni angripa oss hur mycket som helst för att vi slarvat 1954. Ni kan angripa kommitténs ledamöter för att de inte var klara, och ni kan anmärka på att frågorna inte togs upp mellan 1954 och 1957. Jag hör nu att herr Håstad velat ta upp frågorna, men han har i

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

alla fall inte haft något större antal människor med sig.

Vi kom alltså till det resultatet, att dessa frågor måste vi granska ytterligare. Härtill kom en del rent ideologiska skäl. De hade funnits där hela tiden, men vi hade sagt oss, att det skulle väl gå att förena parlamentarismen med den rådgivande folkomröstningen. Vi sade under debatterna 1952, 1953 och 1954, att det var svårt, men det skulle väl ändå gå. När vi emellertid nu kommit i detta läge, att dessa praktiska skäl gör ett uppskov önskvärt, vill jag gärna som svar på direkta frågor säga att jag anser det klokt att ta upp till prövning hela frågan, huruvida den konsultativa folkomröstningen är förenlig med det parlamentariska systemet. Där har jag inte någon deciderad mening, och den sittande författningsutredningen kommer ju att få ta ställning till saken. Men när man nu får möjlighet till en fri och obunden diskussion på denna punkt, tycker jag det vore oklokt om vi inte begagnade detta tillfälle till att ventilera synpunkter för och emot. Vad som gör att det finns anledning att verkligen ställa den frågan är att första gången detta institut skulle prövas, lämnade oppositionen hela det tal som fördes tidigare, att folkomröstningar skulle avse frågor, som gick rakt igenom partierna — man skulle i folkomröstningar ha sådana där mänskliga frågor, och de partiskiljande frågorna skulle inte förekomma i någon större utsträckning.

Jag tillät mig redan år 1954 att säga, att det kommer att bli svårt att skilja på »mänskliga frågor» och »partifrågor», ty partifrågor rör ju ofta människornas samvaro. Men å andra sidan: inför alla dessa oppositionstalare, som sade att det var inte meningen att folkomröstningsinstitutet skulle användas annat än för andra frågor än de politiska och partiskiljande, så sade vi oss, att det går kanske att nå ett sådant resultat, att få till stånd ett gentlemen's agreement. Vad gör då oppositionen första gången

detta referendum skall prövas? Jo, den kastar ut den mest sprängladdade politiska fråga vi har och säger: Denna fråga skall bli den första, i vilken folkomröstningsinstitutet prövas!

Hade så skett, tror jag att detta alltid skulle ha åberopats som ett prejudikat för att släppa fram folkomröstningsinstitutet även i partiskiljande frågor. Jag vill inte begagna några överord, men nog ligger det nära till hands att säga, att oppositionen själv har valt att genom sin användning av folkomröstningsinstitutet göra detta till ett annat institut än det som vi beslöt vid 1954 års riksdag. Även denna fråga är det klokt att författningsutredningen ser på. Finns det en möjlighet att skilja ut partifrågorna — jag tror dock, herr talman, inte mycket på den möjligheten, och då får vi ta konsekvenserna — skulle ju hela debatten om folkomröstningsinstitutet och dess förenlighet eller oförenlighet med parlamentarismen vinna i klarhet.

Herr talman! Vi befinner oss för närvarande i ett labilt politiskt parlamentariskt läge. Vi socialdemokrater har för avsikt att försöka ändra på detta och göra det mer stabilt. Men från oppositionens sida har man andra förhoppningar, andra förväntningar. I detta läge, som enligt oppositionens förhoppningar skall bli bestående, har vi besvärigheter med parlamentarismen av en art, som vi varit förskonade från sedan 1932, detta därför att det har varit möjligt att skapa handlingskraftiga majoriteter eller majoriteter, som varit beredda att ta ett politiskt ansvar för även impopulära åtgärder.

Om oppositionens förhoppningar går i uppfyllelse — kommer vi för lång tid framåt att ha ett instabilt parlamentariskt politiskt läge. Det finns risker för att den svenska parlamentarismen verkligen blir utsatt för prövningar under den kommande tiden, om oppositionens förhoppningar går i uppfyllelse.

Inför sådana möjligheter är det väl

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

inte så konstigt om vi säger oss: Vi vill icke tillbaka till 1920-talet. Vi vill inte öka svårigheterna genom att införa ett element, som ideligen kommer att användas såsom strategisk murbräcka mot den sittande regeringen. Och ni kommer att finna att om det är en annan opposition än den vi har i dag, så kan det inte garanteras att den är mer hänsynsfull. Det kommer alltid att finnas fres'elser för en minoritet att försöka att slå undan möjligheterna för en regering att arbeta, precis som man gör i dag. Kan det vara klokt att företa en grundlagsändring, som skulle så till den grad försvåra parlamentarismens effektivitet som skulle ske, om folkomröstningsinstitutets normala användning blir att kasta ut storpolitiska och partiskiljande frågor till omröstning?

Vi sade oss att praktiska skäl — de tre jag redogjort för — talar för uppskov, så att vi får tid att fundera på saken. Ingen skada kan ske under den tid vi tar upp en diskussion om folkomröstningsinstitutets förenlighet med de parlamentariska principerna. Jag kan inte förstå att någon kan förlora på att man handlar på det sättet.

Det fanns ett enda skäl emot att agera så. Och det var att oppositionen ville ha en omröstning i den nu aktuella tjänstepensionsfrågan. Här finns ett samband, men det är icke det samband som oppositionens talesmän för fram här. Tjänstepensionsfrågan var för oss närmast ett hinder för att göra det som vi tyckte var rimligt och riktigt, nämligen att hänskjuta hela denna fråga till författningsutredningen. Förhållandet är alltså i verkligheten det rakt motsatta mot det man skildrat här. Det är icke frågan om omröstning om tjänstepensioneringen som tvingar fram uppskovet, utan det är tvärtom så att den omständigheten, att oppositionen så ivrigt åträdde en omröstning i tjänstepensionsfrågan, var ett hinder för oss att skjuta på avgörandet i grundlagsfrågan. Varför det? Jo, helt enkelt där-

för att för oss är det angeläget att tjänstepensionsfrågan diskuteras sakligt. Vi vill ha denna diskussion av sakfrågan, men vi vill inte ha den bemängd med en debatt om grundlagsändring, om rädslan för folket och allt detta. Det ansåg vi vara utomordentligt besvärande för en god, förnuftig och saklig diskussion i den största sociala reformfråga, som aktualiserats under den tid vi haft tillfälle att aktualisera sådana här frågor.

Detta samband finns där. Men jag skulle vilja fråga: Skulle man inte kunna förstå att det är för oss intet önskemål att få tjänstepensionsdebatten förgiftad och förd i en atmosfär, som otvivelaktigt skulle försvåra en förnuftig lösning, om den inte gällde pensionernas förnuftiga ordnande utan kom att röra sig kring frågan om grundlagsändring eller icke grundlagsändring? Vi sade oss då: Vi kan ta ansvaret gentemot Sveriges konstitution genom att ge riksdag och regering betänketid, om vi tillmötesgår oppositionens krav på en omröstning i tjänstepensionsfrågan.

Däriigenom har vi enligt vår mening å ena sidan försökt att få in debatten i båda frågorna på ett förnuftigt sätt. Vi har å andra sidan icke gjort någonting som betar riksdagen eller en kommande regering möjligheten att agera på grundval av 1954 års beslut, om den kommande diskussionen visar att detta skulle vara motiverat.

Jag tycker för min del att oppositionen gärna skall kritisera oss för det vi är värda att kritiseras för, men att den åtminstone skall låta bli att fälla en mängd moraliska förkastelsesdomar om ting som man, när en gång i tiden de politiska lidelserna har lagt sig, kommer att bedöma så: Det var klokt, det var riktigt att regeringen tog de partitaktiska risker det otvivelaktigt innebar att handla på sätt den gjorde.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern inledde med att försöka göra gällande att jag i stor utsträckning byggde mitt anförande på det jag läst i en tidning om vad herr Skoglund i Umeå haft för sig. Herr statsminister! Läs anförandet efteråt, sedan tror jag statsministern får erkänna att debatten nog inte borde fått den karaktär den fick. Jag ber om ursäkt om jag blir något hård i tonen, men varför gör statsministern ofta i sina inledningsanföranden manövrar av denna karaktär? Jo, han kan annars inte få upp den stämning som är fördelaktig för fortsättningen av hans anförande. Tyvärr tycker jag att sådan taktik inte är särskilt lämplig.

Statsministern sade att det var en förtjusande bild av regeringsarbetet, om det går till på det sättet. Ja, det vore det verkligen, men jag tycker också att det var en förtjusande bild när justitieministern meddelade, att det reella beslutet i folkomröstningsfrågan fattades av den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen. Fortfarande svävar vi alltså i okunnighet om vad den andra delen av regeringen hade att göra i sammanhanget.

Tyvärr hinner jag inte att i en replik ta upp alla de saker som herr statsministern kom med, jag kan bara ta upp en enda. Statsministern säger att oppositionen inte hade någon möjlighet att ens med den nya lagen få igenom en folkomröstning. Han vill alltså försöka använda sin egen orättvisa förstakammarmajoritet som skäl för att avvisa en minoritet i andra kammaren, som skulle vara tillräcklig för beslut om folkomröstning. Han lever alltså på den formalistiska möjligheten att sammansättningen i första kammaren inte motsvarar den folkvalda kammaren. Och varför gör han det? Ja, det är klart att han gör det, ty då kan han av formalistiska skäl säga att han inte behöver ta hänsyn ens till den önskan oppositionen har att formulera sin egen fråga

i en folkomröstning. Han säger: Ni kan ju ändå inte göra det, och då behöver jag inte ta hänsyn. Landets statsminister kan alltså fortsätta med att här vara socialdemokratisk partichef. Det vore naturligt för honom att försöka ena oss alla i en sådan här fråga, där det gäller demokratiskt viktiga angelägenheter. Nu kan han av formella skäl säga, att det behöver han inte bry sig om.

Sedan sade statsministern: Det är så hemskt att pensionsfrågan slängts ut i debatten. Jag skall be att i en kommande replik få påvisa att statsministern själv var med om att skriva under att man kan ta upp huvudprinciper i en folkomröstning utan att ta med allt annat i ett lagförslag. Att det finns huvudprinciper i pensionsförslaget, kan väl inte statsministern komma ifrån, huvudprinciper som vi verkligen kan ta ställning till. Obligatorisk tilläggs-pensionering eller ej, det är något som jag tror att folk begriper.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är självfallet alldeles omöjligt att på tre minuter hinna säga mer än ett par ord med anledning av allt vad statsministern här tog upp. Jag måste begränsa mig till ett par frågor. Jag vill då först mycket bestämt reagera emot att statsministern liksom ville göra gällande att vi skulle ha påstått att justitieministern avsiktligt hade vilselett riksdagen. Vad jag för min del sade var bara att justitieministerns framträdande var någonting mycket besynnerligt och dessutom utan motstycke i vår parlamentariska historia. Därmed har jag inte alls bedömt de moraliska motiven.

Statsministern hade nu tydligen kommit till den uppfattningen, att partipolitiska frågor inte skall bli föremål för referendum. Visserligen var statsministern inte alldeles säker på denna punkt, men han lutade ditåt. Nog är det väl ändå besynnerligt att statsmi-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

nistern i dag kan tillkännage denna uppfattning, när justitieministern 1954 i både första och andra kammaren efterlyste frågor, som såvitt jag förstår var verkligt partipolitiska, såsom samhällets omdaning etc. Dessa motsägelser emellan statsministern och justitieministern tillhör det mest förbryllande i denna debatt.

Jag skall inte heller gå in på frågan om parlamentarismen och det konsultativa referendum. Vi har ju diskuterat detta så oerhört många gånger, men jag har aldrig hört statsministern egentligen ge belägg för riktigheten av sitt påstående att det skulle vara omöjligt att förena dessa. Man har ju i Danmark utgått ifrån att de går att förena, eftersom man i Danmark vid författningsrevisionen 1953 både utvidgade referendum och inskrev parlamentarismen i författningen. Låt mig bara nämna Australien, som ju haft decisivt referendum i många år men också har en genomförd engelsk parlamentarism. Det har gått väl där och det skulle säkerligen kunna gå väl här. Men, herr statsminister, det är inte säkert att parlamentarismen i Sverige fungerar på ett sådant utomordentligt sätt att den är verkligt sakrosankt. Det kan ju tänkas att det ibland skulle vara nyttigt för vårt politiska liv att den verkliga folkmeningen beaktades mer än hittills.

Statsministern talade om den tid då socialdemokraterna eventuellt skulle komma i minoritet. Såvitt jag vet har socialdemokraterna varit i minoritet ända sedan 1944.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Hans excellens statsministern var så bekymrad över att vi från oppositionens sida var så våldsamma i våra uttalanden och använde så mycket moraliska förkastelsesdomar. Jag citerar ur hans eget anförande några formuleringar som jag antecknade: »hederliga påståendens», »kompromet-

terande uttalanden». När han tror sig hitta en glidning i tankegången talar han om »en moraliskt förkastlig glidning i tankegången».

På vad grundar hans excellens statsministern detta? Delvis på felaktiga referat och citat. Han påstod, att jag sagt, att justitieministern skulle bli en bra lagbyråchef. Det vill jag inte bestrida, att han skulle bli — såvitt jag minns har han varit det — men vad jag sade var, att man fick akta sig för att uppfatta chefen för justitiedepartementet som ett slags lagbyråchef.

Han sade vidare, att jag uttalat, att majoritetsbeslut icke var tillförlitliga. Vad jag sade var, att en majoritetsregering, som har en dålig sak att försvara, har möjlighet att trumma ihop sin majoritet för att få igenom någonting som inte går att få igenom på övertygelsens väg. Detta är ett uttalande, som hans excellens statsministern hade kunnat påträffa hos många andra skribenter och talare än hos mig. Det är sannerligen ingenting som jag har uppfunnit.

Om hans excellens statsministern önskar begagna sin ställning till att hålla anföranden av denna typ, så tillkommer det inte mig att fälla något omdöme om det. Anser han att hans anseende vinner på det och att mitt anseende minskar därigenom, må han gärna försöka. Vi är ju alla rätt hårdföra i de politiska debatterna, och det gör i varje fall inte mig så mycket.

Statsministern frågade mig direkt, varför regeringen skulle ha försatt sig i den situationen att man den 13 mars missledde riksdagen. Ja, svaret blir väl det, förmodar jag, att regeringen vid den tidpunkten inte önskade någon diskussion i frågan om huruvida folkomröstningslagens behandling skulle uppskjutas. Annars var det ju så, att det inte var första gången den saken kom upp. Möjligheten att regeringen skulle kunna yrka på ett uppskov med folkomröstningslagen hade diskuterats man

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

och man emellan och såvitt jag minns också i pressen. Under sådana förhållanden var det kanske naturligt, att vi, som lyssnade till statsrådet Zetterbergs interpellationssvar, i detta sökte också ett svar på de rykten, som sålunda varit i omlopp. Såvitt jag vet hade regeringen ungefär en vecka på sig att svara på herr Dahléns fråga. Jag föreställer mig också, att regeringens medlemmar inte var okunniga om att dessa rykten var i omlopp och att de alltså måste ha förstått, att svaret skulle kunna komma att uppfattas på det sättet.

Jag kan inte, trots att tiden är ute, underlåta att till slut säga, att när statsministern i den situationen säger, att alla var i god tro...

Herr talmannen avbröt här anförandet, enär tiden för genmälet överskridits.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER:**

Herr talman! Det var ju synd att tiden av herr Heckscher användes på sådant sätt, att han inte fick fortsätta, när han kom in på de mera intressanta frågorna. Jag hoppas att han återkommer.

Vad jag reagerade mot här — kanske jag reagerade med hårdhänta ordval; jag torde ha, i den mån jag gjorde det, haft anledning göra det — var ju, att man från oppositionens sida vägrar acceptera den skildring av de faktiska förhållandena jag lämnade och att man genom vilseledande framställningar söker ge ett helt annat intryck av vad som förevarit än vad vi, som ändå har spelat vår roll i det här, borde veta vara riktigt.

Typiskt är herr Dahléns sätt att resonera. Han säger nu: Jaså, det var det som var meningen med statsministerns attityd, nämligen att han skulle använda sin majoritet i första kammaren till att förtrycka minoriteten. Vad jag har sagt är följande. Herr Dahléns

bygger sitt på moraliska grunder gjorda angrepp mot regeringen på påståendet, att om den nya grundlagen varit i funktion, skulle regeringspartierna inte kunnat bestämma frågornas formulering. Då svarar jag, att det på den punkten inte blir någon som helst skillnad, ty det var nödvändigt för högern och folkpartiet att få med bondeförbundet för att kunna formulera sin fråga vare sig nu den nuvarande lagen gäller eller det vilande grundlagsförslaget hade varit antaget. Detta är ju ett faktum. Då säger herr Dahléns att det var ju inte det som var det intressanta, utan det intressanta var, att statsministern förtrycker minoriteten. Diskussionen gällde, huruvida regeringen kom i en bättre situation eller ej beträffande frågornas formulering genom att inte ta upp det vilande grundlagsförslaget. Det var herr Dahléns som väckte den frågan, och jag visade, att det var en felaktig konklusion, och då svarade herr Dahléns med en undanmanöver. Jag kan förstå att herr Ohlin gillar detta sätt att diskutera, men jag tror inte någon annan i denna kammare tycker det är så särskilt rekommenderande.

Herr Heckschers anförande avbröts på den springande punkten, och jag skall inte göra honom den otjänsten att ta upp vad han sade till diskussion. Jag vidhåller fortfarande att meningskiljaktigheten mellan honom och mig gäller, huruvida den skildring av förhållandena som har lämnats från regeringsbänken förtjänar tilltro eller ej. Jag tycker att det väl inte borde vara så svårt att gå med på det, och jag kan säga, att det är omöjligt att uppvisa, att det från regeringsbänken lämnats medvetet felaktiga uppgifter. Det är vad herrarna beskyllt oss för. Trots detta tycker ni, att det är så konstigt, att regeringschefen reagerar mot det. Jag vet inte vilka umgängesformer herrarna har, men jag tycker det är en ganska allvarlig anklagelse som riktas mot re-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

geringen, och den kommer jag att försöka slå tillbaka. Jag tror, att jag också har kunnat göra det med de sakskalet jag återopat.

Herr Håstad och jag har många gånger diskuterat parlamentarismen och folkomröstningsinstitutets förenlighet med parlamentarismen, och det är väl inte så lätt för vare sig honom eller mig att variera våra framställningssätt eller illustrationer och bilder. Jag hänvisar till att i alla länder med utpräglat parlamentariskt styrelsesätt är man rädd för folkomröstningsinstitutet, och de är ju inte sämre demokratier för det. England skulle säkert betrakta det som något alldeles oformligt, om inte parlamentet bure ansvaret för landets politik. Herr Håstad kommer ständigt med hänvisningar till Schweiz. Vi har kanske haft ett 20-tal debatter om dessa frågor, och då har Schweiz och England spelats ut mot varandra. Dessa länder är båda två förnämliga och högdemokratiska stater — fränsett att Schweiz inte givit kvinnorna rösträtt. Det finns emellertid en skillnad mellan dessa båda länder. Schweiz är inte parlamentariskt styrt utan har en permanent samlingsregering, och om herr Håstad anser att Sverige inte mår bra av parlamentarism, utan att det vore bättre att vi hade ett schweiziskt styrelsesystem, begriper jag att han med sådan iver går in för folkomröstningsinstitutet. Då är allting all right.

Nu har jag — såsom herr Håstad var vänlig nog påpeka — inte tagit position i denna fråga. Jag har sagt: Om det nu blir ett uppskov — och ingen-ting skulle därigenom riskeras — så kan vi väl få en fri och öppen diskussion om folkomröstningsinstitutet och parlamentarismen. Det vore mycket dumt av de svenska politikerna att inte ta vara på den möjlighet som här erbjuder sig. Om jag rätt känner herr Håstads intellektuella livaktighet och debattlusta, skall han nog också, trots vad han här sagt, komma att många

gånger framföra sina synpunkter på saken, och det är bara bra att debatten på detta sätt stimuleras. Om vi får ett uppskov, bör det användas till en fördjupad debatt kring centrala demokratiska problem.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom statsministern i någon mån fortsatte sitt formalistiska resonemang om att oppositionen inte i första kammaren hade kunnat få igenom ett beslut om folkomröstning, vill jag göra två kommentarer.

För det första vill jag framhålla, att folkpartiet och högern dock har 40 procent av väljarkåren. Jag tycker att redan med den utgångspunkten borde man av landets statsminister kunna begära en viss hänsyn till deras önskan att få uttrycka sin egen mening i en sakfråga på det sätt man själv vill. För övrigt tror jag, herr Erlander, att det skulle vara lättare att vinna förstälse för att det bör råda enighet om frågeställningarna, hos åtta bondeförbundare i första kammaren, som det här är fråga om, än hos herr Erlander.

För det andra skulle jag, eftersom herr Erlander nu var så rädd för en politisk folkomröstning, vilja läsa upp slutorden i det anförande som justitieministern år 1954 höll i denna fråga: »Varför skall man inskränka sig till sådana ting som höger- och vänstertrafik eller motbok? Det bör väl kunna gå bra att rösta om dessa frågor, men man kan naturligtvis också få fram andra och mera ingripande spörsmål. Det finns säkert många och viktiga principfrågor om samhällets omdaning, om den ekonomiska maktens placering i olika sammanhang — hos samhället eller hos de enskilda — som det vore angeläget att få höra det svenska folkets mening om.» Jag föreställer mig, herr talman, att det är sådana frågor av politisk karaktär som statsministern i dag är så rädd för.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Justitieministern fortsätter: »Jag hoppas alltså att den rådgivande folkomröstning, som riksdagen väl nu kommer att besluta om, skall komma till praktisk användning och därigenom visa sig bli praktiskt till gagn för demokratin.»

Herr talman! Jag ber att få instämma i dessa ord, och jag är för min del villig att i år dra konsekvenserna därav.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall först be att få ta vid, där jag måste sluta när tiden för min föregående treminutersreplik var slut.

Vad beträffar mitt uttalande om vad som hände i mars och vid den fortsatta handläggningen av ärendet, så har jag svårt att återge den exakta formuleringen, eftersom jag inte hade manuskript. Jag försökte emellertid absolut inte misstänkliggöra justitieministern för att ha lämnat medvetet felaktiga uppgifter. Det kan hända att jag använde en formulering, som herr Erlander tyckte var riktad mot honom i stället — det vill jag lämna osagt; referatet får väl utvisa vad som på denna punkt yttrats.

Men om regeringen, såsom statsministern säger, här handlat i god tro, hindrar det i alla fall inte att dess framställning innebar ett missledande av riksdagen, låt vara kanske oavsiktligt; ett missledande som inte kunde undgå att ge riksdagen det intrycket, att regeringen hade tagit ställning i frågan och avsåg att lägga fram förslaget. Det finns inte i interpellationssvaret något som ger ett annat intryck. Och det är, herr talman, allvarligt att missleda riksdagen, även om det sker oavsiktligt, ty en av regeringens uppgifter är att se till att något sådant oavsiktligt missledande inte förekommer.

Frågan om hur man har det i England och Schweiz kan vi nog diskutera hur länge som helst. Jag vill nu bara

framhålla att det i olika avseenden råder skillnad. I England har man inte någon regering som suttit vid makten ett kvarts århundrade, och i Schweiz finns det å andra sidan inte så mycket av samlingsregering som statsministern här ville göra gällande. Jag skulle i det sammanhanget vilja föreslå statsministern att rådfråga sina partivänner i Schweiz, så kanske han får veta hur det förhåller sig och har förhållit sig under de senaste åren med samlingsregeringen.

I själva verket tyder åtskilligt på att vi här i Sverige har möjlighet att utforma både det ena och det andra institutet så, att det passar in i våra egna förhållanden. Och, herr talman, om regeringen nu är så bekymrad över hur folkomröstningsinstitutet skall kunna inpassas i gällande ordning, så är det överraskande att dessa bekymmer inte kommit till synes under de tre åren från 1954 till 1957 och att man inte då har satt till någon ny utredning beträffande dessa saker, på sätt som man t. ex. gjorde i fråga om finansieringen av en folkomröstning.

Herr talman! Det förefaller mig fortfarande osannolikt, att de sexton dagarnas eftertanke kan ha varit en avgörande faktor vid regeringens ståndpunktstagande.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte upprepa vad herr Heckscher nyss sade, men jag måste erinra statsministern om att sådana parlamentariska länder som Danmark, Frankrike och Italien — tre av de fyra västerländska stater som har fått nya författningar sedan andra världskriget — har infört referendum i den ena eller andra formen, och ändå vill man i dessa länder samtidigt slå vakt om parlamentarismen.

Jag vill också ytterligare understryka vad herr Heckscher nyss framhöll: samlingsregering har man haft i

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Schweiz under 8 år av 110 och har ej nu. Det normala har varit en borgerlig partiregering.

Det var emellertid inte för att säga detta jag begärde ordet, herr talman, utan i första hand för att fråga vad statsministern menar med talet om förgiftning av den politiska atmosfären genom de borgerligas framträdande i denna fråga. Såvitt jag förstår har vi endast begärt, att 1954 års av den socialdemokratiska regeringen framlagda förslag om referendum skulle bifallas. Vidare har vi försökt att på det ena eller andra legitima sättet arbeta för att få folkomröstning till stånd i ett spörsmål, som berör alla människor och där inget av de framlagda förslagen för närvarande uppbäres av en majoritet i riksdagen. Det är allt som skett. Vad är det ur demokratisk synpunkt oriktiga i detta? Jag förstår över huvud taget inte statsministerns sätt att argumentera härvidlag.

Jag skall inte på den återstående minuten gå in på det mera formella problemet om frågeställningen etc. Jag fick nämligen det intrycket, att statsministern delvis lade skulden på regeringen själv. Vad jag än en gång vill framhålla är, att det är oriktigt av statsministern att säga, att kommittéutlåtandet år 1954 utmynnade i ett fiasko. Var finns stödet för detta påstående? Kommittén föredrog *en* metod, nämligen att sammanfatta allt i en rekommendation, som skulle ligga till grund för behandlingen av dessa frågor. Jag har för min egen del kunnat tänka mig, att man ersatt rekommendationen med bestämmelser i riksdagsstadgan. Själva principerna är emellertid klart framlagda och dessutom uppburna av alla partier. Just den senare omständigheten brukar väga till och med något tyngre än en inskrivning i riksdagsstadgan.

Jag har velat understryka det ännu en gång för att det inte skall heta, att vi liksom smög denna form av refe-

rendum på det svenska folket. Med tanke på de svåra problem, som frågeställningen i vissa fall kan innebära, har jag ju försökt att på alla de stadier, där jag haft möjlighet att utöva inflytande, framhålla att man noggrant borde överväga formfrågan. Ingenting i dag, herr talman, gör att man behöver särskilt uppskjuta grundlagsändringen för detta, ty grundlagstexten är, såvitt jag förstår, alldeles oberoende av dessa procedurfrågor.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Min källa till konstaterandet av fiaskot var herr Håstad själv. Han säger i sitt anförande den 25 maj 1954, att man har diskuterat saken fram och tillbaka. »Jag skall dock gärna medge, att kommittén på sin tid framstälde många förslag om själva proceduren och om frågeformuleringarna, men eftersom det rädde stor brådska och betänkandet önskades färdigt före valet 1952 måste kommittén förklara, att den faktiskt inte funnit någon enkel eller tillfyllestgörande lösning rörande denna grundläggande detalj.» Det har alltså framhållits av herr Håstad, att det var en stor och viktig fråga, som kommittén inte hann med, och detta förhållande betecknar jag med det ord, som jag tillät mig använda.

Debatten har onekligen delvis varit en smula hård, men jag tror, att den har varit nyttig för vårt parlamentariska anseende. Lägg märke till hur mycket försiktigare herrarna Heckscher och Dahlén uppträder nu! Det är inte längre tal om att regeringen avsiktligt vilseleder riksdagen. Det var för detta enligt min mening farliga manipuleringar... [(Herr Ohlin: Vem talade först om manipulerande?) — Herr Ohlin får höra på! Jag kan inte lyssna både för herr Ohlin och för mig själv.]...

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

för att vilseleda riksdagen, som man angrep oss från början. Den beskyllningen är alltså borta ur diskussionen, och därmed återstår ju helt andra möjligheter att diskutera i sak. Vad jag åsyftat med att den politiska atmosfären förgiftats är just sådana ogrundade beskyllningar för fiffel och fuffel i en för hela folket viktig fråga. I det ögonblick som herrarna tar tillbaka dem och erkänner, att det ändå inte har funnits något medvetet fiffel här utan att de ställningstaganden, som regeringens gjort, är grundade på sakskalet — vilka ni kan underkänna eller diskutera — är det faktiskt ett utomordentligt framsteg för hela den demokratiska debatten som man vunnit med dessa timmars resonemang. Jag noterar det med den största tillfredsställelse.

I detta sammanhang vill jag bara fråga följande: Om vi kommit bort från alla dessa moraliska beskyllningar mot varandra, varför kan vi då inte få diskutera det sakliga innehållet i mitt anförande? Jag visade upp, att det fanns tre starka skäl för ett uppskov, nämligen frågeställningens oklarhet, ämnesvalets oklarhet och slutligen frågan om finansieringen av folkomröstningspropagandan. De tre skälen anser jag fortfarande föreliggande för ett uppskov. Därtill kommer att uppskovet kan användas för en utredning om det parlamentariska styrelsesättets förenlighet med folkomröstningsinstitutet. Dessa fyra ting — de tre första, avgörande skälen och detta supplementära — har jag fört in i diskussionen, och nu, sedan de moraliska lidelserna lugnat sig, kanske man skulle kunna få till stånd ett resonemang om det sakliga värdet av de påståenden som gjorts.

Till sist vill jag fråga: Vad förlorar vi på uppskovet? Finns det någon som förlorar på att man tar sig en funderrare, om en mycket stor del av riksdagens ledamöter blir tveksam om riktheten av ett tidigare fattat beslut?

Herr NETZÉN (s):

Herr talman! Jag vill först och främst bara tala om, att det är riksdagens ordningsstadga och inte jag som avbryter detta spännande replikskifte.

Inledningsvis skulle jag också vilja avge en ur herr Dahléns och herr Heckschers m. fl. synpunkter kanske grave-rande bekännelse genom att uppriktigt tala om, att jag i min tidning skrivit: »Folkomröstning i folkpensionsfrågan vore verkligen en vettlöshet av imponerande dimensioner.» Mina ärade presskolleger har varit vänliga nog att hjälpa mig med att komma ihåg den formuleringen. Det finns emellertid ytterligare ett pikant komplement, och detta skrevs så sent som den 24 mars, alltså två dagar innan den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen bestämde sig för att förorda folkomröstning i pensionsfrågan. Dels med hänsyn till vad som förekommit i debatten hittills i dag, dels med hänsyn till inslag och mellanspel som dessa kanske man får tillåta sig att säga, att det vore omänskligt begära, att den eljest inte alltför väl försörjda oppositionen skulle förhindras att utnyttja detta skenbart så tacksamma tillfälle.

Det som verkligen hänt och som behöver redas ut beträffande konstitutionsutskottets förslag om uppskov med det vilande grundlagsförslaget, det som diskussionen således i huvudsak gäller, har redan så utförligt redovisats, att det kanske är överflödigt med upprepningar. Det är dock en sak som jag tror förtjänar upprepas, även om de en aning upphetsade tonfallen och överdimensionerade åthävarna kanske borde föranleda någonting annat. Det är väl uppriktigt talat inte många, som under den tid denna debatt pågått, inte innerst inne känt en större eller mindre tveksamhet inför själva sakfrågan. Många har upprepade gånger givit uttryck åt sådana ganska allvarliga betänkligheter.

Herr Håstad, för att ta en prominent

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ledamot av dem som deltagit i opinionsyttringarna, upprepar i dag, att det även ur hans synpunkter fanns betänkligheter förbundna med frågan om folkomröstning när det gällde vänster- eller högertrafiken. Även den betänksamheten delades säkert av åtskilliga andra — knappast dock av de skäl herr Håstad i första hand åberopade. Ändå var detta — vilket många gånger sagts — ett tekniskt mycket enkelt avgörande, motsatsen alltså till det problem som nu finns med i debattbilden.

Det finns ytterligare ett par inslag, som måhända kan vara värda att fästa uppmärksamheten på i detta sammanhang. I en understreckare i Svenska Dagbladet i mitten av mars månad lyckades exempelvis herr Håstad att på sitt sedvanliga lysande och pedagogiskt förträffliga sätt ytterligare bestyrka de allra flesta skälen för tveksamhet som tidigare mera lekmannamässigt åberopats. Herr Håstad visade upp en rad av de tänkbara frågeställningarna i en folkomröstning enligt det vilande grundlagsförslaget. Det var mycket sällsamt att som kontrast mot de eljest klara besked i folkomröstningsfrågor, som herr Håstad brukar ge, finna åtskilliga svävande och tveksamma formuleringar. Orsaken var väl den, att debatten måhända då inte var så politiskt inflammerad som den senare blivit. Det framgick klart av herr Håstads synpunkter, att en varierande minoritet obehindrat eller nästan obehindrat skulle få excellera i obegränsade frågeställningar med endast en fråga som skulle kunna besvaras med ja. Mot den bakgrunden kan man erinra sig, att herr Håstad tidigare i dag har, jag vill inte säga berömt sig av men i varje fall åberopat sig på en replik till konstitutionsutskottets ordförande, att han vid utskottsbehandlingen 1954 fäste uppmärksamheten på de olägenheter, som han själv ingalunda vill bestrida är förknippade med det vilande grundlagsförslaget.

Ser man nu till innehållet i reserva-

tionen till konstitutionsutskottets utlåtande, finner man inga av dessa olägenheter redovisade. Herr Håstad befinner sig bland undertecknarna, och det vore inte alldeles utan intresse att fråga av vilken anledning herr Håstad i dag inte uppmärksammar och i reservationen inte velat redovisa de olägenheter, som han ändå själv fäste uppmärksamheten på tre år tidigare. Detta kan väl inte gärna betyda, att herr Håstads farhågor från år 1954 inte längre skulle gälla? Det kan väl heller inte betyda, hoppas jag — jag vill i varje fall inte låta framskymta skuggan av en misstanke i den vägen — att herr Håstads vetenskapliga ambitioner fått lov att stryka på foten för ett offer åt den partitaktik, för vilken beskyllningar som bekant riktats åt motsatta håll av herr Håstad och hans meningsfränder?

Det jag finner vara alldeles uteslutet när det gäller att finna förklaringarna till att herr Håstad inte redovisat samma betänkligheter i år som 1954 är, att herr Håstad rimligtvis inte kan vara generad över att vi vanliga enkla lekmän kommit till samma insikt som herr Håstad var förtutseende nog att ha för tre år sedan. Jag hoppas i det sammanhanget, att herr Håstad ursäktar om jag personligen ärligt redovisar, att inte minst hans egna invändningar — både av teknisk och saklig innebörd — för mig utgjorde ett extra skäl till de betänkligheter jag redovisade när jag tillät mig att beteckna folkomröstningen som en vettlöshet av tämligen imponerande dimensioner. Det har också hjälpt till att förstärka intrycket av att det vore värdslost för att inte säga ansvarslöst av riksdagen, i synnerhet av dess drygt femtiotal för året nya ledamöter, att med berätt mod kasta sig in på en sådan äventyrlighet, som ingen lyckats bortförklara.

Men nu blir det alltså folkomröstning, folkomröstning modell äldre. Jag tvekar inte att personligen uttala, att också den äldre modellen är i högsta grad be-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

tänkelig, och jag tillåter mig att behålla meningen, att man inte, även om man inte vill underskatta medborgarna i gemen, bör räkna med att de skall kunna ha full och klar insikt om så komplicerade och svårbedömda frågor som de som nu skall överlämnas till dem för avgörande i de nödvändigt förenklade former, som en folkomröstning av vilken modell den än är måste förutsätta.

Detta är emellertid — det kan tjäna som generellt omdöme — det avgjort minst onda av dessa två onda ting. Det bestrider bland annat herr Dahléns tes, att vi skulle ha en medveten åstundan att komma ifrån folkomröstningen, att som han formulerar det »uppskovsförslaget utgör ett erbarmligt försök att slingra sig ifrån att fråga folket». Statsministern har redan belyst skillnaden mellan principfrågan och den fråga som bidragit till att inflammera denna debatt, nämligen pensionsfrågan.

Det är inte gott att veta vad herr Dahléen egentligen åsyftar, när han talar om avsikten att slingra sig ifrån att fråga folket. I varje fall bör han inte kunna åsyfta just pensionsfrågan. Om den frågan blir det nu folkomröstning trots allt. Detta måste väl vara det väsentliga just ur de synpunkter, som herr Dahléen huvudsakligen åberopade.

Till sist, herr talman, vill jag säga att vad denna debatt än kan ha för värde i övrigt — jag är säker om att den har värde för framtida försök att bedöma hur diskussionen om det parlamentariska systemet i vårt land kommer att forma sig den händelserika våren 1957. Den har visat, synes det mig, det riktiga i åtskilliga av de skäl, som talar för betänksamhet inför beslutet att upphöja det vilande grundlagsförslaget till lag. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen är i varje fall enig om att inte inlåta sig på det äventyr detta skulle innebära.

Det skulle kanske, åtminstone rent personligt, ha ett visst intresse att spina vidare på det tema, som statsminis-

tern och herr Heckscher var inne på under sitt replikskifte. Herr Heckscher ville inte kräva justitieministerns avgång; den dementien var måhända intressant att höra. Men givetvis lade vi alla märke till att skälet bara var att det inte skulle löna sig. Det fanns alltså inga moraliskt högtstående bevekelsegrunder för herr Heckschers älskvärda dementi. Man kan alltså näppeligen använda herr Heckschers dementi i en fortsatt sakdebatt. Vi vet ingenting om herr Heckschers verkliga åstundan. Men vi vet ju att regeringsledamöter sedan åratal tillbaka, sedan längre tid än de flesta här har varit med om, är högst lovligt byte för oppositionen, ett byte som inte heller skall missunnas oppositionen.

En annan synpunkt, som också statsministern var inne på, är emellertid av större betydelse i denna lokal. Det gäller påståendet, som inte är bara en antydning av en förolämpning mot dem som står bakom riksdagsmajoritetens beslut, att det skulle vara särskilda och i varje fall inte sakliga bevekelsegrunder för majoritetens ställningstagande. Detta var en uppgift som vi gärna vill fortsätta diskussionen med herr Heckscher om, kanske med fördel i annat sammanhang. Jag tycker inte att riksdagen utan vidare skall ta emot denna beskyllning och stillatigande ducka undan utan försöka klara ut saken på ett värdigare sätt, som innebär en erkänsla av att även en majoritet faktiskt kan bygga på sakliga beräkningsgrunder i sina ståndpunktstaganden.

Förlåt, herr talman, att detta blev längre än måhända varit nödvändigt efter de tre timmar, som debatten hittills varat. Med det anförda vill jag bara yrka bifall till konstitutionsutskottets utlåtande.

I detta anförande instämde fru *Eken-dahl* (s), fru *Eriksson* i Stockholm (s), fru *Thorsson* (s), herr *Johansson* i Södertälje (s), fru *Wallin* (s), herrar *Almgren* (s), *Karlsson* i Olofström (s),

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Alemyr (s), Johanson i Västervik (s), fru Torbrink (s), herrar Andersson i Ronneby (s), Arweson (s), Blidfors (s), Jönsson i Gärds Köpinge (s), Henningsson (s), Svenning (s), Bengtsson i Varberg (s), Andreasson (s), Lundqvist (s), Andersson i Hyssna (s), Dahl (s) och Andersson i Ryggestad (s), fröken Sandell (s), fru Johansson i Skövde (s), herrar Odhe (s), Carlsson i Västerås (s) och Bark (s), fru Svensson (s) och herrar Östrand (s), Persson i Tandö (s), Fredriksson (s), Kärrlander (s), Andersson i Essvik (s), Severin (s), Lindström (s), Nilsson i Östersund (s) och Jacobson i Vilhelmina (s).

Herr HÅSTAD (h) kort gemmäle:

Herr talman! Jag skulle inte ha begärt ordet mera i denna debatt, om inte den socialdemokratiska gruppens debuterande ordförande hade insinuerat, att jag i denna fråga skulle ha offrat mina vetenskapliga intressen på partipolitikens altare. Vad finns det för grund i mitt handlande i denna fråga att göra ett sådant påstående?

Jag är ledsn att behöva upprepa, att jag alltid har haft och än i dag har den uppfattningen, att grundlagstexten är en sak — där skall bara fastslås hur många ledamöter som behövs för att ett referendum skall komma till stånd — och att vi vid sidan därav har en procedurfråga, som enligt min mening helst bör lösas i riksdagsstadgan. Detta har jag framhållit så sent som i år i en motion, herr Netzén. Man kan emellertid också tänka sig, att frågan löses genom en rekommendation. Det är min personliga uppfattning, att ett tillägg till riksdagsstadgan härvid skulle varit bättre, eftersom detta skulle ha preciserat problemen, men allt detta utgör inte något hinder för mig att biträda grundlagsändringen. Jag har ju också uttryckligen sagt i motionen i år, att det kanske kunde vara lämpligt att dröja med tillägget till riksdagsstadgan till efter denna folkomröstning.

När herr Netzén talar om »denna vettlöshet av imponerande dimensioner», inkluderar han också herr Skoglund i Umeå, som i alla dessa frågor har varit av exakt samma mening som jag. Det för mig väsentliga har varit, att själva principen skall slås fast, att den majoritet, som är kvalificerad att begära folkomröstning, skall få fastställa sin fråga, men för att undvika missbruk och för att ge övriga sin rätt måste en supplerande regel införas, enligt vilken andra kvalificerade minoriteter kan komplettera frågorna.

Jag tror att om man har att göra med politiker som är sakligt intresserade, kan det aldrig behöva uppstå några svårigheter. Är det någon, som i pensionsförsäkringsfrågan har talat om mer än tre frågor? Har det någonsin i detta sammanhang eller eljest lagts fram fler än tre frågor? — Jag bara nämner detta som ett exempel.

Någon har sagt, att man kan komma till nordpolen, om man går ut genom Norreport i Lund, men att man ej behöver göra det. Så också här. Det är föga troligt att man hamnar där, utan man stannar nog på halva vägen eller kortare distans. Jag är alldeles övertygad om att det system, som vi 1954 enhälligt förordade, tack vare den kloket och samförståndsvilja som ändå alltid har funnits i den svenska riksdagen, säkerligen också skulle leda till ett klokt handläggande av spörsmålet om frågorna.

Gentemot herr Netzén vill jag ännu en gång betona, att mitt yttrande i riksdagen år 1954 inte avsåg grundlagsändringen utan endast frågan, huruvida det som alla var ense om skulle utformas i riksdagsstadgan eller bara som en rekommendation. Mer har jag i detta fall ej yttrat.

Herr NETZÉN (s) kort gemmäle:

Herr talman! Herr Håstad måste ha missuppfattat formuleringen och inne-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

hörden i mitt första besked. Jag förklarade uttryckligen, att det sista jag ville göra vore att insinuera, att herr Håstad lät sin vetenskapliga ambition offras för rent partitaktiska syften. Därmed förfaller ju skälet så att säga för herr Håstads invändning på denna punkt. Jag tar inte heller hans höga tonfall som något bevis för att det skulle vara tveksamt, om min reservation var alldeles riktig.

När det gäller talet om »vettlöshet av imponerande dimensioner» säger herr Håstad, att han år 1954 uttalade sig på ett sätt, som överensstämde med vad herr Skoglund i Umeå m. fl. var fullständigt eniga om. Nej, herr Håstad, det tror jag inte. Jag talade om den vettlöshet av imponerande dimensioner, som består i att göra just pensionsreformen till föremål för folkomröstning enligt den modell, som även herr Håstad har anfört så starka betänkligheter emot i ett tidigare sammanhang, vilka betänkligheter han dock inte har velat upprepa i dag.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! I dag diskuteras ju inte frågan, huruvida vi skall ha folkomröstning i vårt land, men jag tar mig ändå friheten att för bondeförbundets del säga några ord i det avscendet.

När svenska folket har valt ombud till riksdagen, måste det naturligtvis huvudsakligen ankomma på dessa ombud att besluta å valmännens vägnar — så gör man i kommunalfullmäktige, i stadsfullmäktige, så gör man t. ex. inom den ekonomiska och den fackliga för eningsrörelsen. Det hindrar emellertid inte, att det någon gång kan vara värdefullt att direkt få höra folkets mening i en fråga, och det var anledningen till att vi 1954 biträdde det förslag som då antogs såsom vilande.

Jag anser att man bör vara sparsam med användandet av folkomröstnings-

institutet. Man bör akta sig för att trötta ut svenska folket med att låta det springa till val var och varannan månad. Ett val eller en folkomröstning — som ju är att jämföra med ett val — bör i allmänhet komma endast relativt sällan, men tillämpat i begränsad omfattning har enligt vår mening också folkomröstningsinstitutet som jag nämnde ett värde.

År 1955 företogs som bekant den andra folkomröstningen här i landet; den första var 1922. Om jag inte minner mig var det 1955 ett allmänt talesätt inom oppositionen, att den folkomröstningen inte borde ha företagits; frågan lämpade sig inte för folkomröstning. Jag tror herr Håstad medgav att den uppfattningen var befogad.

Det avgörande skälet till att bondeförbundet inte har velat vara med om att konfirmera 1954 års beslut är emellertid, att den ordning som vi fattade beslut om har visat sig vara behäftad med allvarliga brister, som tidigare har påtalats här i debatten och som jag därför inte behöver gå så mycket in på. Jag kan nöja mig med att bara nämna, att vi hade löpt risken att i höst få sex frågor till valmännen: de tre frågorna från regeringen och de tre från oppositionen, vilka parvis har samma huvudsakliga innehåll men olika formulering. Vad skulle man ha sagt om vi hade gått ut till svenska folket med dessa frågor? Vilken uppfattning skulle man ha fått om folkomröstningsinstitutet, vilken uppfattning skulle man ha fått om demokratien?

Det är möjligt, för att inte säga ganska säkert, att risken vid just detta tillfälle har varit ganska liten, eftersom påståendet från höger- och folkpartihåll om att man hade kunnat få åtta bondeförbundare i första kammaren att sluta upp på högerens och folkpartiets linje ändå lär få hänvisas till drömmarnas och önsketänkandets värld. Tro inte, herrar folkpartister och högermän, att det är så lätt att få en tredjedel av

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

bondeförbundet att följa er linje, även om det har råkat stå i någon eller några av edra tidningar! Men ett beslut som konfirmerat det vilande grundlagsförslaget 1954 har helt säkert kommit att gälla för lång tid, och då hade många tillfällen yppats till en mer eller mindre fars-artad folkomröstning.

För min del har jag inte förrän på allra sista tiden fått fullt klart för mig hur bristfälligt det förslag är som antogs 1954. Jag beklagar det. Jag vet inte om det finns någon annan som vill stå upp här och säga, att han redan 1954 hade reda på det men röstade för förslaget ändå. Jag måste säga att det är ägnat att förvåna, om man verkligen hade insett detta och ändå velat vara med att genomföra en ordning av denna beskaffenhet.

Regeringens ställningstagande i frågan kommer sent — det är inte tu tal om den saken. För min del kan jag endast än en gång stryka under, att det var först på senare tid som jag fick fullt klart för mig, hur illa förslaget var utformat. Om jag hade fått veta det i går eller i dag på morgonen, så hade jag ändå ansett mig skyldig att säga ifrån, att jag inte vill vara med om detta. När vi har fått litet perspektiv på den här frågan och oppositionspartiernas ledamöter kan bedöma den något mindre partipolitiskt, kanske de kommer att säga sig i sitt innersta, att det nog hade varit rejälare av dem att säga ifrån, att eftersom förslaget är ganska tokigt, så borde man inte vara med om att försöka genomföra det utan studera det en gång till och se efter, om det inte kan göras bättre.

Det är klart att regeringen har ett stort ansvar för att utformningen har blivit sådan som den är, och konstitutionsutskottet kan inte heller svära sig fritt i detta sammanhang. Utskottet har haft tillfälle till en ingående analys av frågan och riksdagen har också med sin sammansättning av år 1954 sin dryga del i ansvaret. Det är emellertid

en sak att vi alla delar ansvaret; en annan sak är att vi rättar till förslaget, när vi nu är på det klara att det är på tok.

Nu säger man att det väl ändå är att måla hin på väggen att tala om att det kan bli en mängd olika förslag. Ja, mig förefaller det verklighetsfrämmande att tro, att man inte skall bli tvungen att kunna rösta och kunna komma till olika beslut även beträffande frågornas beskaffenhet. Det är en riksdag som jag inte känner till där det blir bara överenskommelser och inte voteringar om olika ståndpunkter. Jag har dock varit med här i 16, 17 år, men har aldrig märkt att det går till på det sättet. Jag vill inte säga att det uteslutande beror på oppositionen, att det inte går att komma överens i de olika frågorna — det vill jag visst inte, men jag vill heller ingalunda säga, att det uteslutande beror på regeringspartierna, att man inte lyckas träffa överenskommelser i fråga efter fråga. Vad jag vill konstatera är däremot, att det kanske i flertalet frågor här i riksdagen redovisas olika uppfattningar, där vi voterar för att komma fram till beslut. Med all säkerhet har man anledning att räkna med att så kommer att bli fallet även beträffande formuleringen av de frågor för folkomröstning som nu är aktuella. Hur gärna man än skulle önska att det vore möjligt att komma fram till en kompromiss i detta fall, så måste jag säga, att sedan jag nu läst oppositionens förslag till frågor, så har jag inte stort hopp på denna punkt. Jag tror att man även här rör sig i drömmarnas värld när man utgår från att det skall bli överenskommelser, men vi befinner oss dock i riksdagen nu och icke i någon drömvärld.

Jag vill säga, att när nu oppositionen försöker få fram alla möjliga motiv för regeringens ställningstagande i denna fråga, så bygger den på antaganden i stället för att bygga på det enda säkra i detta sammanhang. Och det enda

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

säkra, mina damer och herrar, det är att referendumsförslaget av 1954 är mycket bristfälligt. Allt det där andra som man gör gällande, d. v. s. att socialdemokraterna av taktiska skäl har vänt o. s. v. — socialdemokraterna får ju svara för sig själva — är lösa antaganden. Man har t. o. m. gått så långt i sina insinuationer — jag kallar det så — att man frågat, hur det kommer sig att inte bondeförbundet var närvarande när den socialdemokratiska gruppen behandlade denna fråga. Skall man behöva svara på sådant och ta upp kammarens tid med det?

(Herr Ohlin: Det har ingen sagt heller!)

Herr Svärd sade det i första kammaren.

(Herr Ohlin: Men vi är i andra kammaren nu.)

Men herr Svärd företräder i första kammaren ett parti, vars representanter i denna kammare deltagit i debatten. Jag vet inte om herr Ohlin behöver ta något ansvar för herr Svärd, men det är måhända så, att ni har gemensamma partisammanträden mellan högern och folkpartiet numera, och då kan jag förstå herr Ohlin.

(Herr Ohlin: Vi har inte gemensamma debatter med första kammaren.)

Men ni har ståndpunkter, som är gemensamma för de båda partierna, misstänker jag. Jag hoppas att herr Ohlin blir i tillfälle att dementera detta, om det nu skulle vara så, att ni inte har gemensamma partisammanträden.

(Herr Ohlin: Det kan jag dementera genast.)

Tack för det!

Sedan skulle jag till herr Heckscher vilja säga ett par ord. Herr Heckscher påstod att regeringen ansåg, att 1955 års folkomröstning inte hade tillräckligt komprometterat folkomröstningsinstitutet och att den därför inte ville ha en folkomröstning enligt 1954 års förslag. Om det någonsin lyckats att ställa saken på huvudet, så är det väl

när man resonerar på det sättet. Det är ju just för att icke kompromettera folkomröstningsinstitutet som vi inte vill gå in för 1954 års förslag utan vill undersöka om vi kan få fram någonting bättre.

Herr talman! Jag skall inte bli långrandig, utan jag nöjer mig med att konstatera, att 1954 års förslag är behäftat med mycket allvarliga brister. Det är en skyldighet för var och en som inser detta att medverka till en ändring, medverka till att de bristerna undanröjs, i stället för att försöka få förslaget upphöjt till lag. Jag tror man bör säga att det hedrar dem, som inte drar sig för att tala om att det har upptäckts att man gjort sig skyldig till vissa felaktigheter, i stället för att gå på i ullstrumporna som om ingenting inträffat.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! När jag 1948, 1953 och 1954 gick emot de föreslagna ändringarna av grundlagen, så gjorde jag det därför att jag ansåg, att den nya lagen inte passade in i ett parlamentariskt styrt land. Jag kan försäkra herr Håstad, att om jag hade trott på att en folkomröstning skulle vara till praktiskt gagn för demokratien genom att skapa intresse och fördjupa ansvaret inför samhället, så skulle jag givetvis inte ha intagit en sådan ståndpunkt. Jag vill deklarera, att jag vidhåller min uppfattning om att vi även nu bör avslå det vilande grundlagsförslaget.

Jag vill påpeka för kammarens ledamöter, att denna debatt från många håll förts på sådant sätt, att det verkar som om vi skulle sakna ett folkomröstningsinstitut. Jag vill då bara understryka, att Kungl. Maj:t och riksdagen alltsedan 1922 genom samfällt stiftad lag kan förordna om allmän folkomröstning här i landet. Jag måste säga, att det är orimligt att man i ett parlamentariskt styrt land skall sträcka sig längre i fråga om

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

folkomröstning, om man inte vill utnyttja folkomröstningsinstitutet för politiska syften och för att, som jag vid tidigare tillfällen sagt, försöka komma åt vårt reformarbete.

I ett parlamentariskt styrt land är det en oformlighet att tänka sig att en s. k. kvalificerad minoritet skulle kunna föranstalta om omröstningar på löpande band och likaså kunna formulera frågorna. Vi har ändå ett politiskt referendum vartannat år, och envar riksdagsman bör enligt mitt sätt att se inte gå ifrån det ansvar han har såsom varande ledamot av en demokratiskt vald församling. Det vore naturligtvis bekvämt för riksdagsmännen att säga: Vi, som har tillgång till all expertis, vi som kan sitta i veckor och diskutera ett förslag, vi skall icke ta ansvaret utan vi skall skicka ut denna fråga till alla svenska medborgare. Sedan skulle riksdagen och regeringen kunna säga: Se nu vad det svenska folket vill! Skulle ett sådant förfarande kunna anses vara något uttryck för demokrati? Jag tror det skulle vara en cynism att förfara på ett sådant sätt.

Till riksdagsmännen och regeringens ledamöter skulle jag vilja säga, att om regeringen i ett parlamentariskt land inte kan få folket med sig i ett vanligt val eller inte kan få en parlamentariskt vald församling med sig, skall den försvinna. Då får man följa de regler som gäller.

År 1937 eller 1938 läste jag en avhandling av en viss Elis Håstad. Den var visserligen mycket lång — 730 sidor om jag inte minns fel — men jag vill ärligt erkänna att jag tjusades av de olika frågor författaren ställde upp. Sedan jag nu har fått praktiskt syssla med parlamentarisk och annan verksamhet, måste jag emellertid anteckna en del frågetecken beträffande denna framställning. Det väsentliga är väl ändå, att herr Håstad och den s. k. oppositionen har bortsett ifrån att Schweiz och Sverige — på ett helt annat sätt än som

här kommit till uttryck — konstitutionellt och traditionellt har helt olika grunder att följa. Jag vill erinra om att herr Håstad på s. 3 i sin avhandling säger: »Kantonerna har utgjort experimentalfält, varur det nuvarande edsförbundet rikligen kunnat välja och hämta. Sålunda har referenduminstitutet, Schweiz' mest egenartade bidrag i den universella författningsutvecklingen, överförts till förbundsmark först sedan det hunnit prövas i en del kantonerna.» Jag vill erinra om att vi i Sverige har gått en annan väg. Vi har haft kommunalstämmor, vi har haft kyrkostämmor och vi har haft en direkt omröstning både inom fackföreningsrörelsen och annorstädes. Men vad har vi gjort? Jo, för att erhålla arbetsdugliga organ har vi gått in för fullmäktiginstitutioner både inom primärkommunerna, landstingen och fackföreningsrörelsen.

Jag skulle bara vilja fråga: Tror någon att vi, om referendum åter infördes exempelvis i Stockholms stad, skulle få veta vad medborgarna tänker om de nya spårvägstaxorna eller om den skattesänkning som utlovades vid regimskiftet? Tror ni, mina damer och herrar, att det skulle vara politiskt möjligt att genomföra detta referendum? Jag tror det inte. Skulle någon vilja tro att vi, om arbetsmarknadsparterna gick tillbaka till det gamla referendumsystemet, skulle kunna bedöma de arbetsmarknadsmässiga och andra sidorna i uppkommande frågor lika väl som vi i dag gör? Nej, vi skulle komma tillbaka till ett förhållande, som vi ur olika synpunkter skulle anse vara olyckligt.

När man kommer in på frågan om demokrati i detta sammanhang vill jag också erinra om att demokratiens styrka ligger i att vi har en arbets- och handlingsduglig regering och riksdag. Om det nu föreliggande förslaget skulle genomföras, bleve riksdagen en församling, som hade möjlighet att nöta ut demokratin och göra hela denna demo-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

kratiska institution till åtlöje för det svenska folket.

Jag skulle emellertid vilja ställa ytterligare en fråga till herr Håstad. På s. 323 i den tidigare omnämnda avhandlingen skriver han: »Från och med 1914 existera faktiskt i Schweiz sida vid sida två författningsnormer, dels den skrivna eller 'normala' rätten, som följes så långt detta finnes förenligt med den urgerade statsnyttan, och dels nödrätten, som med sin högre dignitet kan för obestämd tid försätta den skrivna rätten ur kraft. Nödrätten har systematiskt upphöjts till högsta författningsnorm med kraft att bryta grundlag och vanlig lag, och det ges fog för att säga, att fullmaktsväsendet från och med världskriget i viss mån förvandlat den skrivna rätten till en ruin. Härvid bortses tills vidare från nödrättens eventuella författningsenlighet.»

Han tillägger även att den har bland annat möjliggjorts genom att en författningsdomstol saknas och genom att referenduminstitutet gjort författningen rigid samt varit för tungt och ohanterligt såsom fortlöpande konstitutionellt kontrollmedel.

Jag vill fråga herr Håstad: Om vi skulle komma därhän att vi genomförde ett referenduminstitut sådant som i Schweiz, skulle herr Håstad då vara beredd att betrakta grundlagen och andra rättsregler i vårt land som en nullitet? Jag tror att både vad det gäller den parlamentariska organisationen och grundlagen råder i vårt land en helt annan uppfattning än i Schweiz, och skulle vi vilja efterlikna Schweiz på detta område komme vi att få möta en folkstorm.

Jag har, herr talman, bara velat deklarera som min uppfattning att vi har en demokrati, som vi bör slå vakt om. Vi bör även se till att svenska folkets vilja och förmåga att skydda denna demokrati inte genom åtgärder, vilkas verkningar vi i dag inte kan överblicka, spolieras för framtiden.

När jag i första hand yrkar avslag på

det vilande grundlagsförslaget gör jag det i den känsla och på de skäl som jag gav uttryck åt här i kammaren både 1948 och 1954 och som har visat sig vara starka nog. Om, som jag förmodar, jag av olika omständigheter inte kan få majoritet för detta förslag, kommer jag att rösta för bifall till utskottets hemställan. Det innebär ej att jag gillar utskottets mening att vi skall vidta åtgärder 1960 på detta område. Jag tror att det är angeläget att i riksdagen, både inom oppositionen och på andra håll, inte spekuleras i känslor, som kan vara för demokratien livsfarliga.

Herrar *Vigelsbo* (bf) och *Rubbestad* (bf) instämde i detta yttrande.

Herr **SEHLSTEDT** (s):

Herr talman! Detta tycks faktiskt vara en dag för dem som har ett förflutet i folkomröstningsfrågan. Jag tänker då inte bara på oppositionens beskyllningar mot regeringspartierna, jag tänker litet längre tillbaka, eftersom den nuvarande oppositionen ändå en gång i tiden tillhörde de främsta på skansen i kampen mot folkomröstningsinstitutet. Jag har också själv ett litet förflutet i denna fråga liksom de flesta av oss som varit uppe i debatten i dag. För mig hör det samman med en motion som några ledamöter av första och andra kamrarna väckte vid riksdagen 1953 och i vilken vi utöver en allmän översyn av författningen också begärde att frågan om folkomröstningsinstitutet skulle underkastas utredning. Jag är väl en av de få som i dag är glad över att folkomröstningsinstitutet efter en lång lidandes historia äntligen har vandrat från motionsyrkandet 1953 till de direktiv, som utredningen nu fått av justitieministern.

Herr Dahln — jag vet inte om han är inne i kammaren — ville i sitt första inlägg i debatten göra gällande att det inte var något förhastat beslut, som kammaren nu står inför, eftersom kam-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

maren enligt hans mening borde anta detta förslag om att upphöja det vilande grundlagsförslaget till grundlag. Vi borde med andra ord haft tid på oss att fundera över eventuell kritik mot folkomröstningsinstitutet som sådant och mot folkomröstningsinstitutet sådant det presenteras i föreliggande grundlagsförslag.

Det låter sig naturligtvis sägas. Men är det verkligen någon gång för sent att tillskapa ett resultat, som icke överensstämmer med det som gällt tidigare och som var grundläggande för beslutet 1954? Jag tycker att det är mera renhårigt och ärligt att de, som tidigare varit tveksamma och under årens lopp blivit ännu mer tveksamma — och som i den senaste debatten om folkomröstningsinstitutet har sett sin tidigare tveksamhet liksom i ett förklarat sken — till slut äntligen säger sig att det inte rimligen kan fortgå som hittills, utan att vi bör beredas möjligheter att fundera på saken ytterligare. Detta vore också ganska förklarligt mot bakgrunden av de trosvisna försäkringar oppositionen gav 1954 om att vi inte i någon större utsträckning behövde räkna med att folkomröstningsinstitutet skulle komma att användas i uppenbart politiskt kontroversiella frågor.

Det fanns åtskilliga från vårt håll som även om de var tveksamma ändå sträckte sig därhän att de ansåg att folkomröstningsinstitutet kunde användas i vissa väsentliga principalsammanhang. Jag vill minnas att man sade att vi exempelvis kunde ha folkomröstning om monarki eller republik — vilket det kanske är på tiden att vi nu röstas om — eller statskyrkans vara eller inte vara o. s. v. Jag tror emellertid inte att någon, i varje fall ingen inom den godtrogna regeringsmajoriteten, föreställt sig att folkomröstningsinstitutet i första hand skulle komma att användas i politiskt kontroversiella sammanhang, och allra minst har man väl tänkt sig det i samband med tjänstepensionsfrågan.

Jag håller min vän Netzén räkning för att han i sitt anförande klargjorde för kammaren att hans tveksamhet i folkomröstningsfrågan hade fått en extra injektion genom herr Håstads artikel i Svenska Dagbladet i mitten av mars, en tveksamhet som för hans vidkommande tog sig uttryck på sätt som skedde.

Vad mig själv beträffar är tveksamheten så att säga nedärvd, men den har förstörats under debattens gång. När jag i likhet med övriga sentänkare på detta område ställdes inför frågeställningar av den karaktär, som kan tänkas bli aktuella i samband med en omröstning i pensionsfrågan, var jag säkert inte ensam om att ta mig om huvudet och fråga, om det verkligen kan vara rimligt att ordna en folkomröstning med sådana frågeställningar. Är det märkvärdigt om man, mot en bakgrund där man i verklig mening konfronteras med den praktiska tillämpningen av folkomröstningsinstitutet, känner sin tidigare tveksamhet förstärkas än mera — jag höll på att säga förstärkas därhän, att man nästan är beredd att göra rent hus med hela folkomröstningsinstitutet? Jag säger detta i fullt medvetande om att vi måste gnugga denna fråga i författningsutredningen.

Men låt mig återknyta till alla dem, som har ett förflutet i folkomröstningsfrågan. Jag vill då säga, att sällan har så många inom den tidigare folkomröstningsfientliga högern lagt ned en så förbluffande energi som nu redovisats, när det gäller att tillskapa folkomröstningsinstitutet. Även om högern nu har omgjordat sina länder och blivit troende, frågar man sig alltså vad som givit inte bara högern utan även folkpartiet anledning att med sådan iver kräva en vidgad användning av folkomröstningsinstitutet, i en tid då tveksamheten mot institutet blivit så stark som fallet är. Är det verkligen av ideella och upphöjda skäl man gör detta, eller är det rätt och slätt ett utslag av den maktlöshet, som oppositionen nu

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

måste känna med hänsyn till det underläge den haft under så lång tid? Härtill vill jag foga även en annan fråga, nämligen den om det kanske ändå inte är så att denna heta omvändelse är en omvändelse under bilan.

Fastän jag har mycket starka principiella betänkligheter mot folkomröstningsinstitutet — och där tycker jag att oppositionen borde ta sig en funDERARE — har jag ändå frågat mig, om det verkligen gagnar debatten om våra konstitutionella frågor, att folkomröstningsinstitutet är så till den milda grad inflammerat redan innan det hunnit komma till användning, redan i moderlivet höll jag på att säga. Det befinner sig i en kris, och jag frågar mig om det över huvud taget är rimligt att nu anta en lag, som omfattas med en blandning av tvekan, oenighet, politiskt spekulativa intressen och i många fall en påtaglig motvilja. Skulle det, med tanke på möjligheterna att hålla en folkomröstning och med tanke på frågeställningarnas känslighet inte bara nu utan sannolikt också i framtiden, vara rimligt att riksdagen toge en lag, som befinner sig i ett så starkt inflammerat stadium?

Här gäller det inte, herr Dahlé, för socialdemokratien att svänga sig från obehaget att — som herr Dahlé sade — låta folket ta ställning. Folket får i alla fall möjlighet att ta ställning i pensionsfrågan. Herr Dahlé menade väl inte att beslutet att gå med på en folkomröstning i pensionsfrågan är ett uttryck för att man vill försöka smita ifrån folkomröstningen? Det är väl snarare tvärtom. Till detta kommer en rent principiell fråga, vilken ur min synpunkt är ganska väsentlig. Jag ifrågasätter nämligen minoritetens rätt att bestämma ganska oinskränkt både vid beslut om att ordna en folkomröstning och vid beslut om att i samband därmed ställa frågorna. Jag gör detta bl. a. mot den bakgrunden att en opposition som vill arbeta på det politiskt-taktiska

planet kan, om den vill, också försöka åstadkomma folkomröstningar i frågor där det t. o. m. kan inträffa att majoriteten i denna riksdag och inom folkopinionen praktiskt taget är överens.

Herr Dahlé hade vissa erinringar att göra mot det sätt, på vilket direktiven till utredningen är utformade och där det säges att det demokratiska styrelseskicket skulle innebära, att den yttersta ansvarigheten och makten i samhället skall ligga hos folket. Men detta behöver inte nödvändigtvis ske i den formen att medborgarna direkt och omedelbart skall tillkännage sin mening i olika frågor. Detta är en av de reservationer jag uppskattar justitieministern för. Ett dylikt system, säger han, är historiskt sett ofta förbundet med mera primitiva och okomplicerade samhällsförhållanden. Detta är väl ändå, herr Dahlé, i sak riktigt, även om vi inte anser att vi befinner oss i ett primitivt samhälle. Men är det ändå inte rätt underligt att man inom den moderna parlamentarismen och demokratien undan för undan, helt enkelt därför att man inte kan ordna saker och ting på annat sätt, har gått över från de allmänna omröstningarna, lämnat den gamla typen av landskaps-ting bakom sig, lämnat kommunalstämorna och övergivit åtskilligt annat, som ytterst hade till uppgift att ge folket ett direkt inflytande?

Borde det inte mot denna bakgrund vara underligt — det tycker jag inte är oväsentligt i den här bilden — att man inom fackföreningsrörelsen, jag höll på att säga praktiskt taget över hela linjen, har överlåtit avtalsförhandlingarna på de representativa organ, som de olika fackförbunden och Landsorganisationen numera förfogar över, och att man i stort sett har lämnat den gamla metoden att hålla allmänna omröstningar i avtalsfrågorna? Och vilken har välsignat detta mer än de som befinner sig på den borgerliga kanten, medan det inom arbetarkretsar varit

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

föremål för ganska omfattande diskussioner.

Det har sagts att det är ganska ovanligt att en grundlagsändring lägges på is, och det är på sätt och vis riktigt. Resonemanget förutsätter ju, herr Dahlén, att man rent av ifrågasätter lämpligheten av och riktigheten i att ett vilande grundlagsförslag över huvud taget tages upp till diskussion, när det för andra gången ligger på riksdagens bord. Det är ungefär som om man tycker att det första beslutet också skulle innebära att man för tid och evighet — i varje fall till efter ett andrakammarval — har försvurit sig åt den grundlagsändring som en gång är beslutad.

I en bok som heter Sveriges riksdag, band nr 14, skriver professor Malmgren, statsvetare — det är alltså fråga om sådant som herrar Dahlén och Håstad kan utantill men som inte jag kan — att »denna slutliga prövning är ingalunda en blott formalitet så att frågan i realiteten skulle vara avgjord redan därigenom, att förslaget antagits till vilande». För vissa tider synes visserligen praxis ha givit stöd för en dylik uppfattning, men författaren menar att det är inte rimligt att man har den meningen om ett vilande grundlagsförslag, att det över huvud taget inte skulle underkastas kritik i de övriga sammanhang där det kan komma upp. Han anger att vi hade en sådan här historia 1932; det är visserligen länge sedan, men vi har också haft andra liknande historier tidigare. Och det kan ju anses vara en smula ofint av riksdagen att låta ett grundlagsförslag ligga på is på det här sättet. Men låt oss inte bortse ifrån det enligt min mening både rimliga och riktiga i att riksdagen har ork att ta ställning till ett grundlagsförslag, även om det är vilande. Användbarheten av instrumentet har ju bedömts med hänsyn till opinionens eventuella behov — jag säger *eventuella* behov — att göra sitt infly-

tande direkt gällande. Såvitt jag förstår måste dess användbarhet i en parlamentarisk demokrati vara beroende av i vilken utsträckning den representativa demokratien är funktionsoduglig. Vore den funktionsoduglig, behövde vi kanske inte resonera så mycket om saken, men jag förmodar att ingen egentligen vill hemfalla åt den uppfattningen, att den representativa demokratien sådan vi har den är funktionsoduglig.

Här anmäler sig också frågan — jag tycker det är värt att notera principerna i varje fall — om i vilken utsträckning oppositionen på grund av sitt faktiska underläge inför regering och riksdagsmajoritet önskar utnyttja andra vägar än dem den representativa demokratien erbjuder för att nå ett inflytande, som oppositionen annars inte har. Det är ju en rätt väsentlig frågeställning. Dessutom anmäler sig i sammanhanget frågan, om en folkomröstning i princip kan förenas med den moderna parlamentarismen så långt, att den i vissa lägen möjligen skulle kunna försätta den representativa demokratien ur funktionsdugligt skick. Det är en frågeställning som man såvitt jag förstår inte bör förbigå; det skulle kunna leda till att det säregna förhållandet uppkomme, att en i verklig mening funktionsduglig representativ demokrati — det finns ju de som beklagar, att vi haft en sådan här i landet under ett kvartssekel — kunde göras mer eller mindre funktionsoduglig, nämligen i sådana fall där resultatet av en rådgivande folkomröstning rörande en väsentlig fråga går stick i stäv mot den mening, som företräds av den parlamentariska majoriteten.

Det har sagts, herr talman, att tillfället kanske inte är inne just nu att diskutera folkomröstningsinstitutets principiella sidor, men efter allt resonemang om teknik i dag kan det väl inte skada, att man också får fundera litet på institutets principiella sidor.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Jag tycker det är riktigt att en fråga, där vi ändå är så pass osams, för att använda ett mildt uttryck, går till en utredning som får bedöma, om folkomröstningen är förenlig eller icke förenlig med parlamentarismen, även om det väl finns olika skolor och tolkningar kring begreppet parlamentarism.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber först att få uttrycka min tillfredsställelse med herr Sehlstedts anförande i det avseendet, att det ju var ett verkligt försök till debatt om folkomröstningsinstitutet som sådant. Därvidlag skiljer det sig fördelaktigt från andra anföranden här i kammaren, inte minst herr Hedlunds.

Självfallet har herr Sehlstedt i dag en känsla av tillfredsställelse. Herr Sehlstedt är inte intresserad av folkomröstningsinstitutet — det vet vi — och det är givet att han nu känner, att han fått något mera gehör för sina synpunkter. Vad jag finner vara beklagligt i herr Sehlstedts anförande är, att han visar sig inte ha någon känsla för att det nya stadium vi nu är på, när vi lämnat de »primitiva och okomplicerade» förhållandena, också kan kräva nya inslag i det demokratiska samhällsarbetet. Löper vi inte för närvarande, herr Sehlstedt, en viss risk att med det väloljade partimaskineri vi har blir ställningstagandena från folkets sida i enskilda frågor inte uppbyggda på den starka grundval som vore önskvärd? Det finns en hel del frågor som folket tyvärr inte riktigt tränger in i. Detta är farligt ur demokratisk synpunkt och farligt även för fackföreningsrörelsen, herr Sehlstedt. Herr Sehlstedt använder ju fackför-

eningsrörelsen som en parallell och säger, att där får ledningen i stor utsträckning bestämma. Men både i politiken och i organisationslivet över huvud taget är man på sin vakt och söker se till att den enskilde medborgaren inte skall bli för ointresserad. Folkomröstningsinstitutet ger medborgarna en chans att aktivt delta vid behandlingen av en fråga.

Sedan skulle jag, eftersom jag ser statsministern vara inne, vilja säga, att han gjorde sig nog skyldig till ett misstag, när han slog ihop herr Heckscher och mig med herr von Friesen, som skulle ha fällt ett yttrande av den innebörden, att fiffel och fuffel vore vad socialdemokratien hade gjort sig skyldig till i detta sammanhang. Han sade också att vi hade påstått att regeringen vilselett riksdagen. Jag har nu läst igenom det anförande av mig som han bl. a. åsyftade. Jag har fått det i stenografiskt referat, och jag kan försäkra, att det finns ingenting där av de uttryck, som herr Erlander talar om. Där finns det ingenting, som understöder herr Erlanders försök att nu tala om att herr Dahlén slagit till reträtt. Enligt min privata mening, vilken givetvis inte delas av herr Erlander, har jag inte slagit till reträtt. Det räcker med ett konstaterande av vad socialdemokratien gjort utan att behöva tala om att det är fiffel och fuffel.

Herr SEHLSTEDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av det sista herr Dahlén sade kanske jag får säga, att det i och för sig är riktigt, att herr Dahlén inte använt orden fiffel och fuffel i sina anföranden. Men han använde uttryckssätt som avsåg att inge oss en föreställning, att allt inte var riktigt juste när det gäller frågans behandling i kanslihuset.

Sedan hävdade herr Dahlén, att jag inte riktigt visat prov på inlevelse och känsla för det nya stadium, i vilket ut-

Uppskov med vilande grundlägsändringsförslag

vecklingen befinner sig. Jag förmodar att han menade, att jag levde kvar i stenåldern och att det behövs nya inslag i fråga om människornas sätt att bestämma. Ja, det nya som människorna har varit tvungna att skaffa sig, herr Dahlén, är ju inte folkomröstningsinstitutet — det är ju ett passerat stadium — utan de nya former, som människorna nödgas ta i bruk för att över huvud taget klara sammanlevnadsproblemen, är ju den representativa demokratin som vi har nu. Vi befinner oss alltså i ett högstadium mer eller mindre, om jag får använda ett så fint uttryck, för den representativa demokratin.

Vidare vill jag säga att jag faktiskt inte tror mycket på den gamla trossats, som oppositionen förfäktar, att bara den omständigheten att vi får folkomröstning gör, att människorna blir sakkunniga. Har ni hört på maken! Finns det någonting som ger en anledning att tro, att människornas förmåga att tränga in i problemen blir större, om vi har folkomröstning i så besvärliga frågor, att ibland inte ens riksdagen förmår att klara ut begreppen, än om vi möter människorna i en valrörelse? Eller innebär det möjligen att herr Dahlén tycker, att valrörelser är till den milda grad ytliga, att det behövs andra former för att över huvud taget komma till tals med människorna?

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall endast be att få säga till herr Sehlstedt, att han har väl ändå svårt att göra troligt, att folket skulle ha lättare att ta ställning vid ett val till ett helt valprogram än till en enda sakfråga vid en folkomröstning. Om det nu är så, som det verkar av herr Sehlstedts anförande att döma, att folk har så svårt att fatta, borde då inte herr Sehlstedt komma till den slutsatsen, att det för detta folk som har svårt att fatta ändå är en fördel, om det har att ta ställning till *en* fråga och

inte till de 25 som ett valprogram brukar innehålla?

Sedan skulle jag av formella skäl vilja ändra mitt första yrkande från att avse bifall till reservationen till dels bifall till det förstahandsyrkande som finns där och dels bifall till andrahandsyrkandet.

Herr SEHLSTEDT (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag trodde faktiskt att herr Dahlén möjligen kunde uppfatta mitt sätt att resonera på det viset, att jag har en mera optimistisk föreställning om folks möjlighet att göra sig hemmastadda i saker och ting, eftersom jag lägger huvudvikten på valrörelserna och inte på folkomröstningar. Jag tror inte att folkomröstningsinstitutet skall föras fram mot den bakgrunden att det skall vara enbart ett allmänt upplysningsorgan.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! När jag suttit och lyssnat på denna debatt har jag erinrat mig och i någon mån förstått ett intervjuuttalande, som en kvinnlig ledamot av det socialdemokratiska partiet för en tid sedan gjorde. Hon sade: »Jag tycker så synd om mitt parti nu när det har det så svårt. Det värsta jag kan tänka mig vore att dö utan att ha betalat partiavgiften.» Jag tror nog att diagnosen är riktig, även om ordinationen är i svagaste laget.

Herr Sehlstedt, som var närmast före här i talarstolen, nämnde att behandlingen av ett vilande grundlägsförslag enligt grundlagens mening ingalunda är någon formalitet utan att det givetvis också föreligger rätt och plikt till en reell behandling av frågan, och det tror jag att herr Sehlstedt har rätt i. På det sättet måste det ju vara, annars vore det ingen mening med att ha två behandlingar. Fast jag får ju säga att den nuvarande grundlagens regler, som

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

föreskriver två behandlingar med andra-kammarval emellan, har väl närmast siktat på den möjligheten, att folket i val, genom att kasta om majoriteten i parlamentet, skulle gå emot ett vilande grundlagsförslag. Det är väl närmast det man har tänkt sig som det mest relevanta i den nuvarande ordningen med två behandlingar av ett grundlagsförslag.

Emellertid är ju det, som här väcker uppseende i dag, inte främst att man underkastar detta förslag en ny prövning och kommer till ett annat resultat, utan det är framför allt att detta har skett så hastigt. Man har här erinrat om, och jag vill göra det återigen, att justitieministern den 13 mars i år lämnade ett besked till andra kammaren, och det beskedet gick ut på att detta förslag skulle läggas fram för godkännande. Justitieministern meddelade också att regeringen dagen före, den 12 mars, hade fått del av svaret på herr Dahléns fråga. Här föreligger alltså ett från hela Kungl. Maj:ts regering genom justitieministern till andra kammaren den 13 mars lämnat meddelande, att det skulle komma ett förslag om att föra den vilande grundlagsändringen i hamn. I detta besked, där justitieministern refererar till diverse arbetstekniska förhållanden och svårigheter, finns inte någonting av tveksamhet i själva sakfrågan. Ifall justitieministern hade en sådan känsla inombords, gav han i varje fall inte utlopp för den i sitt svar. Och justitieministern säger dessutom, i en senare replik, om sig själv: »Den 13 mars trodde både regeringen och jag att det skulle komma ett förslag.» Men det var inte så förståndigt som man trodde. Enligt justitieministerns meddelande var alltså allting klart, det var såvitt man kunde förstå grönt ljus i kanslihuset för detta lagförslag. Det är efter den 13 mars som man har kommit till en annan uppfattning.

Om man läser justitieministerns svar i protokoll nr 8 för den 13 mars, s. 32

och 33, och jämför det med justitieministerns uttalande här i dag, så finner man nog, att herr Zetterberg har berikat riksdagens protokoll med en bild av sig själv såsom departementschef, som är alldeles tillräckligt talande utan att man behöver lägga ut texten.

Jag skall be, herr talman, att få säga något om statsministerns inlägg i debatten. Till att börja med skulle jag vilja nämna en sak mera inledningsvis. Hans excellens statsministern var inne på frågan om statsanslag till propaganda eller upplysning — vad man nu vill kalla det — för en folkomröstning. Och då säger statsministern med det oerhörda eftertryck, som han kan lägga in i sina uttalanden ibland när han vill suggerera åhörarna till att tro, att här är det sista ordet sagt, sakligt sett: »Det står klart skrivet i propositionen av 1954 att man skall ha sådana här anslag.» Ja, men det är ju den propositionen som regeringen drar tillbaka. Nu är det ju på grundval av propositionen av 1922 som vi skall handla, och där står det ingenting skrivet om några statsanslag. Jag tror inte det fanns någon socialdemokrat 1922, som i sina vildaste fantasier kunnat drömma om att en socialdemokratisk regering 1954 eller 1957 skulle föreslå statsbidrag till propaganda. Men statsministern använder alltså den tillbakadragna propositionen när så passar och den andra propositionen när det passar bättre.

Statsministern säger i slutet av sitt anförande, när han för oss förklarar förvandlingsprocessens innersida, att det som gjorde regeringen betänksam, när det var fråga om att här föreslå ett uppskov, var att oppositionen ville ha omröstning. Man var alltså betänksam mot att beröva oppositionen möjligheten att få en folkomröstning. Jag vet ju inte hur länge statsministern gick och brottades med detta problem inom sig själv, men det förefaller inte som om det skulle ha sipprat ut något till den socialdemokratiska pressen. Herr Net-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

zén i Malmö har ju redan avlagt en bekännelse om hur hans tidning skrev strax förut, och det var ju likadant på andra håll. Ny Tid i Göteborg skrev t. ex.: »Må det vara nog sagt, att ingen civiliserad stat hitintills kommit på idén att ställa till det saliga virrvarr som en sådan folkomröstning skulle innebära, men oppositionen tycker visst att det är en god idé.» Man kan ju läsa en lång rad av liknande uttalanden.

Den socialdemokratiska pressen, som ju har representanter inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen, tycks att döma av tidningarna ha varit bergfast övertygad om att den socialdemokratiska ståndpunkten, att det inte kunde få bli folkomröstning i denna fråga, var orygglig. Sedan svängde ju de socialdemokratiska tidningarna om på den punkten från den ena dagen till den andra, utom Värmlands Folkblad, men den förklarade i en särskild notis följande dag att man på grund av ett missöde i tryckeriet under föregående natt inte hunnit rätta till sin åsikt i saken.

Statsministern säger här att man kunde väl ändå från oppositionens sida erkänna att justitieministerns skildring är exakt riktig. Jag förstår inte hur någon utomstående, som inte är hemma i kanslihuset och känner till vad som skett, skulle kunna vare sig erkänna eller bestrida riktigheten av den redogörelse för justitieministerns dagboksanteckningar som här lämnats. Om denna skildring är inte något annat att säga än att den har lämnats och därmed punkt.

Statsministern har här — det har redan tagits upp i debatten — gjort ett särskilt stort nummer av att oppositionen skulle ha beskyllt justitieministern för att medvetet vilseleda riksdagen. Det har redan från olika håll framhållits att det inte varit fråga om någon sådan beskyllning. Där finns inte heller minsta skäl att antaga, att justitieministern inte varit i god tro när han

lämnade det meddelande som gjorde att riksdagen även i fortsättningen gick och väntade på denna proposition. I sitt interpellationssvar av den 13 mars är justitieministern på flera ställen nedlåtande förarglig mot interpellanten. Han säger att man förstår att herr Dahlén inte har någon som helst kännedom om hur lagstiftningsarbetet bedrivs och att anledningen till hans fråga tydligen är hans okunnighet om dessa saker. Det kan hända att herr Dahlén var obekant med vissa former av lagstiftningsarbete sådan det relaterats här i dag. Allmänt sett finns det emellertid inte något skäl att tro, att herr Zetterberg eller någon annan människa skulle velat lämna en oriktig uppgift och samtidigt välja det tonläge som justitieministern tog till i sitt svar. Det är psykologiskt otroligt, förutom att det är omöjligt på andra sätt också.

Konstitutionsutskottets ärade ordförande har här i ett mycket kort anförande försvarat utskottsmajoritetens ställning. Han framhöll därvid att man inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen fått klart för sig att förslaget led av allvarliga brister, som kunde bringa institutet i fara. Det är alltså utskottsordförandens huvudförklaring till den förändring av inställningen som skett. Man kan då fråga sig om man under vad som har inträffat under ärendets fortsatta handläggning verkligen haft för ögonen det målet, att folkomröstningsinstitutet inte skulle på något sätt misskrediteras. Men låt oss nu vara milda i omdömena om varandra och säga, att det i både ena och andra fallet är fråga om bristande skicklighet.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Debatten har ju varit lång, men jag tror att det ändå kan finnas anledning att försöka slå fast vissa

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

viktiga synpunkter, inte minst därför att statsminister Erlander här har — jag frestas att säga som vanligt — försökt en undanmanöver, som herr Svensson i Ljungskile nu senast belyst.

En av kammarens ledamöter, som är med här första året, herr Heckscher, använde ett uttryck som han efteråt inte själv riktigt erinrade sig. Detta gav statsministern anledning att göra detta till en central fråga i hela debatten och i ett svep tillvita oppositionen, både herr von Friesen, herr Håstad, herr Dahlén, herr Heckscher, att ha beskyllt justitieministern för avsiktligt vilseledande. Vi känner väl till denna metod. När ett ämne är besvärande för statsministern, är det bara att försöka tala om något annat och särskilt att gå till moraliska angrepp på oppositionen. Efter alla förklaringar, som vid det här laget givits, torde det vara uppenbart för varje ledamot av denna kammare vad statsministerns manöver på denna punkt och hans diskussion med herr Heckscher i själva verket innebär. Låt oss därför i stället hålla oss till den onekligen mycket viktiga och sensationella sakfråga, som vi i dag har anledning att debattera.

Regeringen lägger fram ett förslag om en grundlagsändring, som godkännes med mycket stor enighet och som oppositionspartierna nu tre år senare vill definitivt genomföra. Då fälls det mycket hårda ord från regeringsbanken och regeringspartierna om ett sådant förfarings sätt. Herr Netzén varnade riksdagen och särskilt de nya ledamöterna från att med berätt mod kasta sig ut i sådana äventyrligheter. År 1954 fattades beslutet, och i mitten av mars månad år 1957 hade regeringen själv för avsikt att gå vidare med grundlagsändringen. Det är onekligen då en plötslig omvändning, som väl förtjänar att med herr Håstads ord karakteriseras såsom något av en kavalleriartad omkastning, då man galopperar åstad i en helt annan riktning än man förut

har avancerat i. Man har den 13 mars lovat att gå vidare i en viss riktning, och sedan, efter årtal av beslut i denna riktning, kastar man plötsligt om på några dagar och gör en sidomanöver. Jag måste instämma med herr Håstad i att detta är något tämligen enastående. Observera att herr Dahléns fråga i mars avsåg att ge kammaren upplysning om huruvida det var fråga om dröjsmål med propositionen eller om det låg något annat bakom. Han ville veta hur saken låg till, och han fick en fullt tryggnande försäkran från justitieministern den 13 mars, att det bara var den omständigheten, att herr Dahlén inte begrep lagstiftningsarbete, som gjorde, att han frågade. Det var klart, att propositionen skulle läggas fram i en nära framtid.

Nu blev det tvärtom. Vad är det nu statsministern och hans kolleger använder som förklaring till denna sensationella omkastning? Visst är vi vana vid litet våghalsiga ritter av herr Erlander, men denna tar i alla fall priset. »Jo», säger han, »det har funnits anledning till ändring, ty vid en föredragning av en tjänsteman från justitiedepartementet visade det sig, att förslaget var behäftat med sådana brister, att det inte borde genomföras.» När man hör talas om dessa brister är det klart att man frågar sig: Vad har regeringen meddelat riksdagen om dessa brister? Vad står det i propositionen om denna sensationella föredragningspromemoria, som med ett ändrade regeringens inställning? Vilka är de konkreta brister, som där redovisas? Jag har läst propositionen nr 168, och jag kan inte finna, att det i denna proposition står något annat om saken än en hänvisning till 1955 års folkomröstning rörande högertrafik — denna var dock inte något som regeringen fick höra talas om genom en tjänsteman i justitiedepartementet — och saken nämnes bara i hälften av en mening: »det fortsatta arbetet med en tillämpningslag till grundlags-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

bestämmelserna i ämnet, har emellertid visat, att det icke kan vara lämpligt att ta slutlig ställning till folkomröstningsinstitutet, innan författningsutredningen utfört den del av sitt uppdrag som avser det representativa systemet.»

Detta är ett naket påstående utan någon som helst motivering, eftersom man förut hade sagt, att denna utredning inte skulle syssla med detta spörsmål. Regeringen — även inrikesministern — bygger i dag hela sin argumentering på att efter den 13 mars detta sensationella inträffade, att en föredragning påvisade väldiga brister i det nya förslaget. Men när justitieministern för riksdagen skall redovisa denna ändring blir det i en halv mening i en proposition, som inte innehåller någon motivering alls. Nu får nog ändå statsministern medge, att det är ganska ursäktligt, om man inte bara inom oppositionen ställer sig frågande inför vad som här framföres från regeringens sida.

På tal om dessa brister påstår statsministern vidare, att 1952 års utredning, i vilken herr Håstad deltog, har gjort fiasko, därför att den inte löst problemet om frågornas formulering. Men, herr statsminister, ni är själv ledare för en regering, som år 1954 — ni hade då haft två år på er — lade fram en proposition, i vilken ni inte löst detta problem eller angivit er egen mening. Ni har vidhållit denna plan ännu den 13 mars i år, ungefär fem år efter kommitténs avslutande. Vad i all världen skall man då säga om *regeringens* fiasko? Det måste väl vara hundrafalt. Om jag varit i statsministerns kläder hade jag sannerligen aktat mig för att använda sådana uttryck om detta kommittéarbete — ett utredningsarbete får ibland avslutas utan att vara helt färdigt — när jag själv satt som ordförande för en regering, vilken har ansvaret för ett framlagt förslag och som haft god tid på sig att komplettera utredningen, om den så funnit lämpligt. Vi kanske skall vara statsministern

tacksam för att han i verkligheten erkänt, att regeringens tillvägagångssätt väl förtjänar beteckningen hundrafalt fiasko — om nu kommitténs arbete skall bedömas som han själv gjorde det.

På tal om dessa brister, som så plötsligt kommit i dagen och helt ändrat läget, så har det sagts här, såvitt jag kunnat höra, huvudsakligen en sak, nämligen att man riskerar att få flera frågor än den kombination på två eller tre som erfordras för belysning av ett spörsmål. Man kan ha både en majoritet och en minoritet som ställer frågor. Man skulle kunna få sex frågor, sade t. ex. inrikesminister Hedlund, och det skulle leda till väldiga risker för demokratin. Enligt min mening är det egendomligt att regeringen under så många år inte alls kommit att tänka på att det skulle innebära så oerhörda risker. Själva kvintessensen i det nya grundlagsförslaget var, att en tredjedel av vardera kammaren skulle kunna utöva ett visst inflytande på frågornas formulering. Möjligheten — i den mån den nu finns — att det skulle bli flera frågor har varit uppenbar hela tiden. Men nu säger regeringen att detta är en oroväckande sak, och att man kommit att tänka på den först efter den 13 mars. Inte tycks regeringen ägna mycket intresse åt författningsfrågorna, det må jag dock säga.

Om man nu frågar hur stor denna risk kan vara vill jag bara hänvisa till vad herr Heckscher eller herr Håstad nyss sade, att det finns många saker som skulle kunna gå på sned i ett parlament om man förutsätter, att ett större antal av riksdagsledamöterna är högst omdömeslösa personer. När man nu talar om hur riksdagen skall arbeta bör man väl kunna förutsätta, att ledamöterna är förståndiga människor som gör ett försök att komma fram till en vettig frågeställning eller eventuellt vettiga frågeställningar till folket. Att det skulle vara risk för sådana dum-

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

heter, att hela folkomröstningsinstitutet skulle bli komprometterat genom en brokig flora av frågor, det tror jag för min del inte på.

Justitieministern Zetterberg har själv givit rekommendationen när han sagt, att givetvis den nya ordning som grundlagsändringen utstakar för folkomröstningen har följder, som man inte känner till. Man vet inte riktigt hur den kommer att arbeta. Därför skall man följa erfarenheten av den nya metoden med stor uppmärksamhet. Ja, just det! Tanken var att genomföra reformen, pröva den i verkligheten och se, om det fanns några olägenheter som man behövde avhjälpa. Men här, liksom på de andra punkterna, har justitieministern fått lov att tänka om.

Sammanfattningsvis får jag säga, herr talman, att jag inte tycker att det verkar på något sätt övertygande att regeringens svävade i okunnighet om dessa fruktansvärda risker till den 13 mars, men sedan plötsligt upptäckte dem. Det hade varit regeringens skyldighet att överväga dessa risker långt tidigare, och det hade varit regeringens skyldighet att i proposition till riksdagen verkligen ventilera sin motivering till denna plötsliga omkastning. Att komma här med fyra pappersark, herr talman, där en halv mening handlar om detta, det är ett högst egendomligt förfaringsätt.

För det andra vände sig statsministern emot vad herr Dahlné tidigare i sitt mycket översiktliga anförande belyst, nämligen att den gamla lagen ger regeringen och regeringspartiernas majoritet större inflytande över frågornas formulering än den nya lagen. Som herr Dahlné påpekade hade det bara behövts att man i första kammaren fått med åtta bondeförbundare som varit villiga att — inte, herr Hedlund, acceptera oppositionens linje i pensionsfrågan, inte heller att acceptera oppositionens formuleringförslag utan vidare — utan delta i en kompromiss om en formule-

ring av den ena eller den andra frågan — inte nödvändigtvis alla tre frågorna.

Statsministern påstår däremot, att oppositionen inte hade ett dugg bättre möjligheter enligt den nya lagen, samt att herr Dahlnés argumentation är fullkomligt oriktig. Nu känner jag statsministern ganska väl vid det här laget. När han tar till dessa tonfall vet jag, att han nästan alltid kommer med sitt svagaste argument. Hur förhåller det sig i verkligheten? Ingen kan vara säker på hur det skulle ha gått, om det funnits en möjlighet till en kompromiss med åtta bondeförbundare om någon ändring av formuleringen av de tre frågorna eller ej. Jag tänker kanske högre om bondeförbundets riksdagsledamöter än — som det föreföll mig — herr Hedlund gjorde. Han talade emellertid delvis om en annan frågeställning.

Både jag och andra inom oppositionen har haft konversationer med många bondeförbundare och vi har tyckt oss märka, att åtskilliga av dem anser att formuleringen av frågan nr 1 — detta om lagfäst rätt — inte är alldeles adekvat, utan att det hade varit sakligt riktigare att skriva som det stod i betänkandet »obligatorisk tilläggs pension för löntagare». Herr Hedlund, det finns faktiskt bondeförbundare som tycker det! Det är möjligt att de skulle velat kompromissa på denna punkt — det är också möjligt att de inte velat kompromissa, det vet jag lika litet som någon annan med säkerhet.

Det finns också de inom bondeförbundet som säger, att eftersom oppositionspartierna haft 40 procent av rösterna vid senaste val och eftersom den nya grundlagsändringen syftar till att en tredjedel skall ha ett väsentligt inflytande, då skall man inte så mycket utnyttja det förhållandet att folkpartiet och högern i första kammaren ännu inte har fullt en tredjedel av mandaten. Märkvärdigt nog, herr Hedlund, anser de detta.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

När andemeningen är att det skall räcka med en tredjedel, och då vi har 40 procent av rösterna finns det de som tycker att det är naturligt att inte utnyttja positionen i första kammaren till att säga nej, nej, nej. I stället menar man om det gäller en liten omformulering, som man tycker är vettig, kunde man vara villig att överväga den. Vare sig jag eller statsministern eller ens herr Hedlund vet hur bra det skulle ha gått att kompromissa om formuleringen av en viss fråga ifall grundlagsändringen genomförts.

Det tycks inom alla partier finnas några som anser att det är mera naturligt att låta oppositionen, som har 40 procent, få utöva något inflytande på frågornas formulering än att som statsministern vända på resonemanget och säga, att om han får 40 procent för sin linje är detta nog för att komma fram med ett förslag till obligatorisk pension och att genomföra den. Man tycker faktiskt att våra 40 procent är starkare, när de motiverar en så blygsam begäran som inflytande på frågornas formulering, än statsministerns 40 procent, när de skall motivera genomförandet av ett förslag, som 60 procent av folket inte vill ha. Men detta kan man tänka olika om, naturligtvis.

Nu blir väl slutsatsen av att det kanske varit möjligt — ehuru ingen vet det — att göra en kompromiss den, att det förelåg risk för socialdemokraterna, att det kunde bli en formulering av den första frågan som de inte önskar, och en utsikt för oppositionen att få en formulering av vår fråga som bättre svarar mot vad vi anser riktigt. Det är alldeles klart, att om då statsministern och regeringen stänger vägen för denna nya reform, avlägsnar de från socialdemokraterna denna risk för vad de betraktar som försämring och från oppositionen avlägsnar de möjligheter att få vad vi betraktar som en förbättring.

När därför statsministern säger att läget inte ändrats ett dugg, och att herr

Dahléns argumentering är fullständigt felaktig, vill jag konstatera att det är *statsministerns* argumentering som är ohållbar.

Förstår inte statsministern detta med risken och utsikten? Åjo, vi måste nog tänka så högt om hans fattningsförmåga, att vi anser att han har detta fullt klart för sig. Det intresse som visats för bondeförbundarnas i första kammaren uppfattning vittnar också om att man inte varit alldeles blind för denna frågeställning.

Statsministerns tredje argument är att oppositionen 1954 skulle genom yttrandet i kammaren ha bundit sig för att folkomröstningen inte skulle gälla partiskiljande frågor. Statsministern var litet vag på den punkten. Han säger att oppositionen svängt om och kastar in »den mest sprängladdade fråga» som finns till folkomröstning. Denna blir därmed ett helt annat instrument än man tänkt sig 1954. Det är inte alls regeringen som har ändrat sig sedan 1954, menar tydligen statsministern, utan oppositionen.

Detta är verkligen ett djärvt och något kavallerimässigt grepp på argumentationen. Statsministern aktade sig väl att söka dokumentera att oppositionen 1954 bundit sig på detta sätt. Som herr Dahlén och herr Håstad påpekade begärde justitieministern utan att oppositionen i minsta mån opponerade sig mot detta, att man skulle lägga fram sådana frågor som »hade betydelse för samhällets omdaning». Det måste väl inte så sällan vara partiskiljande frågor! Vi har verkligen inte bundit oss för något sådant kritstreck, som statsministern påstår. Hans försök att komma ifrån det hela genom att nu göra gällande att vi vill förvandla folkomröstningsinstitutet till något annat än vad det var tänkt att vara är dömt att fullkomligt misslyckas.

Statsministerns fjärde argument berörde pengarna. Herr Waldemar Svensson har redan diskuterat den saken.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Statsministern säger att högern och folkpartiet nu viker från sin ståndpunkt 1954, då regeringen skrev i propositionen om pengarna. Men riksdagen uttalade aldrig någon uppfattning på denna punkt och har därför aldrig godtagit regeringens uppfattning om pengarna. Det är klart att man kan göra gällande att den som tiger samtycker. De socialdemokratiska talarna i debatterna borde sannerligen ha klargjort att de komme att tolka denna tystnad så, att oppositionen var med på en sak, som vi inte alls hade uttalat oss om. Som herr Svensson antydde, kan man hopsummERA statsministerns position i en enda mening. Det statsanslag till folkomröstning, som riksdagen inte godkände 1954 och som står omnämnt i en proposition som regeringen nu tar avstånd från, vill regeringen att oppositionen skall vara bunden av vid en omröstning som sker i enlighet med en helt annan proposition och ett helt annat riksdagsbeslut. Det är allt något ekvilibristiskt över en sådan ståndpunkt.

Nu säger statsministern — och detta är det sista jag skall beröra, herr talman — med blick framåt något som onekligen har ett icke ringa intresse. Jag får göra statsministern den komplimangen eftersom jag inte kunnat göra någon tidigare.

Statsministern säger att det nu skall undersökas, om en sådan här utvidgad folkomröstning är förenlig med den parlamentariska demokratien. Det var den saken som *inte* skulle undersökas, när författningsutredningen tillsattes 1954. A la bonne heure — nu säger statsministern att det skall undersökas, och så tillägger han, om jag inte missförstod honom, att han för närvarande inte har någon mening på den punkten. Se, det var en upplysning! Till den 13 mars hade statsministern en mening, nämligen att man skulle gå vidare med detta försök. Nu har han ingen mening, men det skiner ju igenom hans

sätt att argumentera att han snarast är motståndare till en utvidgning av folkomröstningsinstitutet. Han talar om att man riskerar att slå undan regeringens möjligheter att arbeta, att vi inte vill återvända till 1920-talets tillstånd o. s. v. Ja, hittills har statsministern menat att folkomröstning var ett naturligt komplement till övriga möjligheter för folket att öva inflytande; nu är han mycket skeptisk, tydligen mest på grund av en föredragning som ägt rum efter den 13 mars 1957.

Föredragningspromemorian, som ju har hemlighållits i propositionen borde sannerligen — om den finns — sättas inom glas och ram såsom ett historiskt dokument. Det är enastående att en tjänstemans promemoria kan utöva ett sådant plötsligt och avgörande inflytande på en statsministers uppfattning i en för den svenska demokratien central fråga.

Det är tydligen nu inte längre fråga om det som föresvävade herr Hedlund, nämligen att utredningen skall försöka avhjälpa de brister som finns. Det kan mycket väl hända att utredningen, som tyvärr inte fått klara direktiv, kommer att orientera sig som statsministern, bort från vidgade möjligheter till direkt folkligt inflytande genom folkomröstning. Statsministern lovar här ingenting. Han argumenterar så att man måste tro, att han i själ och hjärta är motståndare till en utvidgad rätt till folkomröstning. Det är alltså kanske fråga om en omkastning i den principiella inställningen till själva grundproblemet om folkets direkta inflytande över samhällets angelägenheter.

Jag måste säga, herr talman, att envar visserligen har rätt att ändra mening men att regeringens handläggning av denna fråga de senaste tre åren och de senaste veckorna inte motsvarar de anspråk som den svenska riksdagen kan ställa på en regerings handläggning av en så central och viktig fråga.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Först ett litet svar på herr inrikesministerns fråga. Högerpartiet och folkpartiet har, trots att de inte ordnar gemensamma partisammanträden, en gemensam ståndpunkt i pensionsfrågan. Socialdemokrater och bondeförbundare har, trots att de sitter i samma regering, olika ståndpunkter i pensionsfrågan. Det enda gemensamma i detta sammanhang för socialdemokrati och bondeförbund är att båda har bestämt sig för att hindra oppositionen från att i folkomröstningsfrågan själv formulera sin uppfattning.

Statsministern kommer gång på gång tillbaka till följande fråga: Kan ändå inte oppositionen visa den generositeten gentemot justitieministern, att den erkänner att hans redogörelse var riktig? Nu vet vi alla att generositet är något som mycket intresserar herr statsministern, och visst skall vi vara generösa — vilken anledning skulle vi ha att inte vara det?

Vad var det för redogörelse som herr justitieministern lämnade? Det var icke någonting annat än en diarietext, angivande de data då åsikterna ändrades i den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Någonting som kanske är intressantare att ha reda på i detta sammanhang är naturligtvis huruvida denna diarietext stämmer med herr Hedlunds anteckningar. Motiven mot folkomröstningsinstitutet vann, framhöll justitieministern, successivt i styrka inom socialdemokratien. Successionen markeras av tre historiska dagar i den som alltid kritiska månaden mars: den 13, 19 och 26 mars. Råkade, herr talman, motivförskjutningen inträffa samtidigt också i den andra regeringshalvan? Om man säger att det är fallet, måste man ändå medge att det är ett märkligt sammanträffande i tiden. Det är inte det enda märkliga sammanträffandet — det andra är att allt detta inträffade samtidigt som regeringen bestämde sig för

att ordna folkomröstning efter den gamla lagen i pensionsfrågan.

Då säger statsministern, att detta icke har något som helst samband med vart annat, och han anför ett argument som jag, herr talman, aldrig hade drömt om att få höra här i andra kammaren. Statsministern säger att även om grundlagsreformen hade varit genomförd, så skulle ju oppositionen icke haft möjlighet att själv formulera sin egen fråga.

Jag erkänner, herr talman, att jag faktiskt har levat i den föreställningen, att vi i det läget själva skulle få formulera vår egen fråga. Och varför? Jo, helt enkelt därför att jag aldrig hade kunnat tänka mig att ordföranden i det socialdemokratiska partiet på allvar menade, att han och hans parti skulle vilja utnyttja en eftersläpande maktställning i första kammaren för att hindra ett rimligt medinflytande för oppositionen — en maktställning, som dessutom grundar sig på ett otillfredsställande valsystem. Då vet vi alltså, att detta är den moderna socialdemokratiens inställning.

Men det måste väl dock, herr statsminister, ha föresvävat Er att oppositionen i framtiden möjligen skulle kunna få en sådan ställning i första kammaren, att den själv skulle kunna bestämma formuleringen av sin egen fråga i en folkomröstning. Har icke detta förhållande påverkat uppskovet med grundlagsreformen? En sak står ju ändå, herr talman — nog har jag för min del fått veta om det och jag förmodar, att även herr Ohlin på denna punkt har samma erfarenhet som jag — fullkomligt klar för oss nu. Det är, att socialdemokrater och bondeförbundare inte vill vara med om att minoriteten själv skall få formulera sin egen fråga i en folkomröstning.

Det andra argumentet, som herr statsministern anförde, var att det nu har visat sig att oppositionen inte vill vara med om att bevilja statsbidrag till den kampanj, som olika meningsriktningar skall bedriva inför en folkomröstning.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Jag har förstått, att statsministern i sina resonemang utgår ifrån att en förutsättning för hans ställningstagande är, att samtliga meningsriktningar här i riksdagen skulle vara med om detta arrangemang med statsbidrag. Då vill jag bara erinra om, herr statsministern, att vi i samband med trafikomröstningen tydligt angav de principiella skälen till att vi icke ville vara med om sådana statsbidrag. Denna sak är inte någonting, som så att säga plötsligt kan ha dykt upp i statsminister Erlanders medvetande den 13 mars, utan den måste ha stått klar för honom i ett par års tid, om statsministern över huvud taget har varit intresserad av att lyssna till oppositionens argumentering.

Vidare anförde statsministern, att hans betänkligheter gentemot folkomröstningsinstitutet nu har starkt ökat, när han har funnit att oppositionen vill kasta ut pensionsfrågan i folkomröstning, den mest sprängladdade frågan för närvarande, såsom statsministerns ord ungefär föll. Det är riktigt, herr talman, att vi vill, att människorna skall få tillfälle att säga sin mening om en reform, som kommer att få genomgripande återverkningar på den enskildes rätt att själv få förfoga över sina inkomster. Det bara förundrar mig hur det är möjligt, att statsministern kan anföra detta som skäl emot en planerad utvidgning av folkomröstningsinstitutet, när han i nästa andedrag är så angelägen att stryka under att han själv, regeringen och majoritetsgrupperingen här i riksdagen, uteslutande på sakliga skäl har bestämt, att vi nu ändå skall ordna folkomröstning i pensionsfrågan. För mig är detta i varje fall en ytterst förbryllande logik.

Både statsministern och justitieministern underströk, att det är så oerhört svårt att tänka sig in i hur den rådgivande folkomröstningen skall komma att verka i praktiken. Frågor — sade justitieministern — kan uppkomma som korsar varandra och delvis täcker var-

andra genom olika slag av politiska kombinationer. Jag får erkänna, herr talman, att jag när jag hörde den redogörelsen trodde, att det var en beskrivning på Kungl. Maj:ts proposition i den nu aktuella folkomröstningen. Men det var det tydligen inte. Jag vill naturligtvis gärna, herr talman, medge, att två partier med majoritet bakom sig, om de kan ena sig, alltid har möjlighet att på ett så avgörande sätt påverka frågeställningen, att bilden för medborgarna kanske inte får den klarhet som vore önskvärt, men detta är ju inte ett argument mot folkomröstningsinstitutet, utan ett argument mot de partier, som handlar på detta sätt.

Justitieministern framhöll med en liten ironisk underton, att aktuella erfarenheter har visat hur svårt det är att formulera frågorna i en folkomröstning. Nej, herr talman, det är inte alls svårt, inte om man ser på saken sådan den i verkligheten föreligger. Vi har tre meningsriktningar här i riksdagen: socialdemokratien, bondeförbundet och oppositionen. Oppositionen är något mindre än det största regeringspartiet och något större än det minsta regeringspartiet. Om var och en på eget ansvar själv hade fått formulera sin fråga, så hade det inte varit någon som helst svårighet att komma till en uppgörelse. Svårigheten sammanhänger uteslutande med att vi har en majoritet, som trots att den själv är oense i sakfrågan, begär att få bestämma även över oppositionens frågeställning. Det är detta, herr talman, och ingenting annat, som hotar att förgifta den politiska atmosfären. Jag har då faktiskt mycket lättare att förnuftsmässigt förstå herr Sehlstedt, när han ifrågasätter om en minoritet över huvud taget skall ha möjlighet att ställa en fråga under folkomröstning. Jag delar inte herr Sehlstedts uppfattning men jag medger att det ligger större logik i den än i ståndpunkten att vara med om, att en minoritet skall kunna få

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

ställa en fråga under folkomröstning, men vägra minoriteten rätten att bestämman frågans utformning.

Herr Sehlstedt återkom i sitt resonemang till en fråga, som gång på gång har dykt upp i den allmänna debatten och som jag därför skulle vilja ägna ett par ord i största korthet. Herr Sehlstedt var över huvud taget kritisk mot folkomröstningsinstitutet. För att stödja sin uppfattning framhöll han att vi ju, inte minst när det gäller den fackliga demokratin, har erfarenheter som bevisar den representativa demokratiens överlägsenhet. Är det inte så, frågade herr Sehlstedt, att vi allmänt anser det önskvärt att man kan göra upp vid bordet, som man säger, vid avtalsförhandlingar och inte behöver presentera ett avtalsresultat till omröstning ute bland medlemmarna? Visar inte detta den representativa demokratiens överlägsenhet över ett folkomröstningsinstitut?

Denna jämförelse är felaktig av två skäl. För det första därför att de fackliga organisationerna bygger på en stark ekonomisk intressegemenskap mellan medlemmarna. En förhandlingsdelegation har också regelmässigt ganska klart för sig hur långt den kan gå i medgivanden gentemot motparten. För det andra grundar sig en uppgörelse i en avtalsfråga på förhandlingar mellan två jämställda parter. Detta skapar på ett naturligt sätt garantier för att ett träffat avtal motsvarar vad som är rimligt och förnuftigt. Ingendera av dessa båda kriterier har tillämpning i samband med debatten om ett folkomröstningsinstitut. I pensionsfrågan exempelvis är uppfattningarna alldeles uppenbart splittrade inom de olika yrkesgrupperna, även inom yrkesgrupper som i övrigt företer en ganska enhetlig bild. I ett parlament finns heller inte, i varje fall inte i regel, två jämställda grupper som kan träffa ett avtal med varandra på det sätt som man gör inom den fackliga förhandlingsverksamheten.

Jag vill, herr talman, sluta med att slå fast följande.

Regeringen har tidigare sagt nej till beslutande folkomröstning. Däremot har den bejakat det rådgivande folkomröstningsinstitutet. Den planerade grundlagsreformen har från majoritetens sida tidigare presenterats som ett uttryck för dess goda vilja att medverka till en samlande lösning, och vi har även på vår kant uppfattat saken så. Låt oss, sade man, först få erfarenheter av hur det nya folkomröstningsinstitutet verkar, innan vi går vidare. I dag vill regeringen icke ens ta detta steg. Statsministern går till och med så långt att han återför debatten till ett stadium, som åtminstone jag trodde att vi redan hade kommit över, då han ifrågasätter om den rådgivande folkomröstningen skulle kunna vara förenlig med parlamentarismen. Den är enligt vår uppfattning förenlig med parlamentarismen, men det är inte detta som är avgörande för vår inställning. Det avgörande är att demokratin tar över parlamentarismen.

Ansvar för den orimliga situation som uppkommit vilar självfallet på hela regeringen, främst på herr statsministern och herr inrikesministern, men naturligtvis också på den riksdagsmajoritet som ställt sig bakom regeringens ståndpunktstagande. Justitieministern har haft att med sitt samvete göra upp om han skulle effektuera en beställning som strider mot hans egna tidigare gjorda, klara och otvetydiga deklarerationer. Jag tycker självfallet, herr talman, att om vi hade haft en justitieminister, som velat vara karl för sin hatt, skulle han aldrig ha försatt sig i en så besvärande situation som den herr Zetterberg i dag befinner sig i.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag nödgas tyvärr återkomma, men jag skall försöka göra

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

mina reflexioner så kortfattade som möjligt med hänsyn till den långt framskridna tiden.

För det första vill jag beträffande frågeställningarna i den kommande folkomröstningen i pensionsfrågan framhålla, att vi ju får tillfälle att diskutera dem inom en mycket snar framtid. Både herr Hjalmarson och herr Ohlin ägnade emellertid huvudparten av sina anföranden åt ett resonemang om dessa frågeställningar. Jag tror att det varit lika bra att vänta med denna diskussion tills vi har möjligheter att jämföra vad oppositionen vill och vad regeringen vill. Jag är fullständigt övertygad om att varje opartisk jämförelse kommer att visa, att talet om vilja till maktövertagande från regeringens sida och från riksdagsmajoritetens sida faller på de fakta i målet, som nu är redovisade. Däremot är det för mycket begärt att vi skulle ställa oss som ansvariga för en formulering som vi måste finna vara medvetet oriktig, och det har vi vägrat att göra. Vi gick med på betydande ting i resonemangen, och de eftergifterna finns fortfarande kvar i våra formuleringar. Kammaren får ju som sagt tillfälle att mera ingående diskutera detta inom kort, men jag har ändå velat göra detta konstaterande för att inte vad herr Ohlin och Hjalmarson sagt på den punkten skall stå oemotsagt.

För det andra vill jag framhålla, att beträffande frågeformuleringarna kvarstår — trots allt vad herr Ohlin och herr Hjalmarson sagt — det faktum, att regeringen och majoritetspartierna icke har kommit i någon som helst bättre situation genom att den gamla lagen gäller i stället för det vilande grundlagsförslaget. Ingen har kunnat bestrida att herr Håstad har rätt då han säger att högern och folkpartiet, även om det nya lagförslaget antagits, icke hade kunnat genomdriva sina formuleringar. Även i det fallet hade det ju blivit fråga om förhandlingar, pre- 6 — *Andra kammarens protokoll 1957. Nr 17*

cis som enligt den gamla lagen, och vi hade naturligtvis handlat på precis samma sätt som vi nu gjort. Vi hade först uppriktigt försökt komma fram till en gemensam lösning, men vi hade icke kunnat förmå oss till att ta ansvaret för frågeformuleringar som varit direkt vilseledande. Detta om detta.

Vad beträffar dessa beskyllningar, som man tycker att det är så konstigt att jag tagit upp, vill jag hänvisa till den förda debatten. Den har åtminstone i stor utsträckning varit ett uppre- pande av vad som förekommit i debatten i pressen. Tidningarna har kanske varit litet fränare i formuleringen. Jag har här t. ex. högerns ledande tidskrift, Svensk Tidskrift, där — om jag inte minns fel — herr Heckscher alltjämt tillhör redaktionskommittén. I den tidskriften förefaller det inte råda någon tveksamhet om att ta till djupa brösttoner i fördömandet av regeringens handlingsätt. Efter den felaktiga skildringen av hur regeringen tog till detta trick för att kunna formulera frågorna — alltså en direkt felaktig framställning, som herr Ohlin och herr Hjalmarson här upprepar — heter det i tidskriften: »I detta läge kunde Hans excellens inte motstå frestelsen att märka korten före det kommande höga spelet.» Det är ingen vacker beskyllning. Det tillhör i varje fall inte umgängesvanorna i de kretsar där jag umgås, att man märker korten, när man sätter sig till spel, och betraktar det som fullt hederligt. Jag betraktar detta som en beskyllning riktad mot regeringens heder, och jag tillåter mig att reagera mot att sådana saker säges.

Artikelförfattaren fortsätter sedan med sådana uttryck som »blir reaktionen dock främst en besvikelse, för att inte säga förakt», »ovärdiga konster», »den taktiska finurlighetens alla resurser är uttömda», o. s. v.

Jag tar upp detta, därför att det här ändå rör sig om en halvvetenskaplig tidskrifts formuleringar. Skulle man

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

komma till Bohuslänningen och andra tidningar med mera folkligt sätt att uttrycka sig, skulle jag komma till en väsentligt färgrikare och därmed också mera intresseväckande framställning.

Nu frågar man, vad riksdagen har att göra med vad högerens ledande tidskrift och en stor del av den övriga höger- och folkpartipressen säger. Men lägg märke till att även herr Ohlin i hela sin framställning upprepar den felaktiga teorien om att vad som här förekommit är ett rent taktiskt manövrerande. Jag frågar då: Kan man inte ta upp till diskussion de sakliga invändningar, som jag har framställt här och som vi säger vara motivet och grunden för regeringens ställningstagande? Skulle man inte ett ögonblick kunna komma på den tanken, att vi också har rätt att bli trodda på vårt ord när vi säger, att det är dessa motiv som varit avgörande för vår inställning?

Beträffande dessa sakfrågor säger herr Ohlin, att vi inte förrän vid föredragningen av rättsavdelningschefen i justitiedepartementet skulle ha kommit att fundera över folkomröstningsinstitutets förenlighet med parlamentarismen. Jo, herr Ohlin, tveksamheten beträffande möjligheten att förena folkomröstningsinstitutet med de parlamentariska principerna har präglat våra inlägg ända sedan denna diskussion första gången togs upp. Inte bara från min sida utan även från herr Edenmans och herr Sehlstedts sida har gång på gång dessa synpunkter kommit fram. Men vi hade ändå kommit till det resultatet, att vi kunde göra ett försök att förena den konsultativa folkomröstningen med parlamentarismens principer. Det var därför icke något huvudmotiv för mig när jag återigen tog upp dessa invändningar, som jag — vilket herr Ohlin mycket väl vet — gång på gång framfört i denna kammar, och sade: Nu får vi ett andrum, nu får vi en möjlighet att resonera

om dessa ting av andra skäl. Låt oss då också ta upp till bedömande den gamla tvistefrågan om parlamentarismens förenlighet med folkomröstningsinstitutet. Någoting annat har jag inte sagt.

Det har inträffat en förskjutning sedan sist, och den förskjutningen redovisade jag här, nämligen den att man nu kör fram en högpolitiskt viktig fråga som det första stora experimentet i folkomröstningsfrågan. Och då säger jag: accepterar vi det utan vidare, har vi därmed slagit in på en praxis, som kan vara riskabel. Jag har ingen ting att ta tillbaka. I den diskussion som förekommit här har inte en enda synpunkt kommit fram, som rubbat denna min uppfattning.

Vad som gjorde att vi i mars månad kom till det resultatet, att vi kunde låta författningsutredningen se på detta, var de tre motiv, som jag redovisat och som man bara viftar bort från oppositionsledarnas sida, nämligen svårigheten att formulera frågeställningen, frågan om pengarna till propagandan och frågan om urvalet av frågor. Det är dessa tre ting som motiverade fundersamheten och som gjorde att jag för min del icke ville ta på mitt ansvar att utan vidare för all framtid låsa fast detta i Sveriges grundlag, eftersom man nu hade en möjlighet att få fundera på det en gång till, nämligen om man gick oppositionen till mötes och fick en folkomröstning i denna speciella fråga.

Vad har regeringens sätt att uppträda inneburit för risker? Såvitt jag kunnat finna, har det icke kunnat påvisas några risker alls. Det enda som skett är, att vi fått den folkomröstning oppositionen velat ha, det år man velat ha den. Vidare får alla, vare sig man tillhör oppositionen eller regeringspartierna i dag, eller om man kommer att tillhöra regeringen eller oppositionen nästa år, möjlighet att på nytt pröva folkomröstningsinstitutet.

Uppskov med vilande grundlägsändringsförslag

Jag har inte ett ögonblick dolt vårt ansvar för frågans läge i dag, nämligen det ansvaret att vi inte har forcerat fram de undersökningsresultat, som framlades i mars månad i år, och vilka belyste svagheterna i 1954 års beslut. Det ansvaret tog jag i mitt första anförande, och herr Ohlin gör mycket väsen av att jag tvingats erkänna detta. Men jag vill säga: låt honom glädja sig åt det, ty folkpartiledaren har minnsann inte haft många glädjeämnen i dagens debatt.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! I ett tidigare inlägg var statsministern mycket angelägen om att framhålla att debatten här i kammaren inte bör föras under utslungande av beskyllningar mot varandra om att medvetet ha framfört oriktiga uppfattningar. Detta hindrar emellertid inte att statsministern i nästa ögonblick säger till oppositionen, att regeringen icke vill ställa sig ansvarig för en av oppositionen begärd formulering i folkomröstningsfrågan, som är medvetet oriktig. Medvetet oriktig, herr statsminister! Det uttryck, som en av oppositionens tidigare talare begagnade, och som inte alls var lika skarpt som statsministerns, karakteriserade statsministern som en oerhörd beskyllning.

Det är givet att vi anser att den av oss föreslagna formuleringen bättre än regeringens förslag ger täckning för vår ståndpunkt i pensionsfrågan, men det är inte det som är det väsentliga just nu. Låt var och en ta sitt ansvar i detta sammanhang! Vi begär inte att regeringen skall ta ansvar för formuleringen av oppositionens frågor. Säg gärna ifrån att Ni överlåter hela ansvaret på oppositionen, herr statsminister. Vi begär inte någon medansvarighet från regeringens sida — bara ett litet medgivande, det medgivandet att det ur demokratiska synpunkter är något

orimligt att en minoritet skall behöva fråga majoriteten hur man skall få formulera sin egen ståndpunkt?

Det finns ett enkelt sätt för statsministern att bevisa att det inte varit så att regeringen har velat uppskjuta grundlägsreformen för att oppositionen icke skulle få avgörande medinflytande på formuleringen av sina egna frågor i folkomröstning och det beviset, herr statsminister, är att i den nu aktuella frågan låta oss själva bestämma.

Statsministern frågar gång på gång vilken skada som vållas av att grundlägsreformen uppskjutes. Det har tidigare här redovisats av flera talesmän från oppositionen, hur vi ser på den saken. Men vilken skada kan uppkomma, om en meningsriktning som företrädes av 40 procent av riksdagens ledamöter får rätt att formulera sin egen fråga? Vilken skada kan uppkomma därav, herr statsminister? Ge oss nu äntligen i handling ett prov på generositet! Det skulle bidra till att på ett utomordentligt sätt förbättra den politiska atmosfären i vårt land.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern frågar varför vi inte tar upp de sakliga invändningar han gjort. Men jag tog ju upp dem till utförlig belysning i mitt förra anförande, herr statsminister! Att Ni inte gillar mitt svar är en sak, men var tjänar det egentligen till — för att använda herr Erlanders egna ord — att statsministern gör sådana påståenden? Vi har ju knappast gjort annat här i dag än diskuterat hans invändningar. Herr Dahlén började, och sedan har samtliga oppositionens talesmän fortsatt att belysa dessa ting.

Statsministern sade att man från regeringens sida hade visat stort tillmötesgående när det gällt formuleringen av frågorna för folkomröstningen i höst. Statsministern vet varför jag inte närmare vill kommentera detta yttrande,

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

men för att det inte skall råda något missförstånd på den punkten vill jag ändå säga en enda sak. Första gången som jag fick några närmare upplysningar om regeringens avsikter, och på det första papper jag på ett tidigt stadium av denna frågas behandling såg, var frågorna formulerade på ett sätt, som var så lika den nuvarande formuleringen, att det sannnerligen inte mellan dessa båda tidpunkter har ådagalagts något nämnvärt tillmötesgående.

Sedan upprepar statsministern att det hade varit precis samma läge med den nya lagen. Regeringen har inte velat ta ansvar för oppositionens frågor. Men, herr statsminister, om vi hade kunnat kompromissa med några bondeförbundare i första kammaren, så hade regeringen inte behövt ta något ansvar, ty en tredjedel av kammaren räcker för att ta ansvaret. Är inte det en skillnad?

I övrigt instämmer jag med vad herr Hjalmarson anförde i det stycket.

Statsministern säger också att det har rätt tveksamhet förut om folkomröstningsinstitutet. Javisst har det det. Men regeringen har ändå vandrat vidare på den vägen att vi skall genomföra grundlagsändringar och att vi, som justitieministern sade, skall dra nytta av erfarenheterna och pröva oss fram. Det är där, som det skett en förändring. Det var väl en felsägelse, som jag inte tillmäter någon vikt, när statsministern sade att han inte vill vara med att för all framtid binda en grundlagsändring. Det hade inte behövts, ty erfarenheten visar att om en modifikation varit erforderlig har den också kunnat genomföras.

Statsministern säger sedan — jag bara upprepar hans argumentering — att oppositionen nu genomför en förskjutning av hela frågeställningen och drar upp högpolitiska frågor. Men, herr statsminister, det har ju betonats av herr Dahln, som läste upp citat, och av andra talare att justitieministern direkt har inbjudit oppositionen till att före-

slå frågor, som gällde samhällets om-
daning eller på annat sätt angav att de var av högpolitisk natur. Hur kan statsminister Erlander då upprepa, att det är oppositionen som nu skapar ett nytt läge?

Vidare kan man observera, att statsministern inte gjorde något försök alls att påvisa riktigheten av tidigare avgörande påstående, att oppositionen 1954 skulle ha bundit sig för att det inte skulle förekomma sådana här högpolitiska, partiskiljande frågor. Han bygger hela sin argumentering på ett löst utkastat påstående, och när jag efterlyser vad han stöder det på blir det inget svar.

Den långt framskridna tiden talade statsministern med all rätt om. Ja, vi har fått offra denna dag till debatt av denna fråga på ett sent stadium av riksdagens arbete, för att regeringen handlagt frågan på det sätt den gjort. Statsministern är i alla fall mycket, mycket nöjd med regeringens handläggning både nu och tidigare! Jag måste nog svara statsministern med att mot honom själv vända vad han sade nyss: han har sannnerligen inte haft många glädjeämnen här i dag, så det vill till att han är nöjd med sina egna prestationer.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Herr Hjalmarson nämnde att justitieministern hade lämnat några uppgifter här om sammanträden och vad det nu var, diarieboksanteckningar kallade herr Hjalmarson dem, som närmare skulle klarlägga vid vilken tidpunkt regeringen hade kommit till en ändrad uppfattning i frågan om lämpligheten att konfirmera 1954 års vilande grundlagsbeslut. I det sammanhanget ville herr Hjalmarson veta, hur min minnesbild var av vad som hade hänt här.

Jo, herr Hjalmarson, det är kort och gott på det sättet, att vi i regeringen

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

har fått föredragning i detta ämne. Vi har därefter resonerat om saken inom regeringskretsen och jag för min del var då rätt tidigt på det klara med att det här vilande förslaget var alldeles galet just därför att, som jag tidigare i dag har framhållit, det kan komma en hel serie likartade frågor. I det fallet som i år skall bli föremål för folkomröstning kan vi komma att för allmänheten lägga fram inte mindre än sex olika frågor till besvarande, därav två och två — parvis alltså — av ungefär samma innebörd, fastän de kanske fått en väsentligt olika formulering. Det skulle vara föga uppbyggligt att gå ut till en folkomröstning på det sättet.

Herr Hjalmarson säger, att om man ser realistiskt på denna fråga går det nog bra att komma överens. Jag vet inte om herr Hjalmarson med »realistiskt» i detta sammanhang menar, att om man ser på frågan såsom han ser på den går det bra att komma överens. Annars vet vi, herr Hjalmarson, hur det brukar vara med möjligheterna att komma överens i denna kammare. Ibland går det och ibland går det inte alls och så får man räkna med att det kommer att bli även beträffande en folkomröstning enligt 1954 års ordning. Somliga gånger kan man komma överens, och det blir förmodligen i de enkla frågorna. I de mera brännande blir det svårare att komma överens, och jag föreställer mig att ju viktigare saker det gäller, ju mera partiskiljande de kan anses vara, desto svårare är det att nå fram till en överenskommelse, och faktum är, herr Hjalmarson, att någon garanti för en sådan överenskommelse finns ju inte. Det är därför vi från vårt håll anser, att 1954 års förslag inte kan få upphöjas till lag. Vi kan inte lyckas med svenska folket på det sätt, som vi i extrema fall skulle göra vid en tillämpning av 1954 års förslag.

När vi under resonemangen inom regeringen kom till denna uppfattning,

sade vi oss: Detta måste vi försöka stoppa. Jag beklagar, att jag inte har klockslaget antecknat, när jag kom till den uppfattningen, men det väsentliga är väl att jag har den. Jag fick den för åtskillig tid sedan, och jag har den i dag, och jag står för den. Jag tycker det skulle klätt herr Hjalmarson och många andra här också, om de öppet sagt ifrån att »detta är inte bra, låt oss göra en översyn av systemet och försöka bättra och bota vad som brister».

Sedan talar herr Hjalmarson så patetiskt om att var och en skall formulera sin egen fråga. Ja, herr Hjalmarson, vad är »sin egen fråga» i detta sammanhang? Är det en fråga, som socialdemokraterna skulle få formulera, en som högern skulle få svara för formuleringen på, en som folkpartiet skulle kunna få utforma, en som kommunisterna skulle kunna få formulera och slutligen en som vi inom bondeförbundet i nåder också skulle kunna få formulera? Så blir det emellertid inte enligt 1954 års förslag, herr Hjalmarson, utan endast den som förfogar över en tredjedel av rösterna i vardera kammaren har rätt att få kalla en fråga för »sin fråga» i folkomröstningen, endast han får igenom den.

Och märk väl, herr Hjalmarson, det räcker inte med en tredjedel av de i omröstningen deltagande, utan 1954 års förslag innebär att det skall vara en tredjedel av kammarens ledamöter. Vad betyder detta för första kammarens vidkommande? Jo, att det fordras 50 ledamöter bakom höger- och folkpartiförslaget för att man på det hållet skall kunna få fram förslaget. Vilka förut-sättningar finns då härför? Jo, det fordras att åtta ledamöter utanför folkpartiet och högern skall rösta för folkpartiets och högers formulering — kanske mot sin egen övertygelse. Det räcker sålunda inte med att dessa åtta lägger ner sina röster. Är det inte en

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

smula för mycket, herr Hjalmarson begär?

Jag tror att vi skall se på denna fråga litet lugnare och lidelsefriare. Framför allt skall vi konstatera vad som brister i 1954 års förslag. Sedan blir det inom de närmaste 14 dagarna bättre tillfälle för högern och folkpartiet att konstatera, om de kunde ha fått så pass många röster i första kammaren för sina egna förslag, att det finns möjligheter att tala om »egna förslag». Jag antar att ni kommer med reservationer i utskottet för era frågor, om ni inte lyckas åstadkomma denna samling i utskottet, och genom denna testning som sedermera sker genom voteringen i kamrarna får ni klart för er, om det funnits ens någon möjlighet att enligt 1954 års förslag tala om egna förslag i detta sammanhang. Har man inte möjlighet till detta, då måste man såvitt jag förstår vid folkomröstningen bygga på pensionsberedningens uttalanden, på de tre linjer där som varit föremål för remiss, och så att säga betrakta folkomröstningen som en fortsättning på denna remiss.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern säger: Jag var på ett tidigt stadium på det klara med att det föreliggande grundlagsförslaget var alldeles gålet. Hur kunde inrikesministern då godkänna frågesvaret av den 13 mars? Här slinker verkligen fram en och annan upplysning om arbetet inom regeringen.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi begär bara en enda sak, herr Hedlund. Och det är att herr Hedlund och herr Erlander inte skall göra anspråk på att för herr Ohlins och min räkning få komma överens om hur herr Ohlin och jag borde komma överens för vår egen räkning. Detta är

icke för mycket begärt, det är bara fråga om fair play.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND:

Herr talman! Nog måste man ha förfärligt svagt underlag för sin ståndpunkt och också vara fullt medveten om detta, när man som herr Svensson i Ljungskile kan stiga upp här i talarstolen och säga, att herr Hedlund sade att han på ett tidigt stadium kom underfund med det och det och därmed insinuerar att detta var före det bekanta interpellationssvaret. Begriper inte herr Svensson att det var på ett tidigt stadium av regeringens behandling av denna fråga som jag syftade på. Jag tycker det var beklämmande att höra herr Svensson söka sak på det sättet; dessvärre är det inte första gången som han uppträder på det sättet.

Herr Hjalmarson säger att var och en skall få formulera sin fråga. Härtill vill jag svara att vad herr Hjalmarson vill är att alla i riksdagen skall rösta för herr Hjalmarsons och herr Ohlins formulering och ställa sig bakom den. Det är detta det gäller och detta vägrar vi.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det tidiga stadium, då inrikesministern började komma till klarhet, ligger alltså på denna sidan den 13 mars i år!

(Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HEDLUND: Jajamän!) Jajamän, ja.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG:

Herr talman! Herr Hjalmarson säger att jag hade bort göra upp med mitt samvete, om jag kunde effektuera en beställning från annat håll som stod i strid med mina tidigare uttalanden. Jag ber att allvarligt få tillbakavisa sådana insinuationer, herr Hjalmarson. Jag har

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

i mitt första anförande i dag berättat om hur jag redan 1950 uttalade mina betänkligheter rörande folkomröstningsinstitutet. Och även om de skäl, som å andra sidan kan anföras till förmån för detta institut, fick överväga år 1954, så är det väl inte något ohederligt att nu finna det önskvärt och för vår demokrati gagneligt att ompröva riktigheten av ett grundlagsförslag som är vilande.

Jag har av fullt fri vilja kommit till den uppfattningen, att det vore oriktigt, om man inte begagnade tillfället att ånyo överväga denna grundlagsändring. Om man finner sig vandra på en felaktig väg, är det då samvetslöst att försöka få en ändring till stånd, herr Hjalmarson?

Herr Heckscher återkom till att börja med till det svar, som jag lämnade herr Dahlén den 13 mars, och herr Svensson i Ljungskile har gjort detsamma. Jag har visserligen redan två gånger uttalat mig härom, men jag kanske än en gång bör återkomma till saken för att den skall bli klarlagd. Såsom jag redan har understrukit, var situationen vid detta tillfälle den, att ärendet ännu inte hade föredragits för regeringen. Jag svarade herr Dahlén att arbetet inom departementet då var så långt framskridet, att en proposition, såvitt då kunde bedömas, skulle kunna lämnas under den närmaste tiden. Detta svar, säger herr Heckscher, kunde tolkas så att man kunde vänta en proposition. Jag förstår detta. Det verkliga läget var också sådant, att det vid den tiden fanns anledning vänta en proposition, såvitt då kunde bedömas. Det har väl framgått av vad jag redan sagt, att sistnämnda lilla reservation i mitt svar syftade på att det slutliga ställningstagandet inte hade skett. Men arbetet inom justitiedepartementet bedrevs just då från den utgångspunkten, att proposition skulle kunna avlämnas så snart som möjligt. Och statsministern har framhållit, att detta också var regeringens tanke vid detta tillfälle. Då kunde regeringens

ledamöter visserligen inte bedöma saken på grundval av ett närmare studium av förslaget, men vi kunde dock naturligtvis i en fråga som denna ha en preliminär ståndpunkt, grundad på allmänna överväganden.

När herr Håstad upprepade gånger säger, att det aldrig tidigare har förekommit ett liknande fall, där uppskov har skett med ett vilande grundlagsförslag, så gör han själv det förbehållet, att uppskov ibland hade beslutats för att man skulle kunna avvakta resultatet av en pågående utredning av en sammanhängande lagfråga. Man bestämmer sig alltså i ett sådant fall för ett uppskov för att få tillfälle att närmare överväga frågorna utan att vara formellt bunden av en grundlagstext. Herr Håstad tycks icke ha observerat, att uppskoven nu just avser att få till stånd en utredning. Det samlade problemkomplexet återkommer sålunda i ett bättre utrett skick, och det bör då vara möjligt att säkrare bedöma det.

Vidare är det av stor vikt att beakta, att vi har en författningsutredning, som skall överväga hela vår konstitution. Det är ju klart att frågan om folkomröstningsinstitutet står i mycket nära samband med det representativa systemet. Då är det en svaghet om utredningen redan är bunden i denna del, och denna svaghet har regeringen vid sitt förnyade övervägande funnit att man bör rätta till.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara konstatera det ganska egendomliga i vad statsrådet och chefen för justitiedepartementet nyss sade. Han framhöll, att när han avgav sitt svar den 13 mars, så ansåg han sig kunna säga, att proposition med all sannolikhet skulle avlämnas inom en nära framtid. Men han ansåg det då inte nödvändigt att delge kammaren ett så grundläggande faktum som att saken ännu inte varit föredragen för avgörande inom regeringen.

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Justitieministern sade, att det i något enstaka fall förekommit, att en regering har föreslagit uppskov med antagande av en vilande grundlagsändring, nämligen vid en s. k. kombinerad grundlagsändring, d. v. s. där grundlagsändringen samtidigt är lagförslag. Jag vill då framhålla, att i detta fall har, såvitt jag förstår, inga delade meningar i något hänseende rått om själva lagen utom i en enda del, nämligen huruvida det också skulle införas bestämmelser om subvention av propandagan. Nu förhåller det sig så att detta senare problem kan lösas på annat sätt nämligen budgetvägen, och regeringen har ju dessutom haft möjlighet att lösa det lagvägen, eftersom det finns ett lagförslag av malmströmsutredningen. Detta har visserligen kritiserats av en enhällig författningsutredning, men inte kan väl frågan om subventionerna på något sätt ha lagt hinder i vägen för en omedelbar lagstiftning, när man kunde klara frågan om subventionerna så lätt 1955 utan lag.

Sedan vill jag, eftersom inrikesministern har talat om att förslaget skulle vara galet, som han uttryckte det, läsa upp vad utredningen skrev 1954 och vad regeringen och alltså även herr Hedlund har haft tillfälle att begrunda sedan dess:

»Enligt den nu nämnda ordningen uteslutes icke att olika frågeställningar samtidigt kunna antagas även när de reellt icke skilja sig beträffande sakfrågan. Å andra sidan finnes ej anledning befara att sådana fall verkligen skola inträffa. I stället torde kunna förutsättas att berörda grupper som regel skola samverka till en lösning beträffande frågeställningen, som är ägnad att skapa största möjliga klarhet om folkets inställning i det ämne omröstningen gäller.»

Detta uttalande har inte vi inom oppositionen formulerat, utan det har formulerats främst av herrar K. J. Olsson,

Skoglund, Wahlund och andra, som svarade för majoriteten. Jag tror fortfarande att uttalandet är riktigt — ingenting har sagts i dagens debatt som kommit mig att frångå denna tro. Jag vill än en gång betona, att det alltså är regeringspartiernas representanter i folkomröstningskommittén som haft denna uppfattning, som satt den på pränt och som också fick regeringen att omfatta denna mening 1954.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag vill bara påpeka för herr Håstad, att uppskov med en vilande grundlagsändring är ju motiverat av att nyval skall ske under mellantiden, och därför är den riksdag, som nu är samlad, oförhindrad att tänka och handla som den önskar i detta sammanhang.

Men jag vill också, herr talman, eftersom formella hinder ligger i vägen för ett yrkande om avslag på den vilande grundlagsändringen, be att på mina egna vägnar och på deras vägnar, som instämt med mig, få återta yrkandet i denna riktning för att i stället hemställa om bifall till utskottets förslag. Vi vidhåller emellertid fortfarande vår principiella uppfattning.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav först propositioner beträffande utskottets under 1) gjorda hemställan, nämligen på 1:o) bifall till vad utskottet hemställt; 2:o) avslag på Kungl. Maj:ts förslag att uppskjuta prövningen av under denna punkt berörda grundlagsfrågor till 1960 års riksdag; samt 3:o) bifall till reservanternas i andra hand framförda förslag om uppskov med prövningen av ifrågavarande grundlagsförslag till 1958 års riksdag; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dahléns begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den med 2:o) betecknade propositionen följande voteringsproposition

Uppskov med vilande grundlagsändringsförslag

efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets under punkten 1) gjorda hemställan i utskottets utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit Kungl. Maj:ts förslag att uppskjuta prövningen av föreliggande grundlagsfrågor till 1960 års riksdag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Håstad begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 125 ja och 96 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets under punkten 1) gjorda hemställan.

Härefter biföll kammaren, på därå given proposition, utskottets hemställan under punkten 2).

§ 8

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 8, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 50 och 54 §§, 55 § 1 mom. samt 58 § riksdagsordningen.

Utskottets hemställan föredrogs, var- efter herr talmannen framställde propositioner dels på antagande av det vilande förslaget till ändrad lydelse av nämnda paragrafer dels ock på förkastande därav; och antog kammaren det vilande grundlagsändringsförslaget.

§ 9

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 9, med förslag till ändrad lydelse av 7 § riksdagsstadgan.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 10, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 24 § riksdagsordningen.

Sedan herr talmannen givit propositioner dels på antagande av det vilande förslaget till paragrafens lydelse dels ock på förkastande därav, fattade kammaren beslut i enlighet med den förstnämnda propositionen.

§ 11

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 12, med uppgift å vilande förslag till ändrad lydelse av 6 § 1 och 4 mom. riksdagsordningen och till ändrad lydelse av 1 kap. 1 § andra stycket tryckfrihetsförordningen.

Herr talmannen gav särskilda propositioner beträffande vart och ett av de i punkterna 1) och 2) i utskottets memorial upptagna förslagen, nämligen dels på antagande av förslagen dels ock på förkastande av desamma; och antog kammaren de vilande förslagen till ändring i grundlagarna.

§ 13

Rusdryckshanteringen

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknings, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m., dels ock i dessa ämnen väckta motioner.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna propositioner, nämligen

1) Kungl. Maj:ts den 1 mars 1957 dagtecknade proposition, nr 94, angående ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknings, m. m.; samt

2) Kungl. Maj:ts den 22 mars 1957 dagtecknade proposition, nr 143, med förslag till förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m.

I propositionen nr 94 hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 1 mars 1957, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av föredragande departementschefen enligt samma protokoll förordade grunder för de ekonomiska villkoren för utskänkning av rusdrycker;

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående skatt å spritdrycker och vin;

2) förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker; samt

3) förordning om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 22 december 1939 (nr 919) om skatt å läskedrycker;

dels besluta, att den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan skulle från och med

den 1 juli 1957 erhålla viss ändrad lydelse;

dels ock medgiva, att den i avlöningsstaten för kontrollstyrelsen upptagna anslagsposten till Avlöningar till icke-ordinarie personal finge överskridas till bestridande av de kontrollkostnader som betingades av vad i propositionen förordats.

I propositionen nr 143 hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521);

2) förordning om ändring i ölförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 522);

3) förordning angående ändrad lydelse av 6 § förordningen den 25 februari 1955 (nr 38) om försäljning av alkoholfria drycker; samt

4) lag angående ändring i lagen den 27 juli 1954 (nr 579) om nykterhetsvård.

Det i propositionen nr 94 framlagda förslaget angående de ekonomiska villkoren för utskänkning av sprit, vin och starköl innebar, att den nuvarande s. k. utskänkningstvinsten på sprit, varav staten toge huvuddelen, skulle slopas och hela prisskillnaden mellan utminuterade och utskänkta spritdrycker i stället utgöra utskänkningsskatt, utgående med $\frac{1}{3}$ av utminuteringspriset.

I stället för den utskänkningstvinst resp. de utskänkningersättningar, som nu tillkomme restauratörerna, skulle dessa få en enhetligt bestämd ersättning för spritserveringen med 15 procent av det nya utskänkningenspriset; ersättning skulle icke erhållas för spritutskänkning som överstege 35 procent av den sammanlagda omsättningen av sprit, mat, vanligt öl och alkoholfria drycker. Ersättningsbeloppen skulle kunna jämkas vid mera väsentliga ändringar i priser och omkostnader. Ut-

Rusdryckshanteringen

skänkningsskatten på starka viner föreslogs slopad. Bestämmelserna om vinstandelar och indragen utskänkingsvinst skulle upphöra att gälla.

Propositionen nr 143 innefattade förslag till vissa ändringar i rusdryckslagstiftningen, i första hand avseende en skärpt kontroll inom utminuteringen. I stället för att nykterhetsnämnd vid bötesansvar kunde förbjuda missbrukare att köpa hos systembolag skulle nämnden meddela systembolaget att den beslutat föranstalta om åtgärder i syfte att rusdrycker inte skulle av bolaget utlämnas till missbrukaren; på grundval av dessa meddelanden skulle bolagets distriktsförvaltningar upprätta lokala spärrlistor. Minimialdern för köparombud i systembolagets butiker föreslogs höjd från 18 till 21 år. Inskränkningarna i utminuteringen skulle kompletteras genom skärpta åtgärder mot langning. Det skulle bli straffbart att utbjuda sprit och att såsom ombud skaffa sprit åt ungdomar, missbrukare och berusade. Olovligen inköpt sprit skulle kunna tagas i beslag och förklaras förverkad.

Vid sidan av det nuvarande starkölet om högst 4,5 viktprocent föreslogs införande av ett lättare sådant öl om högst 3,6 viktprocent alkohol. Det nya ölet skulle få säljas i flertalet av de livsmedelsbutiker som finge tillhandahålla vanligt öl, men ej från utkörarbilar, och det skulle inte heller få serveras annat än på restauranger som ägde utskänka starköl. Starköl skulle få serveras på samtliga vinrestauranger och starkölsrättigheter skulle även kunna ges åt välskötta ölrestauranger. Personal matsalar med rätt till ölservering skulle fritas från de s. k. förtäringsoch förvaringsförbud. Begränsningarna i rusdrycksreklamen skulle i huvudsak avvecklas.

Till utskottet hade hänvisats ett antal i anledning av propositionerna väckta motioner. Till behandling i sam-

manhanget hade utskottet jämväl upptagit de vid riksdagens början väckta, till utskottet hänvisade likalydande motionerna I: 314 av fru *Svenson* och herr *Yngve Nilsson* samt II: 385 av herr *Nilsson* i Bästekille *m. fl.*

De förenämnda författningsförslagen voro i nedan intagna delar av följande lydelse:

Förslag

till

förordning angående skatt å spritdrycker och vin

5 §.

Den å vilken rätt till utskänkning av spritdrycker överlätits (utskänkningsinnehavare) skall för utskänkta spritdrycker erlagga utskänkningsskatt med belopp, motsvarande 25 procent av utskänkningsvärdet.

Förslag

till

förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker

Härigenom förordnas, att 3, 13, 15, 27, 29, 32 och 33 §§ förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

3 §.

Maltdrycker indelas i följande klasser och grupper.

Första klassen — — — viktprocent (lättöl).

Andra klassen — — — viktprocent (öl).

Tredje klassen — — — viktprocent (starköl).

Starköl, vars alkoholhalt icke överstiger tre och sex tiondels viktprocent, hänföres till grupp A.

Starköl, vars alkoholhalt överstiger tre och sex tiondels viktprocent, hänföres till grupp B.

Rusdryckshanteringen**13 §.**

Skatten utgår med fyrtiotvå öre för liter öl, åttiofyra öre för liter starköl, hänförligt till grupp A, samt en krona trettiofyra öre för liter starköl, hänförligt till grupp B.

Vid varje — — — eller starkölsbryggeri.

Kontrollstyrelsen må — — — bryggeri igångsatts.

15 §.

Öl och starköl må icke utlämnas från bryggeri annorledes än på slutna kärl, vilka av kontrollstyrelsen godkänts eller ock med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

Förslag

till

förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521)

Härigenom förordnas, att 5 §, 9 § 3 mom., 10 §, 12 § 3 mom., 14 och 15 §§, 17—20 §§, 29, 30 och 37 §§, 40 § 3 mom., 41 §, 46 § 2 mom., 47 § 2 mom., 52 § 1 mom., 54, 56, 62, 69 och 79 §§, 80 § 1 och 4 mom., 81, 84, 87 och 89 §§ samt 90 § 1 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges samt att i samma förordning skola införas två nya paragrafer, betecknade 13 a § och 41 a §, av nedan angiven lydelse.

9 §.

3 mom. Inom riket tillverkat starköl, som ej utföres ur riket eller till svensk frihamn, må försälas endast till partihandelsbolaget eller det i 13 § nämnda detaljhandelsbolaget. Starköl, som är hänförligt till grupp A, må dock av tillverkare säljas till den som enligt 13 a § äger rätt att bedriva avhämtningsförsäljning av denna vara, så ock till den som har rätt till utskänkning av starköl.

10 §.

Detaljhandelsbolaget må försälja rusdrycker till den som har rätt till utskänkning. Starköl, som är hänförligt till grupp A, må ock av bolaget säljas till den som enligt 13 a § äger rätt att bedriva avhämtningsförsäljning av denna vara.

12 §.

3 mom. Starköl som införes till riket må icke utlämnas från partihandelsbolaget, med mindre varan antingen då den inkommer hit är eller ock därefter av bolaget blivit stämpad och försedd med etikett. Beträffande flaska må stämplingen ske å kork, propp eller annan förslutning. Såväl stämpel som etikett skola innehålla uppgift om namnet å det bryggeri där tillverkningen skett samt beteckning (III A eller III B) för den klass och grupp, till vilken varan är hänförlig.

13 a §.

Utan hinder av stadgandet i 13 § må den, som enligt ölförsäljningsförordningens bestämmelser har tillstånd att bedriva avhämtningsförsäljning av öl, tillika idka avhämtningsförsäljning av starköl, hänförligt till grupp A. Därvid skola, i stället för stadgandena i denna förordning om utminuterung av rusdrycker, ölförsäljningsförordningens bestämmelser om avhämtningsförsäljning av öl gälla i tillämpliga delar.

Länsstyrelsen må dock, vid meddelande av tillstånd som avses i första stycket eller ock sedermera med motsvarande tillämpning av 49 § ölförsäljningsförordningen, förklara att tillståndet till avhämtningsförsäljning icke skall inbegripa försäljning av starköl.

37 §.

Rätt till annan utskänkning än trafikutskänkning må avse alla slag av rusdrycker, vin och starköl eller, om särskilda skäl därtill äro, endast starköl.

Tillstånd till trafikutskänkning må avse vin och starköl. För fartyg, som

Rusdryckshanteringen

förmedlar regelbunden persontrafik till utländsk hamn, eller luftfartyg, som i linjefart befordrar passagerare till eller från utländsk flygplats, må dock tillståndet avse alla slag av rusdrycker.

41 §.

Beträffande överlåtelse — — — avtal upprättas.

Är ej fråga om trafikutskänkning, följer med sådan överlåtelse skyldighet för rättighetsinnehavaren att hos detaljhandelsbolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker, utom starköl, hänförligt till grupp A. Överlåtelse

av tillstånd till trafikutskänkning medför skyldighet att, med nyss angivet undantag, hos bolaget inköpa sådana rusdrycker, som äro avsedda för utskänkning i restaurangvagn samt på fartyg och luftfartyg vid färd mellan svenska hamnar och svenska flygplatser.

Vid överlåtelse skall bolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen utfärdar, meddela bestämmelser rörande prissättning på utskänkta spritdrycker och starköl, som är hänförligt till grupp B, så ock rörande vad därmed äger samband.

69 §.

(Nuvarande lydelse)

Bolaget vare skyldigt att vid avtal med leverantör verka för att reklam för rusdrycker och därmed jämförlig verksamhet icke bedrives på sätt som finnes stå i strid med det i 7 § angivna syftet.

Denna förordning skall, såvitt angår 40, 41 och 41 a §§, träda i kraft den 1 oktober 1957 samt i övrigt den 1 juli 1957; dock att förordningens bestämmelser skola gälla redan före ikraftträdandet i avseende å åtgärder, som erfordras för tillämpningen därefter.

Rätt till utskänkning, som den 1 juli 1957 avser enbart vin, skall därefter avse vin och starköl.

Utän hinder av vad i 13 a § stadgas må länsstyrelsen före den 1 januari 1958 förklara, att tillstånd, som före den 1 juli 1957 meddelats att bedriva avhämtningsförsäljning av öl, icke skall inbegripa försäljning av starköl.

Äldre bestämmelser skola alltjämt äga tillämpning med avseende å förhållanden, som äro hänförliga till tiden före förordningens ikraftträdande.

(Föreslagen lydelse)

Bolaget är skyldigt att verka för att reklam för rusdrycker och därmed jämförlig verksamhet icke bedrives på sätt som finnes uppenbarligen stå i strid med det i 7 § angivna syftet.

I de likalydande motionerna I: 440 av herr *Bengtson m. fl.* och II: 545 av herr *Engkvist m. fl.* hade hemställts, att riksdagen, med ändring av vad i proposition nr 94 föreslagits, måtte besluta

1) att utskänkningskatten å spritdrycker skulle utgå med 50 procent å utminuteringspriset,

2) att ersättningen till restauratörerna bestämdes till 12 procent av utskänkningspriset, och

3) att det s. k. omsättningstaket skulle utgöra 30 procent, med den maximering av ersättningsens absoluta belopp, som förordats av den i propositionen nr

94 omförmälda utskänkningsvinstkommittén.

I de likalydande motionerna I: 443 av herr *Bengtson m. fl.* och II: 546 av herr *Engkvist m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte avslå det vid propositionen nr 94 fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

I de likalydande motionerna I: 496 av herr *Erik Svedberg m. fl.* och II: 635 av herr *Hamrin* i Jönköping *m. fl.*

Rusdryckshanteringen

hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 143 i så måtto att nuvarande formuleringen av rusdrycksförsäljningsförordningen § 69 bibehålles i oförändrat skick».

I de likalydande motionerna I: 495 av herr *Englund m. fl.* och II: 631 av herr *Engkvist m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen måtte avslå de i propositionen nr 143 föreslagna ändringarna i rusdrycks- och ölförsäljningsförordningarna i den mån desamma avser rätt till försäljning av ett 3,6-procentigt starköl».

I motionen II: 615 av herrar *Senander* och *Johansson* i Stockholm hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att till 37 § förordningen om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen fogas ett nytt stycke av följande lydelse:

'Den som har rätt att utskänka öl äger att utan särskilt tillstånd utskänka starköl, som är hänförligt till grupp A. I fråga om sådan utskänkning skola ölförsäljningsförordningens bestämmelser äga motsvarande tillämpning.'

Utskottet hemställde

I) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande propositioner nr 94 och 143,

A) godkänna av föredragande departementschefen i proposition nr 94 förordade grunder för de ekonomiska villkoren för utskänkning av rusdrycker;

B) antaga de vid propositionen nr 94 fogade förslagen till

1) förordning angående skatt å spritdrycker och vin;

2) förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maldrycker; samt

3) förordning om ändrad lydelse av 9 § förordningen den 22 december 1939 (nr 919) om skatt å läskedrycker;

C) antaga de vid propositionen nr 143 fogade förslagen till

1) förordning om ändring i rus-

drycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521);

2) förordning om ändring i ölförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 522);

3) förordning angående ändrad lydelse av 6 § förordningen den 25 februari 1955 (nr 38) om försäljning av alkoholfria drycker; samt

4) lag angående ändring i lagen den 27 juli 1954 (nr 579) om nykterhetsvård;

D) besluta att den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan skulle från och med den 1 juli 1957 hava den i propositionen nr 94 föreslagna lydelsen; ävensom

E) medgiva, att den i avlöningsstaten för kontrollstyrelsen upptagna anslagsposten till Avlöningar till icke-ordinarie personal måtte få överskridas till bestridande av de kontrollkostnader, som betingades av vad i propositionen nr 94 förordats;

II) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 314 av fru *Svenson* och herr *Yngve Nilsson* samt II: 385 av herr *Nilsson* i Bästekille m. fl.,

2) de likalydande motionerna I: 438 av herrar *Sveningsson* och *Ivar Johansson* samt II: 547 av herr *Braconier* m. fl.,

3) de likalydande motionerna I: 439 av herr *Sveningsson* m. fl. och II: 548 av herr *Braconier* m. fl.,

4) de likalydande motionerna I: 440 av herr *Bengtson* m. fl. och II: 545 av herr *Engkvist* m. fl.,

5) de likalydande motionerna I: 441 av herr *Nord* och II: 544 av herr *Hamrin* i Jönköping,

6) de likalydande motionerna I: 442 av herr *Ahlkvist* m. fl. och II: 549 av herr *Gezelius* m. fl.,

7) de likalydande motionerna I: 443 av herr *Bengtson* m. fl. och II: 546 av herr *Engkvist* m. fl.,

8) de likalydande motionerna I: 492 av herrar *Krügel* och *Grym* samt II: 626

Rusdryckshanteringen

av herrar Petterson i Degerfors och Persson i Appuna,

9) de likalydande motionerna I: 495 av herr Englund m. fl. och II: 631 av herr Engkvist m. fl.,

10) de likalydande motionerna I: 496 av herr Erik Svedberg m. fl. och II: 635 av herr Hamrin i Jönköping m. fl.,

11) de likalydande motionerna I: 497 av herr Gustaf Andersson och II: 630 av herr Ståhl,

12) de likalydande motionerna I: 498 av herr Svärd och II: 634 av fröken Wallerius,

13) de likalydande motionerna I: 499 av fru Gärde Widemar m. fl. samt II: 632 av herrar Kristenson i Göteborg och Johansson i Norrköping,

14) motionen II: 550 av herrar Nilsson i Göteborg och Kristenson i Göteborg,

15) motionen II: 615 av herrar Selandner och Johansson i Stockholm,

16) motionen II: 627 av herr Hallén, ävensom

17) motionen II: 633 av herrar Nelander och Hamrin i Jönköping,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Spetz, Kronstrand, Bengtson, Engkvist, Anderson* i Sundsvall och *Jansson* i Aspeboda, vilka dels ansett, att utskottets yttrande bort i vissa delar ha annan, i reservationen angiven lydelse, dels ock — i anledning av de likalydande motionerna I: 443 av herr Bengtson m. fl. och II: 546 av herr Engkvist m. fl., de likalydande motionerna I: 495 av herr Englund m. fl. och II: 631 av herr Engkvist m. fl. ävensom de likalydande motionerna I: 496 av herr Erik Svedberg m. fl. och II: 635 av herr Hamrin i Jönköping m. fl. — under punkterna I B 2), I C 1) och I D) hemställt,

I) att riksdagen måtte,

B 2) antaga följande

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 15 § förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker

Härigenom förordnas, att 15 § förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

15 §.

Öl och starköl må icke utlämnas från bryggeri annorledes än på slutna kärl, vilka av kontrollstyrelsen godkännts eller ock med avseende å rymden blivit märkta på sätt i 14 § lagen om mått och vikt sägs.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1957.

C) antaga det vid propositionen nr 143 fogade förslaget till

1) förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521) med följande ändringar, nämligen

dels att förslagen till ändrad lydelse av 9 § 3 mom., 10 §, 12 § 3 mom. och 69 § skulle utgå,

dels att förslaget till 13 a § likaledes skulle utgå,

dels ock att ingressen, 41 § och ikrafträdandebestämmelserna skulle erhålla följande lydelse:

Härigenom förordnas, att 5, 14 och 15 §§, 17—20 §§, 29, 30 och 37 §§, 40 § 3 mom., 41 §, 46 § 2 mom., 47 § 2 mom., 52 § 1 mom., 54, 56, 62 och 79 §§, 80 § 1 och 4 mom., 81, 84, 87 och 89 §§ samt 90 § 1 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att i samma förordning skall införas en ny paragraf, betecknad 41 a §, av nedan angiven lydelse.

Rusdryckshanteringen

41 §.

Beträffande överlåtelse — — — avtal upprättas.

Är ej fråga om trafikutskänkning, följer med sådan överlåtelse skyldighet för rättighetsinnehavaren att hos detaljhandelsbolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker. Överlåtelse av tillstånd till trafikutskänkning medför skyldighet att hos bolaget inköpa sådana rusdrycker, som äro avsedda för utskänkning i restaurangvagn samt på fartyg och luftfartyg vid färd mellan svenska hamnar och svenska flygplatser.

Vid överlåtelse skall bolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen utfärdar, meddela bestämmelser rörande prissättning på utskänkta spritdrycker och starköl, så ock rörande vad därmed äger samband.

Denna förordning skall, såvitt angår 40, 41 och 41 a §§, träda i kraft den 1 oktober 1957 samt i övrigt den 1 juli 1957; dock att förordningens bestämmelser skola gälla redan före ikraftträdandet i avseende å åtgärder, som erfordras för tillämpningen därefter.

Rätt till utskänkning, som den 1 juli 1957 avser enbart vin, skall därefter avse vin och starköl. Äldre bestämmelser skola alltså äga tillämpning med avseende å förhållanden, som äro hänförliga till tiden före förordningens ikraftträdande.

D) avslå det i propositionen nr 94 framlagda förslaget om ändrad lydelse av den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan.

II) av herrar *Spetz, Kronstrand, Wärnberg, Bengtson, Gustafson* i Göteborg, *Vigelsbo* och *Engkvist*, vilka dels ansett, att utskottets yttrande bort i vissa delar ha annan, i denna reservation angiven lydelse, dels ock — i anledning av de likalydande motionerna I: 440 av herr *Bengtson* m. fl. och

II: 545 av herr *Engkvist* m. fl. — under punkterna I A) och I B 1) hemställt

I) att riksdagen måtte,

A) godkänna av föredragande departementschefen i proposition nr 94 förordade grunder för de ekonomiska villkoren för utskänkning av rusdrycker, med de ändringar som föranleddes av vad dessa reservanter anfört;

B) 1) antaga det vid propositionen nr 94 fogade förslaget till förordning angående skatt å spritdrycker och vin med följande ändring av 5 §:

Den å vilken rätt till utskänkning av spritdrycker överlåtits (utskänkningsinnehavare) skall för utskänkta spritdrycker erlägga utskänkningskatt med belopp, motsvarande 33 $\frac{1}{3}$ procent av utskänkingsvärdet.

III) av herr *Snygg*, som — i anledning av de likalydande motionerna I: 443 av herr *Bengtson* m. fl. och II: 546 av herr *Engkvist* m. fl. samt de likalydande motionerna I: 495 av herr *Englund* m. fl. och II: 631 av herr *Engkvist* m. fl. — under punkterna I B 2), I C 1) och I D) hemställt,

I) att riksdagen måtte

B) 2) antaga följande

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 15 § förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker

Häri genom förordnas — — — — — (= reservation 1) — — — juli 1957.

C) antaga det vid propositionen nr 143 fogade förslaget till

1) förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521) med följande ändringar, nämligen

dels att förslagen till ändrad lydelse av 9 § 3 mom., 10 § och 12 § 3 mom. utginge,

dels att förslaget till 13 a § utginge,

Rusdryckshanteringen

dels att 41 § och ikraftträdandebestämmelserna erhöles den i reservation I) yrkade lydelsen,

dels ock att ingressen erhöles följande lydelse.

Härigenom förordnas, att 5, 14 och 15 §§, 17—20 §§, 29, 30 och 37 §§, 40 § 3 mom., 41 §, 46 § 2 mom., 47 § 2 mom., 52 § 1 mom., 54, 56, 62, 69 och 79 §§, 80 § 1 och 4 mom., 81, 84, 87 och 89 §§ samt 90 § 1 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att i samma förordning skall införas en ny paragraf, betecknad 41 a §, av nedan angiven lydelse.

D) avslå det i propositionen nr 94 framlagda förslaget om ändrad lydelse av den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan.

IV) av herr *Christenson* i Malmö, som hemställt att riksdagen måtte antaga det vid propositionen nr 94 fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maldrycker med följande ändringar av 3 och 13 §§:

3 §.

Maldrycker indelas — — — och grupper.

Första klassen — — — viktprocent (lättöl).

Andra klassen — — — viktprocent (öl).

Tredje klassen — — — viktprocent (starköl).

Starköl, vars alkoholhalt icke överstiger tre och två tiondels viktprocent, hänföres till grupp A (mellanöl).

Starköl, vars alkoholhalt överstiger tre och två tiondels viktprocent, hänföres till grupp B.

13 §.

Skatten utgår med trettiosex öre för liter öl, sextiotre öre för liter starköl, hänförligt till grupp A, samt en krona

7 — Andra kammarens protokoll 1957. Nr 17

trettiofem öre för liter starköl, hänförligt till grupp B.

Vid varje — — — eller starkölsbryggeri.

Kontrollstyrelsen må — — — bryggeri igångsatts.

V) av herr *Bengtson* såvitt anginge frågan om utminuterung av rusdrycker å dag före sön- och helgdagar.

VI) av herrar *Eriksson*, *Gustaf Elofsson*, *Yngve Nilsson*, *Strandh* och *Nilsson* i Bästekille, utan angivet yrkande.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Sträng, hade tillkännagivit, att han hade för avsikt att i samband med behandlingen av detta ärende besvara herr Rimmerfors' interpellation angående utredningen om avveckling av det privata vinstintresset i bryggerinäringen.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, lämnades ordet, beträffande föredragningsordningen, till

Herr SUNDSTRÖM (s), som yttrade:

Herr talman! I avseende å föredragningen av bevillningsutskottets betänkande nr 43 hemställas,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis samt vardera av punkterna IB2 och IC1 på det sätt, att först föredrages Kungl. Maj:ts däri tillstyrkta förordningsförslag paragrafvis med ikraftträdandebestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter utskottets hemställa föredrages;

att vid behandlingen av den del av betänkandet, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta betänkandet i dess helhet; samt

att författningstext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Denna hemställan bifölls.

I enlighet härmed föredrogs nu av utskottets hemställa punkten 1) A); och anförde därvid:

Rusdryckshanteringen

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Det betänkande av bevillningsutskottet som vi nu har att behandla ompspanner, som vi nyss hörde, två propositioner. Jag vill först säga ett par ord om propositionen nr 94 avseende de ekonomiska villkoren för rusdrycksutskänkningen, vilken behandlar den s. k. restauratör- och utskänkningstvinsten.

Det har sedan länge varit en huvudprincip att enskilda inte skall ha ekonomiskt intresse av handeln med rusdrycker. I enlighet härmed har redan vid 1937 års riksdag beslutats avveckling av tvinsten på rusdrycksutskänkningen med en tjugufemtedel för varje år, vilket innebär, att denna skulle helt bortfalla 1963. Efter en särskild utredning har emellertid 1953 års utskänkningstvinstkommitté nu framlagt ett förslag om nya regler, varom bevillningsutskottets betänkande till en del också handlar.

Man kan säga att departementschefen har följt de allmänna riktlinjer, som utredningskommittén har framfört. Tvinsten med det nya förslag som sålunda framlagts är enligt min mening också, att det blir lika villkor för de allmänna restaurangbolagen och de enskilda restaurangerna. Det är givetvis en fördel, och man kan också säga, att det är ett rättvisekrav som härigenom uppfyllts.

I stort sett har finansministern också följt kommittén beträffande ersättningsutformning och sättet för dess beräkning. Ersättning skall således utgå för de kostnader, som är förenade med eller en följd av utskänkningen, de s. k. särkostnaderna.

I nämnda proposition behandlas emellertid också utskänkningsskatten för spritdrycker, och den har i nu föreliggande förslag fått en förenklad utformning. Kommittémajoritetens förslag innebär i huvudsak oförändrad utskänkningsskatt med 50 procent på utminuteringspriset, d. v. s. 33 $\frac{1}{3}$ procent av

utskänkningens värde, och reservanternas i utskottet har följt denna linje. Propositionen och utskottsmajoriteten förordar 25 procent av utskänkningens värde.

De skäl, som har åberopats eller åberopas för denna sänkning, är främst den illojala konkurrensen, som den legala restaurangnäringen är utsatt för av de s. k. svarta festvåningarna med okontrollerad utskänkning av sprit, som medhafts av gästerna och som inköpts till utminuteringspris.

Man säger att genom den förändrade situation, som inträtt med den fria spritförsäljningen, har inte utskänkningen samma betydelse ur nykterhetspolitisk synpunkt. Utskänkningsskatten är därför inte lika nödvändig som nykterhetspolitiskt instrument. Vi reservanter kan inte dela denna uppfattning. Det är riktigt att den kompletteringskonsumtion, som förut varit förlagd till restaurangerna, nu betydligt minskat, men fortfarande finns det enligt vår mening anledning att tillmäta utskänkningen stor betydelse vid vanebildningen beträffande alkoholkonsumtionen. Detta gäller inte minst ungdomen. Det kan då inte vara välbetänkt att nu sänka priset på utskänkningsspriten.

Det är inte heller troligt att man genom denna sänkning av utskänkningsskatten på sprit kommer åt de svarta festvåningarna. Det är med säkerhet helt andra faktorer, både ekonomiska av annat slag än spritpriset och tillgången till festlokaler av lämplig storlek och utformning, som är avgörande för huruvida dessa fester hålles på det ena eller andra stället. Genom sänkningen av utskänkningsskatten får man dessutom en oförmånligare prisrelation mellan starksprit och viner.

Utskottet framhåller att de 23 miljoner kronor i inkomstminskning för staten, som förslaget innebär, bör ses i förhållande till statens inkomster över huvud taget på sprit eller omkring 1,3 miljarder årligen. Det är klart, att en

Rusdryckshanteringen

inkomstminskning på 23 miljoner då inte ter sig så överväldigande. Men reservanterna hävdar att dessa pengar kunde användas på ett bättre sätt för upplysning och förebyggande åtgärder i ansträngningarna att något minska alkoholkonsumtionen i dess helhet.

Jag har förut nämnt att utredningskommitténs förslag i huvudsak har följts vad gäller ersättningen till restaurangnäringen. Kommittémajoriteten föreslog en ersättning på 12 procent av utskänkingspriset. Utskottet biträder finansministerns förslag om en ersättning av 15 procent, dock beräknad på ett lägre värde, nämligen det som kommer fram genom förslaget om sänkt utskänkingskatt. Utredningen har vidare föreslagit en spärregel, som innebär att ersättning inte erhålles för den spritutskänkning som överstiger 30 procent av den sammanlagda omsättningen av sprit, mat, vanligt öl och alkoholfria drycker. Finansministern har höjt denna spärr till 35 procent, vilket förslag biträdades av utskottsmajoriteten.

Jag vill i detta sammanhang gärna uttrycka min tillfredsställelse med att finansministern i proposition fört fram den princip som en sådan spärregel utgör. Reservanterna i utskottet har emellertid ansett sig böra fasthålla vid de snävare gränser för ersättningen som utredningskommitténs majoritet föreslagit. Vi tror att denna ersättning helt läcker de utgifter, som restaurangerna har i form av s. k. särkostnader. Att i detta sammanhang också ta med kostnaden för hovmästare finner vi inte vara riktigt. Dessutom måste man fortfarande tillmäta utskänkingsrättigheterna ett monopolvärde, som inte är betydelsefullt.

Herr talman! Med vad jag nu i all korhet anfört vill jag beträffande denna del av utskottets hemställan i punkterna I A och I B 1 yrka bifall till reservation nr 2 av herr Spetz m. fl.

Härutöver vill jag, herr talman, något beröra de frågor i utskottsbetänkan-

det, som avser proposition nr 143 med förslag till ändring av rusdrycksförsäljningsförordningen.

I denna proposition föreslås en effektivare kontroll vid utminuterings och vissa åtgärder för att, såsom man menar, lättare bemästra de svårigheter som uppstått vid övergången till den fria försäljningen av sprit. Även om vi naturligtvis inte bör ha för stora förhoppningar om ett snabbt och påfallande resultat av dessa åtgärder, tror jag att förslaget bör i nuvarande läge godtas. Framför allt anser jag att en höjning av ombudsåldern från 18 till 21 år är välbetänkt och nödvändig.

När det gäller förslaget om det nya starkölet är jag däremot inte längre med. Detta nya starköl, med 3,6 viktprocent, skall i princip få säljas enligt samma bestämmelser som gäller för vanligt öl av typen klass II. Motivering för förslaget om det nya starkölet är i korthet den, att man vill försöka få över konsumtionen av starksprit till svagare alkoholsorter. Det råder ju utan tvivel full enighet om det önskvärda i en sådan utveckling. Att tyngdpunkten i konsumtionen bör förflyttas till de svagare alkoholdryckerna, är ett önskemål som omfattas av de allra flesta. Det finns inte heller enligt min mening anledning att på något sätt försöka misstänkliggöra de motiv som ligger till grund för förslaget om det nya starkölet. Det är uppenbart att det förelegat den uppfattningen, att detta skulle utgöra en möjlig utväg. Jag har emellertid, såsom jag redan nämnt, inte kunnat biträda förslaget och jag vill i korthet ange några av skälen för mina betänkligheter.

Vi har inte några erfarenheter som styrker att starkölet effektivt kan konkurrera med starkspriten. Det har ibland i debatterna anförts att det danska exemplet skulle utgöra ett bevis därför. Jag tror inte att man kan åberopa det danska exemplet, eftersom förhållandena inte på något sätt är jämför-

Rusdryckshanteringen

bara. Man kan inte jämföra den situation, som år 1957 föreligger här i vårt land, med det läge som rådde i Danmark, när det där i samband med första världskriget vidtogs helt andra åtgärder för att tränga tillbaka starkspriten.

Det är inte troligt att de som vant sig vid starksprit skulle övergå till öl, även om det är av den typ som nu föreslagits. Man kan i stället befara att det nya starkölet kommer att tränga tillbaka pilsnern som måltidsdryck och, tvärt emot vad som avses, således medföra en övergång från en svagare till en starkare alcoholdryck.

Jag vill till detta ange ytterligare ett par synpunkter.

Den skärpning av utminuteringsbestämmelserna, som nu föreslås, riktar sig mot missbruket av starksprit. Nu söker man således bygga upp en barriär mot det värsta missbruket av starksprit. Ger detta effekt kommer med säkerhet de, som blir avstängda från starksprit, att använda det nya starkölet. Det är en särskilt ömtålig och utsatt kategori det här är fråga om, och risken för denna utveckling har särskilt starkt framhållits av dem som arbetar inom nykterhetsvården.

På samma sätt blir det med försöket att höja ombudsåldern till 21 år. De yngre, som här får sin möjlighet beskurin att få tag i starksprit, kommer att vända sig till det lättillgängliga nya starkölet. Ungdomen är väl i allmänhet inte intresserad av öl, men — tror jag — just i det sammanhang, som jag här har antytt, kan man befara en sådan utveckling. Då kommer starkölet också att få en vanebildande effekt genom sin lättillgänglighet och den lockelse det kan antas ha.

Herr talman! I dagens nykterhetspolitiska situation finner jag det olyckligt med införande av detta nya starköl, vilket för övrigt — efter vad jag har fått höra — första kammaren redan har avslagit. Jag vill därför i denna del av utskottets hemställan under punkterna

I B 2, C 1 samt D yrka bifall till reservation nr 1 av herr Spetz m. fl.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! De nykterhetspolitiska riktlinjer som beslutades vid 1954 års riksdag har varit föremål för nya utredningar, vilka nu utmynnat i vissa ändringar i rusdryckslagstiftningen och nya ekonomiska villkor för utskänkningen av spritdrycker, vin och öl. Sammanfattningsvis kan man säga, att det förslag, som nu ligger på riksdagens bord, innebär en skärpning av rusdryckslagstiftningen och lättnader för restaurangutskänkningen.

Det nya förslaget innebär bland annat, att missbrukare av alkohol kan förbjudas att köpa hos systembolagen. Ombudsåldern i systembutikerna föreslås höjd från 18 till 21 år. Vidare föreslås ett nytt starköl om högst 3,6 viktprocent, vilket skall få säljas i livsmedelsbutiker, som får tillhandahålla vanligt öl. I fråga om spritutskänkningen föreslås att restauratorerna skall få en enhetlig ersättning för spritserveringen, enligt utskottets förslag med 15 procent av de nya utskänkingspriserna, och utskänkningsskatten på starkviner föreslås slopad.

Vad som inträffat efter den 1 oktober 1955 är allmänt känt. Svårigheterna för restaurangnäringen har ökat till följd av minskad besöksfrekvens och fallande omsättning. I fråga om beslutet av 1937 års riksdag om avveckling av restaurangernas handelsvinst skapas nu enligt propositionen nya förutsättningar.

Utskottet har i stort sett anslutit sig till den principiella uppfattning som kommit till uttryck i propositionen. Jag kan inte dela herr Engkvists och reservanternas mening att man bör sänka restauratorernas ersättning till 12 procent. En rörelse måste vara ekonomiskt bärande, om man skall skapa sysselsättning för den personal, som ar-

Rusdryckshanteringen

betar inom branschen. Ju sämre som affär betraktat företaget är, desto mindre oantastligt blir det i allmänhet ur nykterhetssynpunkt. De statligt bedrivna restaurangföretagen har gått med betydande förluster, vilket bör vara ett observandum om hur vansklig branschen är.

Restaurang- och hotellverksamheten bör på olika sätt uppmuntras av statsmakterna. Turismen har för Sveriges vidkommande blivit en exportaffär av stora mått. Man räknar med en halv miljard kronor i turistinkomster för år 1957. De kommer även kommunikationer och affärsföretag till godo. Jag ber också att få påpeka, att restaurang- och hotellnäringen sysselsätter cirka 60 000 personer. En sänkning av standarden inom branschen skulle innebära att turisterna sökte sig till andra länder. Genom ökade semestermöjligheter och den av riksdagen helt nyligen beslutade arbetstidsförkortningen kräves avsevärda investeringar och utvidgningar på restaurang- och hotellområdet. Vi måste stå rustade att kunna ordna fritidsproblemet, och den rörelsefrihet som motorismen skapat blir svår att bemästra, när det gäller semester- och weekend-firandet.

Jag vill även säga att den småsnålhet, som reservanterna lägger i dagen beträffande ersättningen för spritutskänkingen, kommer att drabba tjänstemän och arbetare, som har sin utkomst inom branschen.

Vid behandlingen av rusdryckslagstiftningen i riksdagen 1954 framförde jag mina betänkligheter mot motbokens avskaffande. Jag hyllar satsen »frihet under ansvar», men avvecklingen av en 35-årig reglering borde nog ha skett etappvis. Det tilltagande fylleriet och den fördubbling av ungdomsfylleriet som faktiskt skett på 15 år har blivit en skönhetsfläck för välfärdsstaten och folkhemmet.

Den ökade spritbeskattning, som blixtnabbt genomfördes vid höstriks-

dagen i fjol, har inte ändrat den nykterhetspolitiska situationen. Vid detta tillfälle röstade jag på nykterhetsmannen och riksdagsveteranen Fasts reservation i denna kammare. Som framgår av utskottets redogörelse ligger siffrorna för de för fylleri anhållna i städerna under årets första kvartal på samma nivå som motsvarande siffror för fjolåret. Visserligen har spritvolymen sjunkit, men det är de måttliga konsumenterna, som minskat sina inköp, under det att missbrukarna inte tar hänsyn till skattehöjningen. Man får dock hoppas, att de skärpta åtgärder som föreslagits skall få åsyftad effekt.

För att främja en övergång till svagare drycker har i propositionen föreslagits införande av ett nytt starköl med 3,6 viktprocent, som skulle få säljas i livsmedelsbutikerna. Detta förslag har väckt kompakt motstånd i riksdagen med 112 underskriftsmotionärer i båda kamrarna. I utskottet har inte någon enighet kunnat komma till stånd mellan anhängarna av 2,8-procentlinjen och dem som företräder 3,6-procentalternativet. De som håller på 2,8 procent anser det onödigt att föra fram ett nytt starköl i det nuvarande nykterhetspolitiskt svåra läget. Man befärar från detta håll ett ökat pilsnerfylleri. Även om dessa farhågor är något överdrivna borde nog utskottet ha försökt få en kompromiss till stånd. Ett par motionärer, bland andra herr Ståhl, föreslog införande av ett 3,2-procentigt öl. Det kan inte vara gagneligt att genomföra en ny reform med ett sådant motstånd i riksdagen.

Av den anledningen var det som jag försökte med olika alternativ för att få en kompromiss till stånd i utskottet. Den reservation som jag bifogat utskottets betänkande innebär, att jag i stort sett har accepterat propositionens lagstiftning, men i stället för ett starköl med 3,6 viktprocent har jag föreslagit ett mellanöl på 3,2 procent, alltså ett liknande öl som det som tillverkades

Rusdryckshanteringen

här i landet före kristiden 1941. En sänkning av skatten på 2,8-ölet skulle enligt min åsikt innebära att denna dryck icke trängdes undan av andra öl-sorter.

Utskottets betänkligheter mot en allmän övergång till 3,2-ölet elimineras genom en sänkt skatt på det svagare ölet. Det gäller att få en bra måltidsdryck. En sådan kan man skapa inom ramen av 3,2 viktprocent, liksom före kriget. I Tyskland och Danmark har man med bra ölkvaliteter lyckats tränga tillbaka de starka alkoholdryckerna.

I den nuvarande nykterhetspolitiska situationen bör man emellertid inte utmana opinionen med att ett alltför starkt öl föres ut i den fria marknaden. När 112 ledamöter i riksdagen protesterat mot 3,6-procentölet, borde man skapa enighet och genom eftergifter komma till ett resultat.

Jag vädjar till kammarens ledamöter att stödja min reservation, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation, som bör kunna bli ett sammanjämningsförslag, när första kammaren avslagit propositionens yrkande på denna punkt.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 14

Upplästes följande till kammaren inkomna skrivelse:

Till Riksdagen

Undertecknad, som utsetts att för valperioden 1956—1959 vara fullmäktig för Sveriges riksbank, får härmed anhålla om entledigande från sagda uppdrag från och med den 23 innevarande maj.

Stockholm den 15 maj 1957

Olof Andersson

Kammaren biföll denna anhållan och beslöt att i anledning därav val av en fullmäktig efter herr Andersson skulle i föreskriven ordning anställas.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.52.

In fidem
Gunnar Britth

Onsdagen den 15 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Rusdryckshanteringen (Forts.), tillika svar på interpellation ang. utredningen om avveckling av det privata vinstintresset i bryggerinäringen

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande punkten

I) A) av bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknigen, m. m., dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m., dels ock i dessa ämnen väckta motioner nu komme att fortsättas; och lämnades ordet, jämlikt förut skedd anteckning, till

Rusdryckshanteringen

Herr SKÖLD (s), som yttrade:

Herr talman! Det föreliggande utskottsbetänkandet innefattar ju en rad förslag. Alla har de tillkommit under motivering att skapa en förbättring av nykterhetstillståndet, något som väl kan behövas efter vad som inträffade i oktober 1955. Men när man betraktar dessa olika förslag, kommer åtminstone jag till den uppfattningen, att de i detta avseende är av mycket olika värde. Man kan inte påstå, att alla åtgärderna skulle komma att verka förbättrande på nykterhetstillståndet. Särskilt måste jag för min del ställa mig tveksam inför frågan om införande av ett nytt starköl, ett s. k. mellanöl. Det finner jag vara det mest diskutabla förslaget, och jag kommer i mitt anförande uteslutande att syssla med den saken.

Under 1920-talet hade vi i bevillningsutskottet en ledamot, som liksom Cato den äldre hade sitt praeterea cenceo. Han brukade regelmässigt avsluta sina inlägg i den tidens öldebatter med sucken: »Och så tycker jag, att vi skall få en riktigt god porter.»

Man får se den sucken i samband med det förhållandet, att försäljningen av starköl här i landet förbjöds under första världskriget. Det var många människor, som i minnet dröjde kvar vid förkrigstidens, som de tyckte, goda öl, och ju längre bort de kom ifrån den tiden, desto mera strålade minnet av det gamla starkölet för deras inbillning.

Denna föreställning blev inte mindre, sedan vi under det andra världskriget hade bestämt oss för att sänka alkoholhalten i den vanliga pilsnern till 2,8 procent. Det blev en viss romantik kring forna tiders öl, och det fanns ett missnöje hos människorna, en önskan att få ett bättre öl.

Nu kom starkölet tillbaka den 1 oktober 1955. Många människor i detta land rusade i väg för att pröva det nya ölet, och det fick från början en strykande åtgång. Det dröjde emellertid inte så länge förrän man upptäckte, att dröm-

marna inte motsvarades av verkligheten. Starkölet innebar inte en sådan där smaksensation som man hade gått och föreställt sig. Klass II med högst 2,8 procent alkohol var inte så dåligt som man hade trott, och så fick vi se den utvecklingen, att det svenska folkets stora massa gick tillbaka till klass II, som blev den godtagna, normala måltidsdrycken. Samtidigt har människorna möjlighet att när de så önskar och vill bjuda sina gäster på något, som betraktas som bättre, starköl.

Missnöjet kring våra maltdrycker har i hög grad dämpats. Det beror naturligtvis inte minst därpå, att bryggerinäringen under årens lopp har lärt sig att göra bättre ölsorter även med svag alkoholhalt. Vi har alltså kommit in i ett jämviktsläge, som innebär, att vi har fått en normalt godtagen måltidsdryck med en så relativt låg alkoholhalt, att den inte är särskilt farlig för nykterhetstillståndet. Och man har endast fått en begränsad konsumtion av starköl. Starkölet användes mest vid särskilda tillfällen och är inte föremål för nämnvärt missbruk. Det skapar därför inga problem i nykterhetsavseende.

Jag skulle för min del vilja säga, att vad som skedde på maltdrycksområdet den 1 oktober 1955 kanske var den mest vällyckade av alla reformerna. Det har blivit lugnt kring ölet, och man kan inte se att maltdryckerna i dag utgör något nykterhetsproblem. Finns det då någon anledning att störa den jämvikt, som på detta område har uppkommit? Det är faktiskt, ärade kammarledamöter, vad finansministerns och bevillningsutskottets förslag leder till: man kommer att störa denna jämvikt.

Införandet av detta nya mellanöl har motiverats med den i och för sig riktiga tanken, att man skulle söka förmå människorna att ersätta starkare rusdrycker med svagare, men denna goda tanke får inte förvandlas till ett slagord, som man använder i vilka samman-

Rusdryckshanteringen

hang som helst och till och med för att motivera en utveckling i rakt motsatt riktning. Om det införs ett mellanöl med en högsta tillåten alkoholhalt av 3,6 procent — man räknar med att det skall bli 3,4—3,5 procent — och detta öl sedan får säljas fritt i livsmedelsbutikerna jämsides med det öl som har 2,8 procent, så kan det väl inte förnekas, att det är stor risk för en övergång från det svagare till det starkare ölet, att folk övergår till en måltidsdryck som är mer alkoholstark än den man nu har godtagit. Vi kan väl inte säga annat än att det är risk att det går på det sättet.

Kommer inte detta i sin tur att leda till trafikrisker? För inte mer än en vecka sedan beslöt vi här att skärpa kravet på nykterhet vid ratten och bestämde, att alkoholhalten i blodet icke fick överstiga 0,5 promille. Skall vi då veckan efter besluta att släppa lös i allmänna handeln ett öl, som gör att bilförare lätt får upp alkoholhalten över den gräns som har satts för straffbarhet? Jag kan inte tycka att det är konsekvent eller bra.

Nu säger man kanske som jag har sett att man gör, att vetenskapen har visat, att alkohol i öl inte verkar lika starkt som alkohol i spritdrycker. Glöm då inte att det därvid är fråga om öl å ena sidan och spritdrycker å andra sidan; här är det fråga om att underlätta åtkomsten av en starkare maltdryck. Det kommer alltså en alkoholstarkare maltdryck i stället för en svagare. Jag kan inte tänka mig annat än att det s. k. »promillet» kommer i fara och att vi egentligen inte åstadkommer någonting annat än att öka alkoholkonsumtionen: vi får människor att övergå till en starkare maltdryck.

Jag vill inom parentes säga, att det förslag som herr Christenson i Malmö har framställt lider av samma svagheter. Å ena sidan är ju risken till och med ännu större att hans föreslagna öl skulle tränga undan nuvarande klass II:

å andra sidan kan det sägas, att riskerna från nykterhetssynpunkt inte är lika stora. Jag kan dock för min del inte förstå vad det skulle vara för fördel att ens ta detta steg, som måste innebära en försämring. Jag vill understryka, att detta förslag genom sina verkningar på människornas användning av öl som måltidsdryck skulle försämra nykterhetstillståndet.

Det var ju inte detta den tanke gällde som fördes fram från olika håll, att man skulle eftersträva att få folk att övergå från starkare till svagare drycker. Man hade då framför allt i sikte att försöka på lång sikt uppfostra människorna till att övergå från starkare spritdrycker till svagare spritdrycker och till viner. Kan man då inte tänka sig som finansministern och utskottet, att vi också kan få folk att övergå från spritdrycker till öl? Jo, det kan man väl i viss utsträckning, och en sådan övergång har väl i någon mån skett sedan starkölet kom till. Men om man inte kan få folk att i större utsträckning än som har skett övergå från brännvin till starköl med 4,5 procents alkoholhalt, hur skall man då kunna få folk att övergå till ett mellanöl med 1 procents lägre alkoholhalt?

Någon säger kanske, att det beror på priset; det nya ölet blir billigare, och därför kommer folk att vilja övergå från brännvin till detta öl. Är det någon som tror detta? Brännvinet är alltid värt sitt pris, sägs det. Höjer man skatten på brännvin, får man en tillbakagång i konsumtionen ett år framåt, men sedan blir det som förut. Man har inte då brännvinspriset höjts kunnat åstadkomma en ökning av starkölskonsumtionen. Det är väl ingen som tror att alkoholen i starköl är dyrare än alkohol i brännvin — såvitt jag minns är det tvärtom. Här i Sverige finns det nog inte stora utsikter att komma längre när det gäller att tränga undan brännvinet med tillhjälp av öl än vi har kommit och på längre sikt kan komma med

Rusdryckshanteringen

starkölet. Här får man med hänsyn till svenskarnas vanor inrikta sig på att på lång sikt tränga tillbaka de starkare spritdryckerna till förmån för de svagare. Det tror jag är den realistiska linjen.

Men naturligtvis skulle man, om vi införde detta mellanöl, få fall, där människorna komme att använda detta mellanöl som ersättning för brännvin. Jag åsyftar sådana fall, där människorna inte omedelbart har möjlighet att skaffa sig det brännvin de vill ha, d. v. s. på avlägsna orter där man inte har systembutikerna i nästa hörna. Spriten kan ta slut, och det kan ta lång tid, innan man får en ny rekvisition expedierad. Då kan det väl inträffa, att människorna som ersättning under tiden tillgriper detta mellanöl.

Nu innefattar det i dag föreliggande förslagskomplexet även införandet av spärrlistor på alkoholmissbrukare. De nykterhetsvårdande myndigheterna skall föra upp folk på spärrlistorna, och dessa människor skall i butikerna vägras att köpa sprit. På det sättet blir kanske en del missbrukare avstängda. Det blir ett gefundenes Fressen för dessa människor att då i stället få detta mellanöl, som de kan köpa i livsmedelsbutikerna och använda som surrogat för det brännvin de inte får köpa.

Nu är det så — det har vi många bevis på från våra alkoholistanstalter — att t. o. m. missbruk av klass II på 2,8 procent kan medföra delirium tremens. Det ligger väl i sakens natur att ett öl, som har 1 procents starkare alkoholhalt, kommer att medföra ännu svårare verkningar, och man skall inte alls bortse från att detta öl på vissa orter kommer att skapa fylleri och oordning. Det skulle inte förvåna mig, om det efter en tids erfarenhet kommer krav från kommunerna att de skall få tillbaka sitt lokala veto för att själva kunna bestämma, om detta öl skall få säljas i socknen. Det kan också komma krav från polisen om ökad polisbevakning.

Jag menar inte, att detta skulle bli någon allmän företeelse i landet, men att det kommer att bli fallet på vissa orter är jag rätt övertygad om. Jag kan sålunda inte förstå att det finns någon anledning för oss att ta risken att med detta mellanöl skapa ett ökat fylleri.

Jag kommer till den slutsatsen, att finansministerns och utskottets förslag inte kommer att minska alkoholkonsumtionen. Det finns i stället all presumption för att alkoholkonsumtionen kommer att öka. Det finns ingenting som talar för annat än att detta mellanöl åtminstone i viss utsträckning kommer att tränga undan det nuvarande klass II; vi inför alltså en starkare maltdryck på en svagares bekostnad. Däremot finns det, som jag ser saken, ingen anledning att räkna med att mellanölet kommer att tränga tillbaka brännvinet. Jag anser därför att det över huvud taget finns mycket större anledning att tro, att införandet av detta mellanöl kommer att leda till en försämring av nykterhetstillståndet än att medföra en förbättring. Mig förefaller det onaturligt, att vi nu skall ta dessa risker, då vi alla är överens om att nykterhetstillståndet här i landet på grund av det beslut vi fattade 1955 har försämrats. Vi bör naturligtvis försöka finna utvägar för att förbättra nykterhetstillståndet. Att då genomföra en åtgärd, som jag tycker sunda förnuftet säger inte kommer att leda till en förbättring utan till en försämring av nykterhetstillståndet, tycker jag skulle vara i högsta grad oklokt. Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till reservation I) av herr Spetz m. fl. i vad den avser punkt I) B) 2) i utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Hæggbloom* (h) och *Pettersson* i Norregård (bf), fru *Torbrink* (s), herrar *Norup* (bf), *Olofson* (fp), *Onsjö* (bf), *Gustafson* i Dädesjö (s), *Dahl* (s), *Johansson* i Öckerö (fp) och *Sjölin* (fp), fröken *Sandell* (s), herrar *Andersson* i

Rusdryckshanteringen

Ryggestad (s), *Vigelsbo* (bf), *Carlsson* i Västerås (s) och *Jacobsson* i Sala (s), fru *Lindskog* (s), herrar *Severin* (s), *Eriksson* i Bäckmora (bf), *Lindström* (s) och *Jönsson* i Jämtlands Sikås (fp), fru *Boman* (h) samt herrar *Nilsson* i Tvärålund (bf) och *Alemyr* (s).

Vidare anförde:

Herr **SUNDSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag skall börja med ett uttalande i en motion, som jag tror är värt beaktande. Detta citat lyder: »Självfallet vore det ur nykterhetssynpunkt bäst och enklast om man kunde ersätta starkspriten med alkoholfria eller alkoholsvaga drycker. En samlad erfarenhet från olika länder ger emellertid vid handen att denna väg icke är framkomlig.»

Innebörden av detta uttalande måste väl vara, att vi nödgas dras med det otillfredsställande nykterhetstillståndet och söka oss fram till metoder för att dels mildra supsederna och dels undantränga de alkoholstarka dryckerna och i görligaste mån inrikta konsumtionen på svagare alkoholhaltiga drycker.

De förslag, som Kungl. Maj:t har framlagt i propositionerna nr 94 och nr 143 och som bevillningsutskottet tillstyrkt, gör naturligtvis inte anspråk att komma med några stora steg framåt mot ett mildrande av svenska folkets onekligen brutala dryckesvanor och naturligtvis ännu mindre med någon lösning av alkoholfrågan. Jag tror emellertid att förslagen, även om de kan te sig blygsamma, förtjänar att prövas innan de förkastas. Jag beklagar, att vi inte lyckats uppnå större enighet kring de förslag som framlagts, ty jag tror att vi i dagens läge behöver bortse från doktriner och motsättningar i detaljer och förena oss i ett syfte, som alla borde kunna vara eniga om, nämligen att tränga starkspriten tillbaka så mycket som möjligt. En ljuspunkt i den splittring som uppstått i dessa

frågor är emellertid, att denna splittring åtminstone inte följt partilinjerna.

Jag skall nu övergå till att redovisa några av de skäl, som ligger till grund för utskottets ställningstagande, trots att enighet inte har kunnat uppnås. Jag skall bortse ifrån och inte beröra de punkter där Kungl. Maj:ts förslag har blivit tillstyrkta.

Herr Sköld har här utvecklat sina synpunkter på det mellanöl som föreslås bli infört och hans anförande visar hur rikt detta ämne kan vara, hur många synpunkter av olika slag det kan avlockas och hur frågorna kan ses från olika utgångspunkter. Jag tror att kammaren till äventyrs har större glädje av att jag avstår från att gå in på någon detaljpolemik och i stället försöker redovisa varför utskottet kommit fram till att tillstyrka införandet av detta s. k. mellanöl.

Jag noterar först och främst med tillfredsställelse och instämmande ett uttalande i reservationen I), där reservanterna fastslår, att »det föreligger fullständig enighet om önskvärdheten av att en övergång sker från spritdrycker till svagare drycker». Det är därför enligt utskottets mening ägnat att förväna, att när ett förslag framlägges i detta syfte, så kan reservanterna inte vara med om detta förslag utan motsätter sig detsamma. Det kan väl inte finnas någon i denna kammare som betvivlar, att utskottet lika väl som reservanterna har haft endast ett mål för ögonen, nämligen att åstadkomma en anordning som gör det möjligt att främja bruket av alkoholsvagare drycker på bekostnad av den flod av starka spritdrycker som nu går över landet, främst brännvinet.

Jag kan inte neka till att reservanterna, då de i sin reservation polemiserar mot utskottets utlåtande, faller tillbaka på allmänna talesätt. Man påstår att bärande skäl icke förebragts för att det nya ölet kommer att minska spritkonsumtionen. Någon garanti i det avseendet vill jag naturligtvis inte påstå att vi

Rusdryckshanteringen

kunnat lämna, men jag vill göra gällande att det är klokt att göra ett försök. Starkölet, som skulle vara en konkurrent till brännvinet, har av kända skäl misslyckats i denna uppgift. Orsakerna härtill behöver jag inte vidröra; de är kända av alla. Först och främst har vi det höga priset och de höga skatterna på starkölet, och därtill kommer de restriktioner som kringgårdar försäljningen av detta öl. Med hänsyn till de villkor, varunder starkölet haft att tävla med brännvinet, är det alldeles uppenbart att starkölet måste komma till korta.

Nu har det förmenats — först av utredningen och sedan av Kungl. Maj:t och utskottet — att man genom att framställa ett öl med lägre alkoholhalt och låta det ölet säljas i livsmedelsaffärerna och framför allt till ett billigare pris skulle få en dryck, som kunde upptaga tävlan med brännvinsförsäljningen på ett sätt som starkölet inte har förmått att göra. I varje fall har detta antagande syns utskottet ha så stor sannolikhet för sig, att utskottet ansett detta experiment böra komma till stånd. Jag vill också framhålla, att Kungl. Maj:t i detta fall närmast har effektuerat en beställning. 1954 uttalades, att man ville främja svagare drycker på spritdryckernas bekostnad. Särskilda utskottet ansåg, att ölet vore en dryck, som därvid skulle komma i fråga som allvarlig konkurrent.

Nu har utskottet beaktat dessa uttalanden och sökt åstadkomma ett öl, som lättare skulle kunna göra sig gällande i konkurrensen. De farhågor, som reservanterna nu ger uttryck för, att mellanölet skulle bredda alkoholvanorna och undantränga det 2,8-procentiga ölet, är antaganden som endast erfarenheten kan bekräfta eller vederlägga. Skulle det visa sig, att detta mellanöl inte kan fylla den uppgift det är avsett för, skall åtminstone inte jag motsätta mig att man återgår till det gamla. Men jag kan inte finna det rimligt, att riksdagen på dessa rent allmänna antagandens grund

skall motsätta sig att ett försök göres att främja ett syfte, som ju alla deklarerat vara behjärtansvärt.

Vad menas för övrigt med att bredda alkoholvanorna? Totalkonsumtionen — det håller jag med herr Sköld om — kan inte röna något nämnvärt inflytande av mellanölet i vare sig stigande eller sänkande riktning, men det är inte detta som det är fråga om. Det gäller endast att komma fram till en alkoholsvag dryck som kan uppta konkurrensen med de starkare, därför att vi alla är eniga om att en sådan ändring av konsumtionsvanorna ur nykterhetssynpunkt är önskvärd.

Reservanterna anser också att det är olämpligt att utvidga sortimentet. Detta skäl kan väl inte tillmätas större betydelse. I de stora ölländerna, där ölet faktiskt på effektivt sätt har undanträngt spritdryckerna, bjuds ju ett mycket rikhaltigt ölsortiment vid sidan av andra former av alkoholhaltiga drycker, och då man vid utminuterungen tolererat en sådan mångfald spritdrycker, att knappast någon kan hålla räkning på dem, och en vinlista som är av mycket imponerande omfång, kan det väl i rimlighetens namn inte vara något märkvärdigt att öka antalet ölsorter från tre till fyra.

Man plägar framhålla att sådana länder som Danmark, Belgien och England har en spritkonsumtion av helt annan och lägre storleksordning än vi, men är inte detta ölets förtjänst? Jag tror att förutsättningen framför allt i Danmark för att spritkonsumtionen kunnat hållas tillbaka genom höga spritpriser varit att man där haft tillgång till ett gott öl som ersättning för brännvinet.

Sedan kan man ju hysa den uppfattningen, att det inte går att driva ut djävulen med Belsebub och att det sålunda är lika bra att man fördärvar sig på brännvin som på öl, men jag tror att man ser den saken annorlunda i de stora ölländerna.

Risken att 3,6-ölet skall undantränga

Rusdryckshanteringen

2,8-ölet tror jag är överdriven. För det första kommer priset att vara betydligt högre. För det andra skall ju ölet säljas i livsmedelsbutikerna. Redan särskilda utskottet 1954 förklarade, att försäljning genom livsmedelsbutikerna var mindre attraktiv än kringföring och att sålunda den försäljningsformen vore den mest neutrala man kunde åstadkomma. Dessa saker tillsammans och dessutom det förhållandet, att mellanölet inte skall säljas och tillhandahållas på vanliga ölkaféer, är också en borgen för att 2,8-ölet väl kommer att hävda sig vid sidan av mellanölet. Dessutom tror jag att smakriktningarna är så skiftande, att någon risk för 2,8-ölets bestånd inte behöver föreligga.

Sammanfattningsvis vill jag säga, att efter de överväganden som ägt rum i utskottet har vi kommit till den slutsatsen, att mycket talar för propositionens förslag om införande av detta mellanöl, och att kammaren sålunda bör följa utskottet på denna punkt.

Övriga reservationer gäller utskänkningsskatten och restaurangernas ersättning. Yrkandena i reservation II) avviker principiellt på intet sätt från utskottets förslag. Meningarna kan givetvis vara delade om utskänkningsskatten, och min personliga uppfattning är att det vore riktigast att helt slopa densamma. Det är nämligen obestriddt, att den sprit som serveras på restaurangerna ur nykterhetssynpunkt är relativt ofarlig i jämförelse med floden av utminuteringsprit. Så länge prisklyftan finns kvar mellan utminuterings- och utskänkningsspriten, är det uppenbart att de s. k. fria festvåningarna med den oreglerade spritkonsumtion, som där förekommer, har mycket stora möjligheter att göra sig gällande.

Jag skulle helst ha sett att Kungl. Maj:t hade framlagt förslag om utskänkningsskattens fullständiga avveckling. Men då det väl hade varit ganska hopplöst att vinna förståelse för en så radikal reform, då det steg finansministern

här tagit enligt mitt förmenande är ett steg i rätt riktning och då man dessutom inte helt kan bortse från skattens betydelse, har jag kunnat ansluta mig till propositionens ståndpunkt i detta avseende.

Skillnaden mellan reservanterna och utskottet är emellertid inte stor. Reservanterna vill sänka skatten med en fjärdedel och utskottet med en tredjedel. Jag tror att den avvägning finansministern gjort är en gyllene medelväg och att kammaren bör kunna ansluta sig till propositionens och utskottets förslag på den punkten.

Reservanterna berör också en annan fråga, som har fått framskjuten plats i våra dagars nykterhetsdebatt. De gör nämligen gällande, att restaurangerna spelar en betydande roll vid skapandet och utformningen av människors alkoholvanor. Ja, det kan måhända sägas. Men för att ställa det påståendet i sin riktiga belysning vill jag erinra om att det 1956 här i landet utminerades över 54 miljoner liter spritdrycker, medan man under samma år endast utskänkte 3,3 miljoner liter. Denna senare siffra har sedan 1954 sjunkit med nära 2 miljoner liter och utgör för närvarande endast 6 procent av utminuteringen.

Finns det för övrigt något medel, med vilket man kan hindra alkoholvanor att uppstå ur de 54 miljoner liter, som årligen säljes fritt i systembolagsbutikerna till alla som har pengar, utan att det föreligger något mattvång och utan att det utövas någon som helst kontroll över konsumtionen? Nej, det gör det inte. Och mot bakgrunden härav tror jag att varje tal om restaurangernas roll vid utformningen av folks alkoholvanor är oerhört överdrivet.

Vad menas för övrigt med uppkomsten av alkoholvanor? Det har redan här i debatten framhållits, att ölet inte spelar någon roll för ungdomens alkoholvanor av det enkla skälet att ungdomen inte tycker om öl. Det är äldre personer som tycker om denna beska dryck. Vi har

Rusdryckshanteringen

för övrigt iakttagit otaliga fall, där man på allt sätt har försökt skydda ungdom och vuxna från att över huvud taget komma i beröring med alkoholhaltiga drycker men där det sorgligt nog ändå visat sig att vederbörande har förvillats och blivit alkoholister. På den punkten tror jag att vi bör erinra oss Holbergs fråga: Varför super Jeppe? Jag tror att vi vet ganska litet om hur alkoholvanor uppstår.

Vad sedan beträffar ersättningen till restaurangerna för handhavande och utskänkning av sprit, så skiljer det också där ganska litet mellan utskottsmajoriteten och reservanterna. Utskottet har liksom propositionen gått en medelväg och förordat en ersättning på 15 procent av försäljningsvärdet. I en motion har yrkats att ersättningen skall vara 18 procent, därför att detta bättre svarar mot de verkliga kostnaderna. Reservanterna har å sin sida stannat för 12 procent. Det är ju relativt små skillnader. För min del tycker jag inte att det ur vare sig ekonomiska, samhällsliga eller nykterhetsvårdande synpunkter har något intresse att i dessa tider pruta på ersättningarna och därmed försvaga restaurangernas ekonomi. Jag tror inte att det är på något sätt lyckligt ur nykterhetssynpunkt, att restaurangerna tvingas arbeta under oskäligt hårda villkor. När staten dessutom har så oerhört stora inkomster av spritutskänkingen, tycker jag inte man skall begära att den enskilda restaurangnäringen, som arbetar under synnerligen pressade förhållanden, skall tjänstgöra som spritförsäljare mot en oskäligt liten ersättning. Sprithanteringen i denna form inbringar ju dock stora belopp åt staten, och restaurangerna skall väl då inte driva verksamheten för en ersättning, som inte täcker kostnaderna. På grund av detta tycker jag också att det är en smula småaktigt att vilja sänka det s. k. taket från 35 till 30 procent, och jag hoppas att man inte skall bifalla reservationen i denna del.

Jag vill emellertid framhålla, att det för hela restaurangnäringen är en stor vinning, att man har fått en ordnad form för ersättningsberäkningen. Hur orimligt det tidigare varit i det avseendet skall jag be att få illustrera genom att anföra några siffror som gäller de allmänna restaurangbolagen. Det är kanske många av kammarens ledamöter som funnit det egendomligt, att de allmänna restaurangbolagen begärt att få retroaktiv ersättning för vissa förluster, som de lidit på grund av att de haft för låg ersättning för sin utskänkning av spritdrycker.

Den enskilda restaurangnäringen hade 1955 3 kronor 15 öre för utskänkning av en liter spritdrycker, medan de allmänna restaurangbolagen allenast hade 78 öre per liter. 1956 hade den enskilda näringen 4 kronor 16 öre i utskänkingsersättning, under det att de allmänna bolagen endast hade 1 krona 7 öre. Om jag summerar ihop de förluster som de allmänna bolagen gjorde under dessa två år på grund av dessa omständigheter, kommer jag upp till en summa på mellan 12 och 13 miljoner kronor. Det skulle ha varit mycket önskvärt att denna summa i stället kunnat användas för att täcka de stora förluster, som uppstått efter 1955, och för att möta de svårigheter, som ytterligare kommer att uppstå, samt för att genomföra den omläggning av rörelsen, som är nödvändig om vi skall få en sund restaurangrörelse.

Jag vill också i detta sammanhang säga, att jag tror att vi måste revidera vår syn på restaurangnäringen över huvud taget. Restaurangerna spelar i våra dagar en helt annan roll än de gjort tidigare. Folk börjar anlita dem i allt större och större utsträckning och det är därför av vikt att vi får högklassiga restauranger, där verklig ordning, trevnad och allmän nykterhet främjas i största möjliga utsträckning. Om restaurangerna nödgas arbeta under ekonomiskt svåra förhållanden och med en

Rusdryckshanteringen

för snålt tilldelad ersättning, kommer deras verkligt stora samhällseliga uppgift att i hög grad försvåras.

Jag skall inte yttra mig om 3,2-ölet. I det avseendet kan jag helt instämma med vad herr Sköld anförde.

Beträffande alkoholreklamen har man nu inte velat vara med om att lätta restriktionerna på sätt som utskottet föreslagit. Jag tror emellertid att de inskränkningar som gjorts i alkoholreklamen har varit av ringa betydelse, och att nu återgå till en större frihet på detta område tror jag inte kommer att medföra några risker. I varje fall kvarstår möjligheterna att ingripa, därest man skulle gå till excesser på detta område. Jag tycker att reklamens företrädare här bör ha samma chans som alkoholförbrukarna, att de alltså skall få utnyttja alkoholreklamen under frihet men också under ansvar.

Det har också framförts önskemål om att man skall få börja tillverka cider. Jag vill bara framhålla, att utskottet därvidlag anser att en cidertillverkning visserligen kunde ha betydelse för trädgårdsodlingen såsom uppmuntran och stöd, men jag tror att cidern skulle komma att bli en betydande konkurrent till läskedryckerna och anser att den svenska fruktsaften bör kunna få användning på annat sätt än genom tillverkning av en ny alkoholdryck, vars värde och möjligheter att göra sig gällande för övrigt är tämligen problematiska.

Herr talman! Jag märker att jag redan har talat för länge. Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets förslag på alla punkter och avslag på samtliga reservationer.

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! Enligt min uppfattning är det oerhört svårt att jämföra det ena folket med det andra när det gäller alkoholvanorna. Var och en som varit ute och sett hur man har det i olika länder måste komma till den slutsatsen,

att människornas inställning är så olika, att det är mycket svårt att finna några gemensamma reaktioner.

Herr Sundström säger att det finns två kriterier på att det icke kommer att bli något undanträngande av nuvarande klass II genom detta nya mellanöl. För det första, säger han, verkar priset, för det andra skall detta öl säljas i livsmedelsbutiker. För att bevisa riktigheten i sistnämnda argument säger herr Sundström, att det särskilda utskottet år 1954 förklarade, att försäljning från ölvagnar ökar konsumtionen mera än försäljning i butiker. Och det kan väl vara sant. Men det säger väl ingenting om den konsumtionsförskjutning, som kan uppkomma även vid sådan försäljning i butiker.

Så var det priset. Det är väl ändå så, att av många varor finns det olika sorter inom en butik — kaffe och konfekt, jag tar bara dessa exempel. Är det någon som kan påstå att det alltid är den billigaste sorten som säljes mest?

Slutligen säger herr Sundström, att mitt påpekande av riskerna är antaganden och att de bara kan bekräftas av erfarenheten. Och — tillägger herr Sundström så generöst — skulle erfarenheten visa att jag har rätt, så skall han inte motsätta sig en ändring, vad detta nu kan betyda. Men jag säger: Om man genom detta förslags realiserande i praktiken åstadkommer en förskjutning till förmån för en alkoholistarkare dryck, då är det inte lätt att vända sedan olyckan har skett. Det blir våldsamma reaktioner, om man då skall försöka tvinga folk tillbaka till en dryck med lägre alkoholhalt. Man skall inte göra riskabla experiment i onödan.

Herr SUNDSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall villigt erkänna, att jämförelser med andra folk är mycket vanskliga. Men jag vill erinra herr Sköld om att nykterhetskommittén på sin tid byggde hela sitt förslag

Rusdryckshanteringen

om motbokens avskaffande just på jämförelser med andra länder och att även särskilda utskottet höll före, att det inte behövdes några extra anordningar för övergångstiden, därför att utvecklingen i Norge efter förbudets upphävande hade visat, att man redde sig alldeles utmärkt utan att vidtaga några åtgärder. Så jag är sannerligen inte den förste som gjort jämförelser med andra länder.

Det kan mycket väl hända, att försäljningen från butikerna leder till att man väljer det starkare ölet i stället för det svagare. Men den omständigheten att detta öl finns i mjölkbutikerna kan mycket väl medföra, att den som vanligtvis går till systembolaget och köper en »krympling» för att ta med sig hem och dricka ur på kvällen, i stället går in i en livsmedelsbutik och nöjer sig med att köpa några mellanöl. Jag tror det spelar en viss roll, att detta öl finns tillgängligt vid sidan om 2,8-pilsnern.

Jag medger, att vad jag säger om saken naturligtvis inte kan ha någon avgörande betydelse, men jag avsåg också endast att på denna punkt deklarerar min egen mening.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp)
kort genmäle:

Herr talman! Tre skåningar inledde dagens öl- och rusdrycksdebatt. Jag tror att de åsikter, som herrarna Sköld och Engkvist förfäktade, inte har en överväldigande genklang i Skåne.

Jag är ense med herr Sköld om nödvändigheten att motarbeta spritvanorna sådana de förekommer i vårt land, men det går inte enbart med lagar eller skatter. Det är den allmänna andan som bör påverkas på övertygelsens väg. Apropå spritvanor har följande karakteristik gjorts av svenskar och danskar: När en dansk blir berusad, så går han hem och lägger sig, men då en svensk »viking» får alkohol i blodet, vill han

gå ut på äventyr och slåss. Är det möjligt att ölkonsumtionen i Danmark, som har en så gynnsam inverkan på individens humör och temperament? Ja, då tycker jag att detta bör vara ett observerandum för oss här i Sverige.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Då vi på nytt har fått en bred nykterhetspolitisk debatt här i kammaren — det tycker jag ju är väl på sin plats — kanske det inte heller kan vara alldeles ur vägen med en liten påminnelse om hur resonemangen gick, när den s. k. fria ordningen på sin tid genomfördes. Den stora vinningen skulle, hette det då, bli att folks tankar upphörde att ständigt kretsa kring spriten — den skulle förlora sin magiska makt över sinnena, och den skulle bli mindre åtråvärd och självklart också mindre efterfrågad.

Vi vet nu hur det gått med den saken. Det är nog ett ganska allmänt intryck, att det i dag ute i landet talas — just talas — mer om dessa ting än kanske någonsin tillförne, och att det också konsumeras mer sprit, ger ju statistiken klart besked om. Vad vi upplevt är en alkoholisering av folklivet, som gör att man ibland rent av tror sig försatt till länge sedan förflutna tider, innan folk-rörelser och folkupplysning ännu hade någonting att säga till om i detta land.

Människorna fick alltså med andra ord den frihet som de eftertraktat. Men vart tog det vägen med ansvaret, reformens andra stora förtecken? Vi blev på den punkten allesammans grovt bedragna och det lär också, herr talman, ligga så till, att man ute i folket — jag skulle tro i alldeles särskild grad i den svenska kvinnovärlden, i de många mer eller mindre alkoholiserade hemmen, där man har en sådan påträngande kontakt med alkoholens skadeverkningar — har ett behov av att med svidande eftertryck ställa statsmakterna — just oss här i riksdagen — till svars för vad

Rusdryckshanteringen

vi åtgjort, respektive försummat att åtgöra på detta område. De förslag som nu ligger på bordet, är alltså att betrakta som ett led i ett försök att i olika avseenden korrigera och bättra en del brister. Men kommer också den avsedda effekten att inställa sig? Man har nog i det stycket anledning att ställa sig ganska frågande. Som motionär kan jag inte underlåta att göra vissa erinringar, även om jag av tidsskäl skall avstå från att fördjupa mig i den problematik, som kan möta på den ena eller andra punkten.

Låt mig vad först beträffar frågan om utskänkningsvillkoren säga, att jag därvidlag kommer att ansluta mig till den med II) betecknade reservationen, som just tar upp det problemet. Det betyder nu inte att jag frångått min övertygelse om det riktiga och rimliga i det motionskrav jag tillåtit mig framföra och som går ut på att det helt enkelt borde ha anstått med den slutliga regleringen av spritrestaurangernas ekonomiska villkor, tills det fullt ut klarlagts, hur stor den indirekta vinsten av spritutskänkningsen är. Jag kan för min del omöjligen finna att man kommit till botten med det problemet. Någon verklig lönsamhetskalkyl har, såvitt jag förstår, inte kunnat presteras. Restaurangerna har klagat i största allmänhet och deras klagan har tagits för god. Så ligger det ju faktiskt till. Men då det för dagen uppenbarligen inte är någon framkomlig väg att driva kravet på en utredning på denna punkt, skall jag som sagt ansluta mig till reservationen, som ur mina synpunkter representerar det näst bästa eller minst onda, vilket man vill.

Det innebär, att jag bestämt tar avstånd från den prissättningspolitik i fråga om den utskänkta spriten, som finansministern med bevillningsutskottets fulla välsignelse lanserat och som ju innebär en icke oväsentlig sänkning av priset. Jag måste säga att det verkligen förvånar mig, framför allt med

tanke på det dag för dag försämrade nykterhetstillståndet, men också med tanke på att förslaget ju faktiskt innebär en reell inkomstminskning på åtskilliga miljoner för statskassan. När har man eljest i något sammanhang sett, att socialdemokratiska finansministrar beträtt en väg som inneburet ett låt vara begränsat men dock inte obetydligt inkomstbortfall? Till frågan om spritbeskattningen skall jag emellertid be att strax få återkomma i annat sammanhang.

Jag vill först ha sagt något också om ett par andra motionsyrkanden, som inte heller har upptagits särskilt nådigt av utskottsmajoriteten. Det gäller främst frågan om den vidgade alkoholreklamen. Man måste väl få lov att konstatera, att det här är en konkret punkt, där man ändå är på väg att vrida klockan tillbaka, ty det råder ingen tvekan om att de regler som hittills gällt med avseende på alkoholreklamen, fastän de varit långt ifrån effektiva, i varje fall har verkat gynnsamt. Det har givetvis inte kunnat undgå någon, föreställer jag mig, hurusom under dessa vårveckor på ett otal opinionsmöten landet runt just detta olycksbådande hot om rusdrycksreklamens frisläppande, naturligtvis vid sidan om införandet av det nya prisbilliga och lättillgängliga starkölet, har stått i centrum för oviljan och för protesterna — med allt fog. Kan verkligen, herr finansminister, läget i dag anses så tillfredsställande, så litet oroväckande eller hur man nu vill uttrycka det, att det plötsligt motiverar en klarsignal från statsmakternas sida för en ännu intensivare spritreklam än den vi redan sett och dagligen ser prov på? Jag ber att få ställa den frågan. Endast om statsmakterna skulle ha beslutat sig för att leka blindbock med alla nykterhetspolitiska fakta och med hela den nykterhetspolitiska utvecklingen, skulle man kunnat förstå åtgärden att just nu kasta över bord gällande inskränkningar i

Rusdryckshanteringen

alkoholreklamen. Men inte kan det väl vara statsmakternas avsikt att med berätt mod gå in för en dylik blindbockslek?

I den allmänna debatten har man — det framgår också av departementschefens resonemang — sökt lägga upp det hela så att de vidgade reklamöjligheterna skulle kunna ha det goda med sig, att förbrukningen dirigerades över från starkare till svagare drycker. Men kan det åberopas några sakskäl för sannolikheten av en sådan utveckling? Det är väl ändå ingen som på allvar tror, att om det verkligen skulle inträffa, att vinreklamen t. ex. lockade över en del av starkspritkunderna, det inte skulle igångsättas en motoffensiv med starkspriten som braskande reklamobjekt. Hänvisningen till förhållanden före den 1 september 1955 och till den då relativt måttliga reklamen kan i detta sammanhang inte ha någon betydelse, eftersom ransoneringen ändå utgjorde en naturlig broms också på det kommersiella reklamintresset.

I dag är ju situationen i detta hänseende radikalt förändrad. Att nu, i ett skede då statsmakterna löper en uppenbar risk att alldeles förlora kontrollen över utvecklingen på sprithanteringens område — sådant är ju faktiskt läget — ge de krafter fritt spelrum, som sitter vid reklamtrummorna, det vore en åtgärd som inte oberättigat skulle kunna stämpas som direkt asocial. Därmed påstås självfallet ingalunda att åtgärdens tillskyndare också skulle vara asociala, detta sagt för undvikande av varje missförstånd. Jag har i ett annat sammanhang, dock inte i detta hus, i ett mellanhavande med herr Sträng råkat ut för ett missförstånd, som gör att jag är på min vakt och alltså vill göra denna reservation.

Jag ber att beträffande alkoholreklamen få yrka bifall till vad som i denna del anförts i den med I) betecknade reservationen, liksom jag också i övriga delar helt ansluter mig till reservationen.

vationens yrkanden, som bl. a. innebär avslag på förslaget om det nya starkölet. Jag skall emellertid, när det gäller den saken, inte bli särskilt utförlig, eftersom detta är en fråga som redan blivit på ett utomordentligt sätt belyst av ett par föregående talare och väl också kommer att ytterligare belysas genom andra inlägg.

Det är i stället ett annat ärende som jag vill framföra i detta sammanhang, och jag kommer här över till prispolitiken. Att prispolitiken kommer med i bilden i ett sammanhang som detta synes ofrånkomligt, och det är ju också en sida av problemet som både departementschefen och utskottsmajoriteten finner naturligt att ta upp till skärskådande, fastän tyvärr bara i förbigående. Sakligt sett förtjänar just detta spørsmål en central plats i debatten, självfallet förutsatt att denna debatt verkligen syftar till att ge ett bidrag till lösningen av nykterhetsfrågan som ett brännande socialt problem, verkligen syftar till en sanering av det som är sjukt och skevt.

Utskottet erinrar med rätta om den höjning av spritskatterna, som beslutades i höstas, och man betecknar denna höjning som betydande. Det tycker jag nu för min del är att säga alldeles för mycket, ty vad som då beslutades, var någonting i grunden ganska måttfullt och blygsamt. Man kan väl säga att prishöjningen nätt och jämnt motsvarade den penningvärdeförsämring, som då hade ägt rum. Och ändå känner vi ju till de goda verkningarna av denna mycket måttliga prishöjning. Vi vet hur den månad för månad har verkat dämpande på efterfrågan. En konsumtionsminskning har ägt rum, som både på kortare och längre sikt representerar ett obestridligt nykterhetsvärde. Den volymmässiga nedgången av utminuterungen är ju för de senaste månaderna så pass kraftig som 13—14 procent.

Med andra ord: Vad inte restriktions-

Rusdryckshanteringen

systemet mäktade, vad man inte lyckades med lagstiftningsvägen genom punktingripanden av ena eller andra slaget, vad man tyvärr inte förmått med propaganda och upplysning, och vad slutligen inte heller dagens reformprogram kommer att någonsin lyckas med, det uppnåddes i ett enda slag utan någon som helst kostnadskrävande administrativ apparat, genom en enkel men effektiv åtstramning av skatteskrubben. Jag tycker nog ändå att vad erfarenheterna här utvisa bör för oss vara en tankeställare och utgöra en anvisning om framkomliga vägar.

Det är också min alldeles bestämda övertygelse att den opinion ute i landet, som faktiskt menar att skatteinstrumentet i dag har sin givna plats i sammanhanget, är långt starkare än vad man på politiskt bestämmande håll föreställer sig. Men det måste då kanske också sägas, att det instrumentet bör användas med ett kärvare och resolutare grepp. Detta vore, herr finansminister, uttryck för en välfärdspolitik i allra bästa bemärkelse. Jag vill också tillägga att det skulle stämma rätt bra överens just med de tankegångar, som ligger till grund för den kungl. propositionen och utskottets resonemang beträffande framför allt det föreslagna nya starkölet. Man menar ju att detta öl skulle komma att vinna marknad på starkspritens bekostnad. Erfarenheterna från Danmark visar någonting annat; de visar att någon sådan dirigering av konsumtionen helt enkelt inte är möjlig, om den inte åtföljes av en samtidig och kännbar höjning av beskattningen på det rena brännvinet. Ur den synpunkten skulle man rent av vilja likna herr Strängs senaste nykterhetspolitiska komposition, det nya mellanölet, uppluckringen av restriktionerna för alkoholeklamen m. m., vid en ofullbordad symfoni, där den viktigaste satsen i tonstycket tyvärr fattas, nämligen just skatteskrubningen.

Låt mig så till sist, herr talman, få

säga att regeringen och riksdagen verkligen borde betänka sig, innan man går att besluta om åtgärder, som innebär att tillgången på rusgivande drycker underlättas antingen det nu är fråga om starkare saker eller vad man kallar svagare. Vi har i detta land redan tillräckligt med av spritfördärvet krossade hem och förstörda människor.

Min slutsats blir alltså, herr talman, närmast den, att det vi här i dag diskuterar som om det vore ett verkligt bidrag till hävandet av en allvarlig nykterhetspolitisk kris i det mesta går helt vid sidan av själva kärnfrågan och inte löser problemen på längre sikt. Eftersom politik är det möjligas konst, skall jag dock avstå från att ställa några säryrkanden. Jag ber, som sagt, att på alla punkter få biträda de med I och II betecknade reservationerna. Jag vill bara till protokollet få antecknat, att jag för min del, om avslagsyrkandet beträffande det nya starkölet vid votering skulle slås ut och valet stå mellan regeringens och utskottets förslag å ena sidan samt bifall till den reservation, som föreslår införandet av ett 3,2-procentigt starköl å andra sidan, kommer att nedlägga min röst. Jag kan nämligen inte ta ansvaret för någotdera.

Häri instämde herr *Gustafsson* i Borås (fp).

Herr **NELANDER** (fp):

Herr talman! Alla ansvarskännande medborgare i vårt land måste väl vara överens om att i det allvarliga läge, i vilket nykterhetsfrågan nu befinner sig, gäller det att vidtaga snabba och effektiva åtgärder, vilka är klart och odisputabelt nykterhetsfrämjande.

En nyligen kungjord statistik visar, att under 1956 — det första hela året av fri spritdrycksförsäljning sedan tiden före första världskriget — konsumerades i Sverige inte mindre än 57,7 miljoner liter spritdrycker, vartill

Rusdryckshanteringen

kommer vin, starköl och vanligt öl. I jämförelse med år 1954 ligger nämnda siffra inte mindre än 32 procent högre.

Konjunkturinstitutet konstaterar i sin rapport, att en tredjedel av inkomstökningarna under fjolåret gått åt till rusdrycker. Samtidigt ökar fylleristatistiken oroväckande, och platser kan ej beredas på vårdanstalterna. Nu nedbringade ju prishöjningen i oktober i fjol konsumtionen av sprit något, men situationen är dock sådan, att snabba nykterhetsfrämjande åtgärder absolut är av nöden.

Jag vill inte ifrågasätta annat än att statsrådet Sträng med de framlagda förslagen avsett just sådana nykterhetsfrämjande åtgärder — även om man i flera fall kan ha andra meningar därom. Alla är överens om departementschefens uttryckta önskan att tränga tillbaka spritdryckerna och främja en övergång till svagare drycker. Huruvida tillskapandet av ett nytt s. k. mellanöl kan antas bidra härtill är emellertid mycket tvivelaktigt. Jag är i denna fråga av samma mening som tidigare förespråkare för reservationen. Att brännvinets vänner skulle överge en halvpanna, därför att »bättre» öl än klass II kommit i marknaden finner jag verklighetsfrämjande. Erfarenheterna har visat, att alkoholsvaga drycker i stället för att konkurrera med starkspriten tvärtom torde komplettera densamma eller grundlägga dryckesvanor, som så småningom kan skapa behov av starksprit. I stället för att få någon minskning av spritkonsumtion och fylleri skulle man enligt min åsikt få en ytterligare ökning av den totala alkoholkonsumtionen, och det var väl ändå inte meningen. Jag hoppas alltså att andra kammaren med ännu större majoritet än första kammaren skall avslå förslaget om detta mellanöl. Jag yrkar bifall till reservationen härvidlag.

Vad det gäller frisläppande av alkoholreklamen har bland andra herr Hamrin i Jönköping nyss berört detta ämne,

och jag kan nöja mig med att instämma med honom liksom i ifrågavarande reservation. Som jag tidigare framhållit, är inte nykterhetsförhållandena sådana, att det kan anses höra till de angelägnare åtgärderna att nu slopa dessa begränsningar. Att alkoholreklamen trots nuvarande restriktioner kan göras både suggestiv och attraktiv ger åtskilliga tidningsannonser såväl som affischer goda belägg för.

I en motion, nr 633 i denna kammare, har herr Yngve Hamrin och jag berört frågan om butikstiderna och tredjedelslitrarna. Vad öppethållandet beträffar gäller nu för Nya systemaktiebolaget en maximitid från klockan 9 till klockan 18 med viss tidigare stängning dag före sön- och helgdag. I vår motion har vi framhållit, hurusom rusdrycksförsäljningsförordningen uttryckligen stadgar, att försäljning av rusdrycker skall så ordnas och handhas, att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Vi har förmenat att man borde ta under omprövning att generellt »torrlägg» dag före sön- och helgdag, då de flesta fylleriförseelserna noteras. Erfarenheterna från Norge av en sådan begränsning har varit gynnsamma. Naturligtvis kan man också tänka sig andra inskränkningar i försäljningstiderna.

Från olika håll har man haft invändningar mot en sådan inskränkning. Enligt mitt sätt att se drar länsstyrelsen i Kopparbergs län i sitt remissyttrande på denna punkt en förnuftig slutsats, nämligen att systembolagets försäljnings-siffror alltid kommer att påverkas av hur försäljningen är anordnad. Länsstyrelsen fortsätter: »Ju fler försäljningsställen det finns, ju längre butikerna hållas öppna och ju mer allmänhetens önskemål angående olika förpackningar tillgodoses, desto större måste också försäljningen komma att bli.»

Sedan har naturligtvis länsstyrelsen också rätt däri, att behörig hänsyn måste tas till skötsamma kunders be-

Rusdryckshanteringen

rättigade önskemål. En avvägning är härvidlag nödvändig.

Vad angår faran för ökad langning vid en dylik inskränkning i butikstiden, är jag ense med Handelstjänstemannaförbundet, då man framhåller att vid den tidigare lördagsstängningen i fjol sommar kunde det inte bevisas att den olaga spritförsäljningen ökade, men däremot konstateras att möjligheterna för missbrukare att skaffa sig sprit minskades och ofta var obefintliga när systembolagets butiker stängdes. Jag anser därför att den här diskuterade inskränkningen i butikstiden borde provas.

Jag kommer så till frågan om en indragning av tredjedelslitrarna. Den försöksverksamhet, som härvidlag pågår, anser man allmänt bör fortsätta. Utredningen var av den meningen att redan vid ett ganska obetydligt utslag till förmån för borttagande av tredjedelslitrarna borde denna åtgärd vidtagas och att man då också kunde ifrågasätta om halvliterflaskorna skulle behållas. Jag delar, herr talman, denna uppfattning.

I Stockholms nykterhetsnämnd har man vid de första försöken inte kunnat göra några säkra iakttagelser. Vad enskilda missbrukare beträffar, har dock, säger man, gynnsamma verkningar iakttagits.

Herr talman! Låt mig här få göra den reflexionen att om man med en så lindrig åtgärd kan hjälpa några av alkoholismens stackars offer, är det väl ändå värt att göra ett försök. »Det finns knappast något område, där vårt samhälle har misslyckats så kapitalt som i fråga om att rensa upp fylleristräsket», kunde man i dag läsa i en stockholms-tidning. Är detta sant — och jag tror att så är förhållandet — måste vi, såsom jag inledningsvis sade, använda alla medel som är odisputabelt nykterhetsfrämjande för att hjälpa upp det hela.

Herr talman! Vad butikstider och tredjedelslitrar beträffar anser jag det

inte lönt att här framställa något yrkande, men jag hoppas att Nya systemaktiebolaget efter ytterligare försökstid skall noga överväga också här ifrågasvarande förslag, som bolaget har möjlighet att självt effektuera.

Jag biträder i övrigt, herr talman, reservationerna nr I) och II).

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag skall inledningsvis i detta lilla anförande fullgöra ett löfte till herr Rimmerfors. Jag har nämligen lovat att svara på en interpellation som han har ställt och som har nära anknytning till de frågor, som vi diskutera här i dag.

Herr Rimmerfors har frågat, om jag har tillfälle att lämna kammaren några upplysningar om hur långt 1954 års bryggeriutrednings arbete har fortskridit. Jag vill i anledning härav anföra följande:

Utredningen tillsattes på hösten 1954. Den uppgift som utredningen fått sig förelagd är omfattande och svårarbetad. Jag vill erinra om att ett betydande utredningsarbete tidigare utförts på detta område, dock utan att leda till något egentligt resultat. Under sådana förhållanden ligger det i sakens natur, att utredningsarbetet måste bli långvarigt.

Herr Rimmerfors' fråga har framställts mot bakgrund av de föreliggande förslagen på maltdrycksområdet, vilkas genomförande enligt hans uppfattning skulle kunna tänkas medföra ur nykterhetssynpunkt ogynnsamma verkningar. För min egen del delar jag icke denna uppfattning.

Jag vill utveckla frågan litet närmare. Grundtanken i den nykterhetsreform, som riksdagen beslutade år 1954, var att vi skulle försöka ersätta gällande förbud och restriktioner med

Rusdryckshanteringen

en större frihet, låt mig säga en personlig frihet under ansvar. Denna frihet skulle uppbyggas genom medvetna försök att stimulera övergången ifrån alkoholstarka till mera alkoholsvaga drycker.

I de båda propositioner, som kamraren här har att behandla, är det framför allt ett avsnitt, fullt i konsekvens med denna grundtanke, som är föremål för de stora kontroverserna, och det är frågan om det nya mellanölet. Min värderade företrädare i ämbetet sade i den debatt som fördes om nykterhetsreformen, att han själv betraktade det som ologiskt att omgärda starkölet med alla de restriktioner som det nu omgärdats med genom att endast systembolagets utminuteringsställen får saluföra starköl. Men, sade dåvarande finansministern: »Man måste gå försiktigt fram i början.» Därav får vi väl dra den slutsatsen, att om experimentet går bra, borde man ha möjligheter att ta steg nr 2.

Herr Sköld slog i sitt anförande i dag fast att det har blivit lugnt kring exportölet; det utgör inte någon sensation. Man skulle sålunda logiskt vara framme vid att man utan någon större risk skulle våga ta det andra steget. Frågan är då, hur detta steg skall ske. Bevekelsegrunden är ju fortfarande den, att man skall försöka stimulera konsumtionen över till de svagare dryckerna från de starkare. Skall steg nr 2 då bestå däri att man häver de restriktioner vilka för närvarande finns kring det 4,5-procentiga exportölet? Det har, för att använda herr Skölds egna ord, varit lugnt omkring exportölet; det har inte blivit någon sensation. Därmed är sagt: starkölet har inte blivit något egentligt alternativ till starkspriten. Skall man då fortsätta i enlighet med de introducerade tankegångarna och släppa ut exportölet till konsumenterna under friare former? Jag måste bekänna att jag ärligen försökt fundera mig igenom detta. Jag

kom dock fram till det resultatet, att jag hade ett förvänta en negativ attityd från riksdagen därest jag presenterade liberaliseringen i fråga om det 4,5-procentiga exportölet. Enär jag emellertid ansåg att det var riktiga tankegångar som min företrädare i ämbetet gav uttryck för, låg det nära till hands att fråga sig, om man kunde välja andra vägar. Det var då tanken på det nu lanserade mellanölet kom upp. Det är ett öl av gängse europeisk typ. Det är ett faktum — i den mån man skall tro på statistiken — att konsumtionsvanorna i andra länder, där detta öl är tillgängligt för konsumenterna, i stor utsträckning överflyttats på denna dryck. Man har inte tillnärmelsevis den konsumtion av starksprit som vi har i vårt land.

Jag vågade inte gå så långt att jag, på samma sätt som våra vänner i Norge, Danmark, England, Belgien eller Frankrike, ville servera detta öl utan några som helst restriktioner. Jag frågade mig emellertid vad det var som gjorde, att det nuvarande exportölet blivit en så dålig konkurrent till starkspriten. Jag kom till det resultatet, att det självfallet måste bero på att det är i viss mån svåråtkomligt. Det kan vara fråga om en bussresa eller en tågresa på någon halvtimme eller timme för att ta sig in till systemets butiker. Varan är rätt voluminös och otymplig att bära. Under sådana förhållanden har konsumtionen av exportölet mycket starkt gått tillbaka när det första premiärintresset lagt sig. Lanserar man däremot ett öl av normal europeisk typ och ger livsmedelsaffärerna möjligheter att föra det så att vederbörande konsument kan ringa till affären och få hem det på samma gång som han får hem sin flaska mjölk, sitt paket margarin eller sitt paket bröd eller vad det än må vara, då är det möjligt att det har större chanser att bli ett alternativ till starkspriten än det har i dag.

När man således stod i valet mellan

Rusdryckshanteringen

att som nästa steg liberalisera export-ölet eller införa mellanölet, då valde regeringen det senare alternativet. Därför är jag, det måste jag bekänna, i viss mån överraskad när jag från herr Skölds mun får höra hela denna provkarta på farliga ting som väntar det svenska folket därest mellanölets introduktion skulle bli ett faktum. Det skulle, enligt herr Sköld, bli ett ökat fylleri, flera fall av delirium tremens, flera polisingripanden och elände. Vi skulle ta onaturliga risker, vi skulle få nykterhetstillståndet försämrat, vi skulle fatta ett oklokt beslut. Denna presentation av ett förment tänkt läge måste jag betrakta — om jag skall vara mycket vänlig — såsom lindrigt överdrivet. Nu känner denna kammare herr Skölds sätt att argumentera. Skall det målas så skall det vara i det svartaste svart eller i det vitaste vitt; några modulationer däremellan ligger inte för vännen Skölds kynne. Här har han målat i det svartaste svart vi någonsin kan begära.

Jag nämnde att det här föreslagna mellanölet skulle vara den gängse europeiska typen av öl. De av kammarens ledamöter som haft tillfälle att se sig omkring litet i världen i de länder, där man konsumerar ett öl av den här sorten och har det som sin speciellt favoriserade alkoholdryck, har kanske funnit, att det inte föranlett några nämnvärt störande följder för nykterheten. Vi måste nog kanske till skam för oss själva bekänna, att kommer vi utomlands och träffar på någon som flätar benen så är det ibland en svensk, men knappast någon av dem som är vana vid att umgås med detta öl.

Det har sagts här, att om man nu introducerar detta öl så föreligger det risker för att konsumenterna går ifrån det nuvarande pilsnerdrickat och i stället lägger sig ombord med att konsumera det 3,4- eller 3,5-procentiga mellanölet. Jag har, herr talman, en annan utgångspunkt för mitt förslag till riksdagen.

Jag har tagit fasta på det faktum, att svenska folket i allmänhet är vuxet att ta hand om sig självt även i fråga om spriten. Jag driver den uppfattningen i strid med vad många talare anfört från denna talarstol. Ser vi på ungdomen i dag är det ingen tvekan om att nykterhetstillståndet är bättre och avsevärt mera lovande än när vi var unga. Vi läste i tidningarna i går att en rekrytinryckning i dagarna genomfördes utan något som helst polisingripande för fylleri. Så var det inte på den tiden när jag gjorde min rekryt, det måste jag i ärlighetens namn bekänna. Det är obefogat att tala om att ungdomen är på vandring mot den svarta avgrunden. Läget är väsentligt mycket bättre än tidigare. Beträffande människorna i allmänhet — alltså de friska människorna — är läget också enahanda.

Handen på hjärtat mina vänner! Om ni ser er omkring i er bekantskapskrets, finner ni då att edra vänner har ökat sin konsumtion av sprit efter den 1 oktober 1955 i den utsträckning, som man skulle ha anledning att tro när man hör vissa av de föregående ärade talarna på denna talarstol. Det finns ju sjuka människor som ökat sin konsumtion helt enkelt därför att spärrarna nu är hävda, men dessa människor är ett problem för sig. Vi får ta hand om dem med de möjligheter vi har till vårt förfogande att hjälpa dem till rätta. Men man får inte presentera dagens läge på nykterhetsfronten så, att man inger föreställningen att ungdomen och friska människor håller på att marschera mot avgrunden.

Om jag nu kommer tillbaka till den alldeles för intressanta frågan om mellanölet, ställer jag mig frågan: Är det någon risk för att de som dricker pilsnerdricka — ett avskyvärt namn i och för sig, men det är ju vedertaget — skulle gå över till detta mellanöl? Det kan tänkas att en och annan gör det, men det kan också tänkas att en och annan som i dag konsumerar 40-pro-

Rusdryckshanteringen

centig starksprit i stället lägger sig ombord med ett starkare inslag av öl i sina alkoholvanor. Jag vill inte gå så långt att jag säger att han slutar med att dricka sprit, men det kan tänkas att den andra snapsen eller den tredje snapsen får vara, om han har ett öl som han trivs med som substitut. Även om man alltså får räkna med en och annan avfälling från 2,8-procentlinjen bör detta kunna moraliskt försvaras och balanseras med att man kanske vinner några från den andra kanten, om inte helt så ändå delvis.

Det finns en mycket mera vardaglig och banal synpunkt på denna fråga. Det svenska folket skulle väl i dag vara tillräckligt vuxet och ansvarsmedvetet för att kunna tåla rikligare konsumtionsval i fråga om drycker. Jag dricker ibland i det här husets högt aktade restaurang en flaska svagdricka och trivs med det. Jag vill rekommendera det, det är alldeles utmärkt. Jag dricker i det här husets restaurang emellanåt en pilsnerdricka med 2,8 procent och trivs med det. Jag kan rekommendera det också. Det har t. o. m. hänt att jag i det här husets restaurang druckit en exportöl och trivts med det. Jag är beredd, även om det låter djärvt, att rekommendera även det. Om det skulle introduceras ett öl med 3,4 procent, är jag nog inte ensam om att prova det och trivas med det och säga att även det kan rekommenderas. Man skall inte göra frågan om 6 eller 7 tiondels viktprocent i en buteljöl till en allt överskuggande nykterhetspolitisk fråga, samtidigt som vi allesamman är ense om att den 40-procentiga starkspriten skall vara fri.

Vi släppte ju starkspriten med nykterhetsfolkets helhjärtade medverkan i denna kammare år 1954 och har väl kanske ibland varit litet bekymrade för utvecklingen efter den 1 oktober 1955. Det ser emellertid just nu ut som om vi ändå skulle ha passerat den maximala konsumtionen. En konsumtionsökning var för ingen av denna

kammares ledamöter en oväntad företeelse den dagen man fattade beslut om den fria spriten. Vi var allesamman på det klara med att den skulle komma, därför att det finns människor som inte får nog av denna vara och är olyckliga att till varje pris behöva tillfredsställa detta behov. Detta måste naturligtvis avspeglats i en ökad konsumtion. Vi kan i dag inte säga att vi har haft en starkare konsumtionsökning än vad vi då hade räknat med. Om man sålunda sätter allting på sin rätta plats, förmenar jag att det är för tidigt att kasta yxan i sjön och i något slags ångerfull ruelse över det beslut som denna kammare fattat försöka ta revansch för detta på mellanölet. Jag tror att det är riktigt att avvakta utvecklingen ytterligare. Det finns lika stora utsikter för att vi kommer att bli sannspådda i vår förväntan att vi ändå är vuxna att klara inte endast ett fritt öl utan även en fri sprit.

Det har vid behandlingen av dessa båda propositioner inte enbart varit ölet som givit upphov till skilda uppfattningar. När jag lyssnat till debatten har framför allt den som jag tycker relativt oskyldiga liberaliseringen på reklamens område syntts spela en väsentlig roll. Jag vågar säga att propositionens förslag även i det avsnittet är fullt i överensstämmelse med de huvudsynpunkter, som låg bakom nykterhetsreformen. Det är ju inte meningen att man efter den föreslagna liberaliseringen med någon annonskampanj skall stimulera svenska folket till att dricka renat, dricka norrland eller dricka skåne. Det är de alkoholsvaga sorterna man kommer att reklamera för. Man kan säga: Skall vi över huvud taget göra reklam och därmed ge impulser till en spritkonsumtion? Vi får väga en sådan synpunkt mot andra synpunkter. Om det svenska folket har en olycklig benägenhet att i huvudsak enbart konsumera den 40-procentiga starkspriten, kan ju en skickligt genomförd annon-

Rusdryckshanteringen

sering för svagare spritsorter också bli en tankeställare till en förskjutning av spritkonsumtionen.

När jag hörde herr Hamrin och även någon annan, som talade här, fick jag det intrycket, att det enda som är radikalt vore chockartade prisstegringar. Ja, det är möjligt, att man pressar toltkonsumtionen ytterligare på det sättet. Huruvida man genom chockartade prisstegringar får dem, som verkligen bör låta bli att supa, att också göra det, är ett problem som vi har diskuterat förr här i kammaren, och vi har varit skeptiska i fråga om resultatet.

Det har också gjorts en jämförelse mellan Sverige och Danmark, och det konstaterades, att vi i dag konsumerar ungefär fem gånger mera starksprit per invånare än danskarna, som i sin tur konsumerar väsentligt mera öl per invånare. Statistiken visar också, att nykterhetstillståndet är bättre i Danmark än i Sverige. Man säger, att det är helt naturligt, eftersom det i Danmark har införts en chockartad prisstegring på starkspriten. Men om vi i dag gör en adekvat jämförelse, visar det sig, att priset på en liter svensk akvavit är exakt detsamma som priset på en liter dansk akvavit, om den svenska valutan omräknas efter dansk kurs. Trots detta har danskarna fortfarande sina alkoholvanor och sin alkoholkonsumtion i väsentligt större utsträckning inriktade på öl.

Även om jag är betydligt mera nyanserad i mina omdömen än t. ex. min värderade företrädare i ämbetet, så tror jag att det finns skäl att pröva, om inte ett öl av god kvalitet, som distribueras, icke under dessa krångliga och besvärande former utan på ett rationellt och riktigt sätt, ändå skulle kunna ges chansen att vara en konkurrent till starkspriten.

Jag kommer på nytt in i denna öldbatt, trots att jag trodde, att jag skulle ha avverkat den, men det var en given följd av att jag talade om reklamen.

Det kommer att bli en reklam för de alkoholsvagare sorterna, d. v. s. vinerna och ölet, contra starkspriten.

Även i fråga om utskänkningskatten har kritiken mot propositionen varit modererad. Jag har sagt mig, att situationen för restaurangerna har blivit i grund förändrad efter den 1 oktober 1955. Det goodwillvärde de tidigare hade i att kunna servera starksprit till sina gäster är väsentligt reducerat, när vi nu har den fria försäljningen av starksprit. Jag säger mig också, att den svenska restaurangnäringen är en näring med anspråk på att bli hyfsat behandlad från statens sida, eftersom det var ett direkt ingrepp från statens sida, som ställde restaurangnäringen inför otvivelaktigt ytterst besvärande ekonomiska problem. Näringen har dessa anspråk, och liberaliseringen i fråga om utskänkningskatten är ett försök att tillgodose dem.

I fråga om kostnadsersättningen har reservanterna accepterat 12 procent, medan propositionen föreslår 15. Propositionens 15 procent innebär inte någon överkompensation. Restaurangerna har ju ingen vinst på sin starkspritutskänkning, men det ligger någonting av rim och reson i att de har möjligheter att få en ersättning för den direkta kostnad, som spritutskänkningsmedför. De 15 procent, som föreslås i propositionen, är knappt tilltagna i det avseendet. Det finns inte någon överkompensation däri, utan motsatsen är snarare fallet.

Här för vi en debatt i riksdagen — ifrån min sida kommer den att föras i mycket lugna tongångar — i huvudsak om huruvida vi skall låta svenska folket dricka ett mellanöl. Motiven från vårt håll är att vi tror, att det är välgörande med hänsyn till nykterhetstillståndet och alkoholvannornas utveckling i vårt land.

Jag vill, herr talman, samtidigt som jag har velat presentera propositionen litet närmare tillåta mig att ha den

Rusdryckshanteringen

uppfattningen, att därest kammaren följer propositionen, så har man inte givit sig ut på någon av de riskfyllda färdestigar, som herr Sköld talade om, men man har fått en möjlighet att bättre bedöma denna fråga.

Jag vill allra sist säga, eftersom några av kammarens ledamöter har frågat mig på den punkten, att därest andra kammaren stannar vid ett annat beslut än första kammaren på denna punkt, blir frågan föremål för sammanjämkning i utskottet.

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var intressant att se min gamle vän Gunnar Sträng i denna nya roll. För att få den rätta bakgrunden samlade han en rad enstaka ord, som jag skulle ha yttrat, och ställde dem tillsammans för att därmed ge ett överdrivet och ovederhäftigt intryck. Jag säger: Aj, aj, herr Sträng, gör inte sådana karikatyrer! Vi är nämligen normalt sett tämligen lika i vårt sätt att måla, och det kanske inte vid ett annat tillfälle blir så svårt att göra på motsvarande sätt. I dag är det emellertid svårt.

Man märkte hur finansministern för att få den rätta bakgrunden ansträngde sig att vara salongsfäbig och använda milda ord — eller, som han uttryckte sig, att vara nyanserad. Jag vill inte förneka att herr finansministern var det i dag, men det verkade på mig inte riktigt väl bekant.

Låt mig komma till saken! Herr finansministern gjorde ett uttalande med anledning av vad jag sagt 1954, att det är konsekvent att med hänsyn till omständigheterna försiktigt lossa på restriktionerna kring starkölet. Ja, det gör finansministern också, och jag har icke anfört några skäl emot finansministerns förslag på den punkten. Men mellanölet är icke i främsta rummet en konkurrent till spritdryckerna; det är en konkurrent till måltidsölet. Det finns risk att man lockar folk att gå över

från en svagare till en starkare dryck. Finansministern sade att detta enligt hans mening inte medförde att man kom ut på några riskfyllda färdestigar, men i nästa ögonblick sade han att hans förslag kunde vara till nytta. Ja, det var väl så vagt som det över huvudet taget kunde vara. Jag fann för min del att finansministern i sin avsikt att här främja sitt förslag tog alldeles för lätt på nykterhetstillståndet i landet. Så ljusst som han målade upp det är det icke. Det är rätt att vi icke bör kasta yxan i sjön, men vi bör heller inte be- draga oss beträffande läget. Gör vi det, kan det nämligen hända att vi tappar intresset för att vidta de åtgärder som trots allt är nödvändiga.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Ja, det är riktigt att jag faktiskt råkar debutera i denna nya roll. Jag har inte haft möjlighet tidigare att tala om nykterhetspolitik i denna kammare.

När herr Sköld nu gör gällande, att mellanölet kommer att bli en konkurrent till måltidsölet, frågar jag mig ärligt och uppriktigt: Är det någon större fara ur nykterhetssynpunkt att byta ut en pilsnerdricka mot ett 3,4- eller 3,5-procentigt öl? Personligen tror jag inte det spelar någon roll, men om detta utbyte kan föra med sig att man till samma måltid tar en snaps mindre, anser jag som jag sade tidigare, att vi har nått en nykterhetspolitisk effekt som väl balanserar syndafallet att gå från 2,8 till 3,5 procent.

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr finansministerns tro, att folk tar en sup mindre om de får det nya mellanölet, kommer mig att tänka på en aktuell schlager, som jag såg avtryckt i en tidning härförleden. Jag skulle kunna översätta ett uttryck i den så här: Du rider på en regnbåge med en månstråle i din hand.

Rusdryckshanteringen

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag måste bekänna att jag på två områden ligger i lä för min värderade företrädare: dels som poet och dels när det gäller erfarenheter om hur människorna kommer att bete sig när de dricker 2,8- respektive 3,4-procentigt öl.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Låt mig först till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få uttala mitt tack för svaret på min interpellation. Jag noterar med tillfredsställelse den anda av saklighet i vilken vi kan föra denna viktiga debatt. En del av spänningen har kanske gått ur frågan, men att döma av finansministerns senaste upplysning gäller det att fortfarande kämpa lika redligt som vi har gjort förut.

Jag hade inte tänkt att i detta tack för interpellationssvaret föregripa diskussionen kring utskottsbetänkandet, men nu erbjöd sig ju herr finansministern att lämna sitt interpellationssvar omedelbart innan jag enligt talarlistan skulle få ordet, och det gör att jag först helt kort kan anknyta till svaret och sedan med ytterligare några synpunkter belysa huvudfrågan.

Jag anser naturligtvis att de båda frågorna hör ihop — det var ju därför jag frågade. Finansministern har också uppfattat interpellationen på det sättet. Han konstaterar — enligt min mening med rätta — att min fråga framställdes mot bakgrunden av de föreliggande förslagen på maltdrycksområdet, vilkas genomförande enligt interpellantens mening skulle kunna tänkas medföra ogynnsamma verkningar ur nykterhets-synpunkt. Mina motiv kan inte uttryckas klarare än vad finansministern här gjort. Han tillägger sedan, som kammaren hörde: »För min egen del delar jag icke denna uppfattning.» Nå, det är en sak för sig. Om finansministern hade delat min uppfattning, speciellt när det

gäller starkölet i livsmedelsbutikerna, hade han naturligtvis aldrig lagt fram den här propositionen. Det besked jag fick i interpellationssvaret är tydligen det enda som nu kan ges. Bryggeriutredningens arbete kommer att bli långvarigt. Uppgiften är »omfattande och svårbemästrad», säger statsrådet. Det tror jag säkert.

Själv är jag från mina liberala utgångspunkter angelägen att framhålla, att om och när samhället en gång anser det vara förenligt med sina intressen att koppla bort det privata vinstintresset även från ölhanteringen, på samma sätt som tidigare skett när det gäller sprit-hanteringen, så skall det ske med iakttagande av rimlighet och rättvisa mot de enskilda näringsidkarna. Den saken är så självklar, att det egentligen inte borde behöva sägas, men jag säger det ändå för undvikande av varje missförstånd.

Att man från regeringshåll inte varit främmande för tanken att i varje fall noggrant undersöka möjligheterna av en sådan avkoppling av det enskilda vinstintresset även när det gäller ölhanteringen visar ju det förhållandet, att Kungl. Maj:t 1954 tillsatte en kommitté med uppdrag att utreda bryggerinäringens företagsformer.

Den svenska nykterhetsrörelsen har — låt mig också få säga det i detta sammanhang — i sin kamp mot ölalkoholismen, som ingalunda är så oskyldig som många tror, varit inne på samma tankegång som Kungl. Maj:t hade år 1954. Det heter ju i en av de 14 punkter, som utgör nykterhetsrörelsens principprogram: »Principen om avkoppling av allt enskilt förvärvsintresse från alkoholhanteringen bör genomföras utan inskränkning och således även omfatta skattefria maltdrycker.»

När jag i propositionen märkte, att Kungl. Maj:t räknar med att vi skulle kunna vältra över en väsentlig del av alkoholkonsumtionen på ölet, så slog det mig, att tiden nu var inne att efter-

Rusdryckshanteringen

höra, om man icke tagit med i beräkningen vad det kan betyda att energiska och skickliga företagare här får ökad marknad.

Jag tackar än en gång för svaret. Vi får återkomma, när bryggeriutredningen är färdig med sitt arbete — den som lever då!

Sedan skulle jag, herr talman, vilja anföra några synpunkter på utskotts-betänkandet.

Det ges tillfällen då man är övertygad om att man måste genomföra en viss ändring på något område. Då bör man göra det, om det finns några möjligheter därtill. Situationen kan antingen vara den, att man finner det nuvarande läget så outhärdligt att man till varje pris vill ha en ändring, eller också är man så övertygad om välsignelsen och nyttan av det nya man tänker komma med, att det motiverar en ändring. Ingetdera fallet synes mig vara för handen när det gäller detta förslag, framför allt vad det avser det nya mellanölet, som skulle försäljas i livsmedelsbutikerna.

Om jag först frågar mig, huruvida den åtgärden kan motiveras ur nykterhetssynpunkt, måste jag komma fram till ett nekande svar. Har vi inte varit överens om att vänta ett tag med alltför ingripande nykterhetsreformer? Vad jag skulle önska när det gäller 1954 års nykterhetsreform är faktiskt litet lugn och ro i stället för detta ståhej, som gång på gång uppväcks. Man brukar inte i onödan springa och rycka i nysatta planter eller fingra på en lagstiftning, som knappast ännu funnit sin form.

Här har sagts tidigare — och jag kan instämma i det — att rusdryckshandelns liberalisering medförde betydande övergångssvärigheter. Mycket schematiskt kan man statistiskt uttrycka det så, att alkoholkonsumtionen under det första fria året steg med i runt tal 32 procent. Om dessa siffror nu alltfjämt fortsatte att stiga, skulle jag kunna förstå de stundom panikartade åtgärderna. Men faktum är ju, att konsumtionssiffrorna

sjunker för varje månad, och det finns väl ingen här i kammaren som inte gläds över det. Vi skall naturligtvis inte, som herr Sköld nyss påpekade, ropa hej förrän vi är över bäcken och göra läget ljusare än det är. Det är tillräckligt många tragedier och bekymmer. Men vi skall å andra sidan inte heller bortse från de ljuspunkter som finns och som finansministern alldeles riktigt underströk. Efter ett och ett halvt år var stegringen nere i 12 procent och nu räknar man med att den verkliga ökningen efter reformen inte är större än 8 procent. Det betyder att vi kan notera ett tillfrisknande efter den frihetspsykos, som ju alltid hör samman med ett så ingripande systemskifte. Vi ligger visserligen fortfarande över 1954 och 1955 års siffror, och de var som bekant skrämmande höga.

Eftersom spriten är vårt folks största sociala fråga, som statsministern sade vid 1954 års debatt, så måste vi enligt min uppfattning fara varligt fram med nya reformer. Detta gör att jag finner den föreslagna åtgärden onödig.

Låt mig också erinra om att Nya systemaktiebolaget under den gångna veckan redovisat siffrorna för mars månad i år. Konsumtionen under mars månad i år tycks förete en ytterligare nedgång med inte mindre än 27,4 procent i jämförelse med motsvarande månad i fjol. Att nedgången sammanhänger med skattehöjningen i november i fjol borde ge oss en ytterligare tankeställare beträffande kampen mot starkspriten.

Låt mig för att förkorta detta inlägg och därmed debatten säga, att jag accepterar den principiella väg, som finansministern, utredningen och utskottet förordat, nämligen att med alla till buds stående medel söka komma åt starkspritkonsumtionen. Det förefaller mig dock som om detta verksammast kunde ske inte genom ett förbilligande av de alkoholsvagare dryckerna utan genom en fördyring av de alkoholstarkare. Att nedgången sammanhänger

Rusdryckshanteringen

med skattehöjningen i november i fjol visar ju också Nya systemaktiebolagets rapport, som slutar med orden: »Det förefaller som om spritskattehöjningen i november förra året alltså har en oförändrad konsumtionshämmande effekt.» Under sådana förhållanden tycker jag, herr talman, att vi skulle kunna oss ett reformstopp, utom vad beträffar några direkta blottor i lagstiftningen, som vi är ense med utredningskommittén och Kungl. Maj:t om att rätta till. Jag tänker då på sådana saker som åldern för ombudsköp, de lokala spärrlistorna för notoriska missbrukare och en del andra klart nykterhetsbefrämjande åtgärder. Det angelägnaste av allt är nu, synes det mig, att så litet som möjligt aktualisera alkoholbehovet hos vårt folk. Låt oss satsa på uppväckandet av andra och djupare behov och se till att de kan tillfredsställas.

Finns det någon i denna kammare som tror att den totala alkoholkonsumtionen i landet blir mindre genom denna propaganda för öl-drickandet? Vi skall göra Sverige till ett öl-drickande land, sade en aktad talare i första kammaren patetiskt i eftermiddags, och han önskade att han kunde tala med änglars tungor för att åstadkomma detta välsignade tillstånd. Trosvissheten var det alltså inte något fel på.

Om riksdagen i dag skulle genomföra den föreslagna reformen och inordna den svenska livsmedelshandeln i rusdrycksdistributionen — ty en rusdryck är ju detta 3,6-procentiga öl i lagens mening — är jag för min del övertygad om att vi nästa år vid det här laget skall kunna avläsa resultatet, inte bara i ökade konsumtionssiffror — ty de är ju inte alldeles avgörande, det vill jag gärna erkänna — utan, vad värre är, också i ökad fyllerifrekvens. Det är säkerligen fler än finansministern som kan komma på idén att pröva denna nya ölsort, och det kan vara många som blir kvar i den vanan längre än vad risken väl är för finansministern.

Tillskyndarna av denna reform åberopar gärna Finland, Danmark och andra länder som bevis för riktigheten av principen att slå ut starkspriten med starköl och andra mindre alkoholstarka drycker. Låt mig i det sammanhanget säga att jag respekterar den ärliga uppfattningen, idealiteten och det goda uppsåt som ligger bakom en sådan tro, ty en tro måste det naturligtvis vara. Tyvärr måste man ofta konstatera att den är svagt underbyggd med fakta. Jag kan i varje fall inte dela denna tro sedan jag försökt så sorgfälligt som möjligt ta del av just dessa andra länders alkoholstatistik.

På grund av den korta tiden skall jag ta bara ett exempel, nämligen från Finland. Förra månaden höll fil. dr Uno Tuominen ett föredrag i Helsingfors, vari han bland annat konstaterade det glädjande faktum att Finlands spritkonsumtion är tämligen konstant låg — den har varit låg de senaste åren — men att fyllerisiffrorna befinner sig i oavslutligt sjunkande. Det mest intressanta i dr Tuominens redogörelse var dock påvisandet av ölalkoholismens höga andel i dessa relativt låga fyllerisiffror. Han påpekar nämligen att — jag citerar ordagrant — »den ökade konsumtionen av alkoholsvaga drycker icke bidragit till denna positiva utveckling», och detta bevisar han genom att erinra om att »medan ölets och vinets andel i fyllerifallen på det statliga alkoholbolagets försäljningsorter 1938 var 14,4 procent, så är den procentandelen nu uppe i 42,5 procent, alltså nära nog en tredubbling». Detta tyder ju i varje fall på att det inte är så ofarligt att balansera över konsumtionen till ölet.

När den Wahlbergska utredningen tillsattes trodde jag för min del att man skulle föreslå några kompletteringar, som man efter drygt ett års erfarenhet av denna reform fann motiverade för att förbättra nykterhetstillståndet. Åtskilliga av förslagen går också ut på detta, och dem skall vi tacksamt erkän-

Rusdryckshanteringen

na och rösta för. Sedan finns det emellertid punkter där vi måste anmäla missräkning. Att öka sortimentet av alkoholdrycker, att öka antalet utskänkingsställen, att ge starkölsrättigheter åt personalmatsalar och arbetsplatser, vinkonditorier och örestauranger, att släppa lös alkoholreklamen o. s. v., hur i all rimlighets namn kan man kalla detta nykterhetspolitik?

Det är där vi står betänksamma. Här anförde herr Sundström uttrycket att försöka driva ut djävulen med Belsebub. Jag har tillåtit mig att använda samma bild, och jag tycker att man på något sätt har missuppfattat situationen. Vad kommer man att vinna? Jag fruktar att den första vinsten blir, och jag vet att finansministern tar även det med knusende ro, att 2,8-procentölet minskar i konsumtion och kanske trängs tillbaka helt.

Vi har ju ändå den erfarenheten från 1930-talet, att det inte var bra medan vi hade 3,2-procentölet. Jag fäste mig vid, när jag tittade in i första kammaren en gång i dag, att en av talarna där, som talade för regeringens förslag och utskottets, sade att Sverige har i dag inget ölproblem. Då var det annat på 30-talet! Ja, det är riktigt. Det var då vi hade 3,2-procentölet, och det omvittnas från många håll vilken oerhörd förbättring det blev i nykterhetstillståndet när man sänkte alkoholhalten till 2,8 procent. Sett ur dessa synpunkter, herr talman, ville jag gärna hoppas att vi kan avvisa det här förslaget, även om det är aldrig så väl menat från förslagsställarnas sida.

Största oron hyser man när det gäller utsträckandet av starkölsförsäljningen till livsmedelsbutikerna. Redan den nuvarande pilsnerförsäljningen har på somliga håll sänkt butikernas standard, och nu fruktar man att det skall bli sämre. Härnäst talade jag med en affärsinnehavare här i staden, som berättade att han hade för sina kunders skull varit nödsakad att ta in 2,8-pro-

centölet, men att han höll det mycket korrekt och inte hade särskilt stora svårigheter bortsett från ett klientel från ett visst kvarter som han helt enkelt förbjudit att avhämta klass II. Men nu hade han de sista veckorna, sedan detta blev känt, uppvakts mycket flitigt av folk som frågade: »När kommer det nya starkölet?» Han fruktade, att han inte gärna skulle kunna lämna sina kvinnliga biträden att sköta affären, när anstormningen kommer av dessa mycket törstiga kunder. Att det blir svårt vet vi.

Till sist skall jag be att få säga att jag har livlig kontakt med en stor del av den köpmannakår, som hör hemma i nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen, och för vilka det är en samvets sak att inte tillhandahålla alkohol och se skadeverkningarna öka i sin bygd. Jag hoppas, både för deras skull och för landet i stort, att vi slipper detta.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Spetz m. fl., i alla dess delar.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Den här frågan har ju diskuterats ganska länge, och man har nu börjat tala om att man skulle bli kort i sina anföranden. Ansträngningarna är lovvärda. Det blir kanske svårare att hålla föresatserna. Jag har för min del i stort anslutit mig till Kungl. Maj:ts förslag. Men innan jag går in på detta, ber jag ändå att få framföra någonting annat.

Det finns en blank reservation fogad till detta utskottsutlåtande av fem av utskottets ledamöter. Jag kan redan från början säga, att jag inte har för avsikt att ställa något yrkande om bifall till ifrågavarande motioner. Det går ändå framåt i utskottet även om det går sakt. Ty så vänlig skrivning som i år har man hittills aldrig lyckats prestera. Man konstaterar att såvitt känt

Rusdryckshanteringen

är torde knappast några risker föreligga, sett ur nykterhetspolitiska synpunkter, och det är inte uteslutet att en sådan dryck, som cider kan få betydelse för övergången till alkoholsvagare drycker. Men efter det att man erkänt dessa båda sanningar, erinrar man sig sitt föregående och säger, att det skulle kunna tänkas att denna nya dryck skulle kunna bli en tillvänjningsdryck för ungdomen och sålunda konkurrera med läskedryckerna, och då måste man som vanligt avstyrka. Jag har sagt förut att det går nog bra att avstyrka, ty vi kommer ändå till slut dithän att frågan blir genomförd, den som många andra, om vilka det stått strid i riksdagens kamrar. Till slut segrar ändå det praktiska förnuftet. Jag skulle kunna anföra många av de skäl som jag tidigare anfört om cidern men avstår och övergår till att tala om en annan sak.

Om vi sedan går över till de två propositioner som behandlas i detta utskottsutlåtande, får jag säga att det är ganska ovanligt för mig, och jag skulle tro även för finansministern, att jag uppträder som regeringens försvarare, men i dagens läge är det i alla fall så. Efter att noga ha åhört alla föredragningar i utskottet och såvitt möjligt ha satt mig in i frågan, har jag kommit till den åsikten att det förslag, som finansministern vill få riksdagen att antaga, är ett lovvärt steg i rätt riktning. Vi, som satt med här i kammaren 1954 och beslöt det stora experimentet att släppa starkspriten fri, har väl också varit överens om att vi måste försöka tänka oss en framtid, där vi kan främja en övergång från starksprit till alkoholsvagare drycker. Nu finns här i alla fall ett försök i den riktningen, och jag tycker att innan man reste detta väldiga motstånd mot finansministerns förslag, borde man ha tänkt sig för. Jag tror att man vid en saklig prövning skulle ha kommit till den övertygelsen, att det förslag som finansministern här framlagt — det vill jag ännu en gång

konstatera — är ett steg i rätt riktning, ett försök till ett nytt experiment, om vilket båda sidor givetvis kan säga både positiva och negativa saker. Vi kan nämligen utan större besvär komma överens om att både utskottets talesmän och reservanterna har ett enda mål i sikte, och det är att göra svenska folket nyktrare. Det är om vägarna till detta mål vi är något oense, dock inte så förfärligt mycket, tycker jag, att man behövt blåsa upp denna fråga till sådana proportioner som man tydligen lyckats göra. Det är för mig fullkomligt ofattbart.

Nu blir det ändrade förhållanden på detta område, och det har sagts en hel del därom under debatten. Bl. a. har herr Sköld sagt, att de här spärrlistorna, som skall sändas ut till systembutikerna, kommer att innebära att ett antal missbrukare kommer att avstängas från inköp av starksprit. Ja, det är riktigt. Men, tillägger han, för dem blir det kanske ett gefundenes fressen att få det nya 3,6-procentsölet.

Herr Sköld ställde inte något alternativ, men om han hade varit närvarande i kammaren nu, skulle jag ha frågat honom, om han anser att vi i ett sådant läge skulle avstå från dessa lokala spärrlistor. Jag vill dock säga till finansministern, att i den mån han kan påverka utformningen av de anvisningar, som skall lämnas ut till utminuteringsaffärerna, så skulle jag vilja att vederbörande där lades på hjärtat att deras mycket delikata uppgifter måste fullgöras med allt det förstånd en människa över huvud taget är mäktig. Skulle det visa sig att dessa tjänstemän blir alltför nitiska och tillämpar bestämmelserna på i detta avseende oförvitliga människor, så kan det hela sluta med katastrof i stället för att, som avsikten var, bli ett steg till förbättring.

Vidare har vi i utskottet varit eniga om att höja ombudsåldern från 18 till 21 år. Jag har biträtt denna mening, eftersom jag anser att man skall pröva

Rusdryckshanteringen

alla vägar. Det är möjligt att vi inte når det resultat vi åsyftar, men försöket bör ändå göras. Nu har vi i alla fall kommit dithän, att kurvan över starkspritkonsumtionen börjar gå nedåt. Siffrorna från första kvartalet i år visar en nedgång på 18,4 procent jämfört med motsvarande siffror i fjol. Utslaget per person betyder detta att medelinköpen har nedgått från 1,91 till 1,55 liter. Detta tycker jag är en glädjande utveckling, och det är ju en utveckling som vi alla har strävat till. Att det skulle uppstå vissa övergångssvårigheter när starkspriten släpptes fri, var vi väl ganska medvetna om. Jag skall personligen bekänna att jag inte trodde att svårigheterna skulle räcka så länge som de gjort, och det är glädjande att utvecklingen nu tycks ha tagit en gynnsam vändning. Samtidigt har vinförsäljningen ökat, och i 1954 års debatt sades det att detta var att befrämja en övergång från starksprit till alkoholsvaga drycker.

Sedan har det sagts att det 3,6-procentiga ölet skulle komma att helt slå ut det 2,8-procentiga. Varför det? Det finns säkert människor, som är nöjda med det 2,8-procentiga ölet. Varför skulle de inte få ha det kvar? Man kan också vända på saken och säga, att eftersom konsumtionen av det 4,5-procentiga starkölet har nedgått, så att den i dag inte går upp till 20 procent av vad den har varit som högst, kan vi väl säga oss att den dag tydligen nalkas, då de svenska bryggerierna får ta under omprövning om det över huvud taget är lönt att tillverka 4,5-procentigt öl. I det läget kommer det 3,6-procentiga ölet in i bilden, och i stället för att envist stirra på endast den ena sidan och säga att det 3,6-procentiga ölet slår ut det 2,8-procentiga, kan man säga att det 4,5-procentiga ölet mer och mer ersättes med det 3,6-procentiga, vilket jag i så fall anser vara ett steg i rätt riktning.

Man kan givetvis strida om dessa

ting, men vi skall väl ändå försöka bedöma frågorna litet praktiskt. Flera talare, bland annat herr Rimmerfors, har framhållit att i och med att det 3,6-procentiga ölet får säljas i livsmedelsbutikerna, så uppstår en nykterhetsfara. Ja, så kan man ju se saken. Men man kan ju också se den så, att i och med att det 3,6-procentiga ölet får säljas i livsmedelsbutikerna på landsbygden, kommer många att avstå från att köra in till närmaste stad för att köpa en liter sprit. Då nöjer sig vederbörande med detta öl och stannar hemma. Åtminstone finns det lika goda skäl för denna min tro som herr Rimmerfors har för sin uppfattning.

En av talarna i första kammaren hade i debattens slutskede tidigare i dag ett uttalande där han som organiserad nykterhetsman, bl. a. framhöll: »Vi organiserade nykterhetsmän kan aldrig ensamma lösa detta problem. Vi måste ha hjälp av de människor, som har lärt sig sköta spriten.» Detta tror jag är en av de största sanningar som sagts i dagens debatt här i riksdagen. De organiserade nykteristerna kan inte klara denna fråga ensamma. När det gäller sprit har vi här i landet tre sorters människor: de beklagansvärda alkoholisterna, absolutisterna — alltså de som av principiella skäl inte smakar sprit — samt de som jag kallar nykteristerna, d. v. s. de som lärt sig handskas med spriten på sådant sätt att de varken skadar sig själva eller andra.

Herr Hamrin i Jönköping framhöll att det 3,6-procentiga ölet kan innebära att kvinnorna i alkoholiserade hem får ökade besvärligheter. Ja, i sådana hem där mannen är alkoholiserad kan det givetvis även i framtiden bli besvärligt, men en alkoholskadad människa tror jag inte dricker 3,6-procentigt öl.

Jag tror att han dricker av det fria brännvinet så mycket han vill liksom han gjort hittills. Jag skulle vilja ställa en fråga tillbaka: Vad gjorde det organiserade nykterhetsfolket här i kam-

Rusdryckshanteringen

maren 1954, när motboken togs bort och starkspriten släpptes fri? Jo, man medverkade till detta i praktiskt taget hundraprocentig omfattning. Då var det ingen som steg upp och talade om kvinnornas oro i de alkoholiserade hemmen. Jag tycker att då man inte den gången gjorde det, då det kanske varit ännu mer befogat, behöver man inte i dag måla ut det 3,6-procentiga ölet som någonting som skulle ha, som man säger, sådana förskräckliga verkningar.

Så endast några ord om restaurangerna. Det har redan sagts en hel del därom och jag skall försöka att fatta mig kort. Det var i utskottet delade meningar om den saken. Det fanns de som gick på propositionen och det fanns de som gick på de 12 procenten — som det nu är reservation om — och det fanns andra som förordade 18 procent.

I det läge som uppkom i utskottet ansåg jag — som från början tillhörde den linjen som ville genomföra en 18-procentig ersättning — att när det inte gick att komma överens borde jag avsluta mig till propositionen. Jag tror det är riktigt, som det också har sagts av flera talare, att man skall ge restaurangnäringen sådana ekonomiska villkor, att den får ordentliga existensmöjligheter. Ty vi skall komma ihåg att de restauranger, som har utskänkingen under kontroll, i dag för en mycket svår konkurrens med de s. k. svarta restaurangerna. Och så länge man inte kunnat vidta några särskilda åtgärder mot dessa, så länge får man i varje fall söka se till att man inte förstör möjligheterna för den kontrollerade restaurangnäringen att existera. Det är inte utskänkingen på restaurangerna som skapat problem under senare år utan det är den ökade utminuterings som skapat problemen.

Herr talman! Jag skulle kunna använda åtskilligt längre tid för att utveckla mina synpunkter ytterligare men jag har försökt att göra det i så kortfattade ordalag som möjligt.

Jag har efter noggrann prövning i utskottet kommit till den bestämda slutsatsen, att det experiment som finansministern här föreslagit i alla fall är värt att pröva och jag skulle vilja råda kammarens ledamöter att gå på herr Strängs linje. Jag tror att vi inte kommer att få anledning att ångra detta utan tvärtom.

Till slut ett par ord direkt till finansministern. Om vi båda nu skulle lyckas klara oss här i fråga om det nya mellanölet, skulle jag vilja hemställa till finansministern att man i framtiden också hjälper mig att klara cidern i hamn!

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RIMMERFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nilsson Bästekille yttrade, med adress till mig, att starkölet i en livsmedelsbutik inte innebar någon nykterhetsfara, i varje fall inte för den svenska landsbygden. Snarare ansåg han att det utgjorde en nykterhetsfrämjande faktor, så till vida att folk, som tidigare farit in till städer och samhällen för att fylla sitt spritförråd, nu läte sig nöja med 3,6-ölet i livsmedelsbutikerna.

Naturligtvis önskar jag att herr Nilsson i Bästekille hade rätt, men jag fruktar att så icke är fallet. Hans tro ställes visserligen här mot min tro ty ingen av oss kan bevisa hur det kommer att gå. Men man kan ju ändå ha vissa uppfattningar om den sannolika utvecklingen. Och då vill jag ifrågasätta om de där båda dryckerna över huvud taget är jämförbara. Personligen har jag ingen erfarenhet alls på detta område. Men jag har fattat saken så att de som använder dessa drycker inte begagnar dem riktigt i samma syfte. Starkspriten är väl ingen bordsdryck, under det att ölet i stor utsträckning är en måltidsdryck. Detta gör att jag fruktar att detta starköl snarare kommer att slå ut 2,8-ölet än att

Rusdryckshanteringen

det skulle kunna innebära något verkligt alternativ till en starksprit med 40 procents alkoholhalt.

Herr NILSSON i Bästekille (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Rimmerfors har alldeles rätt när han säger, att om han sätter sin tro mot min är de lika obevisbara båda. Vi måste här räkna med antaganden och båda kan vi anföra exempel från det praktiska livet som argument för respektive synpunkter.

Dock skulle jag vilja säga att jag tillhör de människor som sagt mer än en gång: Jag tror att vi som lärt oss bruka spriten med måtta har lättare att tala med människor, som håller på att komma på glid, än organiserade nykterhetsmän med den bästa värtalighet. Jag bestrider inte alls att det finns ett ärligt uppsåt från deras sida, men det kan hända att det inte alltid är rätta metoden att säga till vederbörande: Låt bli att använda för mycket sprit, du ser ju hur det går! Jag tror att det många gånger är bättre att i stället säga till honom: Tag andra till föredöme som kan sköta spriten! Jag tror att man har större utsikter att komma till rätta med detta problem på det sättet än genom att bara säga: Du är i grund och botten en usel människa om du dricker brännvin.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Det har redan i denna långa debatt sagts så många kloka ord som argument för ett bifall till reservation nr I) — den reservation, som även jag anslutit mig till — att jag inte skall tränga djupare in i frågan. Jag vill emellertid anföra några personliga synpunkter.

Herr Sundström och även finansministern sade, att de var överraskade över att så många i riksdagen och utskottet hade anslutit sig till avslagslinjen beträffande införande av en ny ölsort, mellanölet som det kallas. Det är väl så,

att också vi reservanter i hög grad känt oss överraskade, men då överraskade över att man med nuvarande läge på nykterhetsfronten vill försöka dämpa skadeverkningarna genom att införa en ny alkoholdryck. Jag är medveten om de tankegångar, som ligger bakom propositionens förslag om den nya ölsorten. Om man emellertid har den uppfattningen, att dessa synpunkter inte är bärande, måste man ju bli förvånad över att en åtgärd av detta slag föreslås just nu. All erfarenhet visar väl ändå, att alkoholförbrukningen går inte från starkare drycker till svagare, utan från svagare till starkare drycker. Åtminstone har jag den uppfattningen. Jag tror att den tanke, som ligger till grund för propositionen, är alltför optimistisk. Däremot anser jag det inte uteslutet, att den nya ölsorten blir så att säga en port, som öppnar vägen till ökad alkoholkonsumtion, och då blir den till skada.

Jag vill erinra om, att det inte är en så alldeles ofarlig dryck, som skall distribueras via flertalet speceributiker. En enkel räkneoperation ger vid handen, att tre flaskor av den nya ölsorten kommer att innehålla lika mycket alkohol som 8 à 9 centiliter brännvin av den vanligaste sorten. Jag har särskilt fäst mig vid att uttryckssättet såväl i propositionen som i utskottsutlåtandet också är ganska tveksamt, vilket även varit fallet i både herr Sundströms och herr Strängs anförande. Man grundar sin uppfattning på en viss tro. Det heter t.ex. i utskottsutlåtandet: »Skulle det visa sig att detta försök inte slår väl ut, får självfallet övervägas att beträda andra vägar.» Herr Sundström sade, att om experimentet inte slår väl ut, får man försöka vrida utvecklingen i detta hänseende tillbaka. Men det är inte så lätt gjort. Vi håller ju sedan den 1 oktober 1955 på med ett experiment, som vi har svårigheter att komma till rätta med, ett experiment, som bekymrar oss alla. Jag menar därför, att vi i

Rusdryckshanteringen

denna situation skall akta oss för ytterligare experiment, vars resultat vi vet mycket litet om.

Om uppmjukningen av bestämmelserna rörande reklamen för spritdrycker skall jag inskränka mig till att säga, att all reklam syftar till att åstadkomma en ökad omsättning. Reklamen för alkoholdryckerna utgör i det avseendet inte något undantag.

Herr talman! Jag anser, att med det nuvarande nykterhetstillståndet i vårt land är det synnerligen viktigt, att riksdagen intar en någorlunda fast hållning. Det är viktigt att vi inte handlar på ett sätt, som ger intryck av att vi famlar i det ovissa och bara ägnar oss åt experiment. Det är nödvändigt, att vi i stället vidtar positiva åtgärder för att få ordning i den oreda som för närvarande råder.

Med detta ber jag att få yrka bifall till reservation nr 1) av herr Spetz m. fl.

Herr JANSSON i Aspeboda (bf):

Herr talman! För ett år sedan — närmare bestämt under den ordinarie motionstiden — väcktes ett par motioner, i vilka föreslogs att på lagstiftningens väg vissa restriktiva bestämmelser skulle införas för att förbättra nykterhetstillståndet. Motionerna remitterades till bevillningsutskottet, och den som där först tog till orda vid behandlingen av dem var den dåvarande ordföranden, herr Olsson i Gävle. På hans förslag avstyrkte utskottet så gott som enhälligt motionerna med motiveringen att den försökstid, som stått till förfogande i fråga om den fria spriten, hade varit alltför kort. Det blev alltså inte någon längre debatt om saken då.

Nu kan vi visserligen blicka tillbaka på en nästan dubbelt så lång försökstid. Men jag frågar: Har vi vunnit tillräckliga erfarenheter för att börja plottera med nya påfund? Vad är det som har skett? Vi har kunnat följa hur statistiken över den försålda spriten stigit

månad efter månad, så att vi nog får säga att missräkningarna varit större än vad vi räknade med litet till mans, när vi släppte spriten fri.

Det är glädjande att vi har fått andra siffror att se på under den senaste tiden. Om vi är på väg mot ett bättre förhållande, då tror jag nog att vi kan vänta någon tid, innan vi ger oss in på nya experiment. Vi vet ingenting om hur utfallet kommer att bli, om vi nu inför en ny alkoholdryck, låt vara att det nu bara är ett 3,6-procentigt öl. När jag hörde finansministern för en stund sedan förebrå sin föregångare och nämna vad han sade för något år sedan, då tänkte jag: Måtte inte vår nuvarande finansminister komma i den situationen att han en gång blir påmind om vad han sagt i kväll! Jag skulle önska, om propositionen vinner gehör här i riksdagen, att vi inte en gång skall behöva påminna finansministern om vad han sade här i debatten.

När jag erinrar mig sammanträdet i bevillningsutskottet någon gång förra året, får jag säga att jag är förvånad över förslaget om att vi skulle införa en ny alkoholdryck till alla dem vi har. Jag skall inte här gå in på hela det resonemang som man här fört beträffande starkölet, men jag kan säga att om vi stänger in en vara och gör den så svåråtkomlig och så dyr som starkölet är, då vore det lika bra att vi inte hade någon sådan vara. Jag tror jag har så pass mycket kännedom om människorna, åtminstone i den trakt där jag bor, att jag kan understryka vad någon sade: Inte reser man till Falun efter en kappsäck med starköl, då köper man av bekvämlighetsskäl en liter brännvin. Vi har ju också haft tillfälle att studera hur det har varit på en rad platser i Falutrakten. Det är inte ungdomen som jag vill lasta mest, utan det är de medelålders som visar sig på tillställningar, t. ex. på danshaken. De vill ha en sup, de vill inte ha öl. Jag har bibringats den uppfattningen från de er-

Rusdryckshanteringen

farenheter jag har på området, att lär man ungdomen att dricka öl, är inte steget till en sup så särskilt långt.

Jag kan ju för min del inte heller bygga på annat än tro i dessa fall. Här har det hela dagen från båda parter talats om att man tror, ingen kan bygga på vetande. Man säger att vi nu skall göra ett försök så att vi får ett vetande, men jag anser att det inte är någon brådska att göra ett sådant försök, då vi inte vet vart det leder. Jag tycker att utvecklingen snarare pekar på att vi nu bör avvakta hur det blir. Kanske vi då kan slippa komma med ännu en alkoholdryck att bjuda människor på.

Vad sedan beträffar reklamen har jag frågat mig ibland inför de stora vackra annonserna: Är det av behovet påkallat att vi skall ha reklam för en vara som vi vill på allt sätt motarbeta? Här kanske vi får lov att se på saken litet annorlunda och stävja denna reklam. Ty om reklamen skall få fortsätta att utvecklas, så lockar den väl människorna till något som vi inte vill att de skall företa sig.

För att inte göra detta anförande för långt vill jag sluta med att säga, att om vi låter reklamen fortsätta att aktualisera och aktivisera försäljningen av öl till butikerna ute i bygderna, skall vi ännu en gång uppleva vad vi upplevde i min ungdom, när vi slogs för brinnande livet för att få bort ölsyltorna. Jag tycker att det är en marsch tillbaka, att vi vrider klockan tillbaka med det nu föreliggande förslaget, även om jag förstår att det kan vara en god tanke när man säger att man vill försöka få alkoholkonsumenterna att övergå från starka drycker till svagare.

Den fria spriten, sade jag, har blivit en stor missräkning. Men om man skapar ännu en maltdryck, låt vara endast ett 3,6-procentigt öl, gör den lätt åtkomlig och låter reklamen driva sitt spel, vågar jag nästan säga att vi är på väg att göra den sista villan värre än den första.

Med dessa ord, herr talman, ber jag iå yrka bifall till reservationen nr I) beträffande såväl punkt A) som punkt B).

Herr STAHL (fp):

Herr talman! De båda föregående talarna har varit inne på reklamförbudet och även jag ber att få säga ett par ord om den saken fastän ur helt andra synpunkter. Jag erkänner att min värdering i detta fall är mera akademisk, men jag anser att den här diskussionen inte kan föras till slut utan att det bör göras en kort principiell deklaration i detta ämne.

Jag vill till en början mycket energiskt understryka att jag personligen inte är någon vän av alkoholreklam. Men jag vill samtidigt säga, att när vi har en tryckfrihetslagstiftning, herr finansminister, som uttryckligen förbjuder censur i den formen, att den stadgar, att var och en skall ha rätt att trycka vad han vill utan därför i förväg lagda hinder, så är det ganska märkligt, att vi nu går in för en prolongering av det förbud, som vi har haft sedan hösten 1955. Det kan mot detta invändas, att detta skulle herr Ståhl ha sagt då och inte nu, när vi är på väg att avskaffa förbudet mot alkoholreklam. Jag erkänner att jag då ingenting yttrade, därför att då var det fråga om, som det uttryckligen sades, ett mycket kortfristigt improviserat förbud, som snarast möjligt skulle avskaffas.

Nu lättas på förbudet men samtidigt säger finansministern i sin proposition klart ifrån — och det understrykes också av utskottet — att den s. k. samarbetsnämnden fortfarande skall kvarstå. I detta sammanhang säger finansministern att såsom utredningen förordat bör den till Vin- och spritcentralen knutna samarbetsnämnden kvarstå, i första hand för konsultation o. s. v. I varje fall under den första perioden som denna samarbetsnämnd fanns var

Rusdryckshanteringen

det ju så, att den som följde tryckfrihetsförordningens bestämmelser i strid med samarbetsnämndens direktiv löpte risk att bestraffas genom att inte få sälja någonting. Det blev alltså ekonomiska repressalier i administrativ ordning på grund av den monopolistiska vin- och spritcentral, som vi har här i landet.

Jag måste säga — och jag tror att finansministern ger mig rätt i det — att denna ordning strider mot vår grundlag. Faktum skall konstateras, oavsett vilken uppfattning vi sedan har om lämpligheten eller olämpligheten av reklam för alkoholdrycker.

Om emellertid justitieministern hade varit på sin vakt, hade det varit hans skyldighet att lägga fram ett förslag till ändring av tryckfrihetsordningen på så sätt, att vi hade fått ett stadgande, att vissa inskränkningar beträffande tryckfriheten skall kunna göras när det gäller exempelvis reklam för alkoholhaltiga drycker och att detta förbud skall kunna regleras i allmän lag. Men att som här på rent administrativ väg kringgå svensk grundlag måste möta betänkligheter. De som känner sig helt nöjda med det, borde tänka sig in i, att man överför denna ordning till andra områden av det ekonomiska livet, t. ex. fabrikation av olika varor, och att man där på samma sätt förhindrar en lojal och legitim reklam. Det är klart att detta kan bli inkörsporten till ett mycket betänkligt åsidosättande av svensk grundlag. Jag skulle därför vilja hemställa till finansministern, eftersom justitieministern, som borde vara grundlagens övervakare inom regeringen, inte är här — det finns som bekant höga potentater som blundar ibland och det händer tydligen också inom regeringen — att finansministern håller ett öga på denna fråga och inte låter det glida över till ett lämplighetsresonemang, i vilken mån man skall respektera grundlag eller nonchalera den. Det är ingen lämplighetsfråga.

Jag skall inte på något sätt försöka axla S. A. Hedins mantel här i kammaren — det känner jag mig på intet sätt vuxen att göra och det är jag inte ute efter — men jag tycker att denna princip inte minst ur publicitetssynpunkt är så väsentlig att den bör understrykas här i diskussionen.

Jag kan nöja mig med detta och ställer givetvis på denna punkt intet yrkande. Jag inskränker mig till detta påpekande, som var vad jag i första rummet hade på hjärtat.

Vad sedan sakfrågan beträffar kan jag i långa stycken instämma med finansministern att det förefaller som om man kanske i någon mån överdriver dessa tiondels procent som man här diskuterat. Det är ju dess bättre så, som också konstateras i propositionen, att ölet inte har visat sig vara någon bidragande orsak till den förfärliga utveckling, som fylleriet antog närmast efter den 1 oktober 1955. Det är brännvinsfloden som tidvis har sett ut att välla fram över svenska bygder nu i mitten av 1950-talet nästan likadant som under Wieselgrens tid, och ibland har man undrat var det hela skulle sluta. Efter den senaste utvecklingen känner man sig något lugnad, och man får hoppas, att det skall fortsätta på det sättet, även om jag tror, att finansministern tar det hela litet lättare än läget egentligen motiverar. Har man t. ex. någon kontakt med socialvård och nykterhetsvård ute i bygderna, så är man fortfarande allvarligt bekymrad över utvecklingen.

I detta läge tror jag att den huvudtanke, som finansministern givit uttryck åt, är riktig. Det är givet att vi här rör oss, såsom herr Jansson i Aspeboda nyss sade, med trossaker. Men det måste väl ändå vara en riktig väg att försöka ersätta brännvinet, som är det sekelgamla folkonda här i landet, med drycker av lättare typ.

Jag kände igen det citat ur en motion som herr Sundström läste upp i

Rusdryckshanteringen

borjan av debatten, nämligen att män-
niskor borde förtära endast ofarliga
drycker. Det vore det bästa och enk-
laste, men tyvärr går det inte att få det
dithän. Då är frågan: skall man gå 3,6-
procentsvägen, 3,2-procentsvägen eller
2,8-procentsvägen. För min del tror jag
inte, herr finansminister, så mycket på
3,6-procentsvägen, bl. a. därför att bu-
tiksförsäljning av starköl har sina all-
varliga sidor. Jag tror att vi litet var
ute i kommunerna betackar oss för att
folk skulle kunna i de vanliga affärerna
köpa 3,6-procentöl, som de sedan står
och pimplar i något buskage i en park,
i en portgång eller på en bekvämlig-
hetsinrättning. Vi känner igen sådant
där. Det finns onekligen, även med de
restriktioner varmed finansministern nu
ansett nödvändigt att omgärda också
mellanölet, risk för att det skall bli en
vanlig företeelse.

Jag tror att det i detta fall hade varit
riktigare att gå den vägen, som även
anvisats i några remissvar, att man
stannat för ett öl med 3,2 procent.
Docent Goldberg, som på detta område
ändå får anses vara vår ojämförligt
främste expert, har klarlagt att denna
dryck kan beträffande berusningseffek-
ten helt jämföras med nuvarande 2,8-
procentiga pilsnerdricka, och det har,
såsom här även framhållits från olika
håll, konstaterats att försäljningen av
detta pilsnerdricka icke verkat försäm-
rande på nykterhetstillståndet här i lan-
det. Då borde man, menar jag, ha kun-
nat undvika de nackdelar, som är för-
enade med det 3,6-procentiga mellan-
ölet och i stället gått på alternativet
med 3,2-procentigt öl.

Även om den senare vägen nu är
oframkomlig ber jag att, i konsekvens
med den motion jag väckt, få yrka bi-
fall till den reservation som fogats till
detta betänkande av herr Christenson
i Malmö.

Herr KOLLBERG (fp):

Herr talman! Jag skall inskränka mig

till att i korthet redogöra för vissa prin-
cipiella överväganden som jag ansett
mig böra göra i vad angår de ekono-
miska villkoren för utskänknigen.

I fråga om utskänkingsvinsten på
rusdrycker har för mig utgångspunkten
varit den, att man bör försöka få fram
en rimlig avvägning mellan å ena sidan
den förutsättningen, att en restauratör
inte bör ha något direkt vinstintresse
av utskänknigen, och å andra sidan
restaurangnäringens berättigade krav
på att erhålla en skälig gottgörelse för
sina besvär och kostnader i samband
med utskänknigen. Det är väl uppen-
bart för envar att det i vårt land måste
finnas tillgång till restauranger, som
utskänker sprit och vin. Den utveckling
av reselivet och turismen, som ägt rum
under de senaste åren, kräver även till-
gång till ökat antal restauranger av olika
slag.

Vid bedömandet av detta och av öv-
riga frågor som har samband med ut-
skänkingsvinsten och utskänkings-
skatten, måste man beakta att utgångs-
läget i dag, då utminuteringspärren är fri,
är ett helt annat för restauratörerna än
under motbokens tid. Den spärr, som
motboken medförde i fråga om utminu-
teringen, verkade ju som en press upp-
åt på utskänknigen. Nu finns det inte
längre någon utminuteringspärren. Bort-
fallet av denna spärr har haft den ver-
kan, att utskänknigen inte längre pres-
sas uppåt. Man kan erinra sig det gam-
la skolexemplet med kommunicerande
kär: då vattenytan i det ena kärlet
pressas ned, stiger ytan i det andra,
och då pressen släpper i det ena kärlet,
sjunker vattenytan i det andra.

Ökningen av utminuteringspärren har nu
medfört att restaurangernas omsättning
av spritdrycker sjunkit med en tredjedel.
Detta och andra förhållanden vi-
sar enligt min mening, att frågan om
restaurangrörelsen i dagens läge bör
kunna avföras från den nykterhetspoli-
tiska diskussionen.

Om en restauratör inte får en tillräck-

Rusdryckshanteringen

lig ersättning för det arbete, som han inom sitt företag nedlagt på sprithanteringen, måste han skaffa sig kompensation härför genom höjning av priset på andra förnödenheter som han tillhandahåller. Följden blir alltså en pris-höjning, som går ut över dem som inte förtär vin och sprit.

Mot detta brukar framhållas att restaurangerna har ett visst goodwillvärde och att den restaurang, som har spritutskänkning, blir gynnsammare ställd i förhållande till sin kundkrets än den restaurang som inte har en sådan rätt. Detta resonemang kunde möjligen i viss mån vara berättigat före den 1 oktober 1955, men det är det inte i dag. Det visar den över lag bristande lönsamheten hos restaurangnäringen.

Jag kommer att tillstyrka den av bevillningsutskottet föreslagna ersättningen av 15 procent till restaurangnäringen, ehuru jag anser att den med hänsyn till restauratörernas kostnader bort ligga något högre.

Vad utskänkningsskatten angår får också den bedömas med hänsyn till det ändrade läget efter den 1 oktober 1955. Tidigare var det ju ur nykterhetspolitiska synpunkter nödvändigt att genom en särskild beskattning motverka en överdriven spritkonsumtion på restaurangerna. Detta motiv kan inte längre åberopas, i alla händelser inte med samma styrka. Så länge utminuteringsen nu får flöda utan någon begränsning, kommer inte en sänkning av utskänkningsskatten att få till följd en ökad spritkonsumtion på restaurangerna.

De skäl som departementschefen i övrigt anfört för en minskning av den alltför stora prisskillnaden mellan utskänkt och utminuterad sprit, kan jag dela. Det torde emellertid också vara riktigt att ej helt och hållet avskaffa skatten, främst med hänsyn till intresset att bibehålla en lämplig prisrelation till de svagare dryckerna. Förslaget om en avvägning av skatten så att den genomsnittliga prisnivån återställs till

vad som gällde före den 5 november 1956 torde vara väl grundat.

Beträffande bevillningsutskottets utlåtande i övrigt vill jag bara här anmärka, att jag inte tror på de föreslagna reglerna om en skärpt utminuteringskontroll. Enligt min uppfattning är knappast något att vinna på att införa lokala spärllistor och stickprovsvis avkräva köparna legitimation.

Man har enligt min mening att välja mellan fri försäljning eller obligatorisk köparlegitimation, förbunden med ett spärllistesystem. Något mellanting mellan dessa former går inte att genomföra, och vad som nu föreslagits tror jag kommer att verka ineffektivt och skapa irritation och kontroverser. Jag har emellertid, herr talman, inte något ändringsyrkande på denna punkt.

Frågan om det s. k. mellanölet är så genomdiskuterad här i kammaren, att jag endast skall deklarera min uppfattning, att finansministern här i kväll anfört mycket vägande skäl för det i propositionen framlagda förslaget.

Herr talman! Jag tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (h):

Herr talman! Efter vad herr Kollberg och tidigare herr Sundström yttrat skall jag minska mitt tänkta anförande till ungefär en tredjedel. Jag är övertygad om att kammarens ärade ledamöter kommer att uppskatta detta i så hög grad, att de få synpunkter jag ämnar framföra skall vinna deras öra.

Jag hade tänkt säga något om det sätt, på vilket reservanterna i utskottet har tagit upp utskänkingsproblemet. Här har emellertid redan konstaterats, att utskänkningens betydelse genom dess minskade andel av den totala spritförsäljningen numera är så liten, att man inte behöver analysera ett flertal av reservanternas synpunkter.

Jag skall emellertid med några ord vidröra problemet om ersättning. De

Rusdryckshanteringen

som övervärderar utskänkningens vanebildande betydelse tar denna till intäkt för en strängt restriktiv hållning i fråga om utskänkningens ekonomiska villkor. Man frågar sig, om det inte vore skäl att i stället se till den positiva verkan, som välskötta restauranger har på folks dryckesvanor. Som här tidigare påpekats, är restaurangerna de enda lokaler, där spritdrycker förtäres under någon kontroll — i detta fall en mycket ingående sådan — från samhällets sida. Ingen restauratör vill heller få sin affär neddragen på grund av spritmissbrukande gäster. Tvärtom gör han sitt bästa för att hans rörelse skall få så gott anseende som möjligt — först och främst givetvis av legitimt företagariintresse.

I sin proposition har finansministern något höjt restaurangernas ersättning i förhållande till vad utskänkningsvinstkommittén föreslagit. Det bör dock fastslås här — även om det tidigare gjorts — att ersättningen trots detta icke uppgår till vad som borde vara skäligt med hänsyn till kostnaderna för utskänkning. Restauratörerna har icke fått sina utgifter täckta, och det borde vara rimligt att i varje fall de s. k. särkostnaderna täcktes. Jag yrkar, herr talman, i detta hänseende bifall till den motion som väckts av herr Braconier m. fl. om att ersättningen bör utgå med 18 procent.

I detta sammanhang kommer man naturligt in på frågan om utskänknings-skatten. Den nykterhetspolitiska motiveringen för denna skatt har — som tidigare nämnts — helt undanryckts genom den nya nykterhetspolitiken. De två argument som nu mobiliseras är för det första, att den önskvärda pris-differensen mellan alkoholfria och alkoholhaltiga drycker ej kan uppnås utan denna skatt, och för det andra, att alla åtgärder, som kan göra spriten billigare i nuvarande situation är av ondo. Reservanterna föreslår därför, att skatten skall utgå med $33\frac{1}{3}$ procent av utskänkningsvärdet.

Det första av dessa argument har i princip mycket som talar för sig. Dock frågar man sig, om den enda utvägen därvidlag är skattevägen. Beträffande det andra argumentet åter läser man icke utan förvåning reservanternas resone-mang. De konstaterar, att en sänkning av priset på restaurangsprit skulle leda till en ökning av konsumtionen, men samtidigt säger de, att någon överflytning från utminuterung till utskänkning inte kommer att ske. Därtill är restaurangbesöket för dyrt. Alltså menar man, att det är de nuvarande restauranggästerna som skall öka sin konsumtion. Man förutsätter tydligen, att prislefaktorn icke påverkar dem. Så är dock fallet. Var och en som har kontakt med restaurangnäringen vet, att gästerna nu ser noga på vad besöket kostar dem. Dessa människor utgör icke något nykterhetsproblem och kommer icke att bli det, om straffskatten på utskänkning försvinner. Jag yrkar i detta hänseende bifall, herr talman, till herr Braconiers motion nr 548 om utskänknings-skattens avskaffande. Reservanterna har som sagt även i detta hänseende velat vara snävare än Kungl. Maj:t och vill ha en betydligt högre utskänknings-skatt — lika stor som den utskänkningsvinstkommittén föreslog. Det måste förvåna, att det kan vara ett nykterhetsintresse att jämfört med utminuterungen fördyra och försvåra den enda del av spritförsäljningen, som sker under insyn och kontroll. Där utgör också alla de som inte förtär sprit goda exempel för andra. Det bör inte vara betydelselöst.

I detta sammanhang skulle jag, herr talman, också vilja säga några ord till herr Rimmerfors. Han frågar hur man i all världen kan kalla det för nykterhetspolitik att släppa alkoholreklamen fri och låta öl säljas i livsmedelsbutiker etc. Jag har här ett protokoll från debatten 1954 och kan där konstatera att herr Rimmerfors sagt, att genom motbokens avskaffande blir friheten otvivelaktigt större. »Principiellt känns det till-

Rusdryckshanteringen

fredsställande för den som tror på liberalismens ideal», säger han, »att medverka därtill.» Något tidigare i sitt anförande sade herr Rimmerfors den gången: »Jag delar den uppfattningen, att motboken saklöst kan avskaffas.» Var detta nykterhetspolitik, då är det förvisso nykterhetspolitik med den relativt anspråkslösa liberalisering som nu sker.

Herr SENANDER (k):

Herr talman! De många motionerna i denna fråga visar hur svårt det är att komma ur den atmosfär av förmynderskap över svenska folket, som det berömda brattssystemet skapade. Huvudfrågan i dag är huruvida svenska folket skall tåla vid konsumtionen av en måltidsdryck som med åtta tiondels procent överstiger den som i dag ganska allmänt konsumeras i landet.

Det rådde på sin tid en ganska enstämmig mening om brattssystemets avskaffande. Även i nykterhetskretsar var det en utbredd uppfattning, att brattssystemet med sin motbok och sitt centilitertänkande icke befrämjande folknykterheten utan tvärtom hindrade den. Enighet rådde också därom, att brattssystemet uppammade en osund sprittrafik med smuggling, langning och hembränning som främsta ingredienser.

Trots att man vid införandet av den nya given beträffande nykterhetspolitiken räknade med att det under en övergångstid skulle inträffa en stegring i rusdryckskonsumtionen, dröjde det inte länge efter brattssystemets avskaffande förrän otåliga röster höjdes till förmån för nya ingripanden i dess anda.

De motioner som i dag vänder sig mot propositionen i olika punkter tyder på ett återfall i brattssystemets centilitertänkande och tron på att man genom restriktioner och lagar av skilda slag skall kunna åstadkomma folknyk-

terhet. Motionerna uttalar bland annat farhågor för att det lättare starkölet, som nu föreslås av regeringen skall öka onykterheten.

Yrkandena i åtskilliga motioner vänder sig därför mot införandet av det lättare starkölet. Vi har svårt att förstå, att frågan om folknykterheten är beroende av bråkdelar av en procent i alkoholstyrkan, vilket här också framhållits från finansministerns sida. Skillnaden mellan starkölet och det lättare starkölet är som bekant nio tiondelar av en procent. Skillnaden mellan det nya ölet och pilsner av klass II är åtta tiondelar av en procent.

Vi har alltså här att göra med, inte procent, utan bråkdelar av en procent. Jag kan inte undgå att uttala min förvåning över att införandet av ett öl, som har åtta tiondelar av en procent starkare alkoholhalt än det som nu allmänt konsumeras, väcker en sådan indignation i vida kretsar som här varit fallet.

Vi kommunister har ofta deklarerat både här i riksdagen och annorstädes, att vi är synnerligen intresserade av att svenska folket visar återhållsamhet i umgänget med spriten. Ett folk som sjunkit ner i spritmissbruk förmår knappast hävda sina intressen vare sig utåt eller inåt. Men vi hyser samtidigt den meningen, att en rigorös lagstiftning eller ett personligt kränkande förmynderskap inte är rätta metoden för att åstadkomma ett nyktert folk. Erfarenheterna av det nu gravlagda brattssystemet talar sitt tydliga språk om oriktigheten i dylika metoder. Vi vänder oss också bestämt emot att åt lagstiftningar och restriktioner i sådan anda ges klasskaraktär. Brattssystemet riktade sig faktiskt främst mot arbetarklassen och innebar en obefogad diskriminering av denna klass.

Det är uppenbart, att ingen med bestämdhet på förhand kan säga om den eller den åtgärden kan ha nykterhetsfrämjande karaktär. Så är det också

Rusdryckshanteringen

när det gäller ett omdöme om propositionens förslag i olika spörsmål. Där emot kan man med säkerhet påstå, att åtgärder som riktas mot hela folket, därför att ett relativt litet fåtal missbrukar rusdrycker, är helt förkastliga.

Vi tror emellertid att propositionens förslag om införande av det lättare starkölet och en friare försäljning över huvud taget av maltdryckerna skall göra dem konkurrenskraftiga framför allt i förhållande till brännvinet. Påståendet att de svagare alkoholdryckerna icke i nämnvärd omfattning förtäres i stället för utan tillsammans med spritdryckerna kan möjligen ha haft visst fog för sig tidigare, när det icke fanns starköl, utan endast pilsner av klass II.

Till stöd för påståendet åberopas nykterhetsutredningen av år 1944. Det bör då observeras, att denna utredning baserar sina erfarenheter i detta stycke från den tid brattssystemet existerade. Att på denna grund på förhand utdöma ett nytt försök i syfte att främja en övergång till alkoholsvagare drycker är sakligt oriktigt, så mycket mera som det utdömda brattssystemet inte längre existerar.

Vi ger följaktligen vår anslutning till propositionens förslag om införande av ett lättare starköl men utan att därför förfalla till någon övertro på dess nykterhetspolitiska verkningar. Där emot kan vi inte ansluta oss till utestängandet av de s. k. ölkaféerna från rätten att försälja det nya starkölet.

Undantaget för ölkaféerna är enligt vår mening inkonsekvent och obefogat ur flera synpunkter. Om man verkligen åsyftar att med det nya starkölet främja en övergång till alkoholsvaga drycker och därmed minska spritkonsumtionen, då är det obegripligt att inte det nya starkölet får utskänkas på ölkaféerna, som numera i allmänhet har en standard och hyfs som inte ger skäl till anmärkningar.

Det måste dessutom betecknas som

synnerligen märkligt, att ölkaféerna förbjödes servera det lättare starkölet, medan detta skall få fritt försäljas från speceriaffärer och mjölkaffärer. Därmed uppmuntrar man kanske till en konsumtion av det nya ölet under mindre hyfsade former än en konsumtion i välskötta ölkaféer.

Vi kan heller inte värja oss för misstanken att förbudet mot servering av det lättare starkölet på ölkaféerna beror på att dessa huvudsakligast besökes av arbetare och med dem jämställda samhällsmedborgare. Vi har i vår motion framhållit, att det förefaller som om den förlegade föreställningen varit bestämmande, att en speciell uppmärksamhet måste ägnas arbetarna då det gäller alkoholkonsumtion. Jag anser mig böra understryka detta uttalande.

Denna misstro mot arbetarna är i vår tid totalt obefogad. Arbetarklassen förhåller sig minst lika väl i umgänget med spritdryckerna som andra samhällsklasser. Vi finner det vara ett utslag av det gamla klasstänkandet från brattssystemets barndom som här går igen.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till vår motion i denna kammare nr 615.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade, med II) betecknade reservationen av herr Spetz m. fl. i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten I) A) i utskottets betänkande nr 43, röstar

Ja;

Rusdryckshanteringen

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade, med II) betecknade reservationen av herr Spetz m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Engkvist begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 125 ja och 88 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten I) B) 1)

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **ENGKVIST** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation II av herr Spetz m. fl. Den gäller utskänkningsskatten.

Herr **SUNDSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade, med II) betecknade reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punk-

ten I) B) 1) i utskottets betänkande nr 43, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade, med II) betecknade reservationen av herr Spetz m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkten I) B) 2)

Utskottets förslag till förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker

3 § föredrogs; och anförde därvid:

Herr **ENGKVIST** (s):

Herr talman! I denna fråga, som gäller förslaget om det nya starkölet, ber jag att få yrka bifall till reservation I, av herr Spetz m. fl.

Herr **CHRISTENSON** i Malmö (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation IV.

Herr **SUNDSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1: o) godkännande av utskottets förslag till paragrafens lydelse; 2: o) avslag på Kungl. Maj:ts av utskottet förordade förslag till ändrad lydelse av paragrafen; samt 3: o) godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den med IV) betecknade reser-

Rusdryckshanteringen

vationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den med 2: o) betecknade hava flertalets mening för sig. I fråga om kontrapositionen begärde herr Christenson i Malmö dock votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående 3 § i bevillningsutskottets föreliggande förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker antager yrkandet om avslag på Kungl. Maj:ts av utskottet förordade förslag till ändrad lydelse av paragrafen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering godkänt ifrågavarande paragraf i den lydelse, som föreslagits i den med IV) betecknade reservationen av herr Christenson i Malmö.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Christenson i Malmö begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 127 ja och 44 nej, varjämte 46 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren godkänner 3 § i bevillningsutskottets föreliggande förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av maltdrycker, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit Kungl. Maj:ts av utskottet förordade förslag till ändrad lydelse av paragrafen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 102 ja och 109 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit Kungl. Maj:ts av utskottet förordade förslag till ändrad lydelse av denna paragraf.

13 § föredrogs; och yttrade därvid:

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och III.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation IV.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till de med I) och III) betecknade reservationerna i denna del dels ock på bifall till reservationen IV) i motsvarande del; och fattade kammaren beslut i enlighet med den förra pro-

Rusdryckshanteringen

positionens innehåll, vadan förslaget till ändring av 13 § avslagits.

15 §

Godkändes.

27, 29, 32 och 33 §§

Avslogos.

Kraftträdandebestämmelsen, ingressen och rubriken föredrogs; och yttrade därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation I av herr Spetz m. fl. och III av herr Snygg.

Vidare anfördes ej. Dessa delar godkändes med den lydelse, som förordats för motsvarande författningsrum i de vid betänkandet fogade reservationerna I) och III).

Utskottets hemställan

Förklarades besvarad genom kammarrens föregående beslut.

Punkten I) B) 3) föredrogs; och anförde därvid

Herr SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten I) C) 1)

Utskottets förslag till förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen

5 §

Godkändes.

9 § 3 mom. föredrogs; och yttrade därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och III.

Vidare anfördes ej. Förslaget avslogs i enlighet med yrkandet i reservationerna I) och III).

10 §, 12 § 3 mom. och 13 a § föredrogs; och anförde därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna I och III.

Vidare yttrades ej. Det i reservationerna I) och III) framställda avslagsyrkandet bifölls.

14, 15, 17—20, 29 och 30 §§

Godkändes.

37 § föredrogs; och yttrade därvid:

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motion nr 615.

Herr SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen II: 615 av herrar Senander och Johansson i Stockholm; och godkände kammaren utskottets förslag.

40 § 3 mom. och 41 § första stycket Godkändes.

41 § andra stycket föredrogs; och anförde därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr I av herr Spetz m. fl.

Vidare yttrades ej. Stycket godkändes med den lydelse, som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen I).

41 § tredje stycket föredrogs; och yttrade därvid

Rusdryckshanteringen

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr I av herr Spetz m. fl.

Vidare anfördes ej. Stycket godkändes med den lydelse, som förordats i reservationen I).

41 a §, 46 § 2 mom., 47 § 2 mom., 52 § 1 mom. samt 54, 56 och 62 §§

Godkändes.

69 § föredrogs; och anförde därvid

Herr ENGKVIST (s):

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr I av herr Spetz m. fl. i det ärendet som avser reklamfrågorna.

Herr SUNDSTRÖM (s):

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till paragrafens avfattning dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde likväl votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 69 § i bevillningsutskottets förslag till förordning om ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit paragrafen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-pro-

positionen. Herr Engkvist begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 130 ja och 77 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets förslag till paragrafens lydelse.

79 §, 80 § 1 och 4 mom., 81, 84, 87 och 89 §§ samt 90 § 1 mom.

Godkändes.

Ikraftträdandebestämmelserna föredrogs; och yttrade därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och III.

Efter härmed slutad överläggning godkändes ikraftträdandebestämmelserna med den lydelse, som förordats i reservationerna I) och III).

Ingressen föredrogs; och anförde därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och III.

Vidare yttrades ej. Ingressen godkändes med den lydelse, som förordats i reservationen III).

Rubriken

Godkändes.

Utskottets hemställan

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å förordningsförslaget.

Punkterna I) C) 2)–4)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten I) D) föredrogs; och yttrade därvid

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I och III.

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll det i reservationerna I) och III) framställda yrkandet om avslag å utskottets hemställan.

Punkten I) E)

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten II

Kammaren beslöt, att de i ämnet väckta motionerna skulle, i den mån de icke kunde anses besvarade genom kammarens föregående beslut, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 2

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

Föredrogs sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 1, i anledning av väckta motioner om en förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

I de likalydande motionerna nr 318 i första kammaren av herr *Carl Albert Anderson m. fl.* och nr 405 i andra kammaren av herr *Swedberg m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet, såväl med avseende på den prövande instansens sammansättning som den processuella ordningen vid avgörandet av resningsansökningar».

I likalydande motioner nr 319 i första kammaren av herrar *Osvald* och *Sundelin* samt nr 409 i andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.* hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag angående de ändringar av rättegångsbalken och därtill hörande författningar, som kunde erfordras för åstadkommande av dels att rätten att fullfölja talan i brottmål till högsta

domstolen vidgades, dels »att ansökningar om resning i brottmål för avgörande hänskjutes till särskild domstolskommitté, vari ingår lekmän och vari högsta domstolen är i minoritet».

Motionerna hade hänvisats till första lagutskottet. Enligt överenskommelse mellan konstitutionsutskottet och första lagutskottet hade motionerna I: 318 och II: 405 samt motionerna I: 319 och II: 409, i vad de anginge frågan om ändrade bestämmelser om resning, hänskjutits till sammansatt konstitutions- och första lagutskott.

Sammansatta utskottet hemställde, att riksdagen, med avslag å motionerna I: 319 och II: 409 i vad desamma tilldelats sammansatt konstitutions- och första lagutskott för behandling, måtte i anledning av motionerna I: 318 och II: 405 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag syftande till att föredragningspromemoriorna vid behandling i högsta domstolen av resningsansökningar skulle göras offentliga redan före ärendenas föredragning och part beredas tillfälle att inkomma med erinringar mot promemoriorna samt i samband härmed om utredning av frågan om möjligheten till ett muntligt förfarande under medverkan av part vid föredragningen av resningsansökningar inför högsta domstolen.

Reservation hade avgivits av herrar *Rylander, Damström, Jonsson* i Haverö, *Torsten Andersson, Landgren, Skoglund* i Umeå och *Gezelius*, vilka ansett, att utskottet, under hänvisning till i reservationen anförd motivering, bort hemställa att förevarande motioner

1) I: 318 och II: 405 samt

2) I: 319 och II: 409, i vad desamma tilldelats sammansatt konstitutions- och första lagutskott för behandling, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vidare hade herrar *Ollén, Spångberg, Swedberg, Carl Albert Anderson, Bran-*

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

ting och *Lodenius* vid utlåtandet fogat ett särskilt yttrande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr SWEDBERG (fp):

Herr talman! Jag har här i kammaren framburit en av de motioner, som föranlett detta utlåtande, nämligen motionen II:405. Som ärendet nu presenteras för riksdagen i det föreliggande utlåtandet, anser jag det emellertid varken nödvändigt eller lämpligt att säga många ord. Jag förutsätter att kammarens ärade ledamöter gjort sig förtrogna med innehållet i såväl motionen som utskottsutlåtandets olika avsnitt och sålunda väl vet vad saken gäller.

Vad jag emellertid ville säga är, att det finns anledning för motionärerna att med en viss tillfredsställelse hälsa utskottets behandling av motionen, i alla händelser i jämförelse med den behandling som en liknande motion rönte av motsvarande utskott förra året. Utskottets majoritet har nämligen i år på vissa i och för sig betydelsefulla punkter tillmötesgått motionärernas önskemål. Detta gäller kravet på offentlighet och muntlighet vid handläggning av resningsansökan. Vad utskottet nu föreslår innebär ett betydelsefullt framsteg i jämförelse med gällande ordning. Men eftersom en annan företrädare för utskottet torde komma att utveckla detta mer ingående, inskränker jag mig nu till detta konstaterande.

Några av utskottets ledamöter har i ett särskilt yttrande som sin mening uttalat, att kravet på en allsidig och förutsättningslös utredning om den prövande instansens sammansättning alltför kvarstår. Personligen kan jag inte anse det vara lämpligt, att högsta domstolen i sin egenskap av resningsinstans även skall ha att pröva ansökningar i mål och ärenden, i vilka den själv avkunnat dom. Men detta är för dagen, synes det mig, en annan fråga.

Jag vill gärna uttala den förhopp-

ningen, att denna kammare i dag inte skall tveka att ta den avgjort mindre reform som utskottsmajoriteten i det föreliggande förslaget har enat sig om. Med dessa få ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Då resningsinstitutet tidigare varit uppe till debatt i riksdagen har frågan om den prövande instansens sammansättning skjutits i förgrunden, och man har önskat en ändring i detta hänseende, ändringsyrkanden som städe har avvisats. Denna gång har de motionärer, som framfört detta yrkande, inte vidhållit det utskottet utan endast framfört sina tankar i ett särskilt yttrande. Detta är emellertid en mera skenbar än verklig motsättning, till vad som tidigare förekommit, och herr Swedberg har ju också tydligt givit till känna att meningen är, att man skall komma tillbaka och att detta bara är en etapp på vägen. Dessa motionärer vidhåller sålunda sina anspråk på en ändring även beträffande den prövande instansens sammansättning.

Genom anordningen att denna gång begränsa sig till ett särskilt yttrande har motionärerna trots sig vinna en taktisk fördel. De har därigenom kunnat komma in under en utskottsmajoritet, vilket eljest inte hade varit möjligt. Därest yrkandet om en ändring av den prövande instansens sammansättning vidhållits hade reservanternas förslag samlat majoritet, och vi hade då fått två andra grupper av reservanter, av vilka den ena velat få en ändring i fråga om såväl den prövande instansens sammansättning som förfarandet och den andra önskat en ändring endast beträffande förfarandet. Jag skall emellertid nu inte ägna mig åt den prövande instansen, eftersom det inte kommer att resas något yrkande i denna del. Jag höll ett långt anförande om denna

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

sida av spörsmålet år 1956 och finner inte anledning att nu upprepa vad jag då sade.

I rättegångsbalken användes begreppet handläggning som en gemensam beteckning för den processuella verksamheten. Det finns en särskild form av handläggning som kallas förhandling, och det föreligger en grundläggande principiell skillnad mellan förhandling och övrig handläggning. Vid förhandling är processen muntlig. Parterna för själva eller genom ombud muntligen sin talan och framlägger sin sak för domstolen, under det att vid annan handläggning processen är skriftlig. Något mellanting förekommer inte. Den ordinarie processen kan sägas i vidsträckt grad ha gått in för grundsatserna om rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet. De har emellertid inte kunnat genomföras fullt ut i vad avser rättegången i överrätt. Sålunda äger såväl hovrätt som högsta domstolen i en del fall avgöra mål och ärenden efter rent skriftligt förfarande eller, som man brukar säga, »på handlingarna». Detta gäller bland annat om jorddelningsmål och utskökningsmål men kan under vissa förutsättningar också förekomma i vanliga tvistemål och brottmål. I samma ordning behandlar högsta domstolen ansökan om prövningstillstånd, som ju förekommer i mycket stor utsträckning, eftersom man i alla mål måste ha tillstånd att fullfölja talan till Kungl. Maj:t. Även resningsansökan avgöres på detta sätt.

En resningsansökan föredrages inför högsta domstolen av en revisionssekreterare. Till ledning för föredragningen har han minnesanteckningar, en s.k. föredragningspromemoria. Promemorian skall innefatta en ordnad och fullständig redogörelse för vad handlingarna innehåller av betydelse för högsta domstolens beslut i ärendet. Det fullständiga återgivandet kan emellertid ersättas av hänvisningar till akten, om högsta domstolen så bestämmer. I föredrag-

ningspromemorian intages, enligt vad utskottet inhämtat, med få undantag allt vad sökanden andragit i sina inlagor till högsta domstolen. Undantagen betingas av att det kan förekomma långa och onödiga upprepningar, och det kan också hända att innehållet är oordnat och förvirrat och därför inte kan framläggas så, som vederbörande har skrivit det. Dessa minnesanteckningar skall efter föredragning förvaras bland handlingarna i målet. Genom denna föreskrift får minnesanteckningarna enligt tryckfrihetsförordningens bestämmelser karaktären av allmän handling först då målet blivit slutbehandlat av högsta domstolen.

I tryckfrihetsförordningen definieras begreppet minnesanteckning som en anteckning, vilken verkställs hos myndighet allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande. Det är väl ingen tvekan om att denna promemoria upprättas uteslutande för ärendets föredragning och avgörande i högsta domstolen. Detta framgår också ganska tydligt av hur frågan ligger till rent historiskt. Justitierådet Wedberg talar i sitt arbete om högsta domstolen om hur dessa promemorior från början var rent privata handlingar. Han säger att ännu på 1870-talet var det många revisionssekreterare, som i princip inte tillät att promemorian låg kvar i akten, utan de tog ut den efter föredragningen. Sådan minnesanteckning är icke att betrakta som allmän handling, om inte anteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring av myndigheten. I högsta domstolen är det nu så, att minnesanteckningarna efter föredragningen betraktas som sådan handling som förvaras i akten.

I utskottets utlåtande gör majoriteten gällande, att revisionssekreterarens föredragningspromemoria icke är att betrakta som sådana minnesanteckningar, om vilka tryckfrihetsförordningen ta-

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

lar, och att promemorian i stället med hänsyn till sin genomarbetade karaktär och sin faktiska betydelse för handläggningen av resningsansökningar måste betraktas som en inom nedre justitierevisionen upprättad handling. Men om så skall vara fallet, måste handlingens karaktär av särskild inom justitierevisionen upprättad handling framgå av något annat stadgande. Det kan omöjligt framgå endast av att det är en handling, som är genomarbetad och har stor betydelse genom att den upptar allt väsentligt i målet. Det vore i så fall nödvändigt, att man i rättegångsbalken hade konstituerat att promemorian skulle finnas för något ändamål. Promemorian blir för övrigt inte avslutad förrän målet föredragits, ty ända till dess kan det inkomma nya handlingar, och i så fall skall tillägg göras i promemorian, så att den blir fullständig. Det torde alltså vara tveksamt om utskottets uttalanden härutinnan är riktiga. Rent formellt torde i varje fall föredragningspromemoriorna komma in under tryckfrihetsförordningens bestämmelser om minnesanteckningar, och det lär man nog också finna vid en utredning av frågan.

Vid föredragningen uppläses föredragningspromemorian regelmässigt i sin helhet, men vissa undantag kan göras. Högsta domstolen kan efter att ha fått en orientering och läst domen samt vad sökanden anfört i sina inlagor finna det stå utom varje tvivel, att resnings-skäl icke föreligger. Om revisionssekreteraren i sådana fall meddelar att detta också är hans uppfattning, blir det ingen ytterligare föredragning. Vidare kan det inträffa, att något avsnitt i promemorian endast blir refererat av den anledningen, att högsta domstolen inte finner det nödvändigt att utveckla frågan vidare för resningsfrågans avgörande.

Detta system bygger på att revisionssekreterarna är högt kvalificerade domare, som är ansvariga för att allt som

kan vara av betydelse blir framlagt. Dessutom finns emellertid den garantien för att detta blir fallet, att en av de i avgörandet deltagande ledamöterna är skyldig att i original granska de handlingar, som sökanden har ingivit till högsta domstolen. Det måste därför anses uteslutet att vad sökanden åberopat till stöd för sin ansökan undgår högsta domstolens uppmärksamhet. Kontrollen är emellertid inte begränsad endast till denna enda ledamots granskning. I de allra flesta fall torde ett eller flera justitieråd läsa promemorian, och i många fall läser det justitieråd, som granskar de av sökanden åberopade handlingarna, även handlingarna i övrigt helt eller delvis.

Om resningsansökningen efter föredragningen icke avslås såsom ogrundad, infordras förklaring av motparten. Högsta domstolen kan också förordna om ytterligare skriftväxling samt införskaffa sakkunnigutlåtanden. När skriftväxlingen är avslutad, kompletterar revisionssekreteraren promemorian i erforderlig omfattning. Den blir alltså inte färdig förrän vid föredragningen, ty ända till dess kan ju nya handlingar inkomma. Sedan föredras ärendet på nytt inför samma eller andra ledamöter. Domstolen kan på eget initiativ infordra ytterligare utredning. I regel gör man inte det beroende på att högsta domstolen är mycket generös och godtar det material som inges från sökandens sida. Om alltså ett intyg inges att något vittne skulle ha sig något bekant, så godtas det vid avgörandet av resningsärendet som sant, även om det ibland händer att ett vittne sedan inte står för sina uppgifter.

Det är alltså, sett ur dessa synpunkter, inte mycket att vinna på ett muntligt förfarande. De sökande kan mycket väl i skriftlig form framlägga sina resningsskäl. I stort sett torde det förfaringsätt, som tillämpas, vara tillfredsställande och innebära en betryggande kontroll för en uttömmande och sakligt

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

riktig behandling av resningsärendet. Att införa förhandlingsprincipen i resningsärenden skulle medföra praktiska svårigheter. Resningsärendena utgör nämligen bara en ringa del av de mål och ärenden som avgöres på handlingar. Skulle man införa förhandlingsprincipen i resningsärenden, bleve man väl tvungen att också införa den i de andra ärendena som avgöres på handlingarna, t.ex. beträffande fullföljande till högsta domstolen, en mängd ärenden alltså. Märk väl att denna prövning ingår i det ordinära domstolsförfarandet. För att få genomlöpa alla instanserna skall man alltså i det ordinära domstolsförfarandet, innan man ännu fått en slutgiltig dom, gå den vägen. Där kan i så fall en part med ännu större rätt fordra muntlig förhandling.

Härtill kommer att det skulle vara mycket betungande för en motpart om han, sedan han fått en dom till sin förmån och den vunnit laga kraft men resningsansökan ingives, skulle bli tvungen att kanske både en och flera gånger deltaga i en sådan förhandling med alla de kostnader det medför, när en resningssökande vill ha domen återbruten. Det skulle också ibland ta mycket lång tid. Det finns stora mål, där enbart föredragandet av resningsansökningen har tagit 20 till 30 dagar. Då förstår man vad det skulle innebära för en motpart att vara närvarande, åtföljd av advokat och allt vad det skulle föra med sig. Man kan väl säga att om resningen inte beviljas, skulle motparten väl kunna få ersättning av den resningssökande, och det får han kanske utdömt, men därmed är inte sagt att han kan få ut ersättningen.

Inom utskottet har framförts tanken på ett begränsat genomförande av muntlighetsprincipen vid handläggningen av resningsansökningar. Föredragningen skulle enligt det alternativet vara offentligt. Sökanden och hans motpart skulle få vara närvarande och äga rätt att i samband med föredragningen göra

de erinringar, tillägg och förtydliganden, som de bedömde vara av betydelse i målet. Parterna skulle därigenom få kännedom om de svar och upplysningar som vederbörande revisionssekreterare lämnade på domstolsledamöternas frågor. Denna begränsade möjlighet skulle närmast bereda parterna insyn i föredragningen och kan inte ha nämnvärd betydelse för utredningen av ärendet.

I nära samband med detta spørsmål står frågan, huruvida parterna i annan form skulle kunna få tillfälle att före resningsärendets avgörande ta del av föredragningspromemorian. Det är klart, som jag nämnde, att det inte finns något som hindrar att man stadgar i rättegångsbalken, att det skall gå till på det sättet, att resningssökande före föredragningen skall få del av föredragningspromemorian. Men dennas hela karaktär kommer i så fall att förändras. Det blir väl då så, att det ytterst kommer att bli på parternas ansvar vad som kommer att bli processmaterial. Om denna PM skall utsändas före föredragningen och tillfälle beredas parterna att göra tillägg till vad som har anförts, måste det väl, om parterna inte gör några tillägg, anses som om de vore nöjda med denna promemoria vare sig den innefattade allt material eller inte. Det tror jag knappast har varit meningen, men det ligger nära till hands. För att genomföra dessa ändringar torde det emellertid vara nödvändigt att inte bara göra en ändring i gällande arbetsordning för justitirevisionen. Skall man skapa en rätt för parterna i processen, så bör den väl som andra rättigheter stå i rättegångsbalken på något ställe.

Vid bedömandet av behovet och angelägenheten av dessa reformer vill reservationsman understryka, att föredragningspromemorian ju bara innehåller en ordnad och fullständig redogörelse för vad handlingarna innehåller av betydelse för ärendets avgörande. Dessa

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

handlingar är ju tillgängliga för parterna. Det är alltså ingenting nytt. Det är bara en hyfsning av processmaterialet som gjorts av revisionssekreteraren, som därvid handlar under ämbetsmannansvar. Jag har tidigare nämnt att han inte bara handlar under ämbetsmannansvar utan också i sin tur är föremål för kontroll.

Det är uppenbart att domstolar och andra myndigheter har behov av att som hjälpmedel vid sitt bedömande av mål och ärenden upprätta arbetspromemorior och sammanställningar. Det är lika uppenbart att sådana handlingar — de förekommer inte bara i högsta domstolen utan även i hovrätterna och på andra ställen — är helt interna, och denna revisionssekreterarpromemoria är i princip att betrakta som ett sådant hjälpmedel, om man nu inte inför några ändrade regler.

De betänkligheter som skulle vara förenade med att sätta i gång en utredning om muntlighet och medverkan av part vid föredragning av resningsansökningar, särskilt om man ser det i samband med de följder detta skulle få beträffande andra mål som avgöres på handlingar, gör att reservanterna icke vill vara med om någon sådan utredning. Den skulle säkerligen föra mycket långt och jag erinrar om att när rättegångsbalken tillkom skedde detta efter ett mycket grundligt övervägande under en tidsperiod av närmare trettio år — enbart sista delen av arbetet, codifieringsarbetet, tog 7—8 år.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr **FRÖDING** (h):

Herr talman! Då jag inte deltagit i utskottets slutliga handläggning av detta ärende borde jag kanske inte gå upp i debatten, allra minst vid denna sena timme. Jag skulle dock vilja med några korta ord uttala min anslutning till den vid utlåtandet fogade reservationen och detta bland annat av följande skäl.

I egenskap av före detta revisionssekreterare med en tjänstgöringstid i nedre justitierevisionen på sammanlagt bortåt sex år har jag givetvis haft att föredra ett stort antal resningsärenden. Med erfarenhet av denna min egen revisionstjänstgöring vill jag här uttala den bestämda uppfattningen, att inga som helst befogade anmärkningar kan framställas mot det sätt, på vilket dessa ärenden handlägges och avgöres hos vår högsta domstol. Detta oaktat övervägde jag från början att eventuellt ansluta mig till den väckta tanken att låta parterna få ta del av resningspromemorian före dess föredragning — detta dock, herr talman, uteslutande så att säga »för husfridens skull».

Vid närmare eftersinnande övergav jag emellertid helt denna tanke, bland annat av de skäl som i reservationen åberopas. Det skulle nämligen omöjligt kunna anses vara mera motiverat att lämna en dylik förhandstillgång till föredragningspromemoriorna i resningsärenden än till promemoriorna i alla de verkliga mål, som nu avgöres på handlingarna. En utredning om en reform i sistnämnda hänseende kan emellertid uppenbarligen inte föreslås i anledning av de nu väckta motionerna.

Med dessa korta ord, herr talman, instämmer jag i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr **HÅSTAD** (h):

Herr talman! Jag tillhör representanterna för utskottets majoritet i denna fråga — utskottet har såsom framgår av handlingarna varit mycket splittrat — och jag skulle därför med några ord vilja föra utskottets talan.

Jag vill då först framhålla, att jag inte tillhör och heller aldrig har tillhört dem som har ansett, att högsta domstolen såsom resningsorgan bör utbytas mot en särskild nämnd. Jag har förtroende för högsta domstolen och jag har inte kunnat finna, att den kritik som riktats mot högsta domstolen i olika sam-

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

manhang när det gällt resningsförfaranden haft något fog för sig. Jag kan kanske tillägga, att jag också haft litet svårt att instämma när det gäller kritiken i fallet Högbroforsen. Jag är väl en av de få i denna kammare som var med och köpte högbroforsobligationer, inte för enskild vinning, eftersom jag såsom student inte förfogade över något kapital, men tillsammans med en annan ledamot av denna kammare var jag med om att köpa högbroforsobligationer för den institution, som jag då tillhörde och som fick en donation.

Jag vill inte gå in på detta ärende i annan mån än genom att säga, att jag tycker att obligationsinnehavarnas rätt aldrig fått komma till uttryck i den tidsningsdiskussion som har förts. Högsta domstolen kan enligt min mening inte klandras därför att den principiellt har ansett sig skyldig att ta lika stor hänsyn till obligationsinnehavarnas rätt som till den i detta fall dömdes ställning.

Jag upprepar alltså, att utskottets formulering ingalunda döljer någon mistro gentemot högsta domstolen, och för egen del hyser jag intet större förtroende för en sådan särskild nämnd som har föreslagits i motioner både tidigare och nu i år. Vad som i stället har intresserat mig desto mer och som enligt min mening förtjänar att allvarligt beaktas av kammaren är själva förfarandet. Vi kan inte komma ifrån — detta är en psykologiskt betingad realitet — att mycken diskussion har förts om högsta domstolen, och under sådana omständigheter anser jag det vara riksdagens skyldighet att lyssna till denna diskussion och försöka finna, om befogade önskemål har framställts.

Jag vill då erinra om, liksom utskottet har gjort, att det är två fundamentala principer i hela vår processrätt, som har fallit bort när det gäller resningsförfarandet. Det är principerna om offentlighet och muntlighet, alltså de två stora principer som var bärande för

1942 års processreform. Rent instinktivt ställer man sig frågan: Varför kan inte dessa principer också finna sin tillämpning just när det gäller resningen? Är dessa principer giltiga i övrigt inom hela vårt rättsväsende, varför skulle de vara felaktiga här?

I sak har vi ju begränsat oss till två ting, dels till frågan om föredragningspromemorians offentlighet, dels till en eventuell utvidgning av själva förfarandet att bli partiellt muntligt. Vad själva dessa minnesanteckningar beträffar tror jag det är lämpligast att vi som en utgångspunkt för diskussionen håller oss inte till vad som förekom på 1870-talet enligt justitierådet Wedbergs anteckningar utan till vad som är faktiskt gällande för närvarande. Då kan vi tryggt konstatera, att denna promemoria inte utgör några minnesanteckningar i tryckfrihetsförordningens vanliga mening, utan det är en fulltonig, genomarbetad promemoria, som är det *enda* som ligger till grund för högsta domstolens ställningstagande. Den är upprättad i nedre justitierevisionen. Om den är upprättad i tryckfrihetsförordningens mening kan diskuteras, men jag vill framhålla, att det är egendomligt att den inte betraktas såsom upprättad genom att den överlämnats från nedre justitierevisionen till högsta domstolen, eftersom dessa två institutioner är olika verk, i varje fall enligt statskalendern, där högsta domstolen har sin plats och nedre justitierevisionen sin plats. En fundamental regel för hela vår tryckfrihetsrätt är, att när en handling överlämnas från en institution till en annan, så skall den betraktas såsom upprättad vid överlämnandet och registreras som allmän handling vid mottagandet.

Men om jag helt bortser från denna omständighet bör jag ändå framhålla, att det måste vara viktigt för parterna att bibringas den ökade rättssäkerhetskänsla som de får, om de i förväg fått ta del av promemorian och eventuellt

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

kunnat göra de erinringar mot eller tillägg till denna som kan erfordras. Jag kan inte förstå, att det inte också skulle vara en fördel för domstolen, om den när den går att döma vet att även parterna har haft tillfälle att ta del av promemorian. Också med det mest fullständiga förtroende för revisionssekreterarnas redbara strävan och objektivitet får man lov att säga sig, att även för dessa måste gälla lagen om den mänskliga ofullkomligheten.

Svenskt rättegångsväsen har såvitt jag förstår alltid byggt på den principen, att för parterna skall ingenting vara undantaget vid en rättegång. Det är ju en gammal princip, som upprätthållits i århundraden, och den har också fått sitt uttryck i sekretesslagen, där det klart framhålles att även handlingar, som eljest inte får utlämnas, skall utlämnas till part, för så vitt det inte är fråga om vissa utrikespolitiska handlingar, t. ex. i spionmål, där ett riksinträsse kan kräva ett förbehåll.

Utskottet har på denna punkt en mycket bestämd mening, och jag kunde inte heller av föredragningen från nedre justitierevisionens ordförande bibringas annat intryck än att man där var mycket öppen för tanken att promemorian skulle bli offentlig, i varje fall partiellt, så att parterna fick ta del av den och inom en viss tidsfrist, t. ex. en vecka, komma in med eventuella påminnelser eller rättelser.

Sedan har vi lagt till en fråga, nämligen om muntligheten. I denna del har utskottet inte varit lika kategoriskt utan endast velat förutsättningslöst få frågan om en partiell muntlighet prövad. Det kan ju tänkas, att det inte skulle innebära några större olägenheter att låta part vara närvarande vid föredragningen och bereda honom tillfälle att då dels komplettera framställningen, om så skulle erfordras, dels också omedelbart svara på frågor, som domstolens ledamöter kunde ha behov av att framställa. Det kan ju hända, att man därigenom

skulle undgå den skriftliga procedur i gammal form, alltså från tiden före 1948, såsom tydligen understundom förekommer.

I denna del, alltså i fråga om ett partiellt muntligt förfarande, har vi endast önskat en förutsättningslös utredning, där denna fråga skall tas upp. Det är ju möjligt att svårigheterna härvidlag skulle visa sig så stora, att de kommer att överväga.

Herr ordföranden i det sammansatta utskottet yttrade, att det var risk för att man skulle komma mycket långt ut, om denna muntlighet skulle införas. Jag tror inte att man behöver måla ut alla dessa konsekvenser med anledning av detta förslag. Låt, herr Rylander, detta vara detta och ingenting annat.

Man har anfört som det stora argumentet, om jag rätt uppfattade de många dagarnas mycket livliga diskussion i det sammansatta utskottet, att detta låter mycket väl säga sig, framför allt beträffande utredningspromemorian, men om vi ger offentlighet åt promemorian i detta fall, varför skall inte samma sak genomföras också i övrigt när högsta domstolen dömer på handlingar, särskilt när det gäller prövning av fullföljdstillstånd? Ja, jag vill gärna säga, att det argumentet förtjänar att tas upp, och det förtjänar framför allt att tas upp i sammanhang med en prövning huruvida man skall så att säga liberalisera fullföljd eller inte. Men resningen är dock ett institut alldeles för sig, och den rättssäkerhet, som man självfallet överallt har velat skapa, har man ju ansett sig böra införa när det gäller fullföljd genom att det räcker med att endast ett av de tre justitieråden i prövningsnämnden ger sitt bifall till fullföljd. När det gäller resningsansökningar fordras däremot tre av fem, alltså majoritet i domstolen, och redan detta gör enligt min mening att problemläget är helt olika när det gäller prövning av fullföljdstill-

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

stånd och när det gäller resningsansökningar.

Sedan förde herr ordföranden ytterligare in frågan om kostnaderna. Han ansåg att detta, att parterna skulle kunna få del av promemorian och framför allt att de skulle kunna bli skyldiga att närvara vid långa föredragningar om resningsansökningar i högsta domstolen, skulle kunna leda till kostnader som en vinnande part skulle kunna få svårt att få ersatta av motparten. Jag undrar om inte herr ordföranden även i detta fall föll offer för den benägenhet till överdrift, som jag tycker han visade i sitt eljest mycket grundliga och intresseväckande anförande. Hur många gånger, herr Rylander, förekommer det verkligen resningsmål som tar två eller tre veckor i anspråk för själva föredragningen? Naturligtvis kan det gälla sådana jättemål som Högbroforsen, men de flesta resningsansökningarna har inte alls denna vidlyftiga karaktär såvitt jag kunde inhämta under föredragningen i utskottet. Dessutom yttrade ju också herr ordföranden, att antalet resningsansökningar relativt sett är mycket litet, och jag kan därför inte finna att det finns någon motsägelöshet i de yttranden som han här har fällt. Tvärtom strider ju det ena emot det andra.

För övrigt skulle jag kunna tänka mig att även frågan om ersättningen här skulle kunna regleras på särskilt sätt, om anledning därtill skulle ges.

Vi vet att utgången redan är bestämd genom att första kammaren följt reservationen. Under sådana förhållanden skall jag inte här dröja längre i talarstolen eller gå djupare in i denna fråga. Jag vill endast avslutningsvis, herr talman, yttra att alltsedan jag kom in i denna kammare har jag, låt vara lekman i juridiska ting, försökt att verka, i den ringa mån en enskild riksdagsman har möjligheter därtill, för att rättssäkerheten skall bli så stor som möjligt. Jag har försökt bedöma alla dessa frågor oförvillat och med den

plikt att ta ståndpunkt som vi alla har, som inte är jurister. Däremot har jag inte tillhört dem, som hyst en notorisk misstro till det svenska rättsväsendet eller givit uttryck för någon sådan misstro. Jag tror att denna misstro är helt obefogad.

Men jag vill ändå säga, att jag tror att vi här har ett område, som är osedvanligt känsligt med hänsyn till den stora uppmärksamhet resningsfrågor så lätt får och att det med små medel, utan att rubba själva det nuvarande institutionella förhållandet och utan att misstro behöver visas mot högsta domstolen, skulle kunna göras ännu litet som ytterligare ett bidrag till rättssäkerhetens fulla betryggande i vårt land. Det är med denna allmänna utgångspunkt, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! Bara en kort replik.

Oavsett vad herr Håstad här har anfört har jag mycket svårt att förstå varför offentlighet och muntlighet skulle vara mera erforderliga i det extraordinära resningsförfarandet — vi får ju dock betänka att det här gäller en extraordinär prövning av lagakraftvunna domar — än i alla de ordinarie mål och ärenden som nu får avgöras på handlingarna. Dessa ordinarie mål och ärenden avser för övrigt ingalunda enbart prövningar av fullföljdstillstånd.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Den omständigheten att det gäller ett extraordinärt förfarande bör väl inte göra, att vi sätter upp lägre krav på rättssäkerheten. Tvärtom tycker jag att det ställer krav på att man skall ha så starka garantier som möjligt för rättssäkerheten.

Alldeles oavsett detta har emellertid herr Fröding inte yttrat sig om det påpekande som jag gjorde, nämligen att man på annat sätt har sört för en ökad rättssäkerhet när det gäller full-

Förutsättningslös utredning angående resningsinstitutet m. m.

följdsförfarandet, i det att det räcker med att ett av tre justitieråd är av den uppfattningen, att fullföljd bör få ske. Så är ju inte förhållandet när det gäller resningsansökningar. Där gäller det inte att få med ett justitieråd av tre utan där fordras det tre av fem. Det är alltså ett helt annat utgångsläge, och det är det som enligt min mening berättigar oss att behandla resningsinstitutet som ett institut för sig.

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! När herr Håstad säger att det är sörjt för rättssäkerheten beträffande dessa prövningstillstånd på ett förhållandevis mycket bättre sätt än i fråga om resning, i det att det endast skulle erfordras att ett justitieråd av tre anser att fullföljd bör få ske, så vill jag framhålla, att det är en sanning med modifikation. Det gäller nämligen endast i fråga om ändringsdispens, inte prejudikats- och intressedispens. Där fordras det en majoritet på två justitieråd av tre.

Jag tycker för min del att det är alldeles uppenbart, att man inte kan ställa mindre fordringar på muntlighet och omedelbart beträffande det ordinarie förfarandet än beträffande det extraordinära.

Herr GEZELIUS (h):

Herr talman! Jag har under hela min riksdagstid sökt värna om och hävda rättssäkerheten och rättstilliten. Jag kan i denna fråga inte följa herr Håstads tankegångar och de slutsatser han drar. När han nu senast gör jämförelser mellan fullföljdsförfarandet, som åsyftar en prövning av sakfrågan, och resningsansökan, som ju endast avser frågan om ett mål skall tas upp, kan jag inte följa honom. Jag har inte anledning att gå in på någon närmare kritik av vad han sade utan vill bara säga, att jag inte tror att det har något med rättssäkerheten att göra.

Jag ansluter mig till yrkandet om bifall till reservationen.

Herr ELIASSON i Stockholm (fp):

Herr talman! Med anledning av vad som sagts om revisionspromemorian, vill jag framhålla att jag anser, att det skulle vara fördelaktigt, om den delgavs parterna såsom en offentlig handling före avgörandet i domstolen. Praxis synes åtminstone i fullföljdsärendena vara ganska olika beträffande revisionspromemorian. Regelmässigt anser man, att revisionspromemorian är en icke offentlig handling, men i vissa mål, särskilt i stora mål, har man sagt sig göra undantag från denna princip, och det händer där ganska ofta, att revisionspromemorian behandlas såsom en offentlig handling och på parternas begäran tillställs dessa före målets avgörande. Jag kan inte se att några nackdelar är förenade med revisionspromemorians behandling som offentlig handling.

Däremot är jag tveksam om det är riktigt att, såsom utskottet här tydligen anser, något skulle vara att vinna, om förhandlingen i samband med resningsansökan skulle vara offentlig. Eftersom utskottet på denna punkt har föreslagit en utredning för utrönande av möjligheterna härtill, så är jag emellertid närmast benägen för bifall till utskottsförslaget.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rylander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta konstitutions- och första

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för nej-propositionen. Herr Karlsson i Stuvsta begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 66 ja och 128 nej, varjämte 21 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 3

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner om vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 319 i första kammaren av herrar *Osvald* och *Sundelin* och nr 409 i andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*, i de delar desamma avsåge rätt för tilltalad att få sin talan prövad av högsta domstolen. I övrig del — som berörde resningsinstitutet — hade motionerna behandlats av sammansatt konstitutions- och första lagutskott.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag angående de ändringar av rättegångsbalken och därtill hörande författningar, som erfordrades för åstadkommande av att ansökningar om rätt att fullfölja brottmål till högsta domstolen antingen utan inskränkning bifölles i samtliga difforma mål samt i sådana konforma mål, i vilka de tilltalade förnekade brottslig gärning, eller för avgörande hänskötes till särskild domstolskommitté, vari lekmän inginge och högsta domstolen vore i minoritet.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 319 och II: 409 i vad de avsåge rätt att fullfölja brottmål till högsta domstolen, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Jag har tillsammans med några kamrater i denna kammare väckt en motion, i vilken ett yrkande — som gällde resning i brottmål — behandlades i sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 1. Motionen innehåller emellertid också ett annat yrkande angående rätten att fullfölja brottmål i högsta domstolen, och det är denna del av motionen som behandlas i första lagutskottets utlåtande nr 27. Jag vill gärna, herr talman, kommentera saken litet grand, ehuru jag är medveten om att detta för dagen inte leder till något positivt resultat.

Före år 1948 gällde i princip den regeln, att var och en, som av hovrätt dömts till minst 60 dagsböter, frihetsstraff, avsättning eller mistning av ämbete på viss tid ägde att fullfölja sin talan till högsta domstolen. Processlagberedningen kom emellertid under sitt arbete till det resultatet med ledning av gjorda erfarenheter, att man på ett eller annat sätt måste inskränka rät-

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

ten att fullfölja målen till högsta domstolen, och man diskuterade därvid olika utvägar, t. ex. möjligheten att utan särskild dispens släppa fram sådana mål, då de tidigare instanserna haft olika mening, medan man skulle kräva särskild dispens för mål, i vilka de tidigare instanserna varit eniga. Det fanns ett visst skäl för en sådan tankegång däri, att ändringsprocenten var väsentligt större i de difforma målen än i de konforma. Man gick emellertid på den strängare linjen att fordra dispens för samtliga mål, som skulle fullföljas i högsta domstolen. Som motiv för denna hållning anförde beredningen bl. a., att man måste anta, att högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd t. o. m. i större utsträckning än som motsvarade ändringsprocenten, eller i omkring 30 procent av målen. I förslaget till den nuvarande rättegångsbalken gjorde beredningen dessutom följande uttalande angående vilka omständigheter, som lämpligen bör medföra prövningstillstånd:

»Förutom i de fall, då det finns anledning till antagande, att hovrättens dom eller slutliga beslut kommer att ändras, bör prövningstillstånd kunna beviljas, då ett viktigt allmänt eller enskilt intresse påkallar, att talan prövas av högsta domstolen. Detta kan inträffa t. ex. då starkt delade meningar yppats i de lägre instanserna eller målet är av stor social betydelse, liksom då målet rör grovt brott eller betydande ekonomiska värden eller då en förut ostrafad person dömts till ansvar för vanära brott.»

Nu har denna nya ordning tillämpats under några år, och man har anledning att fråga sig, vad resultatet har blivit av den dispenslinje som infördes. Från tilltalade i brottmål har enligt uppgift från nedre justitierevisionen under år 1953 till högsta domstolen ingivits 463 ansökningar om prövningstillstånd, varav 16 bifallits och 447 har avslagits. År 1954 ingavs 481 ansök-

ningar, varav 11 har bifallits och 469 avslagits. En är ännu inte avgjord. År 1955 ingavs 513 ansökningar, av vilka vid 1956 års utgång 21 bifallits, 486 avslagits och 6 var oavgjorda. Under de tre år, som denna statistik omfattar, har alltså av 1 457 ansökningar om att få fullfölja målen endast 48 eller drygt 3 procent bifallits. Man kan därför utan överdrift säga att brottmål, vilka åklagarmyndigheten inte önskar fullfölja, numera nästan undantagslöst slutgiltigt avgöres av hovrätterna, vilka alltså i praktiken fungerar som högsta instans i brottmål. Till denna statistik kan också läggas alla de mål, där vederbörande har avstått från att söka fullfölja målet i vetskap om hur svårt det med högsta domstolens nuvarande restriktiva praxis är att få ett prövningstillstånd.

I reciten till utskottets utlåtande finns under avsnittet »Remissyttranden» på s. 11 en annan statistik som ser litet snyggare ut. Det innebär inte, såvitt jag förstår, att de i motionen anförda siffrorna är oriktiga, utan förhållandet är bara att man vid uppgörandet av denna statistik inte har begränsat sig till brottmål, vilka den tilltalade sökt fullfölja.

Den utveckling, som dessa siffror illustrerar, har i en del intresserade kretsar väckt både förvåning och farhågor. Resultatet är ju realiter att vi har fått sex högsta domstolar i andra instans, under det att den tredje instansen praktiskt taget fallit bort. Sedan har det, såsom vi vet, på senare tid tillkommit en fjärde instans, som inte alls är så restriktiv, men den meddelar ju inte rätt utan ger nåd.

Vad har nu första lagutskottet att säga om denna utveckling? Ja, i sak gör man följande uttalande: »En säker bedömning av frågan huruvida rådande praxis vid tillståndsprövningen låter sig väl förena med vad som avsetts med de gällande fullföljdsreglerna låter sig givetvis icke göra utan att kännedom erhålles rörande omständigheterna i de mål, vari prövningstillstånd sökts.» Sedan

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

man alltså sagt, att man inte kan ha någon bestämd mening om saken, kommer man med en del reflexioner. Man säger att det numera finns bättre garantier för ett riktigt avgörande i de lägre instanserna och att högsta domstolen har begränsade möjligheter i fråga om bevisbedömning och skälighetsprövning. Svenska Dagbladet berörde problemet i en ledare av den 8 maj i år, och på denna punkt fick man av denna ledare närmast det intrycket, att det är en tillgång för vår rättssäkerhet att högsta domstolen avvisar flertalet ansökningar om prövningstillstånd. Jag tycker att detta är en bevisföring som är en smula äventyrlig, därest meningen varit att slå vakt om högsta domstolen.

Det förefaller mig som om utskottet i sin skrivning har varit ganska starkt medvetet om hur svag bärkraften i dess allmänna resonemang är. Man erkänner att det kan finnas anledning att ställa sig frågande inför det förhållandet, att prövningstillstånd beviljas i en omfattning, som väsentligt avviker från vad som antagits under förarbetena till processreformen. Men man säger också, att med hänsyn till att det nuvarande processförfarandet är en ny faktor i bilden kan den bristande överensstämmelsen mellan den faktiska tillståndsgivningen och dessa beräkningar icke utan vidare tagas till intäkt för antagandet, att fullföljdsreglerna praktiskt erhållit en mera restriktiv tillämpning än som avsetts. Läger man samman dessa två reflexioner kommer man fram till, om man är överansträngt välvillig i sin tolkning, vilket valda ombud för Sveriges folk inte bör vara, att det kan betyda både si och så, och det borde i och för sig vara ett gott skäl att utan dröjsmål titta närmare på saken. Emellertid har nedre justitierevisionen tillhandahållit utskottet ett skäl för avslag som tacksamt anammats. Det lyder i fri översättning: Eftersom prövningen av den ansökan, som leder till att prövningen i högsta instans vägras,

är så noggrann, är läget bättre än vad som framgår av statistiken. Som exempel härpå nämner inte utskottet men nedre justitierevisionen Helander-målet, där föredragningen tog tio dagar. Det förefaller mig som om det varit ett olyckligt valt exempel. Det har nämligen väckt åtskillig uppmärksamhet att ett sådant mål inte släpptes fram till prövning i högsta domstolen.

En domare i Göteborg kommenterade detta i Handelstidningen i vintras, och han fann det egendomligt att detta mål inte släpptes fram. För det första nekade den tilltalade till de påstådda gärningarna, för det andra var omständigheterna i målet dunkla, för det tredje föreföll skuldfrågan tveksam, för det fjärde var den tilltalade förut inte straffad, för det femte stod betydande ekonomiska värden på spel, för det sjätte var saken av väsentlig betydelse för svenska kyrkan och för det sjunde var det ett mål av stort allmänt intresse. Det är inte så underligt om det tog tio dagar att övertyga sig om att man icke med den nya restriktiva ordningen skulle släppa fram ett sådant mål. Det är emellertid inte alltid, såvitt jag förstår, som det tar så lång tid. Ur minnesboken kan det inhämtas att ibland ett rätt stort antal ärenden avgöres på kort tid.

Första lagutskottet, som håller före att inga risker ur rättssäkerhetssynpunkt föreligger, är i alla fall en smula betänksamt ur andra synpunkter. Utskottet skriver: »Emellertid kan ur andra synpunkter en i och för sig mycket begränsad tillståndsgivning tänkas ge upphov till allvarliga olägenheter. Det kan icke förnekas att, i den mån härigenom hos de rättssökande uppväcks den tron att tillståndsprövningen sker under hänsynstagande till den hos domstolen vid varje tid föreliggande arbetsbelastningen, tilltron till rättsskipningen kan allvarligt äventyras.»

Jag nöjer mig med att konstatera, att den misstanken inte lär vara så lätt att

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

förebygga med någon större framgång så länge den nya ordningen består oförändrad. Våra jurister, de må vara hur skickliga som helst, är ändå som människor av samma blandade material som andra syndare. Ur principiell synpunkt ter det sig föga tilltalande att en domstol, till vars prövning ett mål hänskjutits, själv skall avgöra, huruvida målet verkligen skall upp- tagas till prövning.

I motionen har framhållits, att man för att råda bot på dessa förhållanden borde genomföra sådana lagändringar, att antingen fullföljdsrätt medgavs utan inskränkningar i alla difforma brottmål och alla konforma mål, där de tilltalade nekat till brottslig gärning, eller att avgörandet av prövningstillståndsansökningar hänskötes till en särskild domstolskommitté. Utskottet utsluter nog inte att det kan finnas önskvärt med en vidgad möjlighet till prövningstillstånd, och det får jag väl tacka för, men dels skjuter man saken till en mycket avlägsen framtid och dels knyter man den i utskottets skrivning samman med frågan om domstolsorganisationen. Jag tror att både första lagutskottet och riksdagen hade goda skäl att intaga en mera obunden beredskapsställning med anledning av en företeelse sådan som den, som här har tagits fram.

Nu är ju läget i natt sådant, att intet positivt resultat kan vinnas. Man behöver inte vara profet för att förutsäga det, utan skall någonting vinnas får det väl bli i en senare omgång, och jag tror att en sådan senare omgång kunde vara befogad. Det vore önskvärt ifall personer ur de partier, som sedan gammalt varit intresserade av reformsträvanden på dessa områden, försökte att föra saken vidare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Det vore frestande efter herr Svenssons långa anförande att ingående kommentera utskottets utlåtande. Vid denna sena timme skall jag emellertid avstå från detta och endast dra fram några få punkter, som jag tror skall vara tillräckligt övertygande för att kammaren skall kunna bifalla utskottets hemställan.

Den nya processen med muntlighet, omedelbarhet och koncentration har verkligen medfört en så avsevärd förbättring av rättsskipningen, att man får vara beredd på ganska överraskande avvikelser från vad man beräknade beträffande den behövliga fullföljdsfrekvensen. Jag har själv varit verksam inom rättsväsendet både före och efter rättegångsreformen och har kunnat göra iakttagelser på detta område. Det är en väldig skillnad på processen i dag, när man har parterna framför sig och får fram hela materialet på en gång, och processen på den tiden då den övervägande var skriftlig och det ena beviset förebragtes vid ett rättegångstillfälle, det andra vid ett annat.

Jag tror också att herr Svensson i Ljungskile har underskattat den prövning som verkligen äger rum vid behandlingen av frågor om fullföljdstillstånd. Denna innefattar ju en ingående genomgång av målet, låt vara bara på handlingarna. Tyngdpunkten i högsta domstolens uppgift ligger ju i rättsfrågornas behandling. Det är först i andra hand och endast i begränsad omfattning som det enligt vår rätt är tillåtet att föra fram bevisfrågor till högsta domstolen. Häri intar vi i viss mån en liberalare inställning än många andra rättssystem, som över huvud taget inte tillåter att annat än rättsfrågor förs fram till högsta instans. Den ordningen hade också föreslagits här, men man gick då en medelväg.

Det har varit omöjligt för första lagutskottet att tillstyrka bifall till motionen som avsåg att talan skulle få full-

Vidgad rätt att i brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

följas utan inskränkning i samtliga difforma mål samt i sådana konforma mål i vilka den tilltalade förnekade brottslig handling. Ingen av de sex remissinstanserna har velat tillstyrka motionärernas förslag. De båda hörda hovrätterna, nedre justitierevisionen och rättegångskommittén avstyrker helt förslaget. Riksåklagarämbetet och advokatsamfundet ställer sig inte avvisande till att undersökning göres av möjligheterna till reformer av annan eller mera begränsad räckvidd än i motionerna föreslås. Även dessa instanser tar dock bestämt avstånd från en sådan reform som den som motionärerna föreslagit.

Redan med nu gällande fullföljdsregler tenderar antalet icke avgjorda mål och ärenden i högsta domstolen att öka högst betydligt. Sålunda uppgick balansen som den 30 juni ett vart av åren 1949—1952 utgjorde omkring 350 mål och därefter stadigt ökat, den 30 juni 1956 till inte mindre än 628 mål. En reform i den av motionärerna önskade riktningen skulle sannolikt medföra en mycket kraftig ökning av antalet till högsta domstolen fullföljda brottmål. Antalet brottmål med difforma domar är inte obetydligt, och de brottmål i vilken den tilltalade förnekar brottslig handling är synnerligen vanliga. Dessutom är de mål i vilka den tilltalade helt eller delvis förnekar brottslighet ofta de till omfånget mest betydande. Därför förutsätter en sådan reform en betydande utvidgning av högsta domstolen. Det är för övrigt inte bara högsta domstolen, som skulle få sin arbetsbörda ökad. Reformen skulle sannolikt föranleda en betydande ökning även av underinstansernas arbetsbelastning, då en tilltalads vetskap om att han i händelse han förnekar brottslig handling har rätt att fullfölja talan till högsta instans skulle utgöra en påtryckning på honom att i underinstanserna inta just den positionen att han nekar.

En ökning av högsta domstolen har statsmakterna flera gånger motsatt sig.

Detta är förklarligt eftersom högsta domstolens huvuduppgift är att se till att rättsenhetlighet råder. Man kan inte göra en högsta domstol hur stor som helst. Högsta domstolen i vårt land består för närvarande av 24 justitieråd, varav emellertid 3 tjänstgör i lagrådet, och är redan nu jämförelsevis stor i förhållande till vad som förekommer i en hel del andra länder. Vill man inte öka antalet justitieråd måste man minska högsta domstolens arbetsbörda om den skall kunna ta emot nya arbetsuppgifter. Det skulle vara ganska intressant att få reda på hur detta skall gå till. Herr Svensson i Ljungskile har i varje fall inte lämnat någon anvisning härpå. Tvärtom vill det synas som om herr Svensson ansåg, att åtskilliga andra mål, som nu inte får gå vidare, också skulle få gå vidare och att man t. ex. just i bevisningshänseende skulle vara mera generös med fullföljd än man är för närvarande.

Detta är faktiskt en sak, som man nog får tänka igenom grundligt. Man bör inte bara komma med förslag, som går i den riktningen, att arbetsuppgifterna för högsta domstolen ökas, utan de måste också gå i den riktningen, att en del andra arbetsuppgifter minskas så att högsta domstolen kan bemästra det arbetsmaterial, som föres dit.

I motionerna har också ifrågasatts, att avgörandet om fullföljd skulle hänskjutas till en särskild domstolskommitté, vari skulle ingå lekmän och vari högsta domstolens representanter skulle vara i minoritet. Alla remissinstanser har ställt sig avvisande till det förslaget, och det är väl anledning att fästa särskilt avseende vid vad advokatsamfundet som ju företräder de rättssökande i landet säger om förslaget. Advokatsamfundet anför: »Att inrätta en sådan kommitté vore att tillskapa ett slags fjärde instans, eller rättare en tredje instans med högsta domstolen som fjärde, och med betydligt mindre kvalificerad sammansättning än de nuva-

Ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen om höjning av vissa underhållsbidrag

rande dispensavdelningarna. Den nya instansen skulle i väsentligt lägre grad än en dispensavdelning inom högsta domstolen vara ägnad att vaka över rättsenheten. — — — Ur rättssäkerhets-synpunkt skulle den föreslagna reformen innebära en klar försämring.» Samfundet befarar, att om en sådan instans infördes, skulle kommitténs arbete bli tämligen slumpartat, och sannolikt skulle inte kommittén behöva vara i verksamhet många år, förrän starka röster skulle höjas för dess avskaffande.

Jag vill inte alls ta ståndpunkt till huruvida detta är riktigt eller inte. Så mycket är dock säkert, att man företräder en ganska vittutbredd uppfattning när man säger detta.

Förmodligen kan man gestalta fullföljden till högsta domstolen på många olika sätt, och jag vill inte bestämt säga att vad vi nu har är den absolut riktiga och bästa. Kanske kan man komma till någonting annat, men man kan omöjligen föreslå en utredning på de nu föreliggande motionerna, som anvisar vägar, vilka man, såvitt jag kan se, absolut inte kan beträda.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Jag kan ju inte uttala mig så där bestämt om vad första lagutskottet kan tillstyrka eller avstyrka — jag vet väl att varje utskott har sina tämligen fasta traditioner. Jag vill dock erinra om vad herr Rylander redan har erkänt, nämligen att två av de sex remissinstanserna antyder, att en undersökning om de här förhållandena nog inte skulle skada.

Herr Rylander relaterar motionens yrkande om att man skulle kunna släppa fram difforma mål och sådana konforma mål, där vederbörande har nekat, och så säger han, att man föreslår en domstolskommitté. Men i motionen

var det ju inte fråga om ett *både* — och utan om ett alternativ, och det skulle utredas, om man kunde tänka sig komma fram på den ena eller andra vägen.

Det är ett faktum, som nog inte går så lätt att komma förbi, som herr Rylander inte heller har sagt så mycket om och som utskottet i viss mån har respekterat, nämligen att antalet mål, som släpps igenom, på denna korta tid av 8—9 år har minskats från beräknade omkring 30 procent till 3 procent. Skall denna utveckling fortsätta, tror jag, att det finns anledning att börja se litet närmare på den här saken.

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Om man skall tala om 30 procent, bör man inte sätta upp den siffran mot 3 procent utan mot 10 procent. De 30 procenten avser nämligen både brottmål och civilmål.

Jag kan väl instämma i vad herr Svensson i Ljungskile sade om att man naturligtvis bör ha förhållandena under observation, och det har också utskottet skrivit i slutet av sitt utlåtande, men det hindrar inte att den väg, som herr Svensson i Ljungskile anvisat, enligt min mening inte är framkomlig.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna, såvitt nu vore i fråga; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4

Ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen om höjning av vissa underhållsbidrag

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ lagen den 6 juni 1952 (nr 334) om höjning av vissa underhållsbidrag.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Förtydligande av semesterlagen

Fru **HOLMQVIST** (s):

Herr talman! Vid fjolårets riksdag väckte fru Löfqvist och jag en motion om generell uppräknig av underhållsbidrag med fastställd undre gräns till barn. Vi förutsatte att den underhållsskyldige också skulle bli ersättningskyldig i mån av förmåga. Anledningen till denna uppfattning var erfarenheten av 1952 års generella uppräknig av underhållsbidrag, som gav höjningar exempelvis från 20 till 26 kronor, från 25 till 32:50 kronor och från 30 till 39 kronor. Jag måste erkänna att jag såsom barnavårdsman kände detta som ett slag i ansiktet.

Första lagutskottets föreliggande utlåtande nr 25 innebär att det nu skall ges ytterligare några kronor, som skall kompensera penningvärdeförsämringen men inte reallöneökningen. Juridiskt förefinns ännu icke möjlighet till generell uppräknig av underhållsbidrag till ett fixt belopp med minimigräns. Underhållsbidragets storlek kan vid avsevärd ökning av inkomsten för den underhållsskyldige prövas av domstol eller genom frivillig överenskommelse höjas. Vid sådana tillfällen kan en synnerligen pinsam köpslagan förekomma, och man har anledning att efterlysa den underhållsskyldiges ansvarskänsla i detta sammanhang lika väl som i debatten kring abortfrågan.

Önskvärt vore att hela frågan om civilrättsliga underhållsbidrag toges upp till utredning med utgångspunkt från de verkliga barnkostnaderna. Emellertid hälsar jag som barnavårdsman med tillfredsställelse förslaget om s. k. utfyllnadsbidrag enligt proposition nr 139 och andra lagutskottets utlåtande nr 30, som jag hoppas att riksdagen skall behandla i dag eller i morgon och enligt vilket samhället tills vidare träder emellan.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1954 (nr 444) om personundersökning i brottmål, dels ock väckt motion angående en årlig redogörelse för nådeinstitutets handhavande.

Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

§ 6

Förtydligande av semesterlagen

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av väckt motion angående visst förtydligande av semesterlagen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 473, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Henning Nilsson* i Gävle *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådant förtydligande av semesterlagen, att i motioken nämnda »försök att kringgå lagens anda och mening omöjliggöres».

I förevarande motion gjordes gällande, att en år 1954 beslutad lagändring, som trädde i kraft den 1 januari 1955 och genom vilken rätt infördes för arbetstagare att såsom semesterkvalificerande tid jämväl räkna tid, då han till följd av sjukdom varit oförmögen till arbete, föranlett vissa företag att tidigare än eljest avskeda arbetstagare, som var frånvarande på grund av sjukdom, för att undgå att utbetala semesterlön.

Utskottet hemställde, att förevarande motion II: 473 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **HENNING NILSSON** i Gävle (k):
Herr talman! Den senaste ändringen

Förtydligande av semesterlagen

i semesterlagen innebar, att även frånvaropå grund av vanlig sjukdom motsvarande 90 arbetsdagar skulle kvalificera för erhållande av semester. Denna lagändring har föranlett vissa företag att tidigare än de eljest skulle ha gjort avskeda arbetare, som är frånvarande på grund av sjukdom, för att slippa utbetala den semesterlön som den nya semesterlagen föreskriver.

Vissa arbetsgivares försök att på detta sätt inte bara bryskt avskeda sjuka arbetare, utan jämväl försöka komma undan lagenliga förpliktelser uttrycker på sitt sätt den arbetsgivarmentalitet som ännu uppenbarligen frodas i vårt land. Vår motion nr 473 i denna kammare vill fästa riksdagens uppmärksamhet på de missförhållanden som en oklar formulering av semesterlagen tydligen medverkar till.

Andra lagutskottet har vid behandling av denna motion varit vänligt att begära remissyttranden från bl. a. Arbetsgivareföreningen, LO och TCO. På grundval av dessa remissyttranden har andra lagutskottet förklarat: »Att, som motionärerna förutsatt, lösa detta spörsmål genom ändring av semesterlagen kan enligt utskottets mening icke lämpligen komma i fråga, då semesterlagen icke är avsedd att reglera frågan om anställningsförhållandenas bestånd.»

Andra lagutskottets formulering är riktig så till vida att semesterlagen icke skall reglera anställningsförhållandenas bestånd, men semesterlagen skall väl vara så formulerad, att oklarheter i lagtexten inte uppmuntrar till avsteg från lagens andemening. Sådana avsteg har förekommit och förekommer, och de utgör en stor källa till irritation bland arbetare som har träffats av dessa avsteg.

Sveriges verkstadsförening har utarbetat en rekommendation till Verkstadsföreningens medlemmar, ur vilken jag gärna vill citera följande: »Önskemål har framförts om jämnare praxis i fråga om semesterlagens tillämpning å

arbetare som under längre tid är frånvarande från arbetet på grund av sjukdom eller olycksfall utom arbetet.» Därefter följer i fem punkter angivna bestämmelser, som Verkstadsföreningens medlemmar bör iakttä vid inträffad sjukdom hos arbetarna, som enligt Verkstadsföreningens mening kan föranleda avsked. Dessa rekommendationer är enligt vår mening så avfattade, att de måste stöta varje arbetare. Rekommendationen grundar sig också, som klart framgår av mitt tidigare citat, på uppfattningen att det gäller att få en jämnare praxis i fråga om semesterlagens tillämpning. Omskrivet betyder det alltså ingenting annat än ett försök att komma undan utbetalning av en semesterförmån, som semesterlagen garanterar alla anställda. Det är således inte som utskottet anför en fråga om reglering av arbetsförhållandenas bestånd, utan från Sveriges verkstadsförenings sida är det en fråga om att komma ifrån ett semesteråtagande, som lagen ikläder arbetsgivaren.

Att frågan är av stor betydelse framgår också av Landsorganisationens remissyttrande där det förklaras »att den av motionärerna berörda frågan är föremål för utredning inom organisationen, som i januari 1957 hemställt om de anslutna förbundens yttranden dels huruvida och i så fall på vad sätt frågan reglerats inom förbunden».

I avvaktan på förbundens yttranden har LO icke tagit ställning i denna fråga. LO:s avvaktande hållning kan jag förstå. Organisationen vill höra fackförbundens mening. Utskottet har emellertid inte intagit någon avvaktande ståndpunkt. Det har i stället intagit en enligt min mening felaktig ståndpunkt, då det yrkat avslag på den föreliggande motionen.

Slutligen vill jag, herr talman, i detta sammanhang fästa såväl utskottets medlemmars som övriga riksdagsledamöters uppmärksamhet på ett enligt min uppfattning uppseendeväckande försök

Förtydligande av semesterlagen

från Svenska arbetsgivareföreningens sida att med glidande och försåtliga formuleringar i sitt remissyttrande göra gällande, att en överenskommelse skulle föreligga mellan Sveriges verkstadsförening och Svenska metallindustriarbetarförbundet. Man söker genom en sådan skrivning föra andra lagutskottet och riksdagens ledamöter bakom ljust när det gäller det faktiska förhållandet.

Svenska arbetsgivareföreningen förklarar sålunda i sitt yttrande »att den av motionärerna berörda rekommendationen har tillkommit efter överläggningar mellan Sveriges verkstadsförening och Svenska metallindustriarbetarförbundet samt att den därefter utsänts till Verkstadsföreningens medlemmar och tillämpats utan att något missnöje därmed försports från arbetarsidan».

Föreningen anför vidare: »Det saknas således varje grund för påståendet i motionen, att arbetarnas fackförbund tagit avstånd från rekommendationen.»

Herr talman! Rätta förhållandet är egentligen det rakt motsatta. Det är riktigt att överläggningar har förts i frågan mellan Sveriges verkstadsförening och Svenska metallindustriarbetarförbundet, men dessa överläggningar ledde icke till något som helst resultat. Metallindustriarbetarförbundet har icke godkänt Verkstadsföreningens s. k. rekommendation. Det har alltså inte godkänt reglerna.

Jag anser att Svenska arbetsgivareföreningens formuleringskonst i remissyttrandet i berörda fråga är oför-synt och saknar täckning i verkligheten. Jag förutsätter också att utskottet skulle ha intagit en annan ståndpunkt till vår motion om utskottet känt till det rätta förhållandet.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till vår motion nr 473 i denna kammare.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag kan vara ense med herr Henning Nilsson i Gävle så långt, att det gäller att skapa skydd för den rätt semesterlagen ger löntagarna att erhålla semester. Vi är emellertid inte riktigt eniga i frågan hur man skall skapa detta skydd. Om herr Nilsson fortsatt att citera utskottets utlåtande hade vi säkert varit överens om att vi först skall pröva de vägar vi har i fråga om arbetsmarknadsorganisationerna för att sedan, om detta misslyckas, komma tillbaka och begära en lagändring.

Efter att ha tagit upp vad remissinstanserna säger anför utskottet: »Den av motionärerna åsyftade bestämmelsen i semesterlagen har varit i kraft under relativt kort tid, varför några mera omfattande erfarenheter om de konsekvenser bestämmelsen medfört ännu icke vunnits. Därest av motionärerna angivna förfarande skulle praktiseras på ett sätt, som icke är förenligt med rätt och billighet, torde vara att förvänta, att arbetstagarnas organisationer tar upp spørgsmålet med berörda organisationer på arbetsgiversidan för att söka få till stånd ändrade förhållanden.» Så har också skett, som herr Henning Nilsson i Gävle här framhöll.

Landsorganisationen tog i början av januari i år upp frågan genom att i ett cirkulär till sina förbund hemställa om besked hur man inom förbunden såg på möjligheterna att lösa denna fråga. Landsorganisationen frågade förbunden om de ville lösa frågan genom en central överenskommelse eller genom förbundsöverenskommelser eller genom lagstiftning. Då remissyttrandet avgavs hade Landsorganisationen inte fått svar från alla förbunden. Jag föreställer mig att man i dag erhållit dessa svar och med anledning därav kommer att ta upp den fråga, som här är aktualiserad av motionärerna men som tidigare påtalats och aktualiserats av Landsorganisationen.

Jag tror utskottet har rätt då det an-

Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen

för att detta inte så mycket är en fråga om ändring i semesterlagen. Enligt utskottets mening är semesterlagen inte avsedd att reglera frågan om ett anställningsförhållandes bestånd. Det gäller fastmer att skapa skydd för anställningen så att inte arbetsgivarna — som man kanske gör på sina håll — avskedar löntagare under sjukdom.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7**Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen.

Andra lagutskottet hade till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 227 i första kammaren av herr *Norling m. fl.* samt nr 262 i andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en utredning tillsattes med uppgift att utreda vissa i motionerna angivna frågor och utforma förslag till en lagstiftning om ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 227 och II: 262, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HENNING NILSSON** i Gävle (k):

Herr talman! Det är med blandade känslor som jag som nyvald riksdagsman tar upp tiden så här sent. Jag skall, trots att vår fråga är så pass betydelsefull, försöka fatta mig kort.

I motion nr 262 i denna kammare har den kommunistiska gruppen fört fram frågor, som är av största betydelse för Sveriges arbetare och tjänstemän. Frågorna är av den omfattningen och har sådan räckvidd, att det är ogörligt att i ett kort anförande utförligt ange hur de bäst bör lösas. Vi anför ju också redan i motionen, att våra förslag om lagstiftning måste kompletteras med avtal på arbetsmarknaden. Hur lagtext och avtalstext skall vara formulerade för att bäst tillgodose arbetarna, tjänstemännen och samhället, måste av naturliga skäl först utredas av specialkunnigt folk på de olika områdena, i vilka utredningar vi anser att även arbetsgivarna skall vara representerade.

Den grundtanke, som varit vägledande för oss vid motionens utformning, är vår bestämda uppfattning att frågan om vidgat medinflytande och medbestämmanderätt för arbetare och tjänstemän på arbetsplatserna med allt större styrka pochar på en lösning. De vanliga människorna på arbetsplatserna landet runt känner inte den trygghet i anställningarna som de har rätt att känna. Arbetsgivareföreningens beryktade och illa omtyckta § 23 — i SAF:s avtal § 35 —, som stadgar rätt för arbetsgivarna att fritt antaga och avskeda arbetare, leda och fördela arbetet, ger dagligen och stundligen besked om de anställdas rättslöshet.

Många exempel på orättvisa och upprorande avskedanden kan anföras. Jag skall inskränka mig till några få exempel.

En arbetare vid ett större företag i Göteborg avskedades. Sju års oförvitlig anställning ansågs av arbetsledningen vara av ringa värde. Orsaken till avske-

Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen

dandet var att arbetaren på grund av sin hustrus sjukdom inte kunde arbeta i nattskift. Företagsledningen godkände först detta skäl och arbetaren fick förflyttning till dagskift för att kort tid därefter anvisas nattarbete. Arbetaren vägrade och hänvisade till tidigare löfte. Resultatet blev avsked med motiveringen att han vägrat lyda förmans order.

I en stad i Hälsingland finns en byggnadsfirma som satt i system att avvisa de arbetare, som genom arbetsförmedlingen efter firmans egen rekvisition av arbetskraft anvisas arbete vid firman. Arbetarna utsätts för en upprörande nedvärdering innan firman funnit sin man, vilken i vissa fall visat sig vara oorganiserad.

I TCO:s skriftserie nr 6 anför Lenart Geijer en rad exempel, där äldre tjänstemän blivit uppsagda från sina anställningar under förhållanden som måste betecknas som mycket upprörande och stötande mot alla vedertagna rättsbegrepp.

Men det finns inte bara sådana enskilda fall, utan det kan även anföras exempel där massavskedanden företagits utan att företagets ställning varit sådan att ekonomiskt tvingande skäl förelegat. Så var fallet med Nyborg i Norrköping. Rationalisering och automatisering har ju också givit till resultat, att exempelvis Textils avdelning i Norrköping fått vidkännas en minskning av sitt medlemsantal med 2 000 eller med 35, 40 procent. Följderna av en sådan utveckling är uppenbara.

De lagar som för närvarande reglerar förhållandet mellan arbetsgivare och anställda, kompletterade med avtal och överenskommelser, är i många fall till stor nytta för de anställda, men de bygger i allmänhet på arbetsgivarens suveränitet, när det gäller den verkliga beslutanderätten. Men i många fall innebär de inskränkning av den fackliga rörelsefriheten. De är inte heller tillräckliga för att garantera arbetare och

tjänstemän trygghet i anställningen, och de ger inte ett effektivt skydd mot övergrepp från arbetsgivarens sida.

Verklig trygghet för de anställda kan icke uppnås med mindre än att arbetare och tjänstemän också erhåller medbestämmanderätt i företaget. Denna tanke är inte ny — den har snart fyrtio år på nacken — men trots arbetarnas och tjänstemännens starkt ökade fackliga och parlamentariska inflytande, ligger alltjämt avgörandet i händerna på kapitalägarna.

Det har i diskussionen hänvisats till företagsnämndernas verksamhet och de avtal som reglerar denna verksamhet. Företagsnämnderna har utan tvivel i många fall utfört ett gott arbete. Tvister har kunnat biläggas och vissa önskemål har hörtsammats tack vare att man i företagsnämnderna kunnat resonera ut med varandra. Nämndernas uppgifter — att bereda de anställda insikt i verksamhetens ekonomiska och tekniska betingelser, att verka för de anställdas trygghet i anställningen, för säkerhet, sundhet och trivsel i arbetet, för goda produktions- och arbetsförhållanden vid företaget m. m. i denna riktning — har vi intet att invända mot.

Men hur ser det ut i det levande livet? Hur följer man dessa goda anvisningar? Efter 10—15 års erfarenheter visar det sig — enligt en undersökning år 1954 — att företagsnämnder bara finns i något över hälften av de företag, där avtalet kunde tillämpas. Endast 60 procent av nämnderna har haft de stadgade fyra sammanträdena per år. I bästa fall, räknat efter två timmar per sammanträde, blir det alltså futtiga åtta timmar per år för information och samråd. 9 procent hade inte haft några sammanträden alls.

I de flesta fall har information om produktionsåtgärder lämnats först sedan åtgärderna blivit genomförda. Denna nonchalans från arbetsgivarnas sida visar, att de inte ens inom företagsnämndernas nuvarande begränsade ram

Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen

är villiga att ge avkall på sin suveränitet och bestämmanderätt över de viktigaste avgörandena på arbetsplatserna. Den allmänna meningen bland de anställda är nog också att det i längden inte går att upprätthålla intresset för företagsnämnderna utan att de får något slag av beslutanderätt.

Våra forskare och tekniker ger oss hisnande perspektiv. Vi står på tröskeln till atomåldern. Automationen kommer inom industri- och företagarkvärld att skapa förändringar, vilkas hela verkningar vi ännu inte kan överblicka. Inför den ökade rationaliseringen inställer sig de anställdas krav på trygghet i anställningarna och meddelaktighet i vinsterna som ett mänskligt och ofrånkomligt krav, ett krav i takt med tiden och utvecklingen.

Med dessa perspektiv framstår arbetarklassens krav om rätten till arbetsplatsen, trygghet och medbestämmanderätt på produktionslivets alla områden som ett dagsaktuellt krav. Det kan också erinras om att industritjänstemännen, som nyligen har haft en sammankomst här i Stockholm, låtit anslå ett stort belopp för att forska och undersöka i vilken omfattning den tilltagande automationen kommer att inverka på tjänstemännens anställningsförhållanden. Sådan utredning och sådan forskning är aktuella, men frågan är om de enskilda förbunden och intressesammanslutningarna skall svara för dem eller om samhället skall gå i spetsen. Man måste också räkna med att arbetarnas intresseorganisationer skall visa samma stora intresse som industritjänstemännen här visat, men såvitt jag känner till har Landsorganisationen inte ännu vidtagit några åtgärder på denna punkt.

Den tilltagande rationaliseringen och den begynnande automationen fordrar, att arbetare och tjänstemän får ett bestämmande inflytande över huruvida och på vilket sätt exempelvis arbetsstudierna skall bedrivas. Det bör inte

få tillåtas, att anställda utsättes för fysiska och psykiska påfrestningar när det gäller arbetsstudier, så att de kollapsar under tidsstudiemännens stränga kontroller. Exempel på det finns.

Arbeterskyddet är en annan fråga som måste utvecklas dithän, att de anställda får vara med och bestämma vid ny- och ombyggnader, vid omorganisation av avdelningar etc. Arbeterskyddet måste desslikes förnyas och utvidgas i samband med den tekniska utvecklingen.

Ehuru arbetare och tjänstemän tillvunnit sig stora framgångar i sin kamp för trygghet och medinflytande i företagen, framstår antalet och vidden av kvarvarande missförhållanden i sådan omfattning, att de icke står i proportion till arbetarrörelsens verkliga inflytande i landet. När det gäller delningen av produktionsresultaten, de värden som arbetare och tjänstemän framskapar genom sitt arbete, framstår kapitalägarna som de verkliga härskarna, disponerande över såväl fonder som bestämmanderätten över företagen och därmed över de anställdas framtid. Investeringsarnas omfattning och inriktning kan inte längre få vara en fråga för enbart kapitalägarna, utan avgörandena på detta område måst ske i samförstånd mellan arbetsgivare och anställda.

Jag har med dessa ord så kortfattat som det varit mig möjligt sökt att i grova drag påvisa missförhållanden och löntagarnas små möjligheter att hävda sig gentemot arbetsgivarintressena. Vår motion syftar till en utredning av dessa spörsmål för att det på basis av denna utredning skulle bli möjligt att företa de åtgärder som kan ge alla löntagare ett verkligt medinflytande och medbestämmanderätt i företagets skötsel — en medbestämmanderätt som i sin tur skulle leda till en ökad trygghet och trivsel på arbetsplatserna.

Vi tror att företagsnämnderna är och kan vara inkörsporren, den väg som kan leda till goda och praktiska resultat.

Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen

Men vi är också övertygade om att vissa problem bäst löses genom lagstiftning. En sådan fråga är exempelvis skydd mot uppsägning och avskedanden. Arbetsgivarnas s. k. fria uppsägningsrätt är enligt vår mening ovärdig samhället. Den har använts och missbrukats så länge och så mycket, att tiden är inne för dess slutliga avskaffande.

En lagstiftning får emellertid inte ersätta eller inkräkta på fackföreningarnas funktion som kamporganisationer för sina medlemmar.

Föreanta Nationernas förklaring om de mänskliga rättigheterna säger: »Envar har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.» Denna FN:s förklaring avgavs år 1948 men har ännu inte ratificerats av vårt land. Man kan fråga sig varför.

Utskottet har ställt sig avvisande till vårt förslag om utredning. Det innebär i praktiken att man anser det bäst att köra i de gamla hjulspåren. Det är självklart bekvämast, men det är inte bra för löntagarna. Det måste erkännas att frågorna är stora och invecklade, men detta får inte vara orsak till att en utredning förhindras.

Det finns tillräckligt många skäl som talar för en utredning, skäl som kommer att bli ännu flera, ju längre man dröjer med problemens lösning. Sveriges arbetare och tjänstemän kommer inte längre att godkänna en fördröjning av lösningarna.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till vår motion nr 262 här i andra kammaren.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag tror att Sveriges arbetare och tjänstemän känner sig på ett helt annat och bättre sätt representerade genom sina organisationer, de organisationer som i sina svar gett till känna, hur de bedriver sitt arbete på denna punkt.

Det är en sak att arbeta och en annan att hålla fina anföranden. Landsorganisationen har sedan tio år tillbaka en speciell avdelning för företagsnämnder. Vi inom LO är de första att erkänna, att allting inte är så bra som det borde vara, men vi tror på den väg vi slagit in på, och vi har erfarenheter som bevisar att det är en framkomlig väg.

Skulle vi nu på förslag av Er, herr Nilsson, som säger er tala för arbetarna och tjänstemännen, mot organisationernas vilja kräva en lagstiftning, tror jag inte att Sveriges arbetare och tjänstemän skulle vara särskilt tilltalade av detta.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HENNING NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! I utskottets förslag är det ju inte fråga om hur Sveriges arbetare känner och tänker när det gäller deras företrädare, utan där är det fråga om förhållandena på arbetsplatserna.

Fru Ekendahl anser liksom jag att LO är en bra organisation, när det gäller att företräda arbetarna, men om det kommer ett bra uppslag, så har det väl ingen betydelse varifrån det kommer. Huvudsaken är väl att fru Ekendahl är intresserad av uppslaget. Fru Ekendahl, som är talesman för en stor arbetargrupp, anlägger allmänna betraktelser på frågorna och låter sina antipatier mot en viss åsiktsriktning vara utslagsgivande för sina ståndpunkter. Om hon skall göra det även i fortsättningen, så lär väl Sveriges arbetare få vänta på de rättvisa förbättringar, som vi här har fört fram förslag om.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Liksom jag är man inom Landsorganisationen — och speciellt dess avdelning för företagsnämnder — mycket intresserad av tips och förslag, och sådana får vi också från våra ledamöter i företagsnämnderna. Jag kan inte underlåta att än en gång hänvisa

Ökad insyn och verklig medbestämmanderätt för de anställda i företagen

till vad de arbetsmarknadsorgan har anfört, som har yttrat sig i denna fråga, och mitt svar på herr Henning Nilssons i Gävle första anförande, i vilket herr Nilsson ansåg sig representera arbetare och tjänstemän, vidhåller jag. Jag tror att LO och dess förbund samt dess avdelning för företagsnämnder bättre känner till problemen på arbetsmarknaden än vad vi riksdagsmän gör.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammararen utskottets hemställan.

§ 8

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att kammararen måtte besluta, att jordbruksutskottets memorial nr 29 måtte uppföras främst och statsutskottets utlåtanden nr 103—105 sist bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m., såvitt avser kronoparken Bogesund i Stockholms län m. fl. fastigheter; och

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorde hemställen rörande Fiskerilånefonden jämte i ämnet väckta motioner.

§ 10

Tillkännagavs, att till herr talmannen under sammanträdet avlämnats följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 175, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1957/58, m. m., nämligen

nr 677, av herr *Bengtsson* i Varberg m. fl.,

nr 678, av herr *Larsson* i Hedenäset, nr 679, av herrar *Nordqvist* och *Stenberg*,

nr 680, av herr *Hagberg* m. fl.,

nr 681, av herr *Hansson* i Skegrie m. fl.,

nr 682, av herr *Hjalmarson* m. fl.,

nr 683 och 684, av herr *Cassel* m. fl.,

nr 685, av herr *Lundberg*,

nr 686—689, av herr *Ohlin* m. fl., och nr 690, av herr *Nilsson* i Tvärålund

m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 11

Justerades protokollsutdrag.

Kammararens ledamöter åtskildes här efter kl. 1.28 på natten.

In fidem

Gunnar Britth

Torsdagen den 16 maj

Kl. 15.00

§ 1

Justerades protokollen för den 10 in-
nevarande maj.

§ 2

**Svar på interpellation ang. bestämmel-
sorna om avdrag vid taxering för de
s. k. fria yrkesutövarna**

Herr talmannen lämnade på begä-
ran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr
statsrådet **STRÄNG**, som yttrade:

Herr talman! Med hänvisning till de
nya bestämmelserna om schablonavdrag
från inkomst av tjänst och kapital samt
föreskrifterna om att vissa naturaför-
måner av mindre värde skall undantas
från skatteplikt har herr Onsjö med
andra kammarens tillstånd till mig rik-
tat följande frågor:

Anser herr statsrådet att nu gällande
bestämmelser rörande avdrag vid taxe-
ring till statlig och kommunal beskatt-
ning ger rättvisa åt de s. k. fria yrkes-
utövarna?

Ämnar herr statsrådet innan nya av-
dragsmöjligheter eventuellt införes prö-
va avdragsbestämmelserna i deras hel-
het med hänsyn till de fria yrkesutövar-
nas rimliga krav på likställighet och
rättvisa?

I anledning härav får jag anföra föl-
jande.

De i interpellationen åsyftade av-
dragsbestämmelserna har tillkommit
som ett led i strävandena att förenkla
deklarations- och taxeringsförfarandet.
Beträffande inkomst av tjänst innebär
de nya reglerna att man tillämpar ett
schabloniserat omkostnadsavdrag i bot-
ten på 100 kronor samt avrundning

uppåt av större avdrag till närmast hö-
gre 100-tal kronor. Genom att omkost-
nadsavdraget fått denna konstruktion
kan taxeringsmyndigheterna i fortsätt-
ningen inskränka sin granskning till att
konstatera mellan vilka 100-tal kronor
det godtagbara avdragsbeloppet faller.
I vilken omfattning detta medför för-
enkling av granskningsarbetet belyses
kanske bäst om jag nämner att av hela
antalet enskilda skattebetalare, ca 3,8
miljoner, icke mindre än drygt 3,4 mil-
joner har inkomst av tjänst. De anförda
siffrorna visar också att ett mycket
stort antal skattskyldiga, som har hu-
vudinkomst av annat slag, alltså av
jordbruk och rörelse, jämväl redovisar
någon inkomst av tjänst och sålunda
kan utnyttja schablonreglerna.

Även det skattefria bottenavdraget
från kapitalinkomst tillkom i förenk-
lingssyfte. Som ett ytterligare skäl för
detta avdrag åberopades emellertid den
sparfrämjande effekten. Denna syn-
punkt har numera kommit i förgrunden
sedan avdraget genom beslut av årets
riksdag avsevärt höjts. Detta avdrag
står öppet för alla kategorier skattskyld-
iga som har inkomst av kapital. Herr
Onsjö synes vilja göra gällande att in-
komst av kapital skulle förekomma för-
hållandevis mera sällan hos fria före-
tagare än hos andra. Detta torde emel-
lertid inte vara riktigt. Behållen in-
komst av kapital kan sålunda beräknas
föreligga hos ungefär 50 procent av de
skattskyldiga som hör till kategorien
företagare men blott hos ca 22 procent
av arbetare och tjänstemän. För före-
tagare inom jordbruk med binäringar
är procenttalet 57.

Vad herr Onsjö anfört om vissa
skattefria naturaförmåner ger mig an-

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om avdrag vid taxering för de s. k. fria yrkesutövarna

ledning framhålla följande. Det är här endast fråga om vissa speciella slag av naturaförmåner. Skattefriheten gäller sålunda — enligt uttrycklig bestämmelse i anvisningarna till 32 § kommunal-skattelagen — blott förmån av mindre värde som inte framstår som en avlöning utan som en åtgärd för att bereda trivsel i arbetet eller liknande eller också förmån som utgår på grund av sedvänja inom det yrke eller den verksamhet som det gäller. I samband med att dessa regler antogs av riksdagen framhölls, att man i praxis redan i många fall medgav skattefrihet för dylika förmåner. I den mån så var fallet innebar lagstiftningen sålunda ingen direkt nyhet.

Såsom av den nu lämnade redogörelsen framgår har de vidtagna förenklingsåtgärderna begränsats till att avse tjänste- och kapitalinkomster. Beträffande inkomst av rörelse och jordbruksfastighet tillämpas sedan länge schablonmetoder för uppskattning av vissa inkomster och avdrag t. ex. värdet av eget uttag av produkter ur verksamheten, avdrag för kost åt anställda samt avdrag för värdeminskning m. m. I regel torde dessa schabloner föranleda uppskattningar, som är förmånliga för rörelseidkaren eller jordbrukaren. Ofta rör det sig här om förmåner som ekonomiskt betyder långt mera än schablonreglerna för tjänsteinkomst och kapital. En längre gående schablonisering av företagarnas inkomster torde för övrigt vara mycket svår att genomföra. Företagarnas inkomst- och utgiftsförhållanden är regelmässigt så komplicerade att de resultat som möjligen skulle kunna nås inte torde ha någon mera avsevärd betydelse ur arbetssynpunkt vare sig för de skattskyldiga eller för taxeringsmyndigheterna.

Med det nu sagda har jag velat ge en bakgrund till de avdragsbestämmelser som herr Onsjö berört i sin interpellation. Av redogörelsen torde framgå att

jag icke kan dela herr Onsjös uppfattning om att förenklingsåtgärderna skulle ha lett till att de fria yrkesutövarna kommit i en missgynnad ställning i jämförelse med löntagarna.

Beträffande herr Onsjös andra fråga vill jag som min mening framhålla, att om framdeles nya avdrag skulle införas måste man naturligtvis — liksom hittills — beakta verkningarna för olika kategorier skattskyldiga.

Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Härefter anförde:

Herr ONSJÖ (bf):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

Avsikten med interpellationen har främst varit att få diskutera systemet med särskilda avdrag vid taxeringen för vissa avgränsade grupper av skattskyldiga. Jag har nämligen funderat över om vi här verkligen är inne på rätta eller rent av farliga vägar. Erfarenheten visar att det är mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att medge sådana avdrag utan att samtidigt skapa orättvisor, som blir särskilt märkbara i de gränsfall som alltid uppkommer.

Svenska folket har i hög grad blivit ett skattetänkande folk, vilket ju är helt naturligt, då skatten spelar en så stor roll för den enskilde medborgaren. I deklarationstider tänker och talar man om skatterna snart sagt överallt, där två eller tre personer är församlade.

Det som särskilt intresserar de skattskyldiga är givetvis hur skattesystemet fungerar, vilka avdrag man får göra och vilka möjligheter samhället har att skapa likformiga och rättvisa normer för taxeringen. Det påstås att skattemoralen i landet har försämrats, och tyvärr är det väl så. Men de flesta vill

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om avdrag vid taxering för de s. k. fria yrkesutövarna

ändå göra rätt för sig, när det gäller skatter, och det är väl att så är förhållandet, eftersom hela skattsystemet i så hög grad är beroende av varje skattskyldigs lojala medverkan. Skulle vi komma dithän att de flesta människor försökte att, som det heter, »lura Sträng», så skulle vi få det bekymmersamt. Då hjälper det inte med aldrig så många kontrollanter. Då skulle förhållandena bli olidliga. Därför är det ur samhällets synpunkt ytterst angeläget att våra skattelagar inte blir krångligare än att de människor, som vill göra rätt för sig, också kan göra det, samtidigt som vederbörande känner sig säker på att han blir rättvist behandlad i skattehänseende.

På sista tiden har vi genomfört en del reformer, vilka skulle förenkla taxeringsförfarandet, och vi har gjort det i fullt medvetande om att vi därmed måst göra avkall på vad man kallar millimeterrättvisan. Hur verkar då dessa reformer? Ja, meningarna är onekligen delade, huruvida de verkligen har inneburit några förenklingar i deklara-tions- och taxeringsförfarandet. Vissa saker har givetvis betytt förenklingar, men jag har funnit att de som sysslar med taxeringsarbete ute i bygderna är mycket tveksamma om huruvida vi har lyckats åstadkomma några verkliga förenklingar på detta område.

För en tid sedan talade jag med en erfaren taxeringsman, och han var ganska bekymrad över dessa s. k. förenklingar. Om man inte slutar med att åstadkomma förenklingar i finansdepartementet, så vet jag inte var det skall sluta, sade han, och han tillade att det just i år har varit flera felaktigheter i deklara-tionerna än någon gång tidigare.

Jag vill givetvis inte stå för detta om-döme, men den mannens uttalande tyder ju ändå på att deklara-tionerna inte har gjorts enklare.

Vad som är angeläget enligt min me-

ning är att man inte gör ändringar för ofta.

I interpellationen har jag gjort gäl-lande, att dessa avdragsbestämmelser till förmån för speciella grupper har missgynnat utövarna av fria yrken. Det påståendet står jag för. Det är för res-ten självklart att så blivit fallet, ty om man inför avdrag till förmån för vissa grupper, så missgynnas andra grupper, som inte kan göra sådana avdrag. Det ligger i sakens natur. Jag skall inte gå över hela fältet, när det gäller de sär-skilda avdragen, utan jag skall ta upp några exempel, som finansministern berörde.

Att schablonavdraget på 100 kronor för dem som har inkomst av tjänst har inneburit någon förenkling av taxe-ringsarbetet, bestrids av de flesta bland dem som sysslar med hithörande ting. Däremot ter sig avdraget givetvis orätt-vist för dem som inte kan tillgodogöra sig avdragsrätten. Statsrådet säger, att även kategorien fria yrken kan åtnjuta detta avdrag. Ja, jag har hört att jord-brukare ibland löser problemet på det sättet, att de arbetar åt varandra mot betalning för att därigenom få möjlig-het att göra avdrag. Det är fullt lagligt, men det är inte nyttigt att inbjuda till dylikt handlande — det undergräver respekten för författningarna.

Statsrådet tog upp bottenavdraget vid kapitalinkomst, som vi beslutat att höja i år. Ser man efter, hur detta verkar ute i levande livet, finner man att det i många fall leder till upprörande orätt-visor. En person t. ex., som ärvt ett företag, ett jordbruk och kapital, får 600 kronor skattefritt, även om han inte gjort det minsta för skapandet av vad han sålunda ärvt. Men en person, som på skuld börjar med exempelvis ett fö-retag eller ett jordbruk och sliter och arbetar för att betala sina skulder samt på det sättet verkligen sparar, får inget sådant premium, utan tvärtom stiger ju

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om avdrag vid taxering för de s. k. fria yrkesutövarna

nu för tiden räntorna, och hans kapital- utgifter ökar undan för undan.

Jag skall nämna också ett annat fall ur det praktiska livet. En person, som bygger ett egnahem med anlitan­ de av de statliga hjälpformerna utan behovs­ prövning — kapitalsubventionen, den räntefria stående delen på 8 000 kronor som det var tidigare — samt lånar pengar av staten mot tre procents ränta, kan ju få 600 kronor skattefritt om han har egna pengar som han kanske har placerade på bättre villkor. När systemet fungerar så, måste detta givetvis anses vara oriktigt.

Jag skall inte gå in på problemet mera i detalj, ty det skulle leda för långt, och det blir andra tillfällen. Men jag har velat granska frågan från principiella synpunkter, och jag vet att jag inte är ensam om de åsikter jag gör mig till tolk för.

Statsrådet gick i slutet av sitt svar in på min andra fråga, om vid eventuellt bestämmande av nya avdrag verkningarna för olika skattskyldiga kommer att beaktas, och han sade, att så skall ske. Det var egentligen det enda positiva i svaret, och jag tackar för det. Jag tar fasta på statsrådets löfte och hoppas, att man riktigt noggrant prövar, hur avdragsrätten kommer att verka över hela fältet, innan man fortsätter på den väg man slagit in på.

Jag ber att än en gång få tacka för svaret.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÅNG**:

Herr talman! Det var närmast ett uttalande i interpellantens anförande som uppkallade mig. Jag vill för min del anmäla en helt avvikande ståndpunkt i fråga om resultatet av våra försök att förenkla deklARATIONERNA mot vad interpellanten gav till känna. Jag har den uppfattningen att de schabloniseringar,

som riksdagen har godtagit under de senaste åren, innebär en klar förenkling för både deklARANTERNA och taxeringsmyndigheterna. Det kan således inte vara något representativt uttryck för taxeringsorganen, om någon tjänsteman där gör gällande, att det hela blivit mera komplicerat på grund av de förenklingar, som riksdagen har beslutat.

Det är klart att man kan avläsa ett och annat fel i årets deklARATIONER med hänsyn till att uppställningen icke är exakt likadan som fjolårets. I allmänhet tillämpar ju folk den metoden att man har den gamla deklARATIONEN liggande bredvid när man skriver den nya, och det blir kanske irritation när man inte finner samma rubriker på samma ställe, där man är van att finna dem. Nåja, det vänjer man sig vid relativt snart, och det torde ändå vara odiskutabelt att det är påtagliga förenklingar i det schabloniseringssystem vi under senare år har infört.

Men när man inför sådana här schabloniseringsavdrag som hundrakronorsavdraget för inkomst av tjänst eller det skattefria kapitalavdraget, så är man ju medveten om att det kan vara ett litet avsteg från millimeterrättvisan, inte bara, som interpellanten talar om, vid jämförelse mellan fria företagare och löntagare, utan även mellan löntagare A och löntagare B. En löntagare kan ha varit frisk och haft hälsan och satt in ett par tusen kronor under ett år. Han premieras därför genom skattefrihet på ränteavkastningen. En annan löntagare kan ha råkat illa ut och blivit sjuk. Han har haft samma goda bevekelsegrunder, men han har helt enkelt inte haft samma ekonomiska möjligheter att sätta in kapital, han har kanske satt sig i skuld i stället. Han får ju inte denna premiering. Man får ta dessa inadvartenser, inkonsekvenser eller orättvisor, om man vill nå syftet att ändå få vissa förenklingar i deklARATIONSFÖRFARANDET, och jag förmenar att riksdagen hade detta

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om avdrag vid taxering för de s. k. fria yrkesutövarna

alldeles klart för sig när man beslutade om förenklingarna.

Det är riktigt att svenska folket är fallet för en alldeles otrolig millimeter-rättvisa när man kommer in på skattelagstiftningen. Men skall vi försöka komma till rätta med varje liten orättvisa här, då hamnar vi i ett skattekinseri som jag kan försäkra interpellanten skulle växa oss över huvudet utan vidare.

Detta är, för att använda interpellantens ord, några principiella synpunkter på detta problem.

Låt mig sedan, herr talman, sluta detta inlägg med en liten solskenshistoria. Det är faktiskt inte alla som vill lura finansministern. Jag har bland dagens post brutit ett brev från en jordbrukare i södra Sverige, som skickar upp en hundralapp till finansministern med förklaringen, att »en gång i min ungdom fuskade jag med deklARATIONEN, och jag har inte fått frid för mitt samvete. Jag lurade staten på 70 kronor. Med ränta på ränta torde det vara ungefär 100 kronor, som jag nu ber att få inleverera till finansministern, så att jag kan få frid för mitt samvete». Det finns en och annan liten ljuspunkt i den bild, som interpellanten gav av svenska folket som allmänt benäget att lura finansministern.

Herr **ON SJÖ** (bf) kort genmäle:

Herr talman! Jag måtte ha uttryckt mig felaktigt. Jag sade annars uttryckligen, att än så länge vill de flesta göra rätt för sig även när det gäller skatten.

Finansministern berättade en solskenshistoria, och liknande historier har ju förekommit under alla tider. Det var verkligen roligt att höra den.

Beträffande förenklingarna förnekar jag inte att här har gjorts en del verkliga förenklingar. Men många som sysslar med taxeringar har en annan uppfattning. Nu säger statsrådet att han

tror tvärtom. Här står ju påstående mot påstående, och var och en kan ju ha sin åsikt. I varje fall vidhåller jag att det finns anledning att tänka sig för noggrant innan man ger sig in på förändringar på detta område, även när det gäller förenklingar.

Herr **NILSSON** i Bästekille (h):

Herr talman! Det må kanske inte anses förmätet, om jag, som sysslat med taxeringsarbete i 20 år, använder några minuter för att säga hur jag ser på dessa saker.

När riksdagen beslöt dessa förenklingar med schabloniseringar, skall jag gärna erkänna, att jag tillhörde de ledamöter av riksdagen, som ansåg, att man i så fall givetvis fick frångå vissa rättvisepprinciper och nöja sig med schablon. Jag var inte övertygad om att det skulle vara riktigt. Nu är det i alla fall beslutat av riksdagen, och jag har som alla andra taxeringsnämndsordförande i år fått pröva på de praktiska verkningarna av denna reform.

Jag vill säga rent ut, att den innebär en uppenbar förenkling inte bara ur deklaranternas synpunkt, utan också ur taxeringsnämndsordförandenas synpunkt. Rätt skall vara rätt. I mitt distrikt, där jag har ungefär 1 000 deklaranter, har jag kanske haft besvär med 10 stycken, som sökt nå över det mystiska hundratalet med någon femma och som jag fått justera. Men ur förenklingssynpunkt har schabloniseringen onekligen haft sitt värde.

Vad som kan irritera är, om jag fattade herr Onsjö rätt, att vissa smärre förmåner, som förut beskattades hos vissa yrkesgrupper, i år går fria från beskattning. Det har uppkallat RLF på flera platser att begära justering i fråga om de värden som jordbrukets naturaförmåner skall anses ha vid taxeringen.

Nu tror jag det tillämpas litet olika regler i olika län. Efter länsprövningsnämndens hörande utfärdar länsstyrelsen anvisningar, och i mitt län har man nu för första gången framlagt förslag om vilka kvantiteter och priser som bör tillämpas, och det har vederbörande att iakta. Sedan vet var och en i denna kammare, förmodar jag, att den som vill specificera sina uttagna naturaförmåner har full rätt att göra det. I de fall så har skett och jag har ansett specifikationen tillförlitlig har jag godtagit den. Om man uttagit mindre naturaförmåner från sin egen fastighet, betyder det endast, att man vid kontantsammanställningen i stället måste ha större kontanta medel till sitt förfogande. Några möjligheter att komma undan skatt blir det alltså inte.

Jag skall som slutomdöme säga, att i stort sett har detta försök till schablonisering medfört en förenkling för båda parter. Om vi skall gå vidare på denna väg och försöka ge en viss uppmantran åt olika yrkesgrupper — vi har redan kommit rätt långt på väg med viss skattefrihet för en del av ränteinkomsten — skulle jag vilja säga finansministern: Om det finns någon möjlighet att framdeles komma med något förslag, som ger också de människor, som sparar genom amortering, d. v. s. avbetalning på sina skulder, ett handtag, skulle det vara en reform som jag skulle hälsa med tillfredsställelse.

Bortsett från detta sista önskemål vill jag framhålla, att vi skulle behöva en andhämtningspaus på detta område och slippa ändrade skatte- och taxeringsregler varje år. Det skulle innebära en fördel inte bara för deklareraterna utan även för de människor som sysslar med själva taxeringsarbetet.

Jag har bara velat framhålla detta, därför att jag tycker, att man skall redovisa de resultat man har nått efter så många års praktiskt arbete.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**, som yttrade:

Herr talman! I en interpellation har herr Hansson påpekat, att levande blommor inte längre får transporteras som ilgods i vissa snälltåg. Detta förhållande har enligt interpellanten medfört avsevärda fraktfördyringar och lett till allvarliga konsekvenser för trädgårdsnäringen.

Mot denna bakgrund har herr Hansson frågat mig om jag vill medverka till att bereda rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Nattsnälltågen från Malmö till Stockholm och Göteborg var före juni månad 1955 i viss utsträckning upplåtna för befordring av ilgods, bl. a. blommor. Detta var en kvarleva från den tid då dessa tåg var våra enda ilgodsförande nattförbindelser. Efter hand som ilgodståg lagts in i tågplanen har det emellertid blivit möjligt att från snälltågen överföra sådana transportuppgifter, som normalt bör tillkomma godstågen.

Godsbefordringen med snälltågen medförde en hel del olägenheter för persontrafiken. Framför allt orsakade de ofta tågförseningar. Det var också svårt att få plats för godset i tågen. Blommorna tog upp platsen för snälltågstaxerat resgods och expressgods, vilka sändningar under alla förhållanden måste befordras med snabbaste förbindelse. Särskilda vagnar måste därför sättas in i snälltågen för blommorna. Härigenom beskars möjligheterna att förstärka tågen med extra sov- och sittplatsvagnar, vilket i sin tur irriterade den resande allmänheten.

Svar på interpellation ang. rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter

Vintern 1954—55 försämrades tågföringen starkt bl. a. för nattsnälltågen Malmö—Stockholm och till dessa anslutna tåg. Förseningarna medförde också svåra olägenheter för de resande. Då det inte lyckades att hålla snälltågen i rätt tid med bibehållna transportuppgifter, fanns det inte något annat val än att inskränka godsbefordringen med snälltågen, vilket bl. a. gick ut över blomsändningarna. Sedan juni månad 1955 kan således blommor som regel transporteras med snälltåg endast som expressgods.

I Malmö och Hälsingborg kan ilgods lämnas in till kl. 17 på vardagar utom lördagar och till kl. 14 på lördagar. Allt gods, som lämnas in under dagen, hinners sändas med ilgodstågen samma kväll. Godset kommer i de flesta fall inte senare till bestämmelsestationerna än om det skulle ha befordrats med snälltåg.

Interpellanten har även nämnt de ökade ersättningsbeloppen för frostska-
dade blommor under vintern 1955—56. Förhållandet måste tillskrivas den stränga och ihållande kylan. I ilgodstågen lastas blommorna i uppvärmda vagnar, som är av exakt samma typ som snälltågens vagnar. Den omläggning av transporter, som det här är fråga om, kan därför inte ha ökat frostriskerna.

Snälltågens egentliga uppgift är ju att betjäna resandetrafiken. Att använda snälltåg för godsbefordran kan komma i fråga endast då det kanske utan förfång för persontrafiken och transporter, inte kan nöjaktigt ordnas på annat sätt. Enligt min uppfattning har järnvägsstyrelsen handlat fullt riktigt, då den inskränkt godsbefordringen med snälltågen för att därigenom säkra en god tågföring. Det förefaller mig också rimligt, att trafikanterna måste betala för den ökade och förbättrade service, som transport av gods med snälltåg innebär.

Härpå anförde:

Herr HANSSON i Skegrie (bf):

Herr talman! Jag skall be att få tacka herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret, även om detta inte var så särdeles välvilligt. Jag får emellertid erkänna, att jag knappast hade väntat något annat, sedan fyra riksorganisationer på detta område förgäves hos SJ har försökt att få till stånd rättelse av de missförhållanden som förorsakat trädgårdsnäringen betydande förluster.

Denna fråga kan kanske synas relativt liten vid ett första påseende, men den är av väsentligt större betydelse än den synes vara. Det är nämligen på det sättet, att en mycket stor del av våra trädgårdsodlare under den tid då andra odlingar inte är aktuella bedriver blomsterodlingar under glas som det heter, varigenom man kan vidmakthålla en kontinuerlig drift, som gör det möjligt att fullt ut sysselsätta den anställda arbetskraften och som ger en jämnare inkomst. Genom de ändringar, som vidtagits från SJ:s sida och som innebär avsevärt höjda fraktsatser för levande blommor och försämrade transportmöjligheter, har dessa trädgårdsodlare åsamkats väsentliga förluster.

När man i interpellationssvaret — jag förmodar att detta är uppgjort efter en remiss till SJ — försöker bagatellisera frostriskerna, har man nog tagit litet för lätt på saken. Det är ett faktum att för perioden 1947—1954 utgjorde det utbetalade försäkringsbeloppet för sådana skador per år i medeltal cirka 34 000 kronor, men sedan dessa förändringar i fråga om transporter vidtagits steg denna siffra med 600—700 procent eller från genomsnittligt 34 000 kronor till ungefär 250 000 år 1955—1956. Jag tror inte att denna väsentliga ökning av utbetalda ersättningar för frostsador kan, såsom SJ sagt, tillskrivas den strängare vintern — så mycket kallare var det inte under dessa senare vintrar — utan ökningen har

Svar på interpellation ang. rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter

huvudsakligen berott därpå, att av- och ilastningarna på järnvägsstationerna medfört långa väntetider, när dessa ömtåliga varor fått stå ute i kylan och bli förstörda av frost. På detta sätt har transportererna försämrats och förluster uppkommit för odlarna.

Om blommor i fortsättningen såsom tidigare skall transporteras med nattsnälltåg, kräver SJ enligt de nya bestämmelserna att de skall befordras som expressgods, och detta innebär, enligt de uppgifter jag fått av vederbörande organisationer, en fördyring av frakterna med ungefär 400 procent. Det kan inte hjälpas att man också tycker att SJ i denna sak uppträder litet inkonsekvent. Därest trädgårdsodlarna vill betala denna kraftiga fördyring av frakterna, går det bra att få varorna befordrade med nattsnälltåg såsom tidigare. Jag förstår emellertid mycket väl att förhöjningen av fraktsatserna har vidtagits från SJ:s sida för att få bort detta gods från de personförande tågen.

Ilgodtransporterna medför för detta gods vidkommande inte bara, såsom jag nyss framhöll, en väsentligt ökad risk för frostsador, utan också försämrade möjligheter att sända godset vidare till olika delar av landet. Ilgodstågen har nämligen inte lika goda anslutningar till andra tåg som nattsnälltågen har. Det gör att godset kommer senare fram till sina bestämmelseorter, och vi förstår allesammans att en vara som denna inte tål att utsättas för alltför lång väntan, om kvaliteten skall något så när kunna bibehållas.

På grund av den nya ordningen inträffar också det egendomliga att svenska odlare blir handikappade i förhållande till danska odlare. De danska trädgårdsodlarna har nämligen möjlighet att lasta sina varor i en direkt vagn, som sedan färjas över till Malmö och följer med det sista nattsnälltåget på kvällen till Stockholm — det går alltså i det fallet bra att låta gods av denna

beskaffenhet transporteras med nattsnälltåg. På detta sätt kommer de danska blommorna lika fort, om inte förr till Stockholm som de svenska odlarnas produkter, och frakten för de danska blommorna är lägre än vad de svenska odlarna får betala. Det gör, har det sagts mig, att de svenska odlarna många gånger får vidkännas en besvärande utländsk konkurrens.

Vad sedan gäller det viktigaste skäl som anförts från SJ:s sida, nämligen att transportererna av blommor åstadkommit förseningar av nattsnälltågen, så vill jag inte på något sätt bestrida dessa uppgifter. Jag vill bara erinra om att den 14 december 1954, alltså under den tid då dessa transporter pågick som mest och bäst, lämnades det här i kammaren svar på en interpellation om förseningar av nattsnälltågen, i vilket interpellationssvar gavs det beskedet att tågförseningarna på grund av lossning och lastning av varor utgjorde mindre än en procent. Förseningarna sades väsentligen bero på fälttjänstövningar, omläggning av linjerna etc. Trots att dessa sändningar av blommor då, som sagt, pågick som mest och bäst, förorsakade de alltså icke ens en procent av tågförseningarna. Jag vill bara ha konstaterat detta, och jag bestrider inte vad som eventuellt kan ligga i det skäl som SJ anför.

Naturligtvis skall SJ vidta alla rationaliseringar som kan göras — det är alldeles självklart — men jag kan inte underlåta att tycka, att man här gått litet för drastiskt till väga när man infört en bestämmelse, som så pass väsentligt fördyrar avsättningen av produkter för en viss kategori. Om det nu inte är möjligt att få någon rättelse till stånd, utan SJ tydligen kommer att vidhålla sina bestämmelser om att detta gods skall fraktas med ilgodståg, vill jag i varje fall hävda, att SJ bör ge samma transportservice genom sina ilgodståg som de tidigare kunde erbjuda genom

Svar på interpellation ang. rimligare villkor beträffande vissa varusändningar av trädgårdsprodukter

de personförande snälltågen. SJ:s ansträngningar bör i fortsättningen gå i den riktningen.

Till sist vill jag framhålla, att jag naturligtvis inte på något sätt kan lasta den nuvarande kommunikationsministern för de missförhållanden som faktiskt har åstadkommit för en viss grupp trädgårdsodlare. Han har inte haft möjlighet att påverka detta ärende, vare sig på ett tidigt stadium eller nu. I den mån han kan och vill känna sig övertygad av de argument, som jag här anfört, och kan påverka SJ att så långt möjligt ge samma service beträffande ilgodstågen som tidigare givits beträffande persontågen, är det dock ett steg i rätt riktning.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag vill för interpellanten framhålla, att jag inte har yttrat mig om frågans storleksordning. I mitt interpellationssvar har jag bara velat understryka, att denna fråga liksom åtskilliga andra måste sättas in i sitt trafikpolitiska och framför allt trafikekonomiska sammanhang. Därav följer den slutsatsen, att snälltåg ändå i första hand måste utnyttjas för persontrafiken, och det är detta man har strävat efter för att tillmötesgå kraven ifrån de resandes sida.

Interpellanten var sedan inne på frågan om skadeersättningarna. Jag kan bruka den statistik, som herr Hansson lämnade, genom att ge samma siffror men gå litet längre tillbaka. År 1940 var skadeprocenten 143,1, år 1942 135,9 och 1955—56 178,3. Det skall emellertid medges, att den sista statistiken inte omspannar hela året, varför siffran kanske blir något högre, när man fått beräkna hela skadeersättningens storlek. Dessa siffror — som når boten med 31 procent för år 1954 — visar emellertid, att de står i relation till den

kyla, som rått under de olika vinterperioderna. Avslutningsvis kan tilläggas, att det är samma vagntyp man använder i ilgodstågen som i snälltågen.

Det är klart, att det här uppstår en viss fördyring, men den beror aldeles på vad man väljer för storlek på kollina. Går man ned till små typer blir fördyringen givetvis rätt stor — dock aldrig 400 procent, som interpellanten uppgivit — men i den mån man går upp i storleksordningen, kryper fördyringen ned.

Interpellanten anmärkte på att de danska trädgårdsodlarna hade möjlighet att få sina varor befordrade på ett förmånligare sätt än de skånska. Anledningen till denna befordran med tåg 2 är att man eljest måste lossa om godset ur den direkta vagnen från Köpenhamn. Därmed skulle följa en försening eller i varje fall en risk för försening.

Till sist är att säga, att man, när förhållandena var som mest besvärliga, hade ett rätt omfattande antal kollin — ibland upp till 500 stycken — att lasta på ett snälltåg på begränsad tid. Det är givet, att detta alltid medförde risker för förseningar, som utlöste reaktioner hos den resande allmänheten. Det var för att här åstadkomma en avvägning som SJ vidtog den åtgärd, som interpellanten inte är alldeles nöjd med.

Herr **HANSSON** i Skegrie (bf):

Herr talman! Jag vill bara understryka, att jag i min interpellation hade byggt just på de ekonomiska konsekvenserna av de förhållanden som uppstått. Statsrådet nämnde, att han bedömde denna fråga ur trafiktekniska synpunkter, men — som sagt — för odlarna är den ett ekonomiskt problem i allra högsta grad.

Vad sedan gäller fördyringen är de vanligaste förpackningarna 3- och 5-kilograms kartonger. Vill man beräkna

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

frakterna efter dessa praktiskt taget uteslutande använda förpackningar, kommer man just upp i en fördyring av omkring 400 procent.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogos följande å kammarens bord vilande motioner:

nr 677, av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*,

nr 678, av herr *Larsson* i Hedenäset,
nr 679, av herrar *Nordqvist* och *Stenberg*,

nr 680, av herr *Hagberg m. fl.*,
nr 681, av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*,

nr 682, av herr *Hjalmarson m. fl.*,
nr 683 och 684, av herr *Cassel m. fl.*,
nr 685, av herr *Lundberg*,
nr 686—689, av herr *Ohlin m. fl.*, och
nr 690, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*

Motionerna nr 677—680, 682, 685, 687 och 690 hänvisades till bevillningsutskottet, motionerna nr 684, 686 och 689 till statsutskottet samt motionerna nr 681, 683 och 688, i vad de kunde avse de delar av Kungl. Maj:ts proposition nr 175, som hänvisats till bevillningsutskottet, till detta utskott och i övrigt till statsutskottet.

§ 5

Föredrogos jordbruksutskottets memorial nr 29, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57 till Understöd åt fiskare.

Den i detta memorial föreslagna vote-ringspropositionen godkändes.

§ 6

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

Föredrogos andra lagutskottets utlå-tande nr 25, i anledning av väckta mo-

tioner om skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar.

Andra lagutskottet hade till behand-ling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hän-visade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna nr 331 i första kammaren av herrar *Apel-qvist* och *Thun* samt nr 411 i andra kammaren av herr *Arvidson*,

dels ock motionen nr 119 i andra kammaren av herr *Nihlfors m. fl.*

I motionerna I: 331 och II: 411 hem-ställdes, »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära att frågan om arbetstagares skydd mot obefogade uppsägningar måtte bli föremål för ut-redning samt förslag till lämpliga åtgärder framlägges».

I motionen II: 119 hemställdes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning om ökat lagligt skydd för arbetstagarna mot obefogade uppsägningar samt att för riksdagen framläggas de förslag, vartill en dylik utredning kan ge anledning».

Utskottet hemställde,

att förevarande motioner

1) I: 331 och II: 411 samt

2) II: 119,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fröken *Höjer*, som ansett att utskottet bort hem-ställa,

att riksdagen med bifall till föreva-rande motioner,

1) I: 331 och II: 411 samt

2) II: 119,

måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning angående frå-gan om skydd för arbetstagare mot obe-fogade uppsägningar.

Utskottets hemställan föredrogos, och yttrade därvid:

Fröken **HÖJER** (fp):

Herr talman! I reservation till detta

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

utlåtande har jag ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en utredning angående skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar. Att döma av andra lagutskottets utlåtande nr 25, alltså det utlåtande vi nu behandlar, är en dylik utredning fullständigt obefogad.

Jag skulle då först vilja hänvisa till andra lagutskottets ständpunktstagande i denna fråga när det gällde behandlingen av sjömanslagen 1952. Enligt reciten till dagens utlåtande framhöll andra lagutskottet vid det tillfället, att utvecklingen gått i den riktningen att arbetsgivarens sedan gammalt erkända rätt att när som helst uppsäga arbetstagare från hans anställning i viss mån inskränkts.

Går man sedan över till själva utskottsutlåtandet från 1952, finner andra lagutskottet då med gillande att de ledande parterna på arbetsmarknaden i det s. k. saltsjöbadsavtalet givit uttryck åt den uppfattningen, att arbetstagaren i princip bör vara skyddad mot sådana uppsägningar från arbetsgivarens sida, vilka ej är sakligt grundade. 1952 ansåg lagutskottet tydligen att uppsägning inte bör kunna ske med mindre än denna är sakligt grundad.

Frågan är nu: Sker dylika uppsägningar, och hur skall de kunna förhindras? Vilka principer tillämpar våra domstolar? 1932 behandlades ett fall av detta slag vid arbetsdomstolen. Domen innebar att arbetsgivaren hade full rätt att fritt säga upp ett tjänsteavtal utan angivande av skäl. Ömsesidig rätt skall det vara, alltså rätt för arbetstagaren att begära avsked och rätt för arbetsgivaren att säga upp den anställde. Det är dock en enorm skillnad mellan dessa båda saker. En arbetsgivare, som blir av med en arbetstagare, får se sig om efter en ny, men för en arbetstagare som blir av med sitt arbete — måhända vid en tidpunkt i livet, då det medför stora olägenheter för honom, speciellt

om han har kvalificerat arbete, t. ex. om han är närmaste man till sjukhusets chef, kassör eller dylikt och sedan många år skött detta arbete — kan det erbjuda speciellt stora svårigheter att få ett arbete inom det område han behärskar. Principen om att arbetsgivaren har full rätt att uppsäga arbetstagaren har så sent som 1956 och 1957 tillämpats vid behandling av dessa ärenden vid de allmänna domstolarna.

Domstolarna tillämpar alltså en princip, som jag är övertygad om att vi alla är överens om inte stämmer med det allmänna rättsmedvetandet. Tjänstemännens största organisation för privatanställda, Industritjänstemannaförbundet, kan uppvisa en rad uppsägningar, där man med skäl kan tala om att det gäller obefogade uppsägningar, vilka förekommit på det privata området under de senaste åren. I »Rätten till arbetsplats» av Lennart Geijer, som är ombudsman i Industritjänstemannaförbundet, redovisas som stickprov fem dylika fall. Ytterligare fall meddelades i första kammaren under gårdagen. Jag kommer här att lämna ytterligare några stickprov.

Det första gäller en kontorist, som vid 26 års ålder blev anställd i ett industriföretag i en större landsortsstad. Han blev anställd 1925, hade avancerat till kontorchef, då han blev uppsagd vid 57 års ålder på grund av personliga motsättningar till chefen. Han lyckades få en anställning med ungefär hälften av den tidigare lönen. Det ansåg det föregående företaget vara tillräckligt för att neka utbetala någon pension till honom för de 30 tjänstår, han varit anställd där.

Sedan kommer jag till en kvinnlig kontorist i ett landsortsföretag. Hon var 48 år och hade 30 anställningsår när hon uppsades. Hon hade aldrig haft annan anställning. Hon uppsades med 3 månaders uppsägningstid, och anledningen var att hon inte längre ansågs tillräckligt effektiv. Hon blev erbjuden

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

200 kronor i månaden tills vidare och har inte lyckats anskaffa sig någon ny anställning.

Nästa fall gäller en försäljningschef. Han är född 1902, anställdes i företaget 1930 och blev uppsagd 1953 med 3 månaders uppsägningstid på grund av tillfällig nedgång i försäljningen. Först efter rättegång lyckades det att erhålla 6 månaders uppsägningstid i stället för de nämnda 3 månaderna. Han fick inte någon pension, och han har sedan fått dra sig fram med tillfälliga anställningar.

Nästa exempel gäller en butiksföreståndare, som är född 1910, anställd 1929. Han insjuknade i juni månad 1956, blev uppsagd i december samma år, trots att goda utsikter då fanns till att han skulle kunna återinträda i tjänst. Han blev alltså uppsagd efter 28 års anställning. I detta fall pågår förhandlingar.

Det gäller en kontorist som är 55 år och som sedan 30 år varit anställd i ett handelsföretag. Han blev erbjuden en bättre befattning och accepterade den. I den nya befattningen uppsades han efter en månad, då direktören ansåg att han inte var den man som företaget hade tänkt sig. Han fick en månads uppsägningstid. Man har efter stämning lyckats utverka tre månaders uppsägningstid. Han kan inte återgå till sin gamla anställning, då en efterträdare där redan tillsatts. Han har inte lyckats få annat än högst tillfälliga anställningar.

Kanske jag skall passa på att understryka att arbetsgivarnas topporganisationer börjat visa intresse för att rätta till sådana här, skall jag kalla dem, förhastade uppsägningar. Men det är inte alltid som arbetsgivarorganisationerna lyssnar till vad deras förtroendemän säger.

Genom huvudavtalet, det s. k. saltsjöbadsavtalet, anser sig LO ha ordnat problemet på ett för sina anställda — åtminstone i högkonjunkurläge, får jag

kanske säga — tillfredsställande sätt. För andra grupper, nämligen de grupper för vilkas arbete fordras speciella kvalifikationer, är denna fråga alltså ett stort problem. Obefogade uppsägningar kan ha för individen förödande verkningar. Vad det betyder att vid 57 år plötsligt bli utan arbete och utan pension tror jag att var och en kan förstå.

Denna fråga ordnas givetvis bäst med överenskommelse mellan arbetsgivaren och arbetstagarorganisationen. TCO, som har de största erfarenheterna av de kvalificerade arbetstagarnas svårigheter i detta avseende, understryker att frågan kan liksom för LO-anslutna ordnas genom avtal mellan arbetsmarknadens parter för ett visst avsnitt av denna sektor av arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsnämnden har ju inrättats för att ge det skydd, som tillförsäkras de till LO anslutna. Men TCO säger vidare i sitt yttrande: Tjänstemännen beröres inte av arbetsmarknadsnämndens verksamhet. Det materiella innehållet i den mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen träffade överenskommelsen torde dock ej ur tjänstemannasympunkt ge tillräckliga garantier. Arbetsmarknadsnämnden fungerar nämligen i uppsägningsfall inte som skiljenämnd utan har endast att avge utlåtande. Dyligt utlåtande kan endast ges, om det går att få majoritet för en viss uppfattning i nämnden. Nämnden är paritetiskt sammansatt av representanter för LO och Svenska arbetsgivareföreningen. Det kan då lätt inträffa, att vardera sidan har sin egen ståndpunkt. Då blir det inget utlåtande av givet.

Genom direkt avtal kan uppsägningskydd i vissa fall skapas, men en dylig avtalsreglering ändrar inte den grundläggande principen i 1932 års dom, att uppsägningsrätten är fri. Avtalsregleringen kan inte täcka alla områden som det här gäller. Detta är alltså just det problem jag berörde. För vissa av dessa

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

grupper kommer det inte att bli möjligt att få ett dylikt avtal till stånd. Det beror helt enkelt på arten av deras verksamhet. Det har visat sig svårt att över huvud taget få några avtal för vissa kategorier av tjänstemän. Är det inte rimligt att försöka få fram ett anställningsskydd mot obefogade uppsägningar även för dem i denna för individen mest betydelsefulla fråga, rätten till arbete?

Om lagstiftning alls skall komma på fråga bör den bli dispositiv och alltså endast gälla, om frågan inte regleras i kollektivavtal, låt mig understryka detta. Det är naturligtvis också väsentligt, att 1932 års rättsregel, som alltså tillämpas av domstolarna, ersättes med en regel, som står i samklang med den allmänna rättsuppfattningen i dag.

Kontentan av ovanstående är, att utan föregående utredning är det mycket svårt att veta, vilket skydd man lämpligen skall kunna ordna. Vi behöver en utredning för att skapa skydd åt alla de grupper, som vi inte kommer åt i andra sammanhang. Jag finner frågan vara av mycket stor betydelse och anser att en utredning är av behovet synnerligen påkallad och ber, herr talman, att med stöd av vad jag har sagt få yrka bifall till reservationen.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Det råder säkert inte mer än en mening på löntagarkåll, som både fröken Höjer och jag representerar, nämligen att anställda skall ha rätt att känna trygghet i anställningen. Jag kan också uttrycka det så som man har gjort i motionen: skydd för obefogad uppsägning. Vi är dock inte riktigt eniga om på vilket sätt löntagarna skall skaffa sig detta skydd, och innan jag redovisar utskottets synpunkter vill jag ta upp fröken Höjers resonemang med avseende på de exempel på tjänstemän, som fått sluta sina anställningar efter

många år och inte ens fått pension efter så lång tjänstgöring i företaget, och fråga: Är inte detta, fröken Höjer, ett talande argument för den obligatoriska tjänstepensionen?

Låt mig därefter, herr talman, ingå på de synpunkter från vilka utskottet yrkar avslag på motionerna. Utskottet anser »ett uppsägningsskydd baserat på frivillig överenskommelse vara förenat med så betydande fördelar, att en lagstiftning på området inte bör aktualiseras, förrän det ådagalagts, att det är omöjligt att avtalsvägen nå en godtagbar lösning av frågan. Med utgångspunkt härifrån kan utskottet för sin del icke finna att det för närvarande föreligger» — jag understryker detta — »anledning att överväga lagstiftningsåtgärder.»

LO säger i sitt remissyttrande, att organisationen anser den reglering av frågan om det frivilliga uppsägningsskyddet, som skett genom 1938 års huvudavtal, saltsjöbadsavtalet, som det också är benämnt, och 1946 års avtal om företagsnämnder, som vi hade tillfälle att diskutera i går och som tillkom på LO:s initiativ, visserligen inte under alla förhållanden utgöra hinder för organisationen att biträda ett lagstiftningsförslag i ämnet. Men, sägs det vidare, förutsättningen härför måste självfallet vara att avtalsregleringen inte visat sig motsvara sitt syfte. För sin del har LO emellertid under de snart 20 år, som gått sedan huvudavtalet slöts, inte haft någon anledning att aktualisera frågan om att avlösa den nuvarande ordningen med lagstiftningen. Endast om avtalsvägen visade sig oframkomlig, borde lagstiftningsingripanden övervägas på ett område, som här nu är ifrågasatt.

Då frågan nu har aktualiserats från annat håll, har som stöd härför åberopats vissa exempel från tjänstemannaområdet. Det vore kanske av intresse för dem, som representerar arbetarorganisationen — om jag i detta sam-

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

manhang får skilja på arbetare och tjänstemän, fastän jag tycker, att man bör kalla bägge för löntagare — med ett påpekande att det särskilt är på vårt håll som de anställda blivit uppsagda och fått gå utan någon som helst ersättning, än mindre pension.

Jag skall inte uttala mig om de exempel, som nämndes både av fröken Höjer och av herr Valter Åman i gårdagens debatt i första kammaren. Men så mycket kan sägas att en utredning, som siktar på en lagstiftning, inte i och för sig skulle garantera, att liknande fall inte kommer att inträffa. Som utskottet framhåller torde det nämligen inte kunna bli fråga om att i lag stadga ett undantagslöst uppsägningsskydd. Så har inte heller skett i de länder där man lagstiftat i saken. Det sätt, på vilket uppsägningsskyddet där utformats, ger vid handen inte bara att skyddet inte är undantagslöst utan också vilken vansklighet uppgift det måste vara att i praxis avgränsa undantagsfallen. Enligt den österrikiska lagen kan en uppsägning ogiltigförklaras därest uppsägningen anses vara »socialt hård» för den anställda och inte kan motiveras såsom nödvändig för företaget. Motsvarande förutsättning för ogiltigförklaring är enligt den tyska lagen att uppsägningen är »socialt orättfärdig» och enligt den norska lagen att uppsägningen inte har saklig grund i företagarens, arbetstagarens eller företagets förhållanden. Det säger sig självt, att med dessa mycket allmänt och vagt angivna förutsättningar för uppsägningsskyddet domstolarnas prövning i uppsägningstvister i stor utsträckning komme att bestå i en bedömning och värdering, för vilka det torde vara omöjligt att ge någon objektiv ledning i lagbestämmelser.

Det har nu inte från något håll gjorts gällande, att ett lagstadgat uppsägningsskydd för vårt lands vidkommande skulle kunna göras undantagslöst. TCO understryker att vad som bör eftersträ-

vas inte är något undantagslöst skydd utan en skäligen avvägning mellan arbetstagarens berättigade intresse av anställningstrygghet och arbetsgivarens berättigade intresse att kunna bedriva sin verksamhet på ett försvarligt sätt. I sakens detsamma säges i huvudavtalet och avtalet om företagsnämnder. Jag är inte jurist, men nog tycks det mig kunna ifrågasättas om en sådan skälighetsavvägning tillhör området för den rättsprövning som vanligen ankommer på våra domstolar, liksom det väl kan sättas i fråga — såsom sker i LO:s utlåtande — om våra domare mera allmänt besitter de speciella insikter och erfarenheter, som i de särskilda fallen ofta erfordras för en bedömning av detta slag.

Eftersom frågan här har aktualiserats med särskild hänsyn till de privata tjänstemännen, förtjänar det framhållas, att tjänstemännen saknar sådana avtalsregler, som gäller inom LO-området, och att deras organisationer veterligen inte förrän helt nyligen har sökt få till stånd en dylik avtalsreglering. Man har alltså ingen erfarenhet av möjligheterna att komma fram avtalsvägen.

Det är alltså just här fröken Höjers och min uppfattning om sättet att skapa ett anställningsskydd skiljer sig. Vi som har erfarenhet från LO-området av att avtal kan ge en trygghet i anställningen som man tidigare inte haft, tycker att den vägen bör prövas också på tjänstemannaområdet. Visar det sig svårigheter att komma från på den vägen, har man att återkomma med önskemål om lagstiftning.

Jag vill inte påstå att i och med de regleringar — huvudavtalet och avtalet om företagsnämnder — som vi har på LO-området, sista ordet skulle vara sagt om uppsägningsskyddets utformning i vårt land. Beroende på utvecklingen kan det bli nödvändigt att kräva skärpta regler, t. ex. arbetsmarknadsnämndens utbyggnad till en formelig skiljenämnd eller — i sista hand — en lag-

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

reglering. Men jag upprepar att så länge man inte på tjänstemannahåll prövat avtalsvägen och den visat sig oframkomlig kan jag i likhet med utskottsmajoriteten inte finna någon praktisk anledning att överge det nuvarande systemet eller att komplettera det med en dispositiv lagstiftning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Fröken HÖJER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Ekendahls yttrande styrker till fullo behovet av en utredning. Försök har gjorts att få avtal för vissa grupper. SIF, alltså Industri-tjänstemannaförbundet, en jättestor organisation på detta område, har medverkat till massor av avtal, men det finns grupper för vilka de har svårighet att få några avtal alls och naturligtvis speciella svårigheter just på denna punkt.

När man alltså vet att det finns sådana grupper och att det för individerna är fullkomligt förödande att bli utan lön, tycker man verkligen att det inte är för mycket att utreda frågan, vilket skydd man kunde ge åt de olika grupper, som man kanske inte kan nå eller med säkerhet inte kommer att kunna nå avtalsvägen.

Fru Ekendahl säger också att det blir så besvärligt för domstolarna, om vi nu får en lag. Det är så svårt för dem att bedöma vad som är obefogad uppsägning och vad som inte är det. Jag har inte sagt att det skall bli en lag. Jag har nämnt uttrycket dispositiv lag såsom en av de hägrande möjligheterna, men jag tror och hoppas, att det under utredningen kommer fram andra möjligheter. Det skulle klara ut dessa frågor betydligt, om vi finge en ordentlig utredning, det är jag övertygad om.

Sedan nämnde fru Ekendahl att man lika gärna eller hellre kunde gå in för

obligatorisk pension, när man talar om sådant skydd som detta. Det ligger nog annorlunda till, när man begär rättskydd för en grupp, för vilken avtalskydd eventuellt inte kommer att kunna ordnas. Det är detta som utredningen skulle skapa klarhet om, eftersom erfarenheten hittills har visat att avtalslösningen för vissa grupper är svår att uppnå.

Fru EKENDAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Ja, fröken Höjer, det är riktigt att det är en del svårigheter för vissa löntagare på tjänstemannaområdet, men jag upprepar att så länge man där inte liksom på LO-området har skaffat sig erfarenhet av hur stort område avtalen kan komma att täcka, tror jag inte att man vinner så värst mycket med en utredning. Man vinner mera på att, liksom vi har gjort och vilket av organisationerna betraktas som ett relativt bra sätt, pröva en smidigare linje.

Jag sade inte att detta skydd borde ges genom obligatorisk pensionering. Jag sade att fröken Höjers exemplifiering bar vittne om att man i pensionsfrågan i stället borde gå in för en obligatorisk pensionering, som ju skulle ha gett de nu avskedade löntagarna åtminstone ett pensionskydd.

Fröken HÖJER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nej, obligatorisk pensionering eller tvångspensionering vill jag inte ha, och förslagen därom kommer heller inte med i detta sammanhang.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Efter de anföranden som hållits i denna fråga skulle det kanske kunna vara ganska onödigt att förlänga debatten, men jag är huvudmotionär beträffande motionen nr 119 i denna kammare och har därför funnit det angeläget att säga några ord på detta stadium av debatten.

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

Fru Ekendahl omnämnde huvudavtalet mellan LO och Svenska arbetsgivareföreningen, men hon sade däremot inte att detta avtal omfattar endast hälften av de arbetare som tillhör LO. De erfarenheter man har av avtalet sträcker sig alltså inte över hela LO-området. Jag vill upprepa vad som tidigare sagts, nämligen att det just på LO-området på grund av den fulla sysselsättningen torde ha varit relativt lätt att lösa de problem som uppstått vid uppsägningar, även sådana som drabbat rätt till åren komna arbetstagare. På tjänstemannaområdet är det nog svårare, särskilt inom vissa kategorier, och då det är fråga om vad man i dagligt tal kallar obefogade uppsägningar, där ordet »obefogad» väl ännu inte är definierat, måste alla inse att dessa uppsägningar kan utgöra ett mycket större problem på tjänstemannaområdet än på LO-området. Fröken Höjer har också framhållit att det på tjänstemannasidan finns vissa arbetstagare som — t. o. m. enligt avtal — är förhindrade att gå in i någon arbetstagarorganisation. De är alltså uteslutna från möjligheten att bli organiserade och därmed också från möjligheten att via avtal skyddas för vad som skulle kunna kallas obefogad uppsägning.

Jag vill passa på tillfället att deklarera att jag — vilket ju inte alls är en hemlighet — är energisk motståndare till en obligatorisk tjänstepensionering. Jag fäste mig vid att fru Ekendahl talade om »obligatorisk tjänstepensionering». Det uttrycket ville inte regeringen använda vid bestämmandet av sina frågor för folkomröstningen i höst, men det är ju glädjande att en så framstående LO-kvinna som fru Ekendahl vet att använda det rätta uttrycket.

Det energiska motstånd jag har visat och i fortsättningen kommer att visa fram till folkomröstningen i pensionsfrågan hindrar mig inte från att vara sympatiskt inställd till en utredning beträffande den speciella frågan, om man

genom någon lagstiftning kan förbättra skyddet mot obefogade uppsägningar. För det första bör naturligtvis en lagstiftning, om man kommer fram till att en sådan bör komma till stånd, vara dispositiv. Denna lagstiftning skulle alltså inte kunna komma att tillämpas på områden där avtal om uppsägningskydd föreligger. För det andra anser jag en lagstiftning av denna karaktär vara att jämställa med en riskförsäkring av typen yrkesskadeförsäkring eller av typen sjukpenningförsäkring inom den allmänna sjukförsäkringen, där vi väl alla accepterat ett obligatorium. Det är fråga om en risk för något som normalt inte borde inträffa. Ur den synpunkten innebär ställningstagandet till tjänstepensioneringen endast ett avgörande av hur man praktiskt vill ordna uttaget av sin löneinkomst, om den i sin helhet skall uttagas omedelbart eller om man vill låta en del innestå i form av pension, som utfaller då man inte längre kan arbeta. Det är alltså ett område som mycket väl lämpar sig för att regleras genom löneavtal. Jag har emellertid ansett frågan om skydd mot obefogade uppsägningar vara av den natur, att ett sådant skydd borde betraktas som en riskförsäkring, om man finge en lagstiftning på området.

När denna fråga nu med all sannolikhet kommer att falla, torde dock den diskussion, som tagits upp i första hand av Lennart Geijer inom Industritjänstemannaförbundet men även på avtalsområdet och här i riksdagen, haft det goda med sig att vi kan räkna med att arbetsgivarsidan är beredd att avtalsvägen nu ställa sig mera positiv till en lösning av detta problem än tidigare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av fröken Höjer.

Herr HENNING NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Möjligheterna att behandla en fråga är naturligtvis större

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

på dagen än mitt i natten. Den motion, som jag talade för i natt, avsåg bland annat frågan om skydd mot obefogade uppsägningar. Jag fick emellertid vid debatten i natt ett svar av fru Ekendahl, som delvis gjorde mig ledsen, och jag vill därför begagna detta tillfälle att säga ytterligare några ord i denna fråga.

Det är alldeles självklart att inte TCO:s yttrande i denna sak liksom inte heller de motioner, som nu behandlas, eller den kommunistiska motion, som behandlades i natt, tillkommit utan vidare och utan stark bakgrund. Fru Ekendahl talade om sina erfarenheter från LO-området. Vi har emellertid vid våra kontakter med arbetarna i fackföreningarna och på arbetsplatserna funnit, att arbetarna har en annan erfarenhet än den fru Ekendahl lyckats få.

Det förekommer, som jag sade i natt, en rad obefogade uppsägningar, som verkar stötande på rättsmedvetandet. Många av dessa uppsägningar blir föremål för förhandlingar, om det gäller SAF:s område, men många av dessa upprörande uppsägningar, kanske de flesta, gör att arbetstagaren får gå från sin arbetsplats utan förhandlingar.

Jag har erfarenhet från många års fackligt arbete, även om omständigheterna nu fört mig in på ett annat område — jag vill säga detta för att inte fru Ekendahl skall få den uppfattningen, att vi saknar all erfarenhet. När man är med och träffar avtal och under årens lopp finner, att avtalen inte är det starka skydd, som man skulle önska att de hade, så är det väl ganska naturligt att den tanken så småningom uppkommer, att man borde försöka finna andra medel för att förhindra orättvisa avskedanden.

Vi har i vår motion inte krävt lagstiftning — vi talar där visserligen om lagstiftning — utan vad vi i första hand krävt är en utredning. Fru Ekendahl anser att lagstiftning är ett bra medel när det gäller att åstadkomma en tjänstepensionering, och jag tycker att hon

då borde ha samma goda uppfattning beträffande lagstiftning till skydd mot obefogade uppsägningar. Vi har från arbetarhåll under många år fört fram kravet på en pensionering, men vi har inte lyckats särskilt bra. Då har kravet på en lagstiftning vuxit fram, och det ser ut som om man nu i varje fall kan hoppas på att vi kommer att få lagstadgad rätt till pension. Inte heller när det gäller att åstadkomma skydd mot obefogade uppsägningar har vi lyckats särskilt bra, och det kunde då tänkas att en lagstiftning skulle kunna vara oss till hjälp att åstadkomma det skyddet. Vi kräver som sagt inte någon lagstiftning i vår motion, men om utredningen skulle komma till det resultatet, att en sådan vore lämplig, så har vi ngenenting emot att det blir en lagstiftning på området.

Till sist, herr talman, skulle jag endast vilja beröra en sak som fru Ekendahl sade, när hon i natt förde utskottets talan. Hon menade att vi på vårt håll inte borde göra oss så breda på det här området; vad LO visste skulle vara inkarnationen av all visdom. Jag vill till detta bara säga, att vi kommunister naturligtvis förbehåller oss rätten att i riksdagen kräva både utredning och lagstiftning, om vi finner det vara nödvändigt och lämpligt. Det är nu bekräftat, att det finns mycket förnuft utanför LO och dess ledning. Man måste väl ändå säga att TCO:s yttranden minst av allt saknar förnuft. Även de ledamöter, som väckt de motioner vilka nu behandlas, har i denna fråga givit uttryck för ett mycket gott omdöme. När man behandlar en fråga, bör man inte — som fru Ekendahl gjorde i natt — ta hänsyn till vad förslagsställaren har för politisk åskådning och låta sina sympatier och antipatier i det avseendet bli utslagsgivande. Något sådant har jag inte mött vid förhandlingar på arbetsmarknaden eller annorstädes, utan där har sakliga bedömanden varit det avgörande.

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

När man nu kan räkna upp det ena orättvisa avskedandet efter det andra bland arbetare och tjänstemän och när man kan konstatera att det förekommer massavskedanden, tycker jag att det är på tiden att man utreder frågan, hur vi skall åstadkomma ett bättre skydd mot obefogade uppsägningar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till fröken Höjers reservation.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Trygghet i arbetsställningen är en faktor av största betydelse för den enskilde arbetstagaren. Detta har varit utgångspunkten för denna debatt. Utskottet har understrukt det, och det har också fru Ekendahl gjort — kanske i varmare tonfall än dem man kan märka i det kyliga utskottsutlåtandet.

Utskottet tycks emellertid huvudsakligen betona den ekonomiska sidan av saken. Utskottet skriver nämligen: »Vetenskapen om att kunna räkna med bibehållen anställning under en längre tidrymd utgör för det stora flertalet grunden för den framtida försörjningen och möjliggör att planera denna utan den oro och osäkerhet, som följer med risken att utan egen förskyllan stå utan arbete.»

Arbetsanställningen är emellertid inte bara en fråga om ekonomisk trygghet. En människa står oftast i ett rent personligt förhållande till sitt yrke, som ju dock är hennes egentliga livsinsats. Gällande lag betraktar arbetstagarens anställning som en arbetsgivarens angelägenhet. Enligt det allmänna rättsmedvetandet är emellertid anställningen också en personlig angelägenhet för den anställde. Här står lagen och det allmänna rättsmedvetandet i motsättning till varandra, och därför bör enligt motionärernas uppfattning — i varje fall enligt min uppfattning — lagen ändras. En obefogad uppsägning medför ofta psykiskt lidande för den uppsagde, na-

turligt nog, då han genom uppsägningen kommer i konflikt med den väsentliga linjen i sitt liv. Den brytes. Även familjen blir lidande. Lagen bör därför skydda den anställde mot obefogad uppsägning. Säkerligen har utskottet samma principiella inställning. Men utskottet pekar på avtalsvägen som den, vilken i första hand bör försökas. Det är inte så underligt att utskottet har intagit den hållningen, när både Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i sina remissyttranden har anslutit sig till den tanken. Även inom TCO strävar man efter att nå resultat avtalsvägen.

För stora grupper arbetstagare är frågan emellertid alltför oreglerad och torde också komma att så förbli. Man måste bland annat räkna med att ett stort antal mindre arbetsgivare kommer att stå utanför de ledande arbetsgivarorganisationerna och därför inte kan nås av de uppgörelser som av dem träffas.

Fru Ekendahl hänvisade här till avtalsvägen, och jag ställer därför en direkt fråga till henne: Hur tror fru Ekendahl att man på detta område skall kunna komma fram avtalsvägen, när det över huvud taget inte finns något organisationsväsen att utgå ifrån?

Jag vill här fastslå ett par väsentliga saker. För det första innebär avtalsvägen icke någon definitiv lösning, eftersom den grundläggande rättsregeln härigenom inte förändras. För det andra behöver en eventuell lagstiftning inte stå i vägen för en uppgörelse på arbetsmarknaden, då lagregeln inte behöver förhindra avtalsmässiga uppgörelser. Tvärtom kan lagstiftningen komma att underlätta strävandena att få avtal till stånd. Det går lättare att sluta avtal, om rättsordningen i princip erkänner att en arbetstagare inte får uppsägas utan bärande skäl.

Fru Ekendahl var i sitt anförande inne på parallellfall och konsekvenser av lagstiftningen. Jag tyckte att hon där

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

hade alldeles rätt, när hon till fröken Höjer sade att en konsekvens av fröken Höjers inställning måste vara, att man också ställer sig bakom önskemålet om en lagfäst tjänstepension. Jag skulle emellertid vilja vända på saken och rikta den frågan till fru Ekendahl: Om fru Ekendahl nu liksom jag tycker att det är rimligt med en lagfäst tjänstepension, hur kan fru Ekendahl då inta den ståndpunkten att beträffande skyddet för arbetsanställningen gå emot en lagstiftning? Och varför skall rätten till semester vara lagfäst men inte det betydligt viktigare skyddet mot obefogad uppsägning? I båda fallen är det ju gammal hävd att arbetsmarknadens parter förhandlar, trots att vi har en lagstiftning.

Man kan också erinra om att justitieministern i dagarna har tillkallat sju sakkunniga för att verkställa en översyn av allmänna hyreslagen och att i samband därmed utarbete definitiva bestämmelser om uppsägningsskydd. I direktiven till dessa sakkunniga säges, att det måste vara en viktig social angelägenhet att införa effektiva lagbestämmelser, som även efter hyresregleringens avveckling bereder hyresgästen motsvarande skydd mot uppsägning som hyresregleringslagen nu ger. Även på detta område finns det organisationer på ömse sidor som förhandlar, men man har ändå ansett det vara en så viktig fråga att den bör lösas lagstiftningsvägen.

Det har gått lång tid, fru Ekendahl, sedan den famösa § 23 föranledde våldsamma motsättningar mellan arbetsmarknadens parter, och det är uppenbart att förhållandena inom LO:s verksamhetsområde nu har förbättrats avsevärt. LO har ju i och för sig ingen anledning att ta ställning här, förefaller det, annat än när det gäller sina egna angelägenheter, men det finns ju andra områden än LO:s. Är det för övrigt inte så, fru Ekendahl, att arbetarklassen för närvarande växer med ex-

plosionsartad kraft och att ständigt nya grupper kommer i samma ställning i produktionsprocessen som arbetarna? Är det inte då en väsentlig angelägenhet också för LO och arbetarrörelsen i dess helhet att ta vara på dessa människor och bereda dem skydd? På det sättet kommer den ideologiska sammansmältningsprocess, som ändå måste komma, att påskyndas.

Jag har haft personliga skäl för att framlägga motionen II:411. För den som på nära håll har bevittnat personliga tragedier på grund av obefogade uppsägningar framstår en utredning i denna fråga som en väsentlig samhällsangelägenhet. Frågan om trygghet i anställningen ingår också som ett nödvändigt led i varje system som bygger på social trygghet för medborgarna. Denna trygghet bör vara tillförsäkrad alla löntagare och inte göras beroende av den tillfälliga frågan, huruvida arbetsgivaren är med i den arbetsgivarorganisation med vilken löntagarorganisationen lyckats träffa avtal.

Jag säger som fröken Höjer: jag vet inte i vad mån man kan komma fram lagstiftningsvägen och hur långt den i så fall kan leda. Men jag anser att frågan är av så stor vikt, att ett krav om utredning här är betingat.

Herr talman! Med hänvisning till det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Spångberg* (s) instämde i detta anförande.

Herr **AHLBERG** (h):

Herr talman! En tillfällighet har gjort, att detta ärende kopplats samman med pensionsfrågan. Sammanhanget är inte så klart, och jag skall inte besvära kammaren med några långa utläggningar i den detaljen. Jag vill bara säga, att om en tjänsteman eller annan löntagare med orätt skiljes från sin tjänst, när han eller hon är 60 år, så ligger det föga tröst i att vederbörande på

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

grund av en tvångslagstiftning har rätt till pension, när han eller hon blir 67 år. Stannar man för den frivilliga pensionslinjen finns det däremot chans att få förtidspension, vilken möjlighet är utesluten, om man går den linje, som en talare betecknat som en linje med lagfäst rätt till pension och en annan talare som obligatorisk pension. Det läge som den försättes i, som vid denna ålder förlorar sin anställning, är lika bekymmersamt, oavsett hur pensionsfrågan är ordnad, och följaktligen är ett oberättigat avskedande lika upprörande, om tjänstemannen är försäkrad i SPP och därmed har sin fulla rätt från anställningen eller om vederbörande inte är det. Sambandet med pensionsfrågan kan följaktligen inte vara alltför starkt och påverkar inte det problem, som fröken Höjer och motionärerna med henne ställt här.

När fröken Höjer åberopar — jag vill nämna det i förbigående här — vad andra lagutskottet yttrade, när ändringarna i sjömanslagen antogs, vill jag bara erinra henne och kammaren om att i fråga om sjömännen speciella förhållanden gäller. Där har vi en löntagargrupp, som är lagligt skyldig att vara i tjänst. Det råder där en tjänsteplikt, som vi, jag höll på att säga dess bättre, inte känner till i fråga om landanställda arbetstagare. Man kan därför inte dra några paralleller här, i varje fall inte utan vidare.

Och nu till huvudfrågan. Det är väl alldeles uppenbart, att varje avskedande som inte sker av orsaker, som allmänt omfattas såsom tillräckliga för en sådan åtgärd, utlöser indignation hos alla som får kännedom om det, och naturligtvis är det ödesdigert och beklagligt för dem som drabbas. Om man därför vidtar åtgärder av det ena eller det andra slaget, som syftar till att eliminera sådana avskedanden, är detta säkerligen i alla parter intresse. Även arbetsgivarparten har intresse av att så sker. Det är dessvärre bara så, att det

är utomordentligt svårt att finna de former, varigenom man kan nå detta resultat utan att man samtidigt trasslar till förhållandena mellan arbetsgivare och arbetstagare och skapar andra problem, som kan vara lika besvärliga eller som till äventyrs kan göra ont värre.

Jag hade på sin tid orsak att något studera dessa förhållanden i Tyskland, där man under Weimarrepublikens dagar införde den lagstiftning, som är åberopad i utskottets utredning och som väl där liksom i Österrike ännu gäller. Det befanns vara så i Tyskland — och jag tror att samma iakttagelse gjorts i Österrike också — att förekomsten av en viss laglig skyldighet för arbetsgivaren att utge skadestånd, bestämt i lagstiftningen, medförde att arbetsgivaren, då han verkställt ett avskedande, ansåg sig vara klar, när han betalat skadeståndet. Härigenom avtrubades arbetsgivarens moraliska ansvar i förhållande till arbetskraften.

När vi en gång i kommittén angående privatanställda med professor Fehr som ordförande utarbetade förslag om lag angående arbetsavtal, innefattade detta förslag den enda form av anställningstrygghet som utredningen den gången vågade komma med, nämligen bestämmelser om viss uppsägningstid. Dessa tänkta uppsägningstider var differentierade på det sättet, att arbetsgivaren hade en längre uppsägningstid att iakta än vad arbetstagaren hade. Det rådde alltså inte formell reciprocitet. Man betraktade arbetstagaren som den svagare parten. När detta lagförslag presenterades för arbetstagarna — jag tänker närmast på tjänstemännen, ty det var i huvudsak begränsat att gälla för dem — utlöste det besvikelse och opposition bland tjänstemännen. Man menade nämligen, att en bestämmelse vid den tidpunkten om uppsägningstider, som vid tillfället i fråga visserligen var rätt frikostigt tillmätta, dock skulle stoppa utvecklingen. Man borde

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

i stället vänta med en lagstiftning, till äventyrs avstå helt från lagstiftning, i tanke att tjänstemännen genom sina organisationer skulle kunna skapa en sedvänja, skapa avtal som ökar anställningstryggheten utöver den som skulle kunna uppnås med denna lagstiftning. Jag var den gången av annan mening, men de erfarenheter jag kunnat göra sedan dess säger mig, att den reaktionen var riktig. Det är nämligen bl. a. så på industriens område, att tjänstemän med någorlunda lång anställning har en uppsägningstid från arbetsgivarens sida på sex månader medan den anställdes uppsägningstid är maximerad till tre. Därmed har vi fått en anställningstrygghet av icke ringa omfattning.

Om man nu tillsätter en utredning och gör det i avsikt att få en lag som hindrar orättvisa avskedanden, ställs denna utredning liksom regeringen och kamrarna inför problemet att fixera när en uppsägning är att betrakta såsom otillbörlig. Vad medför detta? Ja, om man nu skall hålla sig till de fördömen vi har, närmast i de båda länder där det existerar en sådan här lagstiftning, betraktas där en inskränkning i verksamheten, som tvingar till en krympling av antalet anställda, såsom ett tillräckligt motiv för uppsägning. Om man nedlägger ett företag — det går inte att driva, av ena eller andra skälet — skulle följaktligen de avskedanden som detta medför inte kunna föranleda någon som helst åtgärd.

Låt mig påminna om en diskussion, som i varje fall fördes i första kammaren för fyra år sedan och där jag själv deltog. Det gällde ett företag i Alingsås, som med kort varsel meddelat att verksamheten skulle nedläggas. Detta förfarande utlöste en oppositionsstorm. Jag reagerade själv mot detta och förklarade, att något sådant får inte ske, ty det står i flagrant motsättning mot den uppfattning som numera råder på arbetsmarknadens område om vad som är anständigt och riktigt.

Låt mig även erinra om Gimorationaliseringen, som ju ställde rätt stora grupper arbetstagare utan anställning. Där var det möjligt för åtminstone de tjänstemannagrupper jag hade att handskas med att få förtidspension och avgångsvederlag. Allt med den bakgrunden att man på arbetsgivarhåll så småningom har lärt sig inse, att man har moraliska skyldigheter gentemot arbetskraften som man icke kan sätta sig över. Man skall alltså fullgöra denna skyldighet även i det fall att man helt avvecklar ett företag.

Föreligger det emellertid inte en betydande risk för att denna känsla av moraliskt ansvar och av vad som är anständigt skulle kunna trubbas av genom en lagstiftning som bestämmer, att under de och de förhållandena skall ett visst skadestånd utges? Det är säkerligen en betydande risk för detta.

Låt mig vidare — eftersom fröken Höjer här närmast har berört tjänstemännen — säga att jag inte tror på och inte heller vill ha en lagstiftning som blir en klasslag. Det kan alltså inte vara tal om att skapa en lag för tjänstemän, utan en lag för löntagare. Detta betyder att man inte kan tänka sig regler, som är ekonomiskt ogenomförbara, om de skall tillämpas gentemot hela gruppen arbetstagare inom ett område eller vid ett företag. Jag är rädd för att de som hyser en annan mening, visserligen i allra bästa avsikt och med gott underlag för sitt resonemang, ändå inte skulle betjäna tjänstemännens verkliga intressen, om de försökte animera fram en lagstiftning som skulle ge en förment större trygghet. Jag tror att man därigenom skulle förlora mer än man kunde vinna.

Åtminstone numera är jag, herr talman, föga tilltalad av tanken att staten skall genom lagstiftning tränga in mellan arbetsmarknadens parter, mellan arbetsgivare och arbetstagare, utan mycket tvingande skäl. Vi har i annat sammanhang — nu tangerar jag änyo

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

det som jag började med — orsak att i dag mer än eljest tänka på de risker, som är förenade med denna tendens att alltför mycket blanda in stat och lagstiftning i förhållandet mellan arbetsmarknadens parter.

Jag vill, utan avsikt att förskräcka, säga ännu något som jag förmodar att man inte kan förbigå, om man vid en utredning skall försöka analysera dessa problem och komma till något resultat.

Arbetsdomstolen har knäsat den i och för sig näraliggande rättsgrundsatsen att det skall stå arbetstagare fritt att, när de så önskar och utan att ange motivering, med iakttagande av skäligen uppsägningstid bringa ett anställningsförhållande att upphöra. Det skall vara frihet på detta område, och det kravet släpper ingen arbetstagare efter på, en frihet att göra sig fri från sin anställning när som helst utan att behöva redovisa orsaken, om han eller hon endast iakttar en övlig uppsägningstid. Det är arbetsgivarens motsvarande rätt som man inte vill erkänna, och jag menar inte heller att man skall göra det.

Men hur ställer sig en lagstiftare, om det fall presenteras, att arbetsgivaren har låtit arbetstagaren genom utbildning, som krävt stora kostnader — exempelvis studier utomlands — och som han självfallet låtit arbetstagaren undergå i det syfte, att tjänstemannen i fråga skall fortsätta i företaget och där nyttiggöra de kunskaper han på arbetsgivarens bekostnad skaffat sig? Är det alldeles klart vad som här är rätt och riktigt? Om man över huvud taget skall behöva tumma på rätten till uppsägning, kan det då accepteras att i sådana här fall en tjänsteman får med kort varsel lämna sitt arbete, ta med sig sina kunskaper och gå till en annan företagare, som gratis utnyttjar de kunskaper tjänstemannen skaffat sig på den förre arbetsgivarens bekostnad? Jag är inte säker på detta. Risken för att sådana fall inträffar har ju föranlett

dessa avtal med konkurrensklausul, som tjänstemannaorganisationerna inom industrien — Industritjänstemannaförbundet och Arbetsledareförbundet — haft sådana olägenheter av, men vilka till sist kunnat klaras genom avtal.

Jag har nämnt bara några omständigheter som gör att jag, ehuru jag ömmar starkt för dessa olyckliga människor, som utan skäligen och acceptabel anledning förlorar sin anställning, ändå är tveksam rörande det lyckliga ur allmän arbetstagar synpunkt av en utredning, som siktar till en lagstiftning på detta område. Jag håller med herr Nihlfors, som i slutet av sitt anförande fällde ett yttrande av den innebörden, att det bästa med denna diskussion kanske är, att vi har aktualiserat frågan i riksdagen, vilket gör att uppmärksamheten därmed riktats på den och vilket underlättar för de fackliga organisationerna att på förhandlingens väg komma till rätta med dessa problem. Det jag tycker ger den största garantien för en lycklig utveckling är, att det tillskapas och upprätthålles starka organ, att man låter känslan för vad som är anständigt och riktigt i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare grundfästas och utvecklas och att organisationerna beivrar varje avvikelser från vad denna moralregel anvisar. Jag tror att detta skapar en anställningstrygghet som är bättre och i det långa loppet mycket säkrare än den som kan yxas till genom en lagstiftning. Det är detta, herr talman, som gör att jag icke anser mig kunna stödja reservanternas förslag om en utredning.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Fröken HÖJER (fp) kort genmäle:

Herr talman! I sitt utlåtande vid 1952 års riksdag talar andra lagutskottet först om hur det är för de anställda i allmänhet, alltså inte om hur det är för sjömännen. Utskottet ägnar ett ganska

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

långt stycke åt att redovisa, hur ifrågasvarande arbetstagare är skyddade mot obefogad uppsägning genom avtal m. m., precis som jag citerade, herr Ahlberg. Sedan kommer man till vad som gäller speciellt för sjömännen, men dessförinnan har man talat om att flertalet i ett land gällande kollektivavtal m. m. innehåller stadganden, avsedda att verksamt bidra till att trygga dessa arbetstagare mot oberättigade uppsägningar. Andra lagutskottet hade tydligen inte reda på de många fall, som nu dragits fram.

I fråga om den tyska lagen talar herr Ahlberg endast om att skadestånd utdömdes. Men det var enligt den äldre lagens bestämmelser. Den nu gällande tyska lagen av år 1951 stadgar, att domstol kan förklara uppsägning ogiltig. Jag för min del känner, vad denna fråga beträffar, endast till TCO-området och alltså inte LO-området, och jag ger mig alls inte in på det sistnämnda området. Jag vill visst inte ha någon klasslag, men jag talar om de grupper jag känner till och för vilka jag vet att det råder otrygghet just på detta område. Jag understryker än en gång att vi vill ha denna trygghet också för dessa grupper, och vi vill ha en utredning som klargör, vad som kan ge tryggheten. Bland annat måste vi ha en ändrad inställning från domstolarnas sida.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Bara två ord till herr Ahlberg.

För det första säger herr Ahlberg, att ett lagstiftningsskydd på detta område skulle trubba av arbetsgivarens ansvarskänsla. Men det gäller ju i lika hög grad om avtalsvägen — ett avtal är lika bindande för den enskilde arbetsgivaren som en lagstiftning, och avtal är inte någon frivillig lösning, lika litet som folkpartiets och högerns förslag i pensionsfrågan innebär någon frivilliglinje.

För det andra: är det ändå inte så att rättsregeln har en normgivande verkan? Enligt nuvarande bestämmelser kan arbetsgivaren göra som han vill — det är fastslaget i lag, att detta är hans rätt. Enligt önskvärd rätt skall arbetsgivaren ha sakskalet för en uppsägning. Vi menar att lagens formulering är av vikt för praxis.

Herr KÖNIGSON (fp):

Herr talman! Låt mig först få uttrycka min förvåning över att fröken Höjer och herr Nihlfors är så intresserade av att tvinga på arbetsmarknadens parter en lagstiftning, när dessa inte vill ha en sådan utan menar, att frågan bör kunna lösas avtalsvägen. För min del kan jag inte se att en lagstiftning på detta område för närvarande är aktuell. Jag tror inte heller, att det behöver bli aktuellt i framtiden med en lagstiftning, utan tror att utvecklingen tvärtom går i den riktningen, att denna sak kan ordnas på annan väg än genom lagstiftning.

Jag får också inom parentes säga, att tjänstemännens intresse för detta spörsmål ter sig något yrvaket. När man ser på hur arbetarna har haft det kan man konstatera, att för dem har det verkligen under gångna tider varit ett rättslöst förhållande på detta område. I fråga om arbetarna skulle man kunna hundrafaldiga de här nu omnämnda exempel på att en anställd blivit ivägskickad.

Men nu har utvecklingen emellertid gått därhän, att LO säger, att man genom avtal har kommit fram till sådana förhållanden, att man tror att denna fråga kan klaras utan lagstiftning. Denna utveckling gör, att man enligt min mening kan hoppas att även i framtiden slippa lagstiftning på detta område. Utvecklingen har redan gått ganska långt i den riktningen, att arbetsgivaren mer och mer känner det sociala ansvar, som är förbundet just med företaget.

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

I detta sammanhang skulle jag vilja nämna ytterligare en sak. Det är inte alldeles säkert att det alltid är så bra för en löntagare, att arbetsgivaren tvingas att offentligt i detalj tala om varför han avskedar löntagaren. Man bör nog beakta att det kanske inte alltid är en fördel, om man tvingar fram ett sådant besked.

Jag har bara velat avge denna personliga förklaring, att jag tror att en lagstiftning på detta område inte är aktuell och inte behöver bli aktuell, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Larsson* i Stockholm (fp) och *Svensson* i Ljungskile (fp).

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Den senaste talaren, herr Königson, pläderade faktiskt för en linje på detta område, som man trodde skulle tillhöra det förgångna. Visserligen kunde han stödja sig på ett uttalande av LO i detta avseende, men det ändrar inte det faktum, att han resonerade i en synnerligen reaktionär riktning.

Herr Ahlberg använde ofta uttrycket frihet. Vad är det för frihet, som herr Ahlberg i egenskap av högerns representant här begär? Jo, det är den starkares frihet att kunna bestämma efter behag i en så viktig social fråga som denna. Jag skulle vilja säga, att frågan om rätt till arbete eller utkomst är eller borde vara en av vår tids främsta sociala frågor, och i denna sin egenskap av social fråga bör den vara synnerligen lämpad för en lagstiftning rent principiellt sett. När man därtill sett de praktiska verkningarna under årens lopp av den frihet, som arbetsgivarna har att avskeda anställda arbetare, måste man också säga att behovet av en lagstiftning är uppenbart.

Det har ju tidigare påvisats, att inte alla löntagare sorterar under LO eller TCO. Inte mindre än en tredjedel av landets löntagare, de stats- och kom-

munalanställda oräknade, saknar kollektivavtal. Hur skall deras intressen i fråga om anställning kunna skyddas enbart genom att LO och Svenska arbetsgivareföreningen träffar avtal i saken?

När man här för fram friheten som ett begrepp i denna fråga — det är framför allt herr Ahlberg som har gjort det — krävs det egentligen, att man analyserar detta begrepp. Frihet betyder ju i detta fall frihet för den starkare parten att handla efter godtycke mot den svagare. Men frihet är ju inte rätt att göra vad som helst; frihet kan möjligen vara rätt att göra vad som helst som inte skadar andra. Det enda sätt, på vilket man effektivt kan reglera utnyttjandet av friheten, är en social lagstiftning. Den principen tycks ha varit grundläggande när det gäller andra sociala frågor. Arbetsgivarna klarade inte semesterfriheten, det fick ske lagstiftningsvägen. En hel rad andra sociala frågor, exempelvis regleringen av arbetstiden, var inte heller arbetsgivarna med på frivilligt. Det var över huvud taget på sin tid inte lätt att uppnå uppgörelser med arbetsgivarna på frivillighetens väg.

Nu skriver utskottet, vilket är ganska anmärkningsvärt, och efter utskottet upprepas det av fru Ekendahl, att en lagstiftning på området inte bör aktualiseras förrän det ådagalagts, att det ej är möjligt att avtalsvägen nå en godtagbar lösning av frågan. Ja, men, fru Ekendahl, i femtio år har ju § 23, som lägger all makt i arbetsgivarnas händer i detta avseende, existerat. LO är en stor och mäktig organisation men har inte lyckats åstadkomma en ändring i detta avseende. Saltsjöbadsavtalet betyder inte, att man har fråntagit arbetsgivaren rätten att fritt avskeda och i enlighet med arbetsdomstolens dom nr 100 avskeda arbetare utan angivande av orsak. När detta förhållande alltså har bestått i femtio år utan att någon ändring har skett, ett förhållande, som jag måste beteckna som asocialt i förhållande till

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

den nivå, på vilken utvecklingen nu befinner sig, är det väl på tiden, att man undersöker, huruvida det inte är nödvändigt att åstadkomma en lagstiftning i denna sak.

Sedan vill jag framhålla, att frågan om skydd för arbete och utkomst inte endast är aktuell för löntagarna på den privata arbetsmarknaden. Även i fråga om statstjänstemännen råder sådana förhållanden, att det skulle vara behövt med en lagstiftning. Det är ju ett faktum, som alla känner till, att en extra och till och med en extraordinarie statstjänsteman kan avskedas enbart med förklaringen, att han är olämplig, och utan att arbetsgivaren eller den som är i hans ställe behöver avge någon förklaring eller precisera vari olämpligheten består. Jag har under min tjänstetid i tullverket och i egenskap av fackföreningsman haft upprepade tillfällen att ta itu med sådana utslag av godtycke från vederbörandes sida, som innebar att man avskedade eller velat avskeda tjänsteman enbart med förklaringen att han var olämplig, och det har varit svårt att få en precisering av vari olämpligheten bestod. Inte ens när avskedandet överklagats och man har begärt, att den högre myndigheten skulle ålägga den lägre att precisera vari olämpligheten bestått, har det skett, ty man har ingen skyldighet att göra det.

Detta är sålunda en fråga för alla löntagare, icke bara för dem som är anslutna till LO eller TCO, ty det finns en hel rad löntagare, som icke har kollektivavtal och som därför icke på den vägen kan skydda sig mot obefogad uppsägning. Det finns också i statstjänst och på det kommunala området, som jag nyss sade, möjligheter att utan angivande av några som helst grunder avstänga en människa från att utöva sitt yrke. Ofta är det nämligen så, att vederbörande icke på nytt kan få anställning i statlig eller kommunal tjänst.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till reservationen.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Debatten har i någon mån kommit att röra sig om pensionsfrågan. Kanske rör jag för det, eftersom jag i en replik till fröken Höjer sade att jag tyckte hennes exemplifiering talade för en obligatorisk eller kanske bättre uttryckt lagfäst pension. Jag har därmed inte avsett att denna debatt skulle bli en debatt om pensionerna, som vi ju får anledning återkomma till.

Jag visste heller inte att herr Henning Nilsson i Gävle var så ömsint, att jag inte fick tala om för honom under debatten i går, att vi i LO vet en hel del om vad man på arbetsplatserna anser. Jag åberopade vår avdelning för företagsnämnder, som får dagliga informationer om hur företagsnämnderna fungerar. Att herr Nilsson drar den slutsatsen, att jag vill säga att LO sitter inne med all visdom i världen, får stå för herr Nilssons egen räkning.

Herr Arvidson frågade mig, om det inte är inkonsekvent att här gå emot en lagstiftning, när man går med på lagstiftning när det gäller arbetstid och semester och gärna vill ha lagstiftning också när det gäller pension. Jag vill svara, att vi har sagt i utlåtandet, och jag har också sagt i min föredragning, att vi anser att man för närvarande inte bör försöka få en lagstiftning förrän man har prövat det som man på LO-området har prövat med — som vi uttrycker det inom LO — ganska gott resultat. Jag ber att få erinra om att man inom tjänstemannaorganisationerna inte har prövat den vägen. Man håller på med förhandlingar i dagarna inom Industrietjänstemannaförbundet, och det finns också enligt de uppgifter vi fått andra TCO-organisationer som håller på med förhandlingar. Om det visar sig att detta inte är en framkomlig väg, då, herr Arvidson, tycker jag att man skall komma tillbaka och stödja sig på vad som sägs i utskottet, att man inte för närvarande tycker att en lagstiftning bör prövas.

Skydd för arbetstagare mot obefogade uppsägningar

Till slut skulle jag vilja säga, herr talman, att det är inte så alldeles säkert att en löntagare — arbetare eller tjänsteman — alla gånger är betjänt av att få orsaken till uppsägningen satt på pränt. Antag t. ex. att en anställd arbetare eller tjänsteman får en uppsägning, där det står skrivet att han är slarvig, lögnaktig o. s. v. — han skall ju ha skriftligt på det. När han sedan söker en ny anställning, har han då så stora möjligheter att få den?

Jag vill också säga som svar till herr Senander, att arbetsgivarna sannerligen inte är så vänliga som det kanske kan se ut, men det faktum att organisationerna kommit överens om att skapa detta skydd innebär också ett ansvar för partsorganisationerna att se till att avtalet efterlevs. Det tycker jag ger bättre garanti för att de regler, som dragits upp, kan återopas av de anställda oavsett om avtalet gäller eller inte, oavsett om arbetsgivaren tillhör arbetsgivarorganisationen eller inte. Det är ju ändå på det sättet, att vad som gäller mellan de båda avtalslutande organisationerna också i viss mån blir praxis på den övriga delen av arbetsmarknaden.

Herr talman! Med det anförda ber jag ännu en gång att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Jag kan inte underlåta att ge en replik till fru Ekendahl när hon förklarar, att det icke alltid är till fördel för den, som står under hot om avsked, att man preciserar vari anmärkningarna består. Vi brukar inom statstjänsten säga, att det är rena lönnmordet att inte ange orsaken till ett avskedande. Om man har den uppfattning, som fru Ekendahl givit uttryck åt, skulle jag vilja fråga: Hur skall fackföreningen kunna ta itu med en sådan sak, om den inte vet på vilka grunder avskedandet ägt rum? Det hela är — tycker jag — ganska egendomligt.

Medan jag har ordet skulle jag vilja bemöta herr Ahlberg, som återopar — han har också dragit in pensionsfrågan i debatten — att om man accepterar det s. k. frivilligalternativet i pensionsfrågan skulle det innebära, att en obefogat avskedad möjligen skulle kunna få ut pension enligt detta alternativ. Nu visar de exempel, som här anförts, att man tydligen har avskedat tjänstemän i avsikt att komma ifrån pensioneringen. Det kan man också räkna med i framtiden, ty det finns ännu sådana arbetsgivare. Enligt obligatoriet har ändå den avskedade möjlighet att få pension, när han blir 67 år, vilket han däremot inte har enligt det andra alternativet.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag ber att få erinra herr Senander om att en diskussion beträffande uppsägningar inte på samma sätt är officiell, om den sker efter överenskommelse mellan partsorganisationerna som om den sker inför domstol. Det är en mycket väsentlig skillnad, herr Senander.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogos vart för sig

andra lagutskottets utlåtande nr 29, i anledning av väckta motioner om lagändring i syfte att bidra till en vederhäftig konsumentupplysning m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande anslag till Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut: Avlöningar och Omkostnader; samt

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemstäl-

För flera försvarsförvaltningar gemensamma frågor

lan rörande anslag till Grundförbättringar: Statens avdiktningens anslag jämte i ämnet väckta motioner; och

statsutskottets utlåtande nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1957/58 till Ar-mén: Remontering.

Kammaren biföll vad utskotten i des-sa utlåtanden hemställt.

§ 8

Avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts propo-sition angående vissa avlönings- m. fl. anslag under riksstatens fjärde huvud-titel för budgetåret 1957/58 m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

*Punkten 1***För flera försvarsförvaltningar gemen-samma frågor**

Efter föredragning av utskottets hem-ställan anförde

Herr **NIHLFORS** (fp):

Herr talman! Vid denna punkt är fo-gad en blank reservation av herr Ståhl, som emellertid i dag inte är närvaran-de i kammaren. Eftersom jag har sam-ma uppfattning som han i den fråga han här tänkt ta upp, om han haft tillfälle till det, har jag begärt ordet för att föra fram våra gemensamma syn-punkter i den del av punkt 1, som be-rör robotbyrån.

Jag vill erinra om att kammaren i går hörde försvarsministerns svar till fru Thorsson på hennes fråga om ro-botanskaffningen. Han nämnde där, att den enda anskaffning av robotvapen som förekommit gällde en pansarvärns-robot. Vidare yttrade han, att det kunde tänkas bli ytterligare inköp av ro-botar från utlandet. Jag är fullt med-veten om att fru Thorssons fråga be-

rörde kärnvapnen. Det är dock inte av den anledningen jag nu anknutit till försvarsministerns frågesvar utan enbart därför att svaret visar, att vår ro-botverksamhet inom landet tydligen inte är till fyllest. Den har begränsade resurser — det vet jag — men man kan ifrågasätta, om den bedrivits så inten-sivt som hade varit önskvärt. Statsut-skottet har också i sitt utlåtande sagt bland annat, att en »effektiv samord-ning av robotverksamhetens olika gre-nar är enligt utskottets mening påkal-lad, ej minst med hänsyn till den snab-ba och kostnadskrävande tekniska ut-vecklingen». Utskottet utgår liksom de-partementschefen från att överbefälha-varen och försvarsgrenscheferna ser till, att robotfrågorna ägnas ingående uppmärksamhet. Jag skulle därvidlag vilja ta upp några ytterligare spörsmål.

Den förutvarande försvarsministern har i propositionen nr 110 bland an-nat framhållit, att det är angeläget, att robotverksamheten inom försvaret in-tensifieras och att de möjligheter att inköpa robotor från utlandet, som kan föreligga, noggrant bör prövas. Detta kom också i någon mån fram i den nu-varande försvarsministerns yttrande i går i denna kammare. Däremot föreslås inte i propositionen nr 110 någon om-organisation av robotbyrån. Det är många som vill ifrågasätta om den verk-samhet, som hittills bedrivits inom ro-botbyrån och i övrigt inom landet på detta område, har varit så effektiv, som vi skulle velat ha den. Det har tagit lång tid, innan några nämnvärda re-sultat av verksamheten tycks föreligga — det visar också de uttalanden som gjorts om att vi bör pröva en anskaff-ning utifrån av robotvapen.

Kan man då tänka sig någon annan organisation av robotverksamheten inom landet, som skulle göra att vi med hjälp av egna resurser snabbare kunde försörja oss med dessa moderna vapen-konstruktioner? På flygplans- och ka-nontillverkningens område står leveran-

törerna vanligen även för konstruktions- och planeringsarbetet, och den statliga myndigheten är bara ett kontrollorgan. På robotområdet är däremot av allt att döma konstruktionsarbetet koncentrerat till den statliga byrån. Det kan därför ifrågasättas, om man inte på detta område borde, i syfte att åstadkomma en intensifiering, pröva den utvägen — det är möjligt att så redan skett, fastän saken är hemligstämplad — att man lägger över på de företag, som är lämpade för tillverkning av robotvapen, även konstruktionsarbetet och annat arbete, medan kontrollen av det utförda arbetet och naturligtvis även forskningen skulle vara förlagda till det statliga planet. Med en sådan ordning skulle man troligtvis snabbare kunna åstadkomma tillfredsställande resultat. Bland annat skulle vi kunna på ett annat sätt än nu avlöna den mycket högt kvalificerade expertis, som man behöver på detta område liksom på många andra men som man inom en helstatlig verksamhet kanske tvingas avstå från att anställa på grund av brist på penningmedel.

Jag har, herr talman, ansett mig böra framföra dessa synpunkter i samband med behandlingen av detta ärende. Vi är alla angelägna om att vårt land skall följa med i den vapentekniska utvecklingen på detta område. Därför bör man icke alltför mycket fördröja den omprövning av robotbyråns organisation, som det varit tal om men som vederbörande statsråd och föredragande icke nu velat ta ställning till. Man bör därvid icke vara alltför mycket bunden av den nuvarande organisationsformen utan tänka sig lösningar i stil med vad jag här antytt.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2—13

Vad utskottet hemställt bifölls.

13 — *Andra kammarens protokoll 1957. Nr 17*

Punkten 14

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 14, s. 95—104) att godkänna vad departementschefen föreslagit i fråga om personalförändringar samt beträffande förläggning m. m. av arméns rid- och körskola.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Jacobsson m. fl.* (I: 477) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Tvärälund m. fl. (II: 595), i vilka hemställts, att riksdagen med avslag på punkt 14 i Kungl. Maj:ts proposition nr 110 i vad punkten gällde i motionerna angivna förslag måtte besluta att ridskolan vid Strömsholm skulle dras in från och med budgetåret 1957/58 samt att i samband därmed körutbildning vid K 4 skulle påbörjas.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna vad departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 22 februari 1957 föreslagit i fråga om personalförändringar;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 477 och II: 595 godkänna vad departementschefen i förberörda statsrådsprotokoll föreslagit beträffande förläggning m. m. av arméns rid- och körskola.

Reservation hade avgivits av herrarna *Pålsson*, *Akerström* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att utskottet bort under b) hemställa, att riksdagen måtte med avslag å Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 477 och II: 595 besluta, att ridskolan vid Strömsholm skulle indragas från och med budgetåret 1957/58 samt att i samband därmed körutbildning vid K 4 skulle påbörjas.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Kammarens ledamöter har nog redan uppmärksammat, att vid punkt 14 i detta utskottsutlåtande finns fogad en reservation av herrar Pålsson och Gustafsson i Skellefteå samt mig. Det gäller frågan om huruvida en kör- och ridskola — vi kanske närmast bör säga körskola — skall vara förlagd till Strömsholm eller Umeå.

I proposition nr 110 till 1956 års riksdag anmäldes, att ett betänkande med förslag angående inrättande av en civil körskola och hästdepå vid Strömsholm avgivits till chefen för jordbruksdepartementet men att något förslag om inrättande av en sådan skola icke komme att föreläggas riksdagen. Ridskolan vid Strömsholm förutsattes därför — såsom föreslagits år 1955 — bli indragen från och med budgetåret 1957/58, i samband varmed körutbildning vid Norrlands dragonregemente skulle påbörjas. Kungl. Maj:ts förslag i ärendet bifölls av riksdagen.

Vad riksdagen nu anmodas göra är i sak detsamma som att upphäva detta beslut. Anledningen härtill är, att några enskilda intressenter — det gäller en del organisationer och institutioner — har anmält att de är beredda att satsa en slant årligen för att täcka de merkostnader, som följer med att körskolan skall vara förlagd till Strömsholm. Man har utfäst sig att lämna ett bidrag på 150 000 kronor årligen under en tid av 5 år.

Jag vet att det i statsutskottet, när denna fråga behandlades, gjordes gällande att om vi följde motionärerna och sålunda vidhöll riksdagens tidigare beslut, skulle detta kräva nyinvesteringar vid Umeå dragonregemente. Vi motionärer har fått informationer, som tyder på att detta påstående inte är så välgrundat. Vi anser att de investeringar som det här kunde bli fråga om är mycket blygsamma, och vi är övertygade om att denna lösning på lång sikt inte skulle bli dyrare. Tvärtom! Man vet ju

inte hur det går efter de fem åren. Då kan de som nu lovat dessa 150 000 kronor säga att de inte kan fortsätta. Det är väl detta som föresvävat både statsutskottet och statsrådet. Statsrådet har ju förutsatt, att frågan om skolans förläggning skulle kunna tas under omprövning framdeles, om förhållandena skulle ge anledning därtill. Utskottet har också skrivit något, som får uppfattas på samma sätt.

De skäl i övrigt som kan anföras återfinns i den motivering som följer med reservationen. Jag bryr mig inte om att närmare utveckla dessa. Jag vet att huvudmotionären kommer efter mig och har litet att tillägga till vad jag nu har sagt. Jag ber, herr talman, att med det anförda och med hänvisning till reservationens motivering få yrka bifall till densamma.

Herr JACOBSSON i Sala (s):

Herr talman! Denna fråga har ju under flera år varit föremål för behandling här i kammaren, och det har som herr Åkerström nyss erinrade om också fattats beslut om att ridskolan skall förflyttas från Strömsholm.

Det var emellertid mycket delade meningar om den saken. Statsutskottet, vilket herr Åkerström tillhörde då som nu, uttalade att det förutsatte, att man skulle kunna inrätta en civil körskola vid Strömsholm och att en väsentlig del av kostnaderna för denna skulle bestridas av intresserade skogs- och jordbruksorganisationer. Chefen för försvarsdepartementet sade i debatten, att frågan om rid- och körskolans förläggning skulle kunna omprövas, om enskilda intressenter var beredda att täcka merkostnaden för den civila körskolan vid Strömsholm.

Sedan har en utredning skett genom chefen för jordbruksdepartementet. Det har visat sig, att det finns mycket starka intressen på skilda områden för att bibehålla skolan i Strömsholm. Det har

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

tagits kontakt med chefen för armén, jordbruksdepartementet, Ridfrämjandet och polisväsendet. Man har kommit fram till att ett bibehållande av ridskolan skulle innebära en merkostnad för statsverket av 150 000 kronor om året. De civila intressenterna har räknat med att dit kunna förlägga en hel rad civila kurser, kurser i hästkunskap, instruktörskurser för skogskörare och ridkurser för beridna poliser, och har också ställt i utsikt att lämna de ekonomiska bidrag som behövs för detta ändamål. Man räknar dock med att det fortfarande blir den militära verksamheten, som framför allt kommer att ha intresse av ridskolan.

Det finns ingen anledning att gå närmare in på detta. Jag tycker att det har kunnat fastslås, att intresset för ett bibehållande är så stort att man bör beakta detta. En hel del av dessa inrättningar, t. ex. körskolan, kan naturligtvis läggas upp i Umeå, men jag föreställer mig, att det är avsevärt bättre att ha denna del av verksamheten förlagd så centralt som Strömsholm och att det därför även ur kostnadssynpunkt både för staten och även för enskilda måste vara fördelaktigare att ha skolan förlagd till Mellansverige än så långt norrut som i Umeå.

Ridsporten är visserligen en exklusiv sport men har i likhet med en annan exklusiv sport, tennisporten, undan för undan fått en allt bredare anslutning. Utvecklingen visar att ridsporten allt mer växer ut och behöver vidgade möjligheter.

Herr Åkerström sade också att en förflyttning till Umeå visserligen skulle innebära vissa investeringar men att dessa enligt de informationer han hade fått i varje fall var obetydliga. Så är det ändå inte, herr Åkerström. Jag vill minnas att man förra gången beräknade investeringskostnaderna till en halv miljon. Det är ju inga småsummor.

Utvecklingen under de fem år som det här gäller har vi ingen anledning att be-

kymra oss för i dag. Vi är ju efter dessa års förlopp i samma situation som nu. Någon skada behöver inte uppkomma genom denna tidsfrist.

Reservanterna har egentligen en ganska svag motivering. Den enda motive-ring, som har någon egentlig betydelse, är att det finns två utomordentliga ridhus i Umeå. Men i Strömsholm finns sedan gammalt en stor anläggning, som täcker behoven flera gånger om. Där skulle man således inte behöva räkna med några som helst kostnader för staten för detta ändamål.

Herr talman! När frågan förra gången var uppe till debatt tillät jag mig erinra om en annan sak, som inte berör staten — och fick då omedelbart en reprimand — nämligen vad en bortflyttning av skolan skulle innebära för den kommun, där ridskolan nu ligger, i form av ett minskat skatteunderlag och beträffande skolor, skolbespisning o. s. v. Jag gör denna erinran även nu med den reservationen, att detta inte är avgörande men att det dock är något som man bör ta med i beräkningen, ty om hela denna anläggning slopas, skulle det innebära en mycket stor förändring för den bygd och den kommun det här gäller.

Till sist vill jag också påpeka en annan fråga, som inte heller saknar betydelse, nämligen att det vid Strömsholm finns en väl utbildad arbetarstam, som är kunnig i att lösa de frågor det här gäller. Detta är inte minst en sak av mycket stor betydelse.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Bark* (s) och *Carlsson* i Västerås (s).

Herr NILSSON i Tvärålund (bf):

Herr talman! Som motionär vill jag göra en del kommentarer i denna fråga. Jag vill då först som bakgrund till vad jag sedan kommer att anföra citera vad chefen för armén i underdånig skrivel-

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

se 1955 anförde. Det vederlägger samtidigt en hel del påståenden, som herr Jacobsson i Sala här gjorde. Chefen för armén skrev 1955:

»Huvuddelen av arméns anspanssförband skall i krig i första hand utnyttjas i Norrland. Terräng- och klimatförhållanden ställa andra krav på förband, som skola uppträda där, än på sådana som uppträda i övriga delar av landet. Stort snödjup och sträng kyla innebär påfrestningar på personal, hästar och materiel. Det är nödvändigt att förbanden utbildas under samma betingelser, som komma att råda under krigsförhållanden. Enligt en preliminär utredning inom arméstaben avses utbildningen av värnpliktiga i anspannstjänst av denna anledning företrädesvis bedrivas inom II., V. och VI. milo. Arméns körskola skall utbilda instruktörer för de regementen, vid vilka anspannsutbildning skall äga rum, samt svara för försöksverksamhet avseende anspannstjänst. I underdånig skrivelse 21/1 1955 har chefen för armén föreslagit, att en rid- och körskola inrättas i Umeå. Utbyte av erfarenheter samt samordning av civil och militär verksamhet på detta område är väsentligt, men för armén är det även betydelsefullt att instruktörernas utbildning sker under klimat- och terrängförhållanden, som råda där anspanssförbanden skola användas i krig. Ur denna synpunkt är Umeå att föredraga framför Strömsholm såsom förlägningsplats för arméns körskola.»

Jag tror inte, att arméchefen har frångått denna ståndpunkt, i varje fall har de militärer som har ansvaret för denna utbildning understrukit dessa synpunkter. De tillbakavisar mycket starkt, att det skulle vara ett militärt intresse, som herr Jacobsson sade, att bibehålla denna körskola i Strömsholm. Umeå är det bästa alternativet då det gäller att få fram en effektiv utbildning. Man kan möjligen säga att Strömsholm är det näst bästa alternativet.

Riksdagen har redan beslutat att sam-

manföra I 20 och K 4 till en administrativ enhet och att till denna enhet ansluta arméns rid- och körskola. Därmed avser man att vinna ekonomiska fördelar i vad avser stabs- och förvaltningsapparaten samt, då det gäller ridskolan, fördelar i fråga om utbildningen. Ett knappt år efter riksdagsbeslutet om ridskolans förflyttning till Umeå är man alltså beredd att frångå denna princip för intressen, som är ovidkommande för den militära utbildningen.

Målsättningen är att ridskolan skall utbilda skickliga instruktörer, instruktörer som skall kunna föra trupp i djup snö och sträng kyla samt under övriga speciella norrlandsförhållanden. Ridskolan är en truppslagsskola liksom infanteriets skjutskola och artilleriets skjutskola etc. Vid skolan skall utbildas instruktörer i hästtjänst dels för kavalleriets beridna förband (ridning, körning, klövning, släpning m. m.), dels för infanteriets anspända förband (körning, klövning, släpning m. m.) för att de sedan skall kunna utbilda truppen.

Arméns beridna förband liksom infanteriets anspanssförband skall företrädesvis användas i Norrland. I full konsekvens med den avsedda krigsanvändningen har man förskjutit den fredsmässiga utbildningen av värnpliktiga i hästtjänst till Norrland. Sålunda utbildar man värnpliktiga i beriden tjänst vid K 4 och värnpliktiga i anspannstjänst vid de norrländska infanteriregementena. Det finns anledning att ridskolan ansluter till denna linje och att utbildningen av instruktörer också sker i Norrland, där trupp och hästar utbildas. Alla instruktörer i hästtjänst bör lära sig att handskas med hästen i norrländsk terräng och i norrländskt snödjup och kyla. Hästar skall ju finnas i försvarsorganisationen i vårt land för att det skall gå att övervinna de svårigheter, som finns just i Norrland men inte existerar någon annanstans i landet. Arméchefen har också sagt, att det är nödvändigt att utbild-

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

ningen sker just under dessa förhållanden. Att föra fram hästar — beridna eller körda — i stort snödjup och stark kyla är en utomordentligt svår uppgift, som kräver på lång erfarenhet grundad rutin av dem, som skall lära ut konsten till andra.

Erfarenheterna har ju visat, att en god ryttare inte alltid är en god trupp-förare. Om instruktörsutbildningen skall kunna genomföras fullt effektivt, bör liksom vid de flesta övriga truppskolor övningstrupp stå till förfogande. Jag tror, att det är alldeles särskilt nödvändigt just i detta fall, då det är fråga om vad jag vill kalla levande maskiner, som skall föras fram. Det finns ingen anledning, att kavalleriet i dag skulle vara omodernt i detta avseende. Övningstrupper finns i Umeå, såväl beriden som anspannstrupp. Övningstrupp finns inte att tillgå på Strömsholm; där finns inte heller några anspanssförband.

I detta sammanhang bör påpekas, att i Umeå är förlagda både infanteri- och kavalleriregementen. Denna kombination finns inte på något annat håll i landet. Ridskolans övningar i hästtjänst kan alltså anslutas till förbandsövningar av de typer, som i första hand tjänar just denna skolas intressen. Detta måste anses vara synnerligen fördelaktigt.

Det finns tider på året då utbildningsförhållandena inte är särskilt gynnsamma i Norrland, men samma sak gäller också andra delar av vårt land. Som kompensation härför förfogar K 4 — i motsats till vad herr Jacobsson i Sala sade — över de största inbyggda ridhus, som finns i vårt land. Han sade, att det i Strömsholm fanns tre ridhus, men de två största ridhusen där är inte större än att de motsvaras av ett ridhus i Umeå. Sedan finns det ett tredje ridhus i Strömsholm, som brukar kallas för Spottlådan — det är ett ridhus som har ganska liten betydelse för ridutbildningen. Utbildningen i hästtjänst i Umeå

har också kunnat bedrivas utan olägenhet, vilket bland annat kan utläsas i inspektionsrapporter från remontutbildningen under en lång följd av år. Det kan också utläsas av de resultat, som tävlingsryttare från Umeå har uppnått på tävlingsbanor både utom och inom landet.

De flesta truppslagsskolor brukar bedriva en viss instruktörs- och försöksverksamhet. Enligt vad som är mig bekant har det icke bedrivits någon sådan försöksverksamhet av nämnvärd omfattning vid Strömsholm. Det finns inom hästtjänsten många objekt för försöksverksamhet — selar, klövjningsanordningar och annat. Även i dessa avseenden bör ridskolan moderniseras. Dess lärarpersonal bör utnyttjas för sådan verksamhet och bör vara föregångsmän på detta område. Men det fordras en del saker för att försöksverksamheten skall kunna bedrivas rationellt, verkstäder och annat, som finns i Umeå men som inte finns i erforderlig omfattning på Strömsholm. Det är kanske därför som försöksverksamheten har släpat efter vid Strömsholm.

I slutläget skall vid K 4 finnas 360 varmblodiga stamridhästar plus 65 remonter, vid K 1 60 och vid K 3 15 varmblodiga stamridhästar. En ridskola i Umeå skulle alltså komma att anslutna till vår ojämförligt största depå av varmblodiga hästar. Möjligheterna att utnyttja detta hästmateriel till ridskolans bästa torde vara obestridliga. Inte minst för chefen för ridskolan skulle det finnas alla möjligheter att tillvarata goda ämnen bland remonter och övriga ädla hästar till gagn för den svenska ridsporten, vilken har åberopats här i dag som ett skäl till att behålla Strömsholm. Ridskolan kommer med andra ord, om den flyttas till Umeå, att verka i en hästbetonad miljö, vartill det icke kommer att finnas motsvarighet någon annan stans i landet, inte ens om ridskolan skulle placeras i Strömsholm.

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

Som jag ser saken ligger det i ridsportens eget intresse att den flyttas till Umeå. Strömsholm har haft stor betydelse för ridsporten i vårt land, men tidigare har vi haft ett annat läge än det, som kommer att råda i framtiden. Förut har det funnits sju regementen i en cirkel runt Strömsholm. I framtiden skall det finnas *ett* kavalleriregemente i vårt land, nämligen i Umeå. Det är då givet, att Strömsholm inte kan få samma betydelse för ridsporten i framtiden.

Herr Jacobsson sade, att Strömsholm skulle ligga centralt. Ja, Strömsholm ligger centralt i förhållande till Stockholm och de folktäta trakterna i vårt land, men en skola av detta slag bör ligga centralt för den uppgift den är till för att fylla, och då är det alldeles givet, att ridskolan bör placeras just i Umeå. Umeå har också traditioner vad gäller ridsporten; var tredje seger i ryttartävlingar går för närvarande till K 4:s tävlande, och vad gäller kapploppningsryttare hävdar sig ryttarna från Umeå på ett alldeles utomordentligt sätt på alla tävlingsbanor i landet.

En annan sak, som understryker att ridskolan bör vara placerad i Umeå, är att där finns ett modernt utrustat sjukstall, som har två ständigt tjänstgörande heltidsanställda veterinärer. Om ridskolan kommer att ligga i Strömsholm, måste en veterinär nyanställas. Det är av väsentlig betydelse, att det finns goda instruktörer även då det gäller hästsjukvård. Strömsholm har inte tillnärmelsevis samma resurser som Umeå. Jag vill nämna, att veterinärutrustningen på K 4 säkert är bland de mest högtstående i landet — vad gäller EKG, mikroskop, röntgen och operationsbord. Inte ens veterinärhögskolan har samma standard på sin utrustning. Den utrustning som K 4 i detta avseende har är inte fullt utnyttjad och skulle kunna utnyttjas på ett betydligt bättre sätt, om ridskolan flyttades till Umeå. Ridskolan kunde då utnyttja den bästa utrustning,

som för närvarande finns på detta område i landet.

I Umeå finns för övrigt all rekvisita, som enligt moderna fordringar behövs för en god utbildning av instruktörer **på detta område**: det finns bostäder, undervisningssalar, stallar, ridhus och en sjukvårdsutrustning, som är den bästa i landet. Varför då inte utnyttja den? Riksdagen har i dag att ta ställning till ett förslag, som innebär att man kanske inte skall utnyttja alla dessa saker, som dock har väsentlig betydelse för en skola av denna sort.

Mig förefaller det vara mest rationellt ur utbildningssynpunkt att lägga skolan i Umeå. Detta understrykes också av arméchefen. Det är rationellt genom att man samlar verksamheten på detta lilla område till en enda plats — det skall ju bara finnas ett enda kavalleriregemente. Ur ekonomisk synpunkt är detta ovedersägligen det fördelaktigaste, och enligt min mening skulle ridsporten — som man inte får glömma — vara bäst betjänt av att ridskolan förlägges till Umeå. Ridsporten har givet och kommer säkerligen att ge vårt land en viss glans internationellt.

Det vore enligt min mening, herr talman, ganska anmärkningsvärt, om riksdagen skulle besluta att ridskolan skall placeras i Strömsholm. Ovidkommande intressen bör inte få inverka på riksdagens beslut. Herr Jacobsson i Sala sade tidigare, att detta är en gammal fråga. Det är inte märkvärdigt att det tar så lång tid att komma underfund med att skolan bör placeras på en plats, som inte är den lämpligaste ur rationell synpunkt och som inte är den bästa ur såväl utbildnings- som ekonomisk synpunkt.

De civila intressen, som har knutits till denna organisation och skall lämna ett bidrag på 150 000 kronor, är nog i rätt stor utsträckning koncentrerade till södra Sverige och runt Stockholm. Det finns en garanti för att detta bidrag skall utgå i fem år, och därefter

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

skall frågan omprövas. Jag tror nog att armén vid den tidpunkten får överta hela Strömsholm, med de merkostnader — inte mindre än 150 000 kronor om året — som detta medför för armén.

Det sägs nu att de civila intressenterna vill ha skolan på Strömsholm, men jag tror inte det har undersökts, vilka civila organisationer som skulle vilja ha skolan förlagd till Umeå. De som har blivit tillfrågade av mig har inte haft någon vetskap om att det skulle finnas möjlighet att få en skola av denna art till Norrland. Jag vill understryka, att det finns stort intresse för en civil körutbildning i Umeå, men som jag sade har de s. k. civila intressena inte blivit tillfrågade. Det gäller främst skogsbolagen, och de finns företrädesvis i Norrland. Det statliga domänverket, som också är engagerat, har sin verksamhet förlagd företrädesvis i Norrland och i mycket liten utsträckning i södra Sverige. Vid de civila körarkurser som anordnats på Strömsholm har enligt tidningsuppgifter deltagare från Norrland dominerat bland eleverna.

Dessa skäl är enligt min mening tillräckliga för att kammaren bör tillstyrka reservanternas förslag om att skolan skall placeras i Umeå. Där kan ostridigt den effektivaste och bästa utbildningen lämnas, och det blir också billigast. De civila önskemålen härom är starka — jag skulle tro, att man t. o. m. skulle finna dem påträngande, om man verkligen gjorde en ansträngning för att undersöka saken. Umeå ligger långt från Stockholm, och herr Jacobsson underströk att Strömsholm ligger mera centralt. Ja, Strömsholm ligger mera centralt i förhållande till Stockholm men inte om man tar hänsyn till ändamålet med utbildningen.

Jag har undersökt behovet av investeringar i Umeå. Jag vill gärna fråga herr Jacobsson, var han fått sina uppgifter. Enligt vad jag har hört så erfordras i Umeå inga investeringar att

tala om, men däremot har jag sett i en promemoria, att det behövs en del investeringar vid Strömsholm. Dessutom finns det en del utgifter vid Strömsholm som inte är medräknade, t. ex. för de elva rekryter som skall vara hästskötare m. m. Vad herr Jacobsson nämnde om ridhuset är fullständigt felaktigt.

Vad sedan gäller Strömsholms kommunala betydelse vill jag säga, att det inte är så länge sedan vi behandlade en proposition om en annan utbildningsanstalt för ridsporten i Mellansverige, som har fått en ny användning. De lokaler och den utrustning som nu inte utnyttjas fullt i Umeå kan däremot inte utnyttjas för något annat rationellt ändamål.

Av de skäl som jag här har anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som herr Pålsson m. fl. har fogat till denna punkt.

Herr JACOBSSON i Sala (s) kort gemäle:

Herr talman! Det skall bli en mycket kort replik.

Det var ett långt och uttömmande anförande herr Nilsson i Tvärålund höll, men det var ändå behäftat med en del svagheter. Han började med att hänvisa till arméchefens tidigare uttalande, men jag utgår från att det förslag, som vi nu har att behandla, är baserat på arméchefens yttrande och står i överensstämmelse med hans intentioner.

Vad beträffar de civila intressena vill jag påpeka, att jordbrukets samtliga riks- och länsorganisationer har uttalat sig för ett bibehållande av ridskolan i Strömsholm.

När jag talade om att Strömsholm ligger centralt i Sverige, tänkte jag inte på de södra delarna av Sverige, som knappast har något intresse av denna fråga, utan jag menade att Strömsholm ligger centralt i en del av Sverige, där det i stor utsträckning finns stora sko-

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

gar. Vi skall komma ihåg, att det inte är bara nedre delen av Norrland utan också Värmlands län, Västmanlands län, Örebro län, Kopparbergs län, Gävleborgs län o. s. v. för vilka Strömsholm ligger som en central punkt jämfört med Umeå.

Jag vill erinra om en sak, nämligen att det för en civil körskola krävs personal med långvarig rutin. I mitt förra anförande påpekade jag att sådant folk redan finns i Strömsholm sedan generationer tillbaka.

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Den fråga vi diskuterar nu har ju riksdagen fått tillfälle att ta del av tidigare. Redan 1955 framlade Kungl. Maj:t en proposition i vilken frågan om att flytta arméns rid- och körskola till Norrlands dragonregementet i Umeå omnämndes. På statsutskottets hemställan beslöt dock riksdagen då, att frågan om ridskolans indragning borde anstå i avbidan på resultatet av en utredning som igångsatts om inrättande av en civil körskola vid Strömsholm. Förra året kom frågan tillbaka, och Kungl. Maj:t förordar Umeå.

Som jag uppfattade det — och jag har sysslat en hel del med ärendet — så var väl både jordbruksdepartementet och försvarsdepartementet intresserade av att finna en rimlig lösning i fråga om körskola vid Strömsholm. Det var delvis ett ekonomiskt spörsmål. Det hade ifrågasatts bidrag från andra intressenters sida, nämligen från skogsägarna och från ridsporten, men det fanns inga fasta riktlinjer utarbetade, och man kunde ej ange någon som ansvarig huvudman för detta bidrag. Och detta gjorde försvarsministern betänksam beträffande Strömsholm. Statsutskottet tillstyrkte emellertid en förläggning av körskolan till Strömsholm. Riksdagen var inte riktigt lika positiv till detta, vilket gjorde att utskottet inte hade framgång i kammaren.

Statsrådet sade dock vid debatten i kammaren, att han ansåg att frågan om rid- och körskolans förläggning skulle kunna omprövas därest, innan förflyttningen till Umeå ägde rum, enskilda intressen vore beredda att täcka merkostnaderna för en civil körskola vid Strömsholm, och sedan förefaller denna fråga ha utvecklat sig ganska raskt.

Någon gång på hösten 1956 hade chefen för jordbruksdepartementet den här frågan uppe, och det kom en promemoria beträffande Strömsholm från jordbruksdepartementet. Såvitt jag förstår, herr Nilsson i Tvärälund, var den promemorian utarbetad efter mycket nära kontakt med företrädare för både armén, skogsbruket, lantbruket, Ridfrämjandet och polisväsendet. Sedermera höll man ytterligare överläggningar med de här olika intressenterna och med andra som då anmälde sitt intresse. Jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på att de spände över ett mycket stort område. Det var lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, skogsstyrelsen, arméstaben, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Svenska lantarbetsgivareföreningen, arméns ridskola och Ridfrämjandet. Det var nästan alla som man kunde tänka sig vara intresserade, som i detta fall gav sig till känna.

I statsutskottet fick vi förra året, omedelbart innan riksdagen skulle avgöra detta — det var under skogsveckan — besök av en mycket representativ grupp av Sveriges skogsägare, som ville diskutera Strömsholm och som förklarade att de skulle göra mycket energiska ansträngningar för att åstadkomma det belopp man kunde behöva för att ridskolan alltjämt skulle kunna vara förlagd till Strömsholm. Som jag uppfattade saken, så fanns det bland dessa skogsägare representanter även för Norrlands intressen. De ansåg att det skulle vara en utomordentlig fördel att få behålla Strömsholm. Efter dessa konferenser har man kommit fram till

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

att skogsbruket m. fl. intressenter garanterade att de under fem års tid skulle betala 150 000 kronor om året. Detta är dagens läge, och det är från de utgångspunkterna som Kungl. Maj:t har föreslagit, att skolan skall vara kvar vid Strömsholm, och som statsutskottets majoritet har tillstyrkt.

Vad herr Nilsson i Tvärålund har framfört skall jag inte gå in på någon polemik emot. Jag vet att Umeå stads befolkning och även länsborna där uppe är ett energiskt och duktigt folk. Jag vet snart inte vad de skulle kunna tänka sig att inte få till Umeå, och de får också väldigt mycket. Jag tycker nästan ni har haft så mycken framgång att ni kunde unna oss här nere att få behålla körskolan.

Det har från flera håll framhållits, att Strömsholm skulle komma att syssla så gott som uteslutande med varmblodiga hästar och att en körskola där inte skulle få möjligheter att utbilda sina elever på kallblodiga hästar. Jag tror det är alldeles felaktigt. Jag är alldeles säker på att, om herr Nilsson i Tvärålund redan i dag gör en inspektion på Strömsholm, så kommer han att finna även nordsvenska hästar, och det kommer det också att finnas i fortsättningen.

Jag vill till slut bara knyta an till vad herr Jacobsson i Sala nyss sade. De skogsintressenter, som framför allt här har givit sig till känna, har en mycket stark förankring just i Bergslagen och norröver, och alla dessa var ytterst intresserade av Strömsholm och tyckte det var en utomordentlig lösning.

Herr talman! Jag hemställer till kammaren att i det här fallet följa första kammarens beslut. Jag tror det är det klokaste och riktigaste i den situation vi befinner oss i, och det kommer inte minst ur Sveriges skogsägares och Sveriges jordbrukares och jag tror också ur militär synpunkt att bli en lycklig lösning.

Herrar *Rylander* (fp) och *Vigelsbo* (bf) instämde häri.

Herr NILSSON i Tvärålund (bf):

Herr talman! Jag har stor aktning för herr Skoglund i Doverstorp, men i detta fall slutade han sitt anförande med att säga att han trodde; han visste inte. Jag vill än en gång gärna hänvisa till vad militärerna i Umeå och arméchefen sagt, nämligen att en förläggning till Umeå är det bästa alternativet. Jag tror nog att våra militärer vet vad de säger.

Herr Jacobsson i Sala gjorde gällande att ett beslut om förläggning till Strömsholm skulle vara baserat på arméchefens intentioner. Arméchefen känner givetvis till detta förslag, men han har såvitt jag vet inte frångått sin tidigare uppfattning att Umeå är den bästa förläggningssorten och att Strömsholm måhända är den näst bästa.

Jag vill vidare framhålla att de olika riksorganisationer, som försökt behålla skolan vid Strömsholm, inte lagt två strån i kors för umeåalternativet. Hade de undersökt saken och tagit hänsyn till de sakliga synpunkter, som väger över till förmån för umeåalternativet, och hade Umeå legat mera centralt till ur befolkningssynpunkt, skulle det kanske ha gått bättre att komma till tals i denna fråga.

Jag vill inte bestrida att det finns stora skogar i Mellansverige och att Strömsholm har ett centralt läge i förhållande till dem, men jag tror inte jag gör mig skyldig till någon överdrift då jag säger att de verkligt stora skogarna ligger i Norrland och att Umeå är centralt beläget i förhållande till dessa. Jag vill än en gång understryka att eleverna vid de civila kurserna på Strömsholm hittills kommit till övervägande del från Norrland.

Herr Skoglunds redogörelse för vad som tidigare hänt i detta ärende är i stort sett riktig, och jag skall inte närmare gå in på den saken. Herr Skog-

Rationaliseringsverksamhet och andra organisationsförändringar inom försvaret

lund erinrade om att bland andra domänstyrelsen och skogsstyrelsen, som representerar skogsbolagen, samt Ridfrämjandet stöder förslaget om en förläggning av skolan till Strömsholm. Jag vill än en gång understryka att domänstyrelsen huvudsakligen har sina marker i Norrland. De bolag, som engagerat sig för förläggningen till Strömsholm, är heller inte norrlandsbolag utan såvitt jag vet ett par bolag i södra Sverige. Norrlandsbolagen säger sig aldrig ha haft vetskap om att det fanns någon möjlighet att få en körskola förlagd till Norrland. Om de vetat det skulle de säkerligen ha engagerat sig för saken.

Jag är övertygad om att de av herr Skoglund omnämnda representanterna för vissa organisationer var representativa — naturligtvis finns det representativa personer i mellersta och södra Sverige — men fanns det några representativa personer från Norrland?

Jag har inte kunnat finna att de påstående jag gjorde om förhållandena i Umeå kontra Strömsholm har motsagts i något väsentligt avseende. Jag hoppas kammaren lagt märke till detta och tar ställning i enlighet med de sakargument som framkommit i denna diskussion.

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund sade, om jag fattade honom rätt, att de herrar, som infann sig i statsutskottet för att framföra sina synpunkter, säkerligen var representativa som enskilda personer betraktade men knappast representativa för de intressen det här gäller och framför allt inte för Norrland. Jag har litet svårt att tänka mig att inte domänstyrelsen, skogsstyrelsen och den av mig särskilt omnämnda delegationen, som bland annat representerade Sveriges skogsägareföreningars riksförbund och Sveriges skogsägareförbund, skulle representera också Norrland. Jag tror alltså att denna

representation hade ett mycket brett underlag.

Herr Nilsson i Tvärålund lade vidare märke till att jag sade att jag trodde att det förhöll sig så och så, under det att man i Umeå vet vad man säger. Får jag fästa kammarens uppmärksamhet på att det i detta ärende gäller dels ett militärt intresse och dels ett civilt intresse, dels utbildning ur militär synpunkt och dels en civil körskola, som tillgodoser skogsägarintressen och Ridfrämjandet m. fl. Är det, herr Nilsson i Tvärålund, förmädet av mig att säga, att det är möjligt att kavalleristerna i Umeå mycket väl vet vad de talar om när de sysslar med det militära intresset, men att jag inte är övertygad om att de är lika säkra på sin sak då de uttalar sig om t. ex. skogsbruket?

Herr **NILSSON** i Tvärålund (bf):

Herr talman! De representanter herr förste vice talmannen Skoglund talade om kanske inte var så representativa för Norrland, eftersom de som nu är engagerade för just dessa intressen i Norrland inte hade någon vetskap om vad saken gällde.

Herr Skoglund kom också in på tro och vetande. Jag hänvisar än en gång till vad arméchefen och de militärer i Umeå sagt, som bedömt frågan Umeå kontra Strömsholm som eventuell förläggningsort för skolan. För dem framstår Umeå som det bästa alternativet såväl ur utbildningssynpunkt som ur ekonomisk synpunkt.

På tal om att behålla något i södra Sverige vill jag säga, att då ni här tar både vattenkraften och skogen och mycket annat från Norrland, är det väl inte förmädet att vi begär att, på de grunder jag här anfört, få rid- och körskolan förlagd till Umeå.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till berörda hemställan

med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmanen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 14:o) i utskottets utlåtande nr 99, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmanen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 154 ja och 38 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan oförändrad.

Punkterna 15—17

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 9

Markförvärv för försvaret

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa markförvärv för försvaret jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Markförvärv för armén

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 111 (punkt 1, s. 2—5 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1957) föreslagit riksdagen att till ändamålet för budgetåret 1957/58 anvisa ett investeringsanslag av 2 700 000 kronor.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Erik Olsson* (I: 453) och den andra inom andra kammaren av herr *Lindström m. fl.* (II: 573), hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t ville låta i propositionen föreslagen utvidgning av Grytans skjutfält föregås av en förutsättningslös utredning av såväl de ekonomiska som övningstekniska konsekvenserna av en förflyttning av skjutfältet.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 453 och II: 573, i vad motionerna avsåge anslaget, till Vissa markförvärv för armén för budgetåret 1957/58 anvisa ett investeringsanslag av 2 700 000 kronor,

b) att motionerna I: 453 och II: 573, i vad de icke behandlats under a), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Thun, Pålsson, Söderberg* och *Akerström*, vilka ansett att utskottet bort hemställa

a) att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 453 och II: 573, i vad de avsåge anslaget, till Vissa markförvärv för armén för budgetåret 1957/58 anvisa ett investeringsanslag av 400 000 kronor;

b) att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 453 och II: 573, i vad de icke behandlats under a), i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta den föreslagna utvidgningen

Markförvärv för armén

av Grytans skjutfält föregås av en försättningslös utredning av såväl de ekonomiska som de övningstekniska konsekvenserna av en förflyttning av skjutfältet;

2) av herr *Ståhl*, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LINDSTRÖM** (s):

Herr talman! Detta är ingen stor fråga, men för den bygd som beröres av den föreslagna utvidgningen av Grytans skjutfält är den ändå inte av så blygsam storleksordning.

Nämnda skjutfält ligger i det centrala Jämtland, och även om marken där för all del är karg nog, är den ändå inte någon Nevadaöken, som tillåter vilka utsävningar som helst. Skjutfältet ligger endast 3 km från Brunflo stationssamhälle, vilket har utvecklats till jag höll på att säga ett jämtländskt Vällingby, och det är alldeles uppenbart att det med skjutningarna uppstår vissa bullerproblem för nämnda samhälle. Det har väl aldrig lyckats särskilt bra att få civila och militära tankebanor att löpa jämsides, men för oss, som ser med lekmannens ögon på denna fråga, och mot bakgrunden av den vapentekniska utvecklingen förefaller det egendomligt att man inte har kunnat förlägga skjutfältet till någon annan plats utan måste företa denna våldsamma utvidgning — nära en tredubbling — av Grytans skjutfält.

Vi motionärer är intresserade av att få veta hur snart en ytterligare utvidgning av skjutfältet kan tänkas bli aktuell. När så blir fallet, kommer nämligen minst en landsväg och en by att ligga inom skjutfältsområdet. Det förefaller egendomligt att man inte har kunnat förlägga skjutfältet till de stora ödemarker, rena fjällområden och stora myrar, som finns inom provinsen.

Både i propositionen och utskottsutlåtandet har det framhållits att vissa

byggnader o. d. har uppförts på Grytans skjutfält, men de är icke av den omfattningen att de hindrar skjutfältets förläggande till annan plats.

Utskottet säger också i utlåtandet att hithörande problem har varit föremål för prövning, men den föga initierade frågar sig då onekligen, varför inte resultatet av denna prövning har redovisats i utskottets utlåtande. Om så hade skett, hade det varit lättare för oss att ta ställning till frågorna.

Motionens krav att en närmare undersökning av förhållandena skall göras, innan skjutfältets utvidgning kommer till stånd, tror jag är mycket motiverat. Utskottet har invänt att transportererna av personal och kanoner drar kostnader med sig och inkräktar på utbildningstiden. De som bor i närheten av detta artilleriregemente och ser hur pojkar köra med sina traktorer och kanoner av och an natt och dag, tycker dock att det inte behövs bli några merkostnader, om pojkar i stället finge utföra dessa körningar i samband med att de transporterade folk och materiel till och från ett skjutfält, som låge ute i ödemarken. Jag tänker här främst på fjällen, där marken för ett skjutfält inte kostar någonting.

Vid bedömningen av denna fråga har också ett annat problem kommit i förgrunden, nämligen frågan om Ope flygfält. Expertisen säger att det flygfältet är det enda markområde i närheten av Östersund, som kan användas som civilt flygfält. Det finns visserligen redan ett flygfält där, men det är inte så stort, och det skulle därför krävas en avsevärd utbyggnad av detsamma för att få ett fält som svarar mot trafikflygets anspråk. Ope flygfält ligger endast några hundra meter från Grytans skjutfält, och vi vill ha garantier för att inte en utbyggnad av skjutfältet lägger hinder i vägen för fullföljandet av den gamla tanken att få ett trafikflyg till Östersund.

Jag skall inte längre ta tiden i an-

Markförvärv för armén

språk här. Jag vill bara hos utskottets talesman — eller kanske jag får vända mig direkt till försvarsministern — efterhöra, om man kan göra en prognos över hur snart Grytans skjutfält behöver utbyggas ytterligare. Jag hänvisar till sist till vad utskottet sagt, nämligen att utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t närmare utreder vilka följder skjutfältets utvidgning kan få för Ope flygfält.

Herr talman! Med dessa ord ber jag få yrka bifall till den vid denna punkt fogade reservationen.

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Frågor av denna art är alltid svårlösta, det känner vi till inte minst inom statsutskottet. Det ligger ju i sakens egen natur, att när ett sådant här skjutfält skall utvidgas eller nyanläggas, måste det medföra besvärligheter för ortens invånare. Man får därför inte förvåna sig över att det kommer invändningar.

När det gäller Grytans skjutfält har nog vi, som varit med och hört på föredragningen och diskuterat denna fråga, den uppfattningen att vi knappast vid något tillfälle har haft ett liknande ärende, där olägenheterna synes bli så begränsade som i detta fall. Alla myndigheter, som utrett frågan, har varit överens om att den mark det här gäller är av mycket lågt värde. Hälften av skogsarealen, säger man, är skogsmark med relativt låg tillväxt, hälften är rena impedimentet. Bebyggelsen omkring och i skjutriktningen är ju också mindre än på de flesta ställen, där man skulle kunna tänka sig att komma över en så här stor areal. Med hänsyn härtill har vi inom statsutskottet ansett riktigt tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag.

Den invändning, som gjorts och som vi har tillmätt mycket stor betydelse och velat försöka informera oss om så långt det varit möjligt, har gällt frågan om Ope flygfält. Efter de upplysningar,

som vi har fått, förefaller det dock som om de föreliggande intressena, alltså ett civilt flygfält och skjutfältet, inte skulle behöva kollidera med varandra. För säkerhets skull har utskottet sagt följande: »Utskottet vill emellertid framhålla, att farhågor uttalats för att den föreslagna utvidgningen av Grytans skjutfält skall få menlig inverkan på möjligheterna för civilflyget att kunna helt utnyttja Ope flygfält. Detta flygfält är, enligt vad utskottet inhämtat, det enda område i närheten av Östersund, som är lämpat för utbyggnad. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t utreder och prövar denna fråga, innan beslut fattas om här ifrågavarande markförvärv.»

Vi har med denna rekommendation till Kungl. Maj:t velat tillmötesgå intressena i bygden och det intresse för flygfältet, som naturligtvis finns från Östersunds stad, som ansett att denna fråga ytterligare borde prövas. Jag tror att om man därvid kommer till det resultatet, att en utvidgning av Grytans skjutfält inte kommer att hindra ett civilt flygfält, då finns det inte heller några bärande skäl att avslå Kungl. Maj:ts framställning i detta fall.

Beträffande möjligheten att förlägga skjutfältet till fjällen har all sakkunskap varit ense om att det stöter på stora svårigheter och inte kan ifrågakomma.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **LINDSTRÖM** (s):

Herr talman! Jag har erkänt att de marker man nu avser att ta i anspråk inte har så särdeles stort värde. Men den dag, då vi måste utvidga skjutfältet ytterligare, kommer mycket värdefull skogsmark att tas i anspråk, en hel by kommer att gå till spillo och en landsväg kommer att bli avspärrad åtminstone under vissa perioder.

Jag fick inte det besked, som jag begärde av utskottets talesman, så jag får tydligen fara hem till Brunflo — det är

Ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen

nämligen min hemkommun — i salig okunnighet om hur det skall bli när skjutfältet skall utvidgas nästa gång, om ytterligare områden då skall spolieras eller om man har för avsikt att skicka någon markör i rymdrakets till månen och skjuta mot den.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall bara försöka besvara herr Lindströms fråga, om det kan tänkas bli aktuellt med en ytterligare utvidgning av detta fält utöver den som nu föreslås. Det är ju på den punkten som motionärerna och reservanterna hyser farhågor. De menar, att skulle man gå längre än vad man nu gör, kommer man i konflikt med de intressen, som befolkningen i närheten av fältet har.

Jag kan bara svara, att för de nu kända artilleripjäserna är den föreslagna utvidgningen tillräcklig. Det finns inte någon aktuell plan till ytterligare utbyggnad. Med nuvarande artilleriteknik är som sagt detta fält tillräckligt. Mer vågar jag inte säga.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen av herr Thun m. fl.; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lindström begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) i utskottets utlåtande nr 100, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen av herr Thun m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 2—4

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 10

Föredrogos vart efter annat

statsutskottets utlåtande nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för flyktingstuderer m. m.;

bevillningsutskottets betänkande nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. och 33 § 1 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370); och

bankoutskottets utlåtande nr 19, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående anskaffande av en offset- och koppartrycksrotationsmaskin för sedeltryckeriet.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 11**Ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967), dels ock i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag har tillsammans med fru Hamrin-Thorell från första kammaren fogat en blank reservation till detta utlåtande. Anledningen till att vi avgivit endast en blank reservation är att frågan under utskottets behandling av ärendet genom förhandlingar mellan berörda myndigheter kommit i ett delvis nytt läge. Jag vill endast nämna ett par synpunkter.

Frågan gäller ju inryckningstiden för sådana studenter, som omedelbart efter examen skall påbörja sin underbefälsutbildning. Chefen för armén hade föreslagit, att den sista möjliga dagen för underbefälselevernars inryckning skulle fastställas till den 10 maj. Försvarsministern har varit mera generös och föreslagit den 13 maj.

I det läget har herr Nestrup i denna kammare och herr Ebbe Ohlsson i första kammaren motionsledes föreslagit, att de blivande studenterna och underbefälselevernarna skulle få ytterligare tre dagar på sig. Man har menat, att respiten borde utsträckas till den 16 maj. Jag har i utskottet biträtt denna mening. Jag hävdade då bland annat, att de mera rigorösa militära synpunkterna i fredstid borde få stå tillbaka för de intressen som gäller ungdomens yrkesutbildning. Att en viss grupp av studenterna, som vill fullgöra sin värnplikt omedelbart efter examen, genom en, skall vi säga stelbent, militär förordning riskerar att förlora ett helt år av sin civila yrkesutbildning är ju inte bra.

Den andra lösningen, s. k. delad studentexamen, som praktiserades 1955, var heller inte bra. Den bröt ju sönder klassenheterna och vållade en del andra bekymmer. Dessutom hjälpte den inte privatisterna, som vanligen också förlorar ett helt år.

Konflikten mellan tiden för studentexamen och tiden för militärinryckningen och den ökade hets, som studenterna därigenom utsätts för, borde kunna elimineras, i varje fall i fredstid.

Och det är ju om fredstida förhållanden vi nu talar. När studenterna efter denna oerhörda brådska äntligen kommer till förläggningssorterna, har man för övrigt ett intryck av att utbildningstiden åtminstone i början inte alltid utnyttjas så effektivt som man kunde vänta. Studenterna kan visserligen behöva slöa någon vecka efter den press de har varit utsatta för, men det behöver ju inte med nödvändighet ske i en militärföreläggning. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att de blivande underbefälselevernarna, som avlägger studentexamen senast den 12 maj, måste rycka in redan påföljande dag.

Under utskottsbehandlingen fick vi emellertid meddelande om att Kungl. Maj:t, i en skrivelse till skolöverstyrelsen kompletterat sitt förslag med några åtgärder, som ställde frågan i en betydligt bättre belysning. Den delade studentexamen, som har vållat de största bekymren, kommer i fortsättningen icke att förordas. Vidare har man gått in för att genom minskning av censorkontrollen och ökning av antalet censorer skapa garantier för ett tidigare genomförande av studentexamen. Jag tycker visserligen att situationen alltjämt är en aning flytande, och jag skulle gärna ha sett, att vi kunnat bifalla herr Nestrups motion. Men uppenbart är att det förslag, som nu föreligger, är en så avsevärd förbättring, att jag anser mig kunna ansluta mig till utskottets hemställan. Visar det sig att svårigheterna kvarstår och att det inte går att komma fram på denna väg med flera censorer och tidigare examen och särskilt om det skulle visa sig vara fortsatta svårigheter för privatisterna, får vi väl återkomma.

Herr NESTRUP (fp):

Herr talman! Som herr Rimmerfors påpekade, har jag väckt en motion, som behandlas under denna punkt. Det har under flera år rått en tvist mellan armén och skolöverstyrelsen rörande de

Ändrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen

nyblivna studenternas inryckning till underbefälsutbildning, och man har inte kunnat komma överens.

Då jag studerat akterna har jag kommit till den uppfattningen, att militärerna verkar att vara bra sterila när det gäller att försöka få till stånd en godtagbar ordning. Skolöverstyrelsen har sträckt sig så långt den ansett det vara möjligt och angivit den 15 maj såsom den sista dag det går att klara en studentexamen utan att den behöver delas. Det heter i skolöverstyrelsens yttrande:

»Om tiden för studentexamen bestämdes uteslutande med hänsyn till vad som ur pedagogisk synpunkt är lämpligast, skulle den skriftliga prövningen förläggas till månadsskiftet mars-april och den muntliga till tiden från mitten av maj till omkring den 10 juni. Så skedde också i stort sett fram till år 1948.» (Efter 1948, då den nya värnpliktslagen genomförts, blev det ju nödvändigt att försöka komma överens med militärerna.) »Erfarenheterna av den tidigareläggning som blev nödvändig är icke gynnsamma och en återgång till tidigare praxis vore önskvärd.»

Detta är alltså den ståndpunkt som skolöverstyrelsen har intagit med hänsyn till vad som är önskvärt för abiturienterna. Man har gått arméchefen så långt till mötes som man ansett vara möjligt, men då man inte kunde komma överens, fick ju försvarsministern tillsammans med ecklesiastikministern bestämma tidpunkten för inryckningen till den 12 maj såsom sista dag.

Det var mycket salomoniskt, ty det var precis mitt emellan vad arméchefen och skolöverstyrelsen hade ansett sig kunna sträcka sig till.

I den situationen svarar skolöverstyrelsen, att under sådana omständigheter kan man icke svara för att man kan klara upp studentexamen utan att dela den. Då kom nästa bud, och det var ett åläggande för skolöverstyrelsen att klara upp studentexamen utan delning senast den 12 maj. Man fick friare hän-

der att anordna studentexamen och anställa censorer.

De som berörs här är således våra abiturienter. De är i år cirka 7 000, men det är inte mer än cirka 10 procent som blir inkallade till underbefälsutbildning. De andra har således icke någon inkallelseorder över sig. De, som är uttagna till underofficersutbildning, kan i lugn och ro klara av sin studentexamen; för dem är det inga besvärligheter. Men genom att man nu lägger studentexamen så mycket tidigare, avkortar man faktiskt läsåret en liten bit, och det är, anser skolöverstyrelsen, ganska allvarligt.

Studentexamen är en svår examen, och abiturienterna blir särskilt hårt ansträngda den sista terminen. Vare sig de har varit ambitiösa förr eller inte, blir de det den sista terminen. De vill ha så bra betyg som möjligt, och det är förklarligt. Det är nödvändigt för dem helt enkelt i konkurrensen, när de skall söka in till vidareutbildningsanstalter, till högskolor och universitet. Det är ju också viktigt för dem att ha goda betyg om de behöver få studiehjälp genom statens försorg, t. ex. naturastipendier och lån. Där spelar betygen, som vi vet, en rätt avgörande roll.

Vi vet ju också att vi har ganska dålig tillgång på akademiskt utbildad arbetskraft nu, och därför är det viktigt för oss att denna akademiska arbetskraft kan bli färdig så fort som möjligt och under så goda betingelser som möjligt. Men arméchefen tycks inte ha så stor förståelse för de synpunkter, som man måste tänka sig att abiturienterna har på denna fråga.

När man studerar akterna finner man, att det enda man har kunnat komma fram till från militärernas sida är i det stora hela att förkorta sommaruppehållet från 14 till 7 dagar. Då vinner man en vecka, och det är strängt taget det enda som de har kunnat sträcka sig till för att tillmötesgå skolöverstyrelsen. Det förefaller mig ganska egendomligt att man faktiskt inte har kunnat klara upp

Änrad lydelse av 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen

en sådan sak. Det har gått 1956 och det går i år 1957, men sedan är det stort omöjligt.

Ju mer man studerar militärernas inställning här, desto starkare intryck får man av att det har varit dåligt beställt med viljan att komma till rätta med problemet. Utskottets förslag innebär ett tvångsäläggande för skolöverstyrelsen att ordna studentexamen senast den 12 maj för underbefälsuttagna, utan att delad studentexamen återinföres. Jag är tacksam för detta. Det är visserligen en order, men det är enligt mitt förmenande mycket viktigt att vi slipper ifrån delad studentexamen. Den delade studentexamen ingriper nämligen på ett otillbörligt sätt i abiturienternas möjligheter att få bästa möjliga resultat av den sista tiden i skolan.

Jag har, herr talman, inte något yrkande, då man ju kan säga att den viktigaste punkten i min motion har tillgodosetts. Det viktigaste för mig var nämligen att man skulle slippa ifrån delad examen.

Herr talman! Jag har med detta velat lämna kammaren en liten redogörelse för den ståndpunkt som jag såsom lärare har intagit till detta förslag.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Det kunde synas onödigt att ta till orda i denna fråga, då varken herr Nestrup eller någon annan i kammaren tycks vara benägen att ställa annat yrkande än bifall till utskottets förslag. Jag kan instämma med herr Nestrup i att det är egendomligt att man inte kunnat klara upp denna angelägenhet förhandlingsvägen. Men jag anser att hederligheten och rättvisan kräver att herr Nestrups skildring av överläggningarna mellan de militära och civila myndigheterna inte kan få stå oemot-sagd. Det tycks som om det i vissa kretsar är populärt att ständigt och jämt sätta militärerna i skottgluggen. I detta

fall måste man i anständighetens namn reagera, när det sker på sådant sätt som i herr Nestrups anförande och i andra skildringar av vad som förekommit.

Jag vill rikta kammarledamöternas uppmärksamhet på att det gällde sammanlagt 21 dagar som man skulle försöka komma överens om för att undvika delad studentexamen. Vad gjorde de militära myndigheterna, som nu anklagas för att vara sterila? Jo, för det första ställde de 8 dagar till skolöverstyrelsens förfogande genom att fördröja inryckningen. Det var alltså 8 av de 21 dagarna. Sedan tog de 7 dagar av sommaruppehållet med alla de olägenheter detta för med sig. Det var 15 dagar av de 21. Därefter återstod 6 dagar där det skilde sig. Då frågade man skolöverstyrelsen: Kan inte ni försöka klara dessa återstående 6 dagar? Men det gick inte. Sedan gav militärerna, för att om möjligt uppnå överenskommelse, med sig beträffande ytterligare 3 dagar. Man hade alltså släppt 18 av de 21 dagarna. Skolöverstyrelsen sade emellertid fortfarande: »Nej, det kan vi inte heller gå med på.» Eftersom jag själv har barn i skolåldern vet jag, att eleverna har åtskilliga fridagar. Men inte ens i fråga om dessa tre dagar av de fyra år som man har till förfogande för att föra fram eleverna till studentexamen kunde skolöverstyrelsen ge efter.

Mina damer och herrar! Att under sådana förhållanden göra gällande, att de militära myndigheterna varit sterila, tycker jag är felaktigt. Det är därför som jag, kanske litet temperamentsfullt, tagit till orda i denna angelägenhet. Att med underhandlingar och jämkningar mena, att armén skall göra en villkorslös kapitulation, är kanske skolöverstyrelsens ståndpunkt. Och som framgår av vad jag har sagt har de militära myndigheterna gjort praktiskt taget allt för att reda upp frågan. Jag vidhåller i likhet med herr Nestrup, att det är egendomligt, att man inte kunnat få till stånd en uppgörelse, men denna egen-

Meddelande ang. de återstående ärendenas föredragning — Storstädernas begränsning

domlighet beror sannerligen inte på de militära myndigheterna.

Herr NESTRUP (fp):

Herr talman! Ja, det var ett temperamentsfullt anförande, men jag vill påpeka, att skolöverstyrelsen hade satt den 15 maj som sista dag. Det var alltså det längsta man kunde sträcka sig till. Vad man egentligen ville var att få börja studentexamen omkring den 10 maj, som man hade gjort tidigare, och kunna fortsätta fram till början av juni. När man ser det ur synpunkten av vad som hade varit lämpligast för abiturienterna, måste jag säga, att man inte blir fullt så övertygad om att herr statsrådet har alldeles rätt i att skolöverstyrelsen här icke har stått att rubba. Skolöverstyrelsen har givit med sig från början undan för undan och kommit i den situationen att man från det hållet måste säga, att man inte kunde gå längre. Det kan inte få bli på det sättet att man undan för undan tränger examen till en allt tidigare dag. Det blir för arbetsamt och för besvärligt för abiturienterna. Det är dem det gäller.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 11

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dispositionen av vissa prisutjämningsavgiftsmedel jämte i ämnet väckta motioner.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12

Meddelande ang. de återstående ärendenas föredragning

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag ber att få meddela kammaren att min avsikt är att företa till avgörande allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 28 och 29 och att därefter upp-

skjuta återstående ärenden till morgondagens plenum.

§ 13

Storstädernas begränsning

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckt motion angående viss utredning rörande storstädernas begränsning.

I en inom första kammaren väckt, till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion I:138 hade herr *Andersson, Torsten*, hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att det av 1955 års långtidsutredning föreslagna utredningsarbetet rörande storstädernas begränsning omedelbart upptoges, varvid särskilt borde belysas vilka konsekvenser storstadstillväxten hade på ungdomens möjligheter till bosättning under goda sociala förhållanden.

Utskottet hemställde, att motion I:138 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Wolgast och Persson, Johan*, fru *Nilsson* samt herrar *Nihlfors, Carlsson* i Huskvarna och *Börjesson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen i anledning av motion I:138 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande storstadsbildningens ekonomiska och sociala verkningar, varvid särskilt borde beaktas bebyggelsestrukturens betydelse för den unga generationens arbetsliv och bosättningsmöjligheter.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottet har i sitt utlåtande tagit ställning till en motion som väckts i första kammaren av herr *Andersson* i Bräm-

Storstädernas begränsning

hult. I motionens kläm hemställas att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att det av 1955 års långtidsutredning föreslagna utredningsarbetet rörande storstädernas begränsning omedelbart upptas, varvid särskilt bör belysas vilka konsekvenser storstadstillväxten har på ungdomens möjligheter till bosättning under goda sociala förhållanden.

Den här motionen har fått en mycket allsidig behandling i utskottet. Den har sänts på remiss till ett flertal myndigheter och organisationer, och den har också av dem behandlats mycket utförligt. Kammarledamöterna har förmodligen sett en smula på de yttranden, som avlämnats över motionen, och jag skall bara peka på några saker i dessa yttranden. Ett gemensamt kännetecken för dem är att man är mycket intresserad av det spörsmål som denna motion har aktualiserat, även om man kan säga, att själva motionens kläm, detta om storstädernas begränsning, kanske inte accepteras såsom någon i och för sig naturlig konsekvens av det resonemang som motionären i övrigt för.

Jag kan nämna, att byggnadsstyrelsen har ställt sig välvillig till frågans prövning och att arbetsmarknadsstyrelsen har ansett, att denna långtidsutrednings förslag vid utredning omedelbart borde tas upp. Jag vill också peka på att bostadsstyrelsen inte har haft något att erinra mot syftet med motionen och att Svenska stadsförbundet menar, att den aktualiserade frågeställningen inte berör enbart de största städerna utan över huvud taget frågan om hur vi skall skaffa oss kunskaper om orsakerna till den storstadsbildning, som vi konstaterar inte bara här i Stockholm och dess omnejd utan även på andra håll i landet. Detta Svenska stadsförbundets intresse för frågan har också resulterat i att det ställt sig positivt till en utredning. Det är dock inte fråga om en utredning i direkt anknytning till motionen, utan stadsförbundet har uttalat

sig för en förutsättningslös utredning, vilken borde vara av värde för att få fram en klarläggande redovisning av förhållandena på detta område.

Så kan man gå igenom de olika remissinstanserna och finna samma intresse för frågan. Endast Stockholms handelskammare är direkt negativ. Något som jag vill anbefalla kammarledamöterna att kanske vid tillfälle efter debatten närmare ta del av är den bilaga, som föreligger till utskottsutlåtandet och som innehåller ett avtryck av Stockholmstraktens regionplanenämnds digra utlåtande över motionen. Där finns redan ett embryo till en utredning av det slag, som jag för min del gärna skulle se komma till stånd. Där finns också en hänvisning till både forskning och utveckling i storstadssammanhanget i Amerika.

Jag nämnde förut, att utskottet har behandlat denna fråga grundligt. Jag vill för den skull rikta ett tack till utskottsordföranden för hennes intresse att få detta problem så allsidigt belyst. När man läser utlåtandet finner man också, att intresset från utskottsmajoritetens sida är mycket positivt. När den kommer fram till att den vill avvisa utredningen säger majoriteten, att det i dagens läge inte är lämpligt att förorda motionen. Utredningen bör alltså inte nu komma till stånd. Sedan säger man emellertid: »Utskottet finner icke osannolikt att för en bedömning av de i motionen upptagna frågorna betydelsefulla synpunkter härvid kan framkomma», och syftar då på en utredning, som kan väntas bli följden, när man tagit hänsyn till remissyttrandena över långtidsutredningen.

Utskottet har alltså avgivit ett utlåtande, som enligt mitt förmenande borde ha mynnat ut i en hemställan om att ge till känna för Kungl. Maj:t i särskild skrivelse vad utskottet anfört. Då hade det förmodligen kunnat bli enighet i utskottet. Jag tror inte, att jag avslöjar någon hemlighet, om jag säger,

Storstädernas begränsning

att vid den omröstning om bifall till eller avslag på motionen, som förekom i utskottet, minoriteten var avsevärt större än antalet reservanter, som här finns antecknade. Det visade sig sedermera, att flera av dem som röstade för bifall dock avstått från att sedan reservera sig, kanske med hänsyn till den positiva skrivning, som utskottet åstadkommit.

Att jag som stockholmare tagit positiv ställning till den begäran om utredning, som föreligger från en utpräglad landsbygdsrepresentant, kanske har förvånat en del av kammarens ledamöter. Jag har emellertid sett saken så, att det är i allas intresse — inte bara landsbygdsbornas — att få storstadsbildningens problem under utredning. Detta är inte något specifikt intresse för landsbygdens folk. Jag skulle vilja säga, att problemet är mera påtagligt för dem, som bor i storstäderna. Där emot vill jag bestämt kritisera motionärens uppläggning, då han på ett ställe i sin motion påstår, att den politiska propagandan i storstäderna på något sätt verkar missvisande. Denna politiska propaganda skulle vända sig till ungdomen i storstäderna och huvudsakligen gälla ökat bostadsbyggande där. Den asociala inställning — vill jag kalla den — som tyvärr finns på sina håll och som även givits till känna i denna kammare vid något tillfälle, att man skulle minska på bostadsbyggnadet i storstäderna, emedan man därmed skulle kunna tvinga fram något slags utflyttning därifrån, vill jag givetvis ta avstånd från, liksom från motionärens insinuation om den politiska propagandans inriktning. Snarast har just motionären närstående kretsar i politiskt hänseende ibland propagerat på ett ganska ensidigt sätt mot dem som kommit att bo i storstäderna.

Min positiva inställning till denna fråga gör alltså att jag anser det ur alla synpunkter riktigt att den blir föremål för en allsidig och förutsätt-

ningslös utredning. Reservanterna har också kunnat ena sig om att begära en sådan utredning utan att direkt hemställa om bifall till motionen.

Jag vill i detta sammanhang erinra om vad i reservationen säges om att Europarådets kommitté för en gemensam europeisk marknad har väckt förslag om att storstadsproblemet skall upptas till utredning. Eftersom Sverige lär komma att ta aktiv del i denna sak liksom i många andra, som behandlats av kommittén, behöver vi göra en utredning på det nationella planet för att på det sättet kunna bidra till att problemet sedermera skall få bästa möjliga belysning på det europeiska planet.

Med dessa ord har jag, herr talman, så kortfattat som möjligt sökt ange de motiv som legat till grund för mitt ställningstagande med anledning av den föreliggande motionen.

Herr BÖRJESSON (bf):

Herr talman! De frågor, som upptagits i föreliggande motion, nr 138 i första kammaren, berör många ytterst viktiga ting. De berör bl. a. den väldiga folkomflyttning som sker och har skett i vårt land och som medfört problem både för städerna och landsbygden. Här möter vi naturligtvis det problem som storstäders hastiga tillväxt utgör, men också de stora svårigheter som uppkommer för de bygder och mindre orter där blodavtappningen sker.

Utskottet finner de i motionen upptagna frågorna mycket betydelsefulla, men man rekommenderar riksdagen att inta en avvaktande hållning och hemställer därför att motionen icke skall föranleda någon åtgärd. Bl. a. har man motiverat detta därmed, att inom Europarådet har tillsatts en kommitté, som tagit upp berörda frågor, och man har där tänkt sig att få dem utredda. Det är bara gott och väl att så sker, men det är ovisst, om denna kommitté skall kunna ange några alternativ som

är tänkbara för svenska förhållanden. Det skulle därför vara värdefullt, om kommittén fick ett utredningsmaterial, utarbetat på grundval av svenska förhållanden och miljöer.

Utskottet framhåller att det pågår en strävan att förbättra och underlätta distributionen av elkraft på landsbygden, och att detta troligen kommer att motverka landsbygdens avfolkning. Ja, det är nog möjligt, men i stort sett löser man inte berörda frågor på detta sätt. Den saken är bara en liten detalj i det hela.

Vidare säger utskottet, såsom också herr Nihlfors nämnde, att man vill avvakta remissutlåtandena över långtidsutredningens betänkande. Men flera av de remissinstanser, som yttrat sig över motionen, har ju tillstyrkt att en utredning kommer till stånd. Så har bl. a. arbetsmarknadsstyrelsen och Stockholms regionsplanenämnd gjort, medan andra remissinstanser framhåller, hur viktigt det är att problemen klarlägges.

En av remissinstanserna, nämligen Stockholms handelskammare, anser att det på visst håll skulle finnas en alltför känslöbetnad inställning till frågan om storstädernas tillväxt. Det rör sig nog här om alltför påtagliga krassa ekonomiska realiteter för att man skall kunna behöva anlägga några känslomässiga synpunkter. Framför allt är detta förhållandet i de delar av landet, i synnerhet de rena landsbygdskommunerna, där avfolkningen är mest svårartad. Även herr Nihlfors ansåg att det från landsbygdshåll kanske drevs en viss propaganda av den känslomättade karaktär som Stockholms handelskammare talat om. Den som haft nära kontakt med förhållandena ute i dessa kommuner och sett, hur människorna där försvinner liksom sanden rinner bort mellan fingrarna och hur underlaget för en skolundervisning och mycket annat sviktar, vet att det inte är fråga om några känslomättade argument utan om bekymmer för hur man över huvud ta-

Storstädernas begränsning

get skall kunna fullgöra de gemensamma kommunala åliggandena.

Det finns alltså ett starkt behov av att de problem, som berörts i motionen, blir utredda och beaktade. Jag tror att det skulle vara till gagn både för storstäder och glesorter.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservationen.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Man kan mycket litet av herr Börjessons resonemang här få något hum om vad som egentligen yrkas i motionen. Han har hela tiden talat om landsbygdens avfolkning som det stora problem, på vilket man skall finna en lösning. Motionen yrkar på en utredning rörande storstädernas begränsning, varvid man särskilt vill ha belyst vilka konsekvenser storstädernas tillväxt får för ungdomens möjligheter till bosättning o. s. v. Alltså: motionen går ut på att undersöka möjligheterna för ungdomen att klara sig i en storstad, men herr Börjesson har talat där han har hjärtat: han vill hindra landsbygdens avfolkning.

Motionären utgår ju ifrån långtidsutredningens betänkande. Han hakar fast vid en mening i slutet av betänkandet, där det står att det borde bli en fortsatt utredning av vilka möjligheter det finns att begränsa storstäderna. Utskottet har hört många remissinstanser, och dessa har i regel haft den inställningen, att detta är ett problem som kan vara intressant att utreda. Det har vi i utskottet också tyckt. Den som läser den bilaga som är fogad till utskottsutlåtandet, alltså Stockholmstraktens regionplanenämnds yttrande, ser att nog finns det intressanta ting att fundera över som kan härledas från motionens utredningskrav.

Storstädernas begränsning

Regionplanenämnden redovisar de invändningar, som brukar göras mot storstaden, att den är en dyrbar samhällsform, att den är tärande och inte närande, att den kräver mera investeringar än samhällen på landsbygden och har högre driftkostnader, m. m., men den kommer också in på andra invändningar, som brukar dominera i herr Janssons i Benestad skildringar i hemorten, såsom t. ex. att man är bekymrad för moralen och hälsan hos människor som bor i storstäderna. Regionplanenämnden säger emellertid att det inte är så självklart att det är oekonomiskt att bo i en storstad, där mycket folk är samlat, och att det inte heller är så självklart, att miljön har en så enbart skadlig inverkan, som man brukar påstå. Så nog finns här ting, som kan behöva få vetenskaplig belysning. Samtidigt står det väl klart att det är ganska diffusa utredningskrav man ställer. Det skall pressas under utredningsluppen ting som man inte riktigt vet vilka de är. En sådan utredning kan sväva ut hur långt som helst.

Ett par konkreta frågor, som är upptagna i motionen och som också utskottet berör, är lokaliseringen av industrien och elkraftsdistributionen på landsbygden. Dessa är redan upptagna i speciella utredningar.

Vidare har långtidsutredningen ännu inte remissbehandlats. Remissyttrandena över denna har mycket stort intresse och man har tänkt att de skall tryckas särskilt. Landskommunernas förbund har också avböjt att yttra sig över denna motion innan det sett remissyttrandena över långtidsutredningen.

I Europarådets kommitté för gemensam europeisk marknad planeras en storstadsundersökning, och herr Nihlfors säger att just med anledning härav borde vi göra en motsvarande vetenskaplig undersökning. Men skall vi göra en undersökning, som skall komma med i det svepet, bör undersökningarna samplaneras. Då är det inte så stor nytta

med att vi själva börjar lägga upp en sådan.

Två reservanter har talat; de talar uppenbarligen med olika tungor. Den ene vill verkligen begränsa storstädernas tillväxt, den andre vill visa upp att det inte är så dumt med storstäder. De har från två olika utgångspunkter blivit reservanter. De går inte heller på motionen utan har ett helt nytt yrkande. De vill ha en förutsättningslös utredning av de förhållanden som följer av att folk gyttrar ihop sig i stora städer. En sådan utredning måste i ännu högre grad bli utsvävande och mastodontisk. Då frågar jag mig, och det gjorde vi också i utskottet: Är vi beredda att på en enskild motionärs hemställen bestämma oss för en våldsamt stor vetenskaplig utredning om ett enormt och icke så noga definierat objekt? Vi vet inte i vad mån det finns forskarkrafter, hur mycket utredningen kan komma att svälla ut eller vad den kan komma att kosta. Vi vet kanske vad motionären vill vinna, men inte vad de som nu skulle ansluta sig till reservationen vill vinna med en sådan utredning.

Med den restriktivitet som vi brukar visa när det gäller utredningar, där vi har betydligt bättre klart för oss vad vi vill nå, kunde utskottet inte sluta upp med mera än intresse för problemet. Särskilt med den motiveringen att speciella utredningar redan är i gång och att långtidsutredningen ännu ligger under Kungl. Maj:ts prövning har utskottets majoritet avstyrkt motionen.

Jag ber att få yrka bifall till allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 28.

Herr NIHLFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Eriksson sade, att jag tagit ställning till förmån för utredningen, därför att jag vill påvisa att det är fördelaktigt med storstadsbildning.

Jag vet inte, varifrån fru Eriksson fått den uppfattningen. Jag har inte gett

Storstädernas begränsning

till känna den från denna talarstol. Mitt intresse har varit att få till stånd en allsidig och förutsättningslös utredning rörande de faktorer, som inverkar på storstadsbildningen och andra därmed sammanhängande problem. Jag tycker fortfarande att det finns anledning ställa sig positiv till ett sådant krav.

När sedan fru Eriksson sade, att utskottsmajoriteten inte ville vara med om en våldsamt stor utredning rörande detta spörsmål, vill jag nämna att utskottets sekretariat gjorde en liten undersökning för att se vad det skulle betyda, om utskottet biföll en begäran om utredning. Det uttalades därvid från en sakkunnig, att en sådan utredning mycket väl kunde anförtros några få yngre vetenskapsmän med sociologisk inriktning. Dessa skulle ganska snart kunna bena upp dessa problem eller åtminstone göra en första vetenskaplig grundutredning.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av förhandlingarna.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att vi under hand fick den upplysningen att ett par studerande vid Stockholms högskola skulle kunna utreda detta problem — jag tror det var en professor som ansåg detta. Jag trodde inte att det kunde vara allvarligt menat, ty om vi kräver så vittfamnade utredningar så räcker det väl inte med att låta ett par sociologie studerande utföra dem. Det torde behövas vetenskapliga krafter från olika håll för att resultatet skall bli sådant, att det skall vara till någon nytta.

Herr SKÖLDIN (s):

Herr talman! Jag vill börja med att erinra kammarens ledamöter om att vi i föregående vecka behandlade en motion av herr Svensson i Ljungskile, där det begärdes en utredning angående

förutsättningarna för att flytta ut en del av de statliga ämbetsverken till landsorten. Det upplystes redan då i utskottets utlåtande, att en dylik utredning var tillsatt eller i varje fall beslutad. Mot den bakgrunden kan jag inte finna annat än att det vore rimligt att avvakta resultatet av den utredningen. Personligen är jag mycket intresserad av dess resultat. Jag är inte heller främmande för tanken, att det kanske skulle vara välbetänkt att vidta de åtgärder som herr Svensson föreslår.

Föreliggande motion går ju i samma riktning. Det är fråga om att begränsa storstädernas tillväxt. I motiveringarna hänvisas dels till att det är olyckligt med en anhopning av människor på det sätt som förekommer i Stockholm, Göteborg och andra storstäder, dels hänvisas till de bekymmer som uppstått för våra landskommuner på grund av detta förhållande. Det är dessa båda saker som föranlett motionen.

De lokaliseringsfrågor som varit aktuella under många år sköts ju av arbetsmarknadsstyrelsen. Ingen som har följt denna frågas utveckling vill väl bestrida, att dessa lokaliseringssträvanden för Stockholms vidkommande medfört, att stora delar av den tidigare industrien och företagsamheten så att säga tunnats ut.

Folks flyttning till städerna hänger samman med vårt jordbruks rationalisering. Det är självklart att när folk blir utan arbete måste de skaffa sig andra arbetstillfällen. Resultatet blir att de söker sig till städerna. Det är obestridligt att Stockholm inte har varit så särskilt intresserat av att få denna tillströmning av folk. Jag kan nämna att Stockholms stad för några år sedan genom affischer på större delen av järnvägsstationerna i landsorten talade om, vilka svårigheter som var förenade med att flytta till Stockholm. Avsikten var att söka dämna upp den invasion som förekommit under många år. Inflyttningen har tidigare varit avsevärt större än

Storstädernas begränsning

nu. För närvarande flyttar det in 33 000 människor, men det flyttar samtidigt ut 27 000; det är alltså en ökning på 6 000. Det förhållandet, att de flesta av oss i stockholmstrakten är dit inflyttade personer, går igen i nästan alla städer och tätorter. Det är folk från landsorten som sitter i de kommunala församlingarna och bestämmer.

Jag gjorde för nöjes skull in liten undersökning rörande sammansättningen av Stockholms stadsfullmäktige för att se hur många som var stockholmare. Det visade sig att av de 100 ledamöterna är 34 infödda stockholmare, medan 66 är landsortsbor. Det är alltså människor som är väl förtrogna med landsortens problem som regerar Stockholms stad. Ser man på sammansättningen av andra kammarens stockholmsbänk, finner man att av 25 ledamöter två är infödda stockholmare och de andra alltså landsortsbor, men det jämnar ut sig, eftersom det på göteborgsbänken i stället sitter fyra stockholmare.

Det talas nu om att hindra storstädernas befolkningstillväxt. Jag vill då erinra om att Stockholms folkmängd ökade med 215 000 personer under 1940-talet och beräknas öka med 152 000 under 1950-talet för att under 1960-talet endast öka med 117 000. Det är alltså en tydlig tendens att befolkningen inte ökar i samma takt som tidigare.

När man ser på förhållandena i Stockholms stad, föreställer man sig att serviceyrkena har en väldig omfattning, men i verkligheten är deras omfattning avsevärt mindre än man tror.

För att återknyta till resonemanget om Stockholms befolkning vill jag erinra om att åldersgruppen 15—20 år inom de 14 kommuner som bildar Storstockholm beräknas öka från 45 100 år 1950 till 90 000 år 1960 för att år 1970 ha sjunkit till 80 000. År 1950 omfattade åldersgruppen 5—10 år i Storstockholm 78 700. Den lokaliseringspolitik som förs och strävan att tunna ut befolkningen i Stockholm måste såvitt jag kan förstå

syfta till att man skall exportera en del av Stockholms befolkning till landsbygden för att där bereda de utflyttade arbetstillfällena, men alldenstund ökningen i årskullarna är likadan för hela landet, torde det uppstå svårigheter i det stycket.

Det har gjorts en undersökning om hur människor är sysselsatta inom olika verksamhetsgrenar dels i Stockholm och dels i de andra städerna med en befolkning över 30 000. De som arbetar inom industri och hantverk utgör i Stockholm 35,4 procent av den förvärvsarbetande befolkningen och i de andra städerna 49 procent. I samfärdsel sysselsättes 10,2 procent i Stockholm och 9,4 procent i de andra städerna, inom handel 30,3 procent i Stockholm och 22,5 procent i de övriga städerna. Beträffande antalet anställda i offentlig tjänst föreligger en skillnad på 5 procent, som sammanhänger med att de statliga ämbetsverken är förlagda till Stockholm.

Ser man på dessa siffror, kan man inte komma till annat resultat än att Stockholm för närvarande icke har samma sysselsättningsgrad som i ett tidigare skede. Då resonerar man på detta sätt: Det är klart att folk kan arbeta här och framställa varor, men det finns inga förutsättningar för att dessa varor skall kunna förbrukas i Stockholm.

Det har gjorts en undersökning på företagsekonomiska institutet vid handelshögskolan, varvid man räknat fram en del siffror om den saken. Jag måste säga att jag själv, när jag såg siffrorna, blev förvånad över att Stockholm i så stor omfattning utgör en marknad för företagarna inom stockholmsräjongen. Man kan gå till den ena företagsgruppen efter den andra och finna samma sak. Av järn- och stålmanufakturprodukter avsåts 58 procent inom Stockholm, av bleck-, plåtvaru- och kopparslageriprodukter 73 procent, av andra metallmanufakturprodukter 52 procent, av massa- och pappersindustriens pro-

Storstädernas begränsning

dukter 68 procent. Jag skulle kunna fortsätta att räkna upp andra sådana siffror, som alla visar tendensen för företagen inom stockholmsräjongen.

Det klankas ofta på Stockholm. Man säger att den kommunalpolitik, som där föres, är felaktig, och att stockholmarna lånar till allt vad staden gör — det är ett resonemang som går igen i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Jag vill inte säga, att Stockholms kommunalpolitik i alla delar är att rekommendera — tvärtom, den politik, som där har förts när det gäller att upptaga lån, är väl av ett slag, som vi helst skulle se försvinna.

När man talar om detta, tänker man på de låga skatterna i Stockholm, men de beror ju egentligen i hög grad på det otroligt goda skatteunderlag, som Stockholm har. Jag har sett på 1954 års taxering för Stockholm och de kommuner, som jag förut talade om. De har ungefär 15 procent av landets befolkning; och dessa 15 procent av befolkningen betalar in 30,2 procent av den inkomst- och förmögenhetsskatt, som betalas till den svenska staten.

Det sägs ofta, som jag tidigare sade, att vi har låga skatter här i stockholms-trakten, och det är väl ett obestridligt faktum, att de är låga i jämförelse med skatten i de flesta av landets kommuner. Det är emellertid lika obestridligt, att en del av de pengar, som invånarna i Stockholm och Stockholms omgivning- ar betalar, går ut på den svenska landsbygden.

Jag har gjort en undersökning över huru mycket invånarna i dessa kommuner betalar i motorfordonsskatt och i skatt på olja och bensin. Det visade sig, att de år 1955 betalade 105 miljoner kronor. Av samma skattemedel går ungefär 40 miljoner tillbaka till detta område. Städernas befolkning kritiserar att man inte får tillbaka tillnärmelsevis lika mycket pengar, som man betalar in. Det är klart att man inte kan få tillbaka allt, eftersom vi, som bor i tätorterna,

ju också reser på den svenska landsbygdens vägar. När vi konfronteras med de här siffrorna och känner till de svårigheter, som trots allt ändå föreligger i våra orter, är vi inte så anspråksfulla, att vi ovillkorligen skulle vilja kräva att få dessa pengar, men vi borde väl åtminstone kunna få förmånen att låna av våra egna pengar för att fullfölja en hel del nyttiga saker och för att lämna människorna en service, som de gör anspråk på i huvudstaden Stockholm och dess omgivning.

Herr talman! Med vad jag har anfört hemställer jag om bifall till vad utskottet har föreslagit.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nihlfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Nihlfors begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 110 ja och 68 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 29, i anledning av väckta motioner om åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för det s. k. storstockholmsområdet.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 95 av herrar *Lundström* och *Aastrup* och II: 66 av herrar *Carlsson* i Stockholm och *Dahlén* hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om snara åtgärder i syfte att åstadkomma en arbetsduglig administrativ enhet för det s. k. storstockholmsområdet, varigenom möjlighet skapades bl. a. till snabb lösning av bostadsfrågan, trafikproblemen, tillgången på skolor och sjukhus och andra i motionerna omnämnda frågor.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 95 och II: 66 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Lundström* och *Nihlfors*, som ansett att utskottets utlåtande bort ha av dem angiven lydelse samt utmynna i en hemställan att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 95 och II: 66 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanternas sålunda anförts.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr CARLSSON i Stockholm (fp):

Herr talman! Detta ärende sammanfaller ju i stort sett med det förra ärendet. Om det förra ärendet syftade långt framåt, så kan man säga, att detta ären-

de mera berör dagens svårigheter och praktiska problem.

Det är ingen ny fråga, som behandlas i föreliggande utskottsutlåtande, vilket riksdagen nu har att ta ställning till. Tvärtom kan den nästa år fira femtioårsjubileum, ty redan år 1908 förelåg en motion i denna kammare, vari bland annat anfördes, att det endast var en tidsfråga, när Stockholms omgivningar i administrativt hänseende komme att sammanslås med staden samt att det därefter bleve oegentligt att bibehålla Stockholms län, bestående av två från varandra avskilda delar. Motionen rön- te ett välvilligt mottagande i riksdagen, och länsstyrelsen anbefalldes att efter vederbörandes hörande inkomma med utlåtande i fråga om möjligheten av länets upphörande såsom administrativ enhet. Utredningen avlämnades år 1914 och frågan föll då för att sedan återkomma med mer eller mindre jämna mellanrum, senast år 1953, och alltid med samma resultat.

Som vi i motionen försökt påvisa är det många betydelsefulla frågor som nu mera än någonsin pockar på en snabb lösning inom storstockholmsområdet. Främst bland dem är ju bostadsförsörjningen, men även områdets planläggning, inte minst med hänsyn till näringslivet och handeln, de kollektiva transportmedlen samt sjukhus- och skolfrågorna blir mer och mer aktuella allteftersom Stockholms jurisdiktionsområde blir fullbyggt och trycket på förortskommunerna blir starkare. Hela detta område håller på att byggas samman till en enda enhet, utan att ha en enhetlig planering och ett beslutande, ledande organ härför. Ty även om de olika kommunerna och deras ledning har full förståelse för dessa frågor vikt och skapar olika samarbetsorgan för skilda frågor, är det självklart att alla dessa olika organ — en redovisning över dem har fogats som bilaga till utskottets utlåtande — måste samordnas i ett enda beslutande organ som har

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

fullmakt och handlingskraft att genomföra programmet. Som det nu är blir i de flesta fall beslutanderätten och verkställigheten överlämnad till de enskilda kommunerna, och då är det också självfallet att den enskilda kommunen måste överväga vad som ur dess synpunkt är fördelaktigast. Det är inte alltid som detta överensstämmer med vad som för det hela, för storstockholmsområdet, är önskvärt och nödvändigt.

Om jag något skulle uppehålla mig vid den största av dagens aktuella frågor, bostadsförsörjningen, så har vi i motionen påvisat hur bostadskön ökat år efter år, i genomsnitt årligen med 5 000 bostadssökande som saknar egen direktförhyrd lägenhet, d. v. s. över 10 000 personer varje år. Ändå har det inom området byggts i genomsnitt 9 000—10 000 lägenheter per år. Det finns ingenting som tyder på att denna utveckling skulle stanna av inom de närmaste åren, och eftersom även saneringsverksamheten måste komma i gång i större utsträckning än hittills för att icke det gamla bostadsbeståndet skall helt förslummas, får vi räkna med en ökning av ytterligare minst 1 500 lägenheter per år för detta ändamål. En minskning av byggnationen inom Stockholms stad är ett faktum, då markresurserna är i det närmaste helt slut. I det läget har Stockholms och förortskommunernas förhandlingsdelegerade framlagt ett stort upplagt aktionsprogram för bostadsförsörjningen i Storstockholm, syftande till en bostadsproduktion av 14 000 lägenheter per år. Jag skall villigt erkänna att detta program är vad som för dagen kan bedömas vara realistiskt, men jag ifrågasätter starkt om det kommer att avskaffa bostadsnöden. Om man nämligen i stället för att bygga på befolkningsprognoser antar att utvecklingen fortsätter i samma takt som under de senaste tio åren och därtill lägger den nuvarande bostadsbristen, den ökade saneringsverksamheten, som jag anser vara en absolut nödvän-

dighet, och den ökade äktenskapsbildningen från och med mitten av 1960-talet, blir storleksordningen icke 14 000 nya lägenheter per år utan bortåt 20 000 nya lägenheter per år.

Den här redovisade utvecklingen bygger alltså på de senaste tio årens utveckling och utgår från att utvecklingen blir densamma under de närmaste tio åren. Bygger vi på dagens siffror beträffande bostadsnöden enbart i Stockholm, så är situationen ännu mera skrämmande. Väntetiden för i Stockholm mantalsskrivna bostadslösa familjer är i dag 5 år 8 månader för två personers hushåll, 3 år 9 månader för familjer med ett barn och 3 år 4 månader för familjer med två barn. Ett par ungdomar, som har sitt arbete i Stockholm och vill sätta bo, får alltså vänta nära 6 år på bostad. Om de emellertid skaffar sig ett barn minskar genast väntetiden med ett par år. Det är ju skrämmande perspektiv som här öppnar sig. Jag vill ifrågasätta om utskottet allvarligt tänkt igenom hela detta problem och dess konsekvenser, då utskottet avisar förslaget om en utredning av berörda spörsmål. Antag att aktionsprogrammet icke går att genomföra, att samarbetet icke ger önskat resultat, hur kommer det då att gå? Aktionsprogrammet är dock bara på planeringsstadiet, det finns inte några fasta punkter för hur programmet ekonomiskt och arbetskraftsmässigt skall realiseras. Antag alltså att vi om ett par år får uppleva ett misslyckande, bostadskön växer, svårigheterna tornar upp sig än mer. Då skall man börja utreda denna komplicerade fråga, och det tar tid. Jag vågar för min del icke ta ansvaret för en sådan utveckling utan att ha sagt ifrån vad jag fruktar, och jag måste därför — jag ber om ursäkt, herr talman — ta kammarens tid i anspråk ännu några minuter.

Men om jag alltså måste betrakta detta aktionsprogram som ett minimiprogram för de närmaste fem åren, så

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

hälsar jag det ändock med glädje som en stor framgång för samarbetet på planeringsstadiet. Hur det sedan går då detta program skall genomföras återstår att se. Förslagsställarna är själva tveksamma, då de anfört:

»En ökning av bostadsproduktionen av här föreslagen storlek medför vidare administrativa och organisatoriska problem för de skilda kommunerna. Den kommunala apparaten kommer att ställas inför stora påfrestningar med hänsyn till den hastiga och kraftiga ökningen av arbetsuppgifterna. Vissa kommuner har sådana resurser i fråga om teknisk och administrativ personal, att de förslår även för en ökad bostadsproduktion. I andra kommuner saknas dessa möjligheter och en förstärkning måste ske av förvaltningsapparaten. I dessa fall kan bistånd erfordras av storstockholmsregionens samlade resurser. Det gäller här hela kedjan av åtgärder, som erfordras för utbyggnaden av nya områden, såsom markfrågor, stadsplanering, exploatering samt projektering och administration av själva byggandet, vare sig detta sker genom kommunala, allmännyttiga, kooperativa eller enskilda företag.»

Jag har velat ge detta citat för att kammararens ärade ledamöter skall få en inblick i vilka svårigheter som här finns, vilka även förslagsställarna inser. De säger vidare på ett annat ställe:

»Det gemensamma näringspolitiska underlaget för Storstockholm motsvaras administrativt av fristående och självbeslutande kommuner. Detta betyder med andra ord, att förverkligandet av det stadsbyggnadsarbete, som den näringspolitiska gemenskapen kräver, förutsätter en sådan ömsesidig fördelning av verkställighetsåtgärder, som motsvarar funktionen hos en administrativ enhet. Med kännedom om de svårigheter, som är förenade med en frivillig fördelning av ekonomiska åtaganden, kan skäl anföras för en ny inledningsgrund för Storstockholm.»

Det är tydligt att förslagsställarna själva är tveksamma om programmet går att förverkliga, och det med rätta. Ty det presenteras till verkställighet utan att några kostnadsberäkningar föreligger, och det torde stöta på många betänkligheter, då de enskilda kommunerna kostnadsberäknar sin andel i detta program. När de ekonomiska besluten skall fattas, kommer de verkliga påfrestningarna. Ty en ökad expansion betyder under utbyggnadsperioden för kommunen betydligt högre kostnader än vad det ökade skatteunderlaget berättigar till. Här behövs en enhetlig avvägning inom hela området, om resultatet skall bli tillfredsställande. Det är därför hög tid att, om ock bara i beredskapssyfte, en utredning snarast påbörjas för att klarlägga hur storstockholmsområdet i administrativt avseende skall se ut i framtiden.

Som exempel på att planering och verkställighet är vitt skilda saker kan jag anföra många fall. Låt mig emellertid endast nämna ett. Stockholms stad och vissa förortskommuner träffade ett avtal om en bostadsbytescentral från och med år 1954, som också redovisats i aktionsprogrammet och som har givit praktiskt taget inget resultat alls.

Betänkligheter har uttalats mot denna administrativa enhet från dem som slår vakt om att hålla landsbygdens folk kvar på landsbygden, och vi hörde nyss i den debatt vi hade här, att därom är vi ganska eniga. Men denna betänksamhet från det hållet mot den administrativa enheten i Storstockholm kan jag inte riktigt förstå. Ty det blir säkerligen betydligt lättare att överblicka och inverka på utbyggnaden inom storstockholmsområdet, om det blir en enda enhet, än om flera var för sig relativt starka enheter inbördes konkurrerar om att bli stora och kanske vill draga till sig företag som bedömes vara för kommunen lönande. Liksom varje företagsledare har en ambition att göra sitt företag stort, så är de flesta kom-

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

munstyrelser också angelägna att växa i kapp med grannarna. Det är logiskt och dokumenterat i det praktiska handlandet. Jag tror alltså att alla de som vill verka för en viss återhållsamhet på utbyggnaden av stockholmsområdet gör detta bäst genom att medverka till skapandet av ett enhetligt administrativt organ för området i vissa frågor.

Motionen har, som framgår av utlåtandet, varit utskickad på remiss till ett tiotal olika myndigheter, och därom har kammarens ledamöter kunnat läsa i utlåtandet, så jag skall inte nu uppehålla mig vid den saken. De flesta av dem har dock uttalat sig positivt, även om de inte vill gå lika långt som motionärerna. Statsrevisionen har i sin särskilda berättelse om rikets indelning i län, avgiven den 27 mars i år, påtalat en del organisatoriska och administrativa brister i den nuvarande länsindelningen, och den anser dessa brister vara av den storleksordningen, att en utredning härom icke längre bör anstå. Man säger bl. a.: »Olägenheterna av att länsindelningen icke anpassats efter de faktorer som varit bestämmande för det moderna näringslivets lokalisering och befolkningsrörelserna har förstärkts genom det behov av regionplanering och interkommunal samverkan som i dag förefinnes på en rad viktiga avsnitt av samhällsverksamheten. Så är fallet i fråga om exempelvis undervisning, sjukvård, bostadsbyggande och väghållning. I den mån samarbetet härvidlag av strukturella skäl nödgas söka sig en väg över länsgränserna, uppstår självfallet administrativa svårigheter, vilka kan fördröja eller rent av förhindra en ändamålsenlig lösning av de aktuella problemen.»

Om sådana omdömen gäller för länen, i hur mycket högre grad är de icke då tillämpliga på stockholmsområdet beträffande kommunerna?

Beträffande stockholmsområdet inför revisorerna: »I detta sammanhang må vidare erinras om det försök som

gjorts inom stockholmsområdet att genom interkommunalt samarbete över länsgränsen komma till rätta med olika för såväl Stockholms stad som angränsande förorter gemensamma problem. Enligt revisorernas mening har här tagits ett värdefullt initiativ, som på allt sätt bör fullföljas helt oavsett hur länsorganisationen kan komma att utformas för framtiden. Med hänsyn till det föreliggande spörsmålets riksomfattande karaktär synes å andra sidan det ifrågavarande samarbetet icke rimligen kunna utgöra hinder för att den av revisorerna åsyftade utredningen, vilken nödvändigtvis måste bli tidskrävande, kommer till stånd.»

Ehuru revisorerna sålunda slår fast det värdefulla initiativet, vilket jag också livligt instämmer i, anser man likväl att en utredning bör komma till stånd. Jag skulle vilja formulera detta så: Just dessa initiativ, som tagits, visar att problemen är så högaktuella, att de nödvändiggör en utredning, där såväl stats- som länsintressena måste medverka. Ty detta samarbete har inte framsprungit ur ett allmänt regionaltänkande utan på grund av en överhängande fara för en snedvridning av väsentliga problem inom de kommunala enheterna.

Jag ber om ursäkt, men jag måste ta kammarens tid i anspråk ytterligare ett par minuter.

Jag har fått utstå en del kritik för att jag inte i motionen eller i annat sammanhang skisserat, hur den tilltänkta administrativa enheten skulle se ut. Det kunde därför vara frestande att dra upp några riktlinjer för detta, men jag skall inte falla för den frestelsen, ty problemet har så många komplicerade juridiska och kommunaltekniska aspekter, att det lätt kunde uppstå någon svag punkt, som sedan skulle tas till intäkt för att förklara hela förslaget omöjligt i praktiken. Helhetsintrycket skulle skjutas i bakgrunden för en svag detalj. Låt mig därför i stället få i allra

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

största korthet redogöra för ett praktiskt exempel från utlandet, från Toronto i Kanada, där man haft precis samma svårigheter och mött lika stort motstånd för att ordna en vettig organisation.

Det var 13 kommuner med Toronto City som den dominerande. Sammanlagt räknade dessa i mitten på 1940-talet en befolkning på 1 100 000 invånare, varav Toronto City hade cirka 650 000. Detta område växte på 1940-talet alltmer ihop. Toronto City hade inte mer någon bebyggbar mark, förortskommunerna började växa ut i hastig takt, och svårigheterna med planering, den kollektiva trafiken, bostadsförsörjningen, vägarnas utbyggnad, vatten och avlopp, sjukvård och skolor började alltmer torna upp sig. Alltså precis samma problem som i storstockholmsområdet. I det läget föreslogs år 1947 dels en sammanslagning av dessa kommuner, dels ett gemensamt administrativt organ för vissa väsentliga uppgifter, men i övrigt med bibehållande av den kommunala självstyrelsen. Trots att inte mindre än 163 samarbetsavtal träffats mellan två eller flera av de berörda kommunerna om interkommunala arrangemang, kunde svårigheterna inte bemästras. Förslagen väckte ett våldsamt motstånd från elva av de berörda kommunerna. Kommunöverstyrelsen i Ontario, som fått de olika förslagen till behandling, tog intryck av motståndet och kritiken men säger i sin rapport följande: »Kommunöverstyrelsen anser det emellertid fullt klarlagt, att vissa brister föreligger i den nuvarande förvaltningsstrukturen, som sedan lång tid varit alltför svag. Det är inte bara Toronto City som vuxit över sina gränser. Även förorterna har vuxit och vuxit samman i sådan utsträckning, att deras interna problem blivit gemensamma problem. De måste nu stå eller falla tillsammans kommunalt och ekonomiskt.»

I ett annat sammanhang säger man i

rapporten: »Utrymmesbrist i de centrala delarna är den förnämsta orsaken till denna utspridning, som möjliggöres tack vare moderna transportmedel. Ett stort antal personer reser dagligen in till sitt arbete i centrala staden och ökar trängseln på citygatorna, men kostnaderna för breddning och förbättring av gatorna bekostas av skattebetalarna i City ensamma. City, som inte har någon mark kvar, kan inte göra mycket för att hjälpa till att försörja sin överbefolkning med bostäder, under det att en del förorter, som har stora obebyggda landområden, finner det svårt eller rent av omöjligt att finansiera skolor och annan allmän service, som måste tillhandahållas, om nya bostäder skall kunna uppföras.»

Känns bilden igen? Det är ju precis som om det hade gällt storstockholm. Här är det också fråga om tretton kommuner i det inre förortsområdet, det är samma storleksordning vad gäller befolkningssiffrorna, samma motstånd från de kommunala styresmännen o. s. v. Bilden är skrämmande lik storstockholms.

I sin rapport säger kommunöverstyrelsen ytterligare: »Under de offentliga överläggningarnas gång har det stått klart, att det föreligger en allvarlig klyvning av intressena mellan å ena sidan Toronto City och å andra sidan förorterna.» Trots detta föreslog man och påtvingade området en organisation fr. o. m. den 1 januari 1954, som i stort sett, starkt koncentrerat, tveklöst bygger på principen, att resurser och ansvar i mycket stor utsträckning skall delas av de förbundna kommunerna, varav följer att vissa lokala befogenheter överföres på en gemensam central förvaltning. Metropolensheten har sålunda beslutanderätt i frågor som rör bostadsförsörjningen, skolor, områdets planering, vatten och avlopp, huvudvägar och transporter, hälsovård och social välfärd. Detta kommunal-

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

förbund ledes av 25 metropolfullmäktige, nämligen 12 ledamöter från Toronto City, 12 från förorterna och en av dessa fullmäktige utsedd ordförande. Metropolfullmäktiges beslut är bindande för alla tretton kommunerna, men dess beslut kan överklagas hos kommunöverstyrelsen i Ontario.

Och nu frågar man sig, hur det gått under de tre år förbundet varit i verksamhet. Såvitt jag kunnat finna av allt jag lyckats uppsnappa har många betydelsefulla framsteg gjorts, även om någon av de enskilda kommunerna ansett sig hittills ha förlorat på organisationen. Kortast och korrektest torde resultatet redovisas, om jag citerar ett par satser ur ett tal som ordföranden i Toronto metropolfullmäktige höll vid årsmötet den 8 oktober 1956. Han yttrade därvid: »Vi har funnit, att våra framsteg har blivit oändligt mycket större än vi någonsin hade väntat på så kort tid. De som förutspådde, att vi skulle förlisa på en isolerad klippa, har blivit missräknade. Metropolfullmäktige, som består av 12 medlemmar från förorterna, 12 medlemmar från City och en ordförande, har anammat metropoltanken. De behandlar varje fråga med hela områdets bästa för ögonen snarare än vad som passar varje enskild kommun.»

Efter att i detalj ha givit en överblick på situationen fortsätter mr Gardiner: »Vårt nya styrelsesystem är ett realistiskt och praktiskt svar på de frågor, som uppstår i metropolområdet, där lokal självständighet nogt bevakas och där den allmänna opinionen motsätter sig sammanslagning. Vårt system fungerar och fungerar väl. Det är förvånansvärt snabbt och effektivt och förvånansvärt fritt från den friktion som förutspåtts.»

I mr Gardiners redogörelse för år 1956 framgick bl. a. att det kollektiva transportbolaget räknar med ett balanserat bokslut i stället för en förlust på 2 miljoner dollar som metropolfull-

mäktige tagit upp i staten. Underskotten på den kollektiva trafiken var ett av de stora bekymren för de enskilda kommunerna före 1954. Många andra glädjande framgångar redovisades.

Jag har uppehållit mig så pass länge vid detta praktiska exempel därför att jag tror, att vi har en hel del att lära därifrån. Likheten i de flesta avseenden är slående. Och den organisationsform, som där håller på att prövas och som tydligen ger mycket goda resultat, är framsprungen ur en kompromiss. Med det motstånd som finns inom stockholmsområdet, främst bland de ledande kommunalmännen, torde en liknande kompromiss vara den enda realistiska.

Bland den stora allmänheten har jag icke hört något motstånd, ty för dem är det egalt om de är stockholmare eller solnabor, om de kallas djurholmare eller nackabor. Huvudsaken är att en förstklassig service lämnas av samhället där de har sitt arbete och sin bostad, och detta till rimligt pris. Det är detta jag tror att vi kan göra på ett bättre sätt genom en enhetlig organisation i de för hela området väsentliga frågorna.

Men då måste statsmakterna känna sitt ansvar och ta ett initiativ, ty annars blir det som i Toronto, lappverk på lappverk, och när det hela klappar ihop och området står inför en katastrof, då skall vi börja utreda. Och detta tar tid. Det visar exemplet från Toronto, där utredningen tog sex år. Då kan vi vara framme vid mitten på 1960-talet, och då blir bostadsefterfrågan som störst på grund av den ökning i äktenskapsbildningen, som då på allvar påbörjas.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande och som innebär en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari utredningsönskemålet aktualiseras.

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

Herr **KEIJER** (fp):

Herr talman! Jag ber om överseende för att jag vid denna sena tidpunkt nödgas ta kammarens uppmärksamhet i anspråk några minuter.

De synpunkter som kommit till uttryck i den till utskottets utlåtande fogade reservationen och som framförts av herr Carlsson i Stockholm, är främst de som kommit fram i Stockholm. Det torde inte vara ur vägen att också några uppfattningar från en grannstad får bli hörda här i kammaren. Det är ju uppenbart för oss alla, att ett intimt samarbete är nödvändigt i den samling kommuner som kallas Storstockholm.

Ingen av de städer och andra kommuner, som ligger runt Stockholm, kan leva sitt liv utan hänsyn till främst sin stora granne Stockholm. Det skall medges, att medvetandet om detta inte alltid varit levande bland alla dessa kommuner, men en väsentlig förändring har ägt rum under det senaste årtiondet. Jag hänvisar också jag till den förteckning på interkommunala samsarbetsorgan, som är fogad till utskottsutlåtandet. Utöver de i förteckningen angivna organen bör också det nyligen bildade kommunalförbundet, s. k. Käppalaförbundet, nämnas; det omfattar ett reningsverk för de östra förorterna med en kapitalinvestering på åtminstone 60 miljoner.

Men i en situation, som utmärks av en sådan samsarbetsvilja, synes det oss inte föreligga behov av att genom ett ingripande åstadkomma en administrativ enhet för storstockholmsområdet. I denna fråga skymtar naturligtvis också den kommunala självbestämmanderätten. Jag tror att kammarens ledamöter i allmänhet har så stor respekt för den kommunala självstyrelsen, att de förstår den olust inför statliga ingripanden som stockholmsområdets många mindre kommuner känner.

Jag vill inte underskatta de svårigheter, som här berörts av herr Carlsson, framför allt då det gäller bostadsproduk-

tionen. Men det är ett problem som vi brottas med litet varstans. Också den stad, som jag representerar, har sådana problem och lär proportionsvis komma näst efter Stockholm då det gäller bostadsnöden. Inom de kommunala ledningarna i förortskommunerna har man emellertid en mycket bestämd övertygelse att statliga ingripanden bör undvikas och att även problemet om ökad bostadsproduktion bör kunna lösas genom frivillig men fast samverkan mellan de berörda kommunerna. Det bör kanske understrykas, att i praktiskt taget samtliga de kommuner det här är fråga om, står alla politiska partier eniga både i viljan till samsarbete inbördes och i viljan till samsarbete med Stockholm, och man har en önskan att få göra detta utan statlig dirigering.

Här har det nyligen framlagda bostadsprogrammet nämnts. Det håller nu på att behandlas i de olika kommunerna. I den kommun jag tillhör har full enighet rått om att vi skulle åta oss vår andel i det programmet, och om jag är riktigt underrättad är så fallet också i de andra kommuner som hunnit behandla programmet. Enligt detta program skall ju bostadsproduktionen i storstockholmsområdet, som de senaste åren inte varit större än något över 9 000 lägenheter, komma upp till 15 900 1960 och 1961. Under dessa fem år sjunker Stockholms andel i de nya bostäderna från 6 000 till 3 000, medan förorternas andel stiger från 6 700 till 12 900.

Jag anser, herr talman, att detta aktionsprogram vittnar om villighet från förortskommunerna att inte dra sig undan i den svåra bostadssituation som Stockholm har. Det kan väl sägas att detta program inte är tillräckligt, men jag kan inte tänka mig, att ett särskilt administrativt organ skulle kunna utträta väsentligt mera. Aktionsprogrammet innehåller för övrigt också förslag om en Storstockholms planeringsnämnd för genomförande av programmet, och

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

det organet skall behandla, menar man, samtliga problem av intresse för Storstockholms utbyggnad med undantag av dem som faller under landstingets kompetens. Men för att man skall ha en ständig kontakt med landstinget har det föreslagits, att en representant alltid skall få tillfälle att delta i samarbetsorganets arbete. De definitiva besluten skall givetvis fattas av respektive kommuner för deras egen del, men detta samarbetsorgans råd skall bli normgivande, hoppas man. Därvidlag önskar vi inte någon annan ordning — vi önska alltså inte få ett statligt organ.

Slutligen, herr talman, vill jag påpeka, att flera av de myndigheter, som yttrat sig över motionerna, har framhållit att bostadsbristen i Storstockholm inte avhjälps genom bildandet av en administrativ enhet, om inte tillgången till kapital och arbetskraft medger en ökad bostadsproduktion. Om kapital och arbetskraft kunde frisläppas, kunde säkerligen också för stockholmsområdet, situationen bli en annan än nu. Men i en bristsituation kan en administrativ enhet inte göra några underverk, och när bristsituationen hävts behöver man inte någon sådan hand som dirigerar de enskilda kommunernas utveckling.

Herr talman! Med dessa erinringar ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Sköldin* (s), fröken *Vinge* (fp) och herr *Åhman* (fp).

Herr **CARLSSON** i Stockholm (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår så väl de betänkligheter, som kom till uttryck från herr Keijers sida i fråga om genomförandet av denna administrativa enhet, särskilt då vad gällde att slå vakt kring den kommunala självstyrelsen. Jag har själv ryggat tillbaka för att föra fram dessa tankar, vilka jag annars umgäts med ända sedan 1946, då vi började på allvar med dessa stadsbildningar inom stockholmsräjongen och man mer och

mer kom till klarhet om att det inte gick med dessa gränser inom ett så tätbebyggt område som Stockholm ändå är.

Jag har emellertid nu låtit betänkligheterna fara, ty jag har tänkt om. Jag har mycket väl förstått, vilket värde det ligger i att de kommunala enheterna själva helt får bestämma inom sina områden. Men när det gäller dessa väsentliga gemensamma frågor, som det här rör sig om, och när bostadsnöden står för dörren och det är risk att den kommer att öka ytterligare, och man är oviss om aktionsprogrammet går att genomföra så borde en utredning i beredskapssyfte vara på sin plats. Jag ansluter mig eljest helt till samarbetslinjen som den dragits upp i aktionsprogrammet. Men om det blir ett misslyckande, kan det emellertid vara bra att ha en utredning som fastställt vissa riktlinjer för framtiden.

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s):

Herr talman! Då herr Carlsson med »några ord» berört de stora problem det här gäller och då herr Keijer som länets talesman talat om, att herr Carlsson är relativt ensam om de uppfattningar han företrädde, vill jag bara hänvisa till vad vi från utskottets sida sagt i utlåtandet och be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **KARLSSON** i Stuvsta (k):

Herr talman: Det går inte att komma undan en deklARATION i den fråga som motionärerna tagit upp. Det rör sig här om ett stort och komplicerat problem. Stort därför att det omfattar spörsmål av vitt skilda slag, som djupt griper in i en miljonbefolknings dagliga tillvaro, komplicerat därför att det faktiskt gäller vara eller inte vara för ett län och ett överståthållarskap, en administrativ sammanfogning på ett eller annat sätt av huvudstaden och ett stort antal städer, köpingar och kommuner, deras kommunala självbestämmanderätt, lik-

Åstadskommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

som andra frågor av väsentlig betydelse för deras utveckling och framtid.

Intet tvivel kan väl i och för sig råda om att utvecklingen går emot en fastare samverkan mellan de kommunala enheterna inom storstockholmsområdet. I ekonomiskt och socialt hänseende är detta område redan en enhet och kommer att bli det i än högre grad med den utveckling som nu äger rum. Administrativa former, som tillskapades för en helt annan tid än vår, kan för en tid leva kvar och till och med verka som en broms på utvecklingen, men förr eller senare nödvändiggöres en förändring och en anpassning efter den samhälleliga utvecklingens krav.

Två frågor står emellertid. Den första är: Vad är det för administrativ enhet som bör eftersträvas? Den frågan är som bekant inte ny; den har på skilda håll och i olika sammanhang varit föremål för diskussion under många år. Som en linje har därvid framkommit skapandet av en enda stor kommunal enhet, eventuellt med något slag av sekundär stadsdelsstyrelse. Den innebär i verkligheten en fortsatt inkorporering till Stockholm av angränsande kommuner.

Som en andra linje har lanserats skapandet av ett för Stockholms stad och större delen av Stockholms län gemensamt landsting, varvid vissa av de norra och södra delarna av länet eventuellt skulle överföras till angränsande län. Om en landstingsinstitution skulle ta hand om de många gemensamma problem inom storstockholmsområdet, som kräver samfällid kommunal handläggning, är det klart att ett dylikt landsting skulle få större och i vissa stycken helt andra uppgifter än övriga landsting har.

Ett tredje alternativ kan möjligen anses vara det, att man på det frivilliga kommunala samarbetets väg bör söka lösa de överhängande gemensamma kommunala problemen inom området och med utgångspunkt från de erfaren-

heter ett sådant samarbete kan ge så småningom söka komma fram till de lämpligaste fasta formerna för en enhetlig handläggning av storstockholmsproblemen.

Jag anser att den väsentliga bristen vidlåder de väckta motionerna, att motionärerna egentligen inte alls angivit vilket slag av administrativ enhet de eftersträvar. Vad menas med motionens uttryck »en arbetsduglig administrativ enhet för det s. k. storstockholmsområdet?» Om man inte vill köpa grisen i säcken, om man inte vet om det är en enhetlig storkommun för hela storstockholmsområdet, ett storlandsting eller något annat som föresvävar motionärerna, så faller det sig svårt att stödja deras krav om riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om åtgärder för att skapa en administrativ enhet för Storstockholm.

Motionärerna kanske invänder, att det är en sak som bör utredas. Ja, men det är vanligt, att motionärer åtminstone skisserar vad de åsyftar eller i vart fall anger något alternativ. Särskilt i en fråga som denna — så känslig med hänsyn till den kommunala självbestämmanderätten, så omfattande och så betydelsefull — är detta ofrånkomligt.

Det är det ena skälet till att jag för min del inte kan stödja den väckta motionen.

Ett annat och ännu viktigare skäl är, att inte heller kommunalmännen, de kommunala instanserna eller de folkliga organisationerna inom området bildat sig någon uppfattning om vad en sådan administrativ enhet åtminstone i huvudsak borde gå ut på och än mindre tagit ställning till frågan huruvida en sådan bör tillskapas. Dessa grundläggande premisser för en utredning saknas, i vart fall ännu så länge.

Därmed är jag inne på den andra fråga, som anmäler sig, om man tar upp spørgsmålet om en administrativ enhet för Storstockholm: Hur skall en sådan komma till stånd? Staten måste ta ini-

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

tiativet, säger motionärerna. Ja, alldeles riktigt, men sedan? Skall man gå fram med våld eller med lämpor, med dekret eller på basis av medverkan från kommuner och organisationer? Om motionärerna är överens med mig om att bara den senaste framgångsmetoden är acceptabel, så kvarstår frågan om vilka praktiska, reella förutsättningar motionärernas projekt nu har.

Nej, det är uppenbart, att vad som nu står i förgrunden är att skapa betingelserna för en senare ändamålsenlig lösning av Storstockholms administrativa problem. Dessa betingelser skapas nu genom det frivilliga samarbete mellan kommunerna, som på senare tid verkligen börjat lämna de allmänna deklARATIONERNAS och planernas stadium och utvecklas till en betydelsefull realitet. Jag vill därmed inte överdriva vad som redan uppnåtts, men vill framhålla, att det enligt min mening finns reella förutsättningar att på denna väg lösa åtminstone temporärt, en rad av de viktiga frågor om bostadsbyggande, trafik, sjukhus och annat som står på dagordningen och pockar på en snar lösning.

Framför allt tror jag, som jag nyss sade, att just detta interkommunala samarbete kommer att trampa upp stigar som leder framåt till en lösning av de problem vi diskuterar. Motionärerna vill ha en administrativ enhet för storstockholmsområdet för att möjlighet skall skapas till, som det heter, »snabb lösning av bostadsfrågan, trafikproblemen, tillgången på skolor och sjukhus och andra i motionen omnämnda frågor». Men de flesta inser nog, att om lösningen av dessa frågor måste bero på tillskapandet av ett administrativt enhetligt Storstockholm, då ser det verkligen mörkt ut för lösningen av dessa synnerligen dagsaktuella frågor för den miljonbefolkning som det här gäller.

Men det finns skäl för en annan och mera optimistisk inställning, om man börjar i en annan ände av problemet

än motionärerna gjort. Det är i det praktiska, frivilliga kommunala samarbetet för att lösa de frågor motionärerna har räknat upp som förutsättningar kommer att skapas för kommande behövliga lösningar av administrativa problem inom Storstockholm.

Jag är helt ense med motionärerna om att staten måste spela en framträdande roll vid lösningen av storstockholmsproblemen. Men det för storstockholmsområdets utveckling viktiga i dagens läge är inte att staten griper sig an med att förverkliga en administrativ enhet, utan det väsentliga är att statsmakterna på olika sätt, i fråga om bostadskrediter, upplåtelse av mark o.s.v., medverkar till genomförandet av den plan för bostadsbyggande och uppförande av gemensamma kommunala anläggningar inom området, som utarbetats och nu behandlas av de kommunala instanserna. En aktiv statlig medverkan i enlighet med långtidsutredningens intentioner är en väsentlig förutsättning för genomförandet av denna plan och därmed för verksamma åtgärder för att lindra bostadsnöden.

Herr talman! Det är alltså andra problem som nu står i förgrunden för storstockholmsområdets fortsatta utveckling. Det förringar naturligtvis inte i och för sig betydelsen av den fråga, som motionärerna har tagit upp men som enligt min mening bör ställas på annat sätt än som här skett.

Herr CARLSSON i Stockholm (fp):

Herr talman! När herr Karlsson i Stuvsta vill göra gällande att jag inte nämnt några alternativ för hur denna enhet skall se ut, ber jag att få hänvisa till vad jag sade nyss i mitt första inlägg. Jag ber herr Karlsson läsa motiven för detta i protokollet, när det kommer.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels

Åstadkommande av en arbetsduglig administrativ enhet för storstockholmsområdet

ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Eriksson i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter givna varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fru Eriksson i Stockholm begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 147 ja och 10 nej, varjämte 19 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 15

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer, att statsutskottets utlåtanden nr 103—105 måtte uppföras närmast efter tredje lagutskottets utlåtande nr 20 på morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 16

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Härmed intygas på begäran att ledamoten av riksdagens andra kammare Uddo Rudolf Jacobson från Vilhelmina på grund av sjukdom är oförmögen att delta i riksdagens arbete under tiden 15/5—31/5 1957.

Stockholm, karolinska sjukhuset, 13/5 1957

Hj. Lidman
leg. läk.

Kammaren beviljade herr Jacobson i Vilhelmina ledighet från riksdagsgörö-målen under tiden den 15—31 innevarande månad.

§ 17

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 20.40.

In fidem
Gunnar Britth